

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Gintė
MARTINKĖNĖ

Vaikas transnacionalinėje šeimoje:
globos organizavimas, šeiminiai ryšiai ir
vaiko patirtys

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai,
sociologija (S 005)

VILNIUS, 2021

Disertacija rengta 2017–2021 metais Vilniaus universitete.

Disertacijos tyrime analizuojami duomenys, rinkti 2017–2019 metais, įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuotą Vilniaus universiteto mokslininkų grupės projektą „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminių praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“ (Nr. S-MIP-17-117). Projekto vadovė – prof. dr. Irena Emilija Juozeliūnienė.

Mokslinė vadovė

prof. dr. Irena Emilija Juozeliūnienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, S 005).

Gynimo taryba:

Pirmininkė – **doc. dr. Eglė Šumskienė** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, S 005).

Nariai:

prof. Isabella Crespi (Maceratos universitetas (Italija), socialiniai mokslai, sociologija, S 005),

doc. dr. Vida Česnuitytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, S 005),

doc. dr. Sigita Kraniauskienė (Klaipėdos universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, S 005),

doc. dr. Rūta Žiliukaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, S 005).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2021 m. gruodžio 13 d. 15 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto 201 auditorijoje. Adresas: Universiteto g. 9 / 1, 01513 Vilnius, Lietuva; tel. +370 5 266 7610; el. paštas info@fsf.vu.lt.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir Vilniaus universiteto interneto svetainėje adresu:

<https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

VILNIUS UNIVERSITY

Gintė
MARTINKĖNĖ

The child in a transnational family:
organization of care, family
relationships and the child's
experiences

DOCTORAL DISSERTATION

Social Sciences,
Sociology (S 005)

VILNIUS, 2021

This dissertation was written between 2017 and 2021 at Vilnius University. Data were collected while implementing research project “Global migration and Lithuanian family: family practices, circulation of care and return strategies” funded by the Research Council of Lithuania (2017–2019, Nr. S-MIP-17-117, led by Prof. Dr. Irena Juozeliūnienė).

Academic supervisor:

Prof. Dr. Irena Emilija Juozeliūnienė (Vilnius University, Social Sciences, Sociology, S 005).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Assoc. Prof. Dr. Eglė Šumskienė (Vilnius University, Social Sciences, Sociology, S 005).

Members:

Prof. Isabella Crespi (Macerata University (Italy), Social Sciences, Sociology, S 005),

Assoc. Prof. Dr. Vida Česnuitytė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Sociology, S 005),

Assoc. Prof. Dr. Sigita Kraniauskienė (Klaipėda University, Social Sciences, Sociology, S 005),

Assoc. Prof. Dr. Rūta Žiliukaitė (Vilnius University, Social Sciences, Sociology, S 005).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 3 pm on 13 December 2021 in Room 201 of the Faculty of Philosophy. Address: University str. 9 / 1, LT-01513 Vilnius, Lithuania; phone: +370 5 266 7610; e-mail: info@fsf.vu.lt.

The text of this dissertation can be accessed at the library of Vilnius University, as well as on the website of Vilnius University:

<https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

TURINYS

ĮVADAS.....	11
1. TRANSNACIONALINĖS GLOBOS ORGANIZAVIMAS IR ŠEIMINIAI RYŠIAI: TEORINĖS IDĖJOS IR TYRIMAI.....	25
1.1. Transnacionalinės globos organizavimas	25
1.1.1. Vienakryptės globos idėja („globos grandinė“).....	26
1.1.2. Daugiakryptė globa („globos cirkuliacijos“ prieiga).....	27
1.1.3. „Globos trikampis“ transnacionalinėje šeimoje	30
1.1.4. Transnacionalinės globos cirkuliacijos tyrimai	34
1.2. Šeiminiai ryšiai, šeimai gyvenant abipus sienų	39
1.2.1. Šeimos daryba, kuriant šeiminių bendrumą	41
1.2.2. Šeimos demonstravimo teorinė idėja.....	44
1.2.3. Transnacionalinių šeiminių ryšių tyrimai užsienio ir Lietuvos autorių darbuose	50
2. TYRIMO TEORINĖS PRIELAIDOS IR METODOLOGIJA	54
2.1. „Globos cirkuliacijos“ prieigos taikymas tiriant vaiko globos organizavimą transnacionalinėje šeimoje.....	54
2.2. Šeimos demonstravimo prieigos taikymas tiriant transnacionalinius šeiminius ryšius	56
2.3. Vizualiųjų metodų taikymas transnacionalinio vaiko šeimos sampratai ir šeiminio gyvenimo organizavimo ypatumams tirti.....	56
2.4. Kiekybinio tyrimo metodologija	60
2.4.1. Tyrimo imties charakteristikos	60
2.4.2. Disertacijos kiekybinio tyrimo etika	61
2.4.3. Kiekybinio tyrimo instrumentarijus	61
2.4.4. Kiekybinio tyrimo apribojimai	65
2.5. Kokybinio tyrimo metodologija	66
2.5.1. Kokybinio tyrimo imties ir duomenų rinkimo charakteristikos	67
2.5.2. Kokybinio tyrimo etika	69

2.5.3. Kokybinio tyrimo instrumentarijus	69
2.5.4. Kokybinio tyrimo apribojimai	72
3. VAIKO GLOBA IR ŠEIMINIAI RYŠIAI TRANSNACIONALINĖJE ŠEIMOJE.....	73
3.1. Vaiko globos pertvarkos ypatumai	74
3.2. Šeiminių ryšių plėtojimas tėvams ir vaikams gyvenant abipus sienų	132
4. ŠEIMOS SAMPRATA, ŠEIMINIAI RYŠIAI IR EMOCINĖS PATIRTYS: TRANSNACIONALINĖS ŠEIMOS VAIKO PERSPEKTYVA.....	162
4.1. Šeimos samprata: struktūrinė organizacija ir narystės kriterijai.....	163
4.2. Šeiminiai ryšiai ir nauji šeiminiai įsipareigojimai.....	176
4.3. Transnacionalinis gyvenimo būdas kaip procesas ir gyvenimo tarpnis	219
IŠVADOS.....	233
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	241
PRIEDAI.....	253
1 priedas. Migracijos patirties turinčių respondentų charakteristikos, išskirtos atliekant tiesioginę apklausą (N = 406).....	253
2 priedas. Vizualus kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas („Mano šeimos“ žemėlapiai)	254
3 priedas. Vizualaus kokybinio transnacionalinių šeimų vaikų tyrimo siužetai.....	262
4 priedas. Vizualaus transnacionalinių šeimų vaikų kokybinio tyrimo dalyvių charakteristikos.....	264
5 priedas. Tiesioginės migracijos patirties turinčių asmenų apklausos klausimynas	265
6 priedas. Tėvų sutikimas dėl vaiko dalyvavimo tyrime	270
SANTRAUKA.....	276
SUMMARY.....	297
PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS.....	321

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Transnacionalinės globos trikampis (Graham ir kt., 2012)
- 2 pav. Transnacionalinės motinystės globos trikampis (Akesson ir kt., 2012)
- 3 pav. Vaikų amžiaus vidurkio ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų santykis (N = 331)
- 4 pav. Tėvų išvykimo trukmė (mėn.) (N = 331)
- 5 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą (N = 331)
- 6 pav. Vaikų amžiaus vidurkio ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų santykis (išvykus tėvui) (N = 104)
- 7 pav. Tėvo išvykimo trukmė (mėn.) (N = 104)
- 8 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą (išvykus tėvui) (N = 104)
- 9 pav. Vaikų amžiaus vidurkio ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų santykis (N = 331)
- 10 pav. Motinos išvykimo trukmė (mėn.) (N = 100)
- 11 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą (išvykus motinai) (N = 100)
- 12 pav. Vaikų amžiaus vidurkio ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų santykis (išvykus abiem tėvams) (N = 102)
- 13 pav. Abiejų tėvų išvykimo trukmė (mėn.) (N = 100)
- 14 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą (išvykus abiem tėvams) (N = 102)
- 15 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko instrumentinę globą (N = 331)
- 16 pav. Globėjų charakteristikos pagal instrumentinę vaiko globą (išvykus tėvui) (N = 104)
- 17 pav. Globėjų charakteristikos pagal instrumentinę vaiko globą (išvykus motinai) (N = 100)
- 18 pav. Globėjų charakteristikos pagal instrumentinę vaiko globą (išvykus abiem tėvams) (N = 102)
- 19 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko finansinę globą (N = 331)
- 20 pav. Globėjų charakteristikos pagal finansinę vaiko globą (išvykus tėvui) (N = 104)
- 21 pav. Globėjų charakteristikos pagal finansinę vaiko globą (išvykus motinai) (N = 100)
- 22 pav. Globėjų charakteristikos pagal finansinę vaiko globą (išvykus abiem tėvams) (N = 102)
- 23 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko emocinę globą (N = 331)
- 24 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko emocinę globą (išvykus tėvui) (N = 104)

- 25 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko emocinę globą (išvykus motinai) (N = 100)
- 26 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko emocinę globą (išvykus abiem tėvams) (N = 102)
- 27 pav. Sąryšio šeimos samprata (V9, 14 m.)
- 28 pav. Emocinė šeimos samprata (V14, 9 m.)
- 29 pav. Struktūrinė šeimos samprata (V2, 18 m.)
- 30 pav. Struktūrinė šeimos samprata (V5, 15 m.)
- 31 pav. Įveiklinta šeimos samprata (V13, 12 m.)
- 32 pav. Emocinė šeimos samprata (V3, 18 m.)
- 33 pav. Virtuali komunikacija, išvykus tėvui
- 34 pav. Akistatinis bendravimas, išvykus tėvui
- 35 pav. Vaiko globos delegavimas, išvykus tėvui
- 36 pav. Nauji transnacionalinių šeimų įsipareigojimai, išvykus tėvui
- 37 pav. Transnacionalinė tėvystė: vaiko globos demonstravimas
- 38 pav. Vaiko įtraukimas į šeiminius sprendimus, išvykus tėvui
- 39 pav. Virtuali komunikacija, išvykus motinai
- 40 pav. Akistatinis bendravimas, išvykus motinai
- 41 pav. Vaiko globos delegavimas, išvykus motinai
- 42 pav. Nauji šeiminiai įsipareigojimai, išvykus motinai
- 43 pav. Transnacionalinė motinystė: vaiko globos demonstravimas
- 44 pav. Vaiko įtraukimas į šeiminius sprendimus, išvykus motinai
- 45 pav. Virtuali komunikacija, išvykus abiem tėvams
- 46 pav. Akistatinis bendravimas, išvykus abiem tėvams
- 47 pav. Vaiko globos delegavimas, išvykus abiem tėvams
- 48 pav. Nauji įsipareigojimai šeimoje, išvykus abiem tėvams
- 49 pav. Vaiko globos demonstravimas, išvykus abiem tėvams
- 50 pav. Vaiko įtraukimas į šeiminius sprendimus, išvykus abiem tėvams
- 51 pav. Transnacionalinio gyvenimo būdo suvokimas, išvykus tėvui
- 52 pav. Šeiminio gyvenimo lūkesčiai, išvykus tėvui
- 53 pav. Transnacionalinio gyvenimo būdo suvokimas, išvykus motinai
- 54 pav. Šeiminio gyvenimo lūkesčiai, išvykus motinai
- 55 pav. Transnacionalinio gyvenimo būdo suvokimas, išvykus abiem tėvams
- 56 pav. Šeiminio gyvenimo lūkesčiai, išvykus abiem tėvams

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos (N = 331)
- 2 lentelė. Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, išvykus tėvams ar vienam iš tėvų (N = 331)
- 3 lentelė. Tyrimo dalyvių namų ūkio dydis ir sudėtis (N = 331)
- 4 lentelė. Tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos (išvykus tėvui) (N = 104)
- 5 lentelė. Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, išvykus tėvui (N = 104)
- 6 lentelė. Tyrimo dalyvių namų ūkio dydis ir sudėtis (išvykus tėvui) (N = 104)
- 7 lentelė. Tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos (išvykus motinai) (N = 100)
- 8 lentelė. Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, išvykus motinai (N = 100)
- 9 lentelė. Tyrimo dalyvių namų ūkio dydis ir sudėtis (išvykus motinai) (N = 100)
- 10 lentelė. Tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos (išvykus abiem tėvams) (N = 102)
- 11 lentelė. Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, išvykus abiem tėvams (N = 102)
- 12 lentelė. Tyrimo dalyvių namų ūkio dydis ir sudėtis (išvykus abiem tėvams) (N = 102)
- 13 lentelė. Asmenys, atsakingi už instrumentinę vaiko globą (N = 331)
- 14 lentelė. Asmenys, atsakingi už instrumentinę vaiko globą, išvykus tėvui (N = 104)
- 15 lentelė. Asmenys, atsakingi už instrumentinę vaiko globą, išvykus motinai (N = 100)
- 16 lentelė. Asmenys, atsakingi už instrumentinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams (N = 102)
- 17 lentelė. Asmenys, atsakingi už finansinę vaiko globą (N = 331)
- 18 lentelė. Asmenys, atsakingi už finansinę vaiko globą, išvykus tėvui (N = 104)
- 19 lentelė. Asmenys, atsakingi už finansinę vaiko globą, išvykus motinai (N = 100)
- 20 lentelė. Asmenys, atsakingi už finansinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams (N = 102)
- 21 lentelė. Asmenys, atsakingi už emocinę vaiko globą (N = 331)
- 22 lentelė. Asmenys, atsakingi už emocinę vaiko globą, išvykus tėvui (N = 104)
- 23 lentelė. Asmenys, atsakingi už emocinę vaiko globą, išvykus motinai (N = 100)

- 24 lentelė. Asmenys, atsakingi už emocinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams (N = 102)
- 25 lentelė. Transnacionalinių šeimų komunikaciniai kanalai ir dažnis (N = 331)
- 26 lentelė. Tėvų įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą (N = 331)
- 27 lentelė. Vaiko globėjo įsitraukimas į transnacionalinių šeimų bendrumo puoselėjimą (N = 331)
- 28 lentelė. Globėjų aktyvumo priklausomybė nuo vaikų skaičiaus šeimoje
- 29 lentelė. Transnacionalinių šeimų komunikacinė ryšio palaikymo struktūra, išvykus tėvui (N = 104).
- 30 lentelė. Išvykusio tėvo įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą (N = 104)
- 31 lentelė. Vaiko globėjo įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą, išvykus tėvui (N = 104)
- 32 lentelė. Transnacionalinių šeimų komunikacinė ryšio plėtojimo struktūra, išvykus motinai (N = 100)
- 33 lentelė. Išvykusios motinos įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą (N = 100)
- 34 lentelė. Vaiko globėjo įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą, išvykus motinai (N = 100)
- 35 lentelė. Transnacionalinių šeimų komunikacinė ryšio plėtojimo struktūra, išvykus abiem tėvams (N = 102)
- 36 lentelė. Išvykusių abiejų tėvų įsitraukimas į šeiminio bendrumo plėtojimą (N = 102)
- 37 lentelė. Vaiko globėjo įsitraukimas į šeiminio bendrumo plėtojimą, išvykus abiem tėvams (N = 102)

ĮVADAS

Disertacijos darbo aktualumas

Spartūs migracijos srautai skatina šeiminių gyvenimo pokyčius. Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) Europos migracijos tinklo (EMN) duomenimis, Lietuvoje nuo 1990 m. gyventojų skaičius sumažėjo 899,6 tūkst., arba 24,4 proc. (EMN, 2021). Emigracija – viena iš pagrindinių gyventojų skaičiaus mažėjimo priežasčių. Nuo 1990 m. iš Lietuvos emigruavo 679 tūkst. gyventojų (EMN, 2021). Dauguma iš Lietuvos emigruojančių gyventojų – jauni, darbingo amžiaus žmonės. 2020 m. 15–44 m. amžiaus Lietuvos gyventojai sudarė 71,1 proc. visų emigruojančių asmenų¹ (EMN, 2021). 2020 m. duomenimis, daugiau negu pusė emigruojančių asmenų buvo vyrai (61,9 %). Minėtina ir tai, kad didelė dalis jaunų, darbingo amžiaus asmenų emigracijos laikotarpiu turėjo vaikų iki 18 m., kuriems buvo reikalinga priežiūra. 2019 m. Lietuvoje nustatyti 1 467 laikinosios globos² atvejai, kai abu tėvai išvyksta dirbti į užsienį, o vaikas (-ai) lieka gyventi kilmės šalyje su kitais šeimos ar giminės nariais, draugais ar pažįstamais asmenimis. Taigi pastaraisiais metais itin svarbūs tampa šeiminių ryšių palaikymo ir vaiko globos organizavimo klausimai, šeiminių bendrumo kūrimas per atstumą.

Pasaulinė gyventojų migracija skatina transnacionalinių šeimų³ atsiradimą. Šiame darbe transnacionaline šeima vadinamas tėvų ir nepilnamečių vaikų gyvenimas abipus sienų, kai vienas iš tėvų arba abu tėvai išvyksta dirbti į

¹ Medianinis vyrų amžius 2020 m. siekė 33 m., moterų – 27 m. Palyginti su 2019 m., moterų medianinis amžius pailgėjo 1 m., vyrų – 4 m. (Oficialiosios statistikos portalas).

² Nuo 2020 m. vaiko laikinosios globos tėvų prašymu atvejų nebefiksuoja dėl teisinio reglamentavimo pokyčių ir įtvirtintų nuostatų, draudžiančių tėvų asmenines teises ir pareigas perduoti kitiems asmenims (EMN, 2021).

³ Migracijos procesų ir šeiminių ryšių tyrėjai pateikia įvairių transnacionalinės šeimos apibūdinimų, sutelkdami dėmesį į skirtingus gyvenimo abipus sienų ypatumus: struktūrinius (Wiltshire, 1992; Herrera Lima ir kt., 2007), judumo (Zontini, 2007), šeiminių ryšių ir šeiminių bendrumo (Parrenas, 2001; Bryceson, Vuorela, 2002; Brahic, 2015; Walsch, 2015; Crespi ir kt., 2018). Lietuvos akademiniam diskurse vartojamos *atotalio šeimos* (2006 m. pasiūlė I. Juozeliūnienė ir M. P. Šaulauskas) ir *transnacionalinės šeimos* sąvokos, išskirti erdvinio šeimos išsiskaidymo išliekant šeima (Juozeliūnienė ir Leonavičiūtė, 2009), šeiminių santykių puoselėjimo gyvenant per atstumą (Mikulionienė, 2014), šeimos transformacijos ir šeiminių funkcijų kaitos, šeimos nariams gyvenant skirtingose šalyse (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007), aspektai. Disertacijoje renkamasi vartoti *transnacionalinės šeimos* sąvoką.

užsienį, o vaikas (-ai)⁴ lieka gyventi Lietuvoje. Vadovaujamosi prielaida, kad, gyvenant per atstumą, naujai plėtojami šeiminiai ryšiai ir vyksta vaiko globos pertvarka (Bryceson ir Vuorela, 2002). Disertacijoje vartojama „transnacionalinio vaiko“ sąvoka, pažyminti transnacionalinės šeimos vaikų patirčių išskirtinumą (Levitt, 2004; Gardner, 2012; Zetlyn ir Mand, 2012).

Transnacionalinei vaiko globai analizuoti taikoma „globos trikampio“ sąvoka (angl. *caregiving triangle*) (Suarez-Orozco, 2002; Akesson et al., 2012; Bonizzoni ir Boccagni, 2014), atkreipianti dėmesį į kilmės šalyje likusio gyventi vaiko globėjo vaidmenį. Tyrimai parodė, kad vaiko globėjas dalyvauja organizuojant globą ir daro įtaką šeiminiams ryšiams. Vaikai prisiriša prie globėjų arba jiems jaučia priešišumą. Globėjai, jausdami gailestį globojamam vaikui, gali perdėti išreikšti savo globą, o tai gali skatinti vaiką piktnaudžiauti savo padėtimi ir daugiau reikalauti tiek iš išvykusių tėvų ar vieno iš tėvų, tiek iš globėjo (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Kaniušonytė ir kt., 2012).

Vaiko globos organizavimas, išvykus tėvams, Lietuvoje reglamentuojamas nuo 2007 m.⁵ Atsiradus laikinosios globos nustatymo tėvų prašymu tvarkai, tėvai savo nepilnamečių vaikų laikinąją globą gali įforminti per 30 dienų. Be to, įsigaliojus įstatymo „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimui, Lietuvoje likusių gyventi vaikų finansinis išlaikymas tapo tėvų rūpesčiu.

2014 m. Lietuvos migracijos politikos gairėse išryškinti teigiami (išsilavinimo įgijimo užsienio mokymo įstaigose galimybės, nauja darbinė patirtis, piniginės perlaidos iš užsienio Lietuvoje likusiems gyventi šeimos ar giminės nariams) ir neigiami (protų nutekėjimas, gyventojų skaičiaus mažėjimas ir struktūros pokyčiai, darbo jėgos trūkumas) Lietuvos gyventojų emigracijos aspektai, tačiau nėra vienos ir nuoseklios migraciją reguliuojančios politikos. Esminiai Lietuvos migracijos politikos klausimai orientuoti į grįžtamosios migracijos ir imigracijos skatinimą, bet transnacionalinių šeimų gyvenimo klausimai neaptariami. 2018–2030 m. Lietuvos demografijos, migracijos ir integracijos politikos strategijoje

⁴ „Vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“ (Jungtinių Tautų konvencija, 1 straipsnis).

⁵ 2002 m. priimtas įstatymas „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“, juo numatyta skubi ir planinė laikinosios globos nustatymo tvarka; 2004 m. priimtas „Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo pakeitimo įsakymas“, kuriame reglamentuotas nepilnamečių vaikų (0–16 metų) gydymas tik turint raštišką tėvų ar globėjų sutikimą. Minėtinas ir 2007 m. birželio mėn. įstatymo „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ papildymas, kuriame įtraukta laikinosios globos tėvų prašymu nustatymo tvarka.

(2018 m. rugsėjo 20 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, Nr. XIII-1484) išskirtos šeimės, migracijos ir vyresnio amžiaus asmenų kryptys. Migracijos krypties kontekste numatyta susitelkti į grįžtamąją migraciją, įgyvendinant priėmimo, integracijos, pritraukimo ir ryšio palaikymo politiką. Taigi Lietuvos migracijos politika orientuojama į Lietuvos emigrantų šeimų susigrąžinimo klausimus (kartu skatinant vaikų integraciją švietimo srityje ir lietuvių kalbos įgūdžių tobulinimą), tačiau transnacionalinių šeimų gyvenimo aspektai paliekami nuošalyje.

2017–2020 m. pasireiškęs dėmesys vaiko priežiūrai šeimoje, raginimai plėtoti kompleksines ir prevencines priemones teikiant pagalbą šeimai, rekomendacijos aiškiai apibrėžti vaiko paėmimo iš šeimos tvarką (Žalimienė ir kt., 2020a) kelia aukštus reikalavimus Lietuvoje liekančių gyventi nepilnamečių vaikų tėvams ir globėjams, skatina išryškinti pagalbos transnacionalinėms šeimoms ypatumus, draugiškos aplinkos vaikui sukūrimo sąlygas.

Transnacionalinis šeiminis gyvenimas išryškino nusistovėjusias, įsitvirtinusias globos organizavimo praktikas migracijos kontekste (Hondagneur-Sotelo ir Avila, 1997; Hochschild, 2000). Transnacionalinės globos pagrindas yra šeiminės praktikos, kurios padeda per atstumą gyvenančioms šeimoms puoselėti šeiminio bendrumo jausmą (Walsch, 2015; Heath ir kt., 2011). Be to, transnacionalinių šeiminių praktikų kontekste formuojasi saviti tėvystės (motinystės) konstruktai, siekiant išlaikyti šeiminius ryšius su kilmės šalyje likusiu gyventi vaiku bei atskleidžiant vaiko lūkesčius šiems konstruktais (Levitt, 2004; Parrenas, 2005; Dreby, 2010; Gardner, 2012; Shih, 2016).

Savitai organizuodamos transnacionalinę vaiko globą kilmės šalyje, per atstumą gyvenančios šeimos įvardijamos kaip „patologinius šeiminius santykius“ kuriančios „fragmentuotos šeimos“ (angl. *fragmented families*), nerūpestingai ir aplaidžiai organizuojančios vaikų globą (Lutz ir Palenga-Mollenbeck, 2011, 2012). Viešajame diskurse transnacionalinės šeimos aptariamoms šeimoms destrukcijos lauke, lyginant jas su socialinių įgūdžių stokojančiomis šeimomis, kurios pirmenybę teikia materialiniam gyvenimui užtikrinti, prarasdamos emocinius ryšius su Lietuvoje likusiais gyventi vaikais (Juozeliūnienė ir kt., 2020c).

Kilmės šalyje likę gyventi vaikai patiria stigmatizavimą, jie vadinami „paliktais vaikais“ (angl. *children left behind*), „nesančiais vaikais“ (angl. *absent child*) (Dreby, 2007; Gianelli ir Mangiavacchi, 2010; Castaneda ir Buck, 2011; Duque-Paramo, 2012; Tyrrell ir Kallis, 2017; Butt, 2018). Lietuvoje atlikta oficialių dokumentų analizė parodė, kad vaikai iš transnacionalinių šeimų įvardijami kaip patiriantys sunkumų ir siejami su

„našlaičių sindromu“, kuris pasireiškia mentaliniais ir elgesio sutrikimais (Juozeliūnienė ir Bielevičiūtė, 2020d).

Lietuvos mokslininkų tyrimų duomenimis, gyvendami atskirai nuo savo tėvų, vaikai skaudžiai išgyvena tėvų migraciją, patiria elgesio, socialinių ir emocinių pokyčių, turi didelį rizikos potencialą (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007). Vis dėlto daroma prielaida, kad vaiko globėjo elgesys ir supratingumas (Malinauskas, 2008) bei išsilavinimas (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007) gali teigiamai paveikti Lietuvoje likusių gyventi vaikų savijautą. Transnacionalinių šeimų vaikų emociniai išgyvenimai siejami su uždarumu, liūdesiu, kaltės, baimės, palikimo jausmais ir įtampa, kurią išgyvena Lietuvoje likęs gyventi vaikas (Leliūgienė ir kt., 2005; Malinauskas, 2006; Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Kaniušonytė ir kt., 2012). Elgesio pokyčiai siejami su prastesniais mokymosi rezultatais, susikaupimo, dėmesio išlaikymo stoka, agresyvumu, šiurkštumu ir vengimu bendrauti su aplinkiniais (Kaniušonytė ir kt., 2012). Šeimose, kuriose į užsienį gyventi išvykusi motina, vaikų elgesys pasikeičia dažniau, negu išvykus tėvui. Išvykus abiem tėvams, vaikų globėjais dažniausiai tampa seneliai. Jie susiduria su iššūkiu užpildyti vaiko, likusio gyventi Lietuvoje, sieloje atsiradusią tuštumą (Malinauskas, 2008). Tai ypač aktualu kalbant apie mažamečių vaikų globą. Tiriant paauglius ir jų globą tėvų išvykimo laikotarpiu, nustatyta, kad, nepaisant negrįžtamai pasikeitusio šeiminio gyvenimo ir neigiamų emocinių išgyvenimų, paaugliai taip pat džiaugiasi laisve ir parodytu tėvų pasitikėjimu (Malinauskas, 2011).

Lietuvos tyrėjų darbuose transnacionalinės globos cirkuliacija nėra nagrinėta⁶, tačiau, remiantis šeiminiėmis praktikomis, vykdyti transnacionalinių šeimų tyrimai. 2017–2019 m. įgyvendinto LMTLT finansuojamo projekto „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminių praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“ (Nr. S-MIP-17-117, vadovė – prof. dr. Irena Juozeliūnienė) pagrindu parengta straipsnių rinktinė, atskleidžianti (1) transnacionalinių šeimų šeimos darybos ypatumus, analizuojanti šeimines praktikas, tradicijas ir šventes konfigūracijų prieigos kontekste (Česnuitytė, 2020); (2) atskleidžianti transnacionalinių šeimų konceptualizavimo ypatumus viešajame ir politiniame diskursuose, juos lyginant su šeiminio gyvenimo „normų“ neatitinkančiomis šeiminiėmis grupėmis bei socialinių įgūdžių stokojančiomis šeimomis (Juozeliūnienė ir kt., 2020c; Juozeliūnienė ir Bielevičiūtė, 2020d); (3) transnacionalinių šeimų

⁶ Aušrinės Vyšniauskaitės magistro darbe „Gyvenančios po vieną: motinos emigravusiųjų šeimose“ (2016) „globos cirkuliacijos“ teorinė prieiga taikyta siekiant atskleisti, kaip Lietuvoje liekančių gyventi motinų susietumas su kitais šeimos nariais kinta priklausomai nuo šeimos narių emigracijos.

šeimos demonstravimo ypatumus, organizuojant Lietuvoje likusių gyventi vaikų ir pagyvenusių tėvų globą (Juozeliūnienė ir kt., 2020b); (4) šeiminės atminties darybos ypatumus transnacionaliniame kontekste (Žilinskienė, 2020). Minėtas projektas suteikė galimybę Lietuvos mokslininkams pritaikyti šeimines praktikas ne tik kokybinės, bet ir kiekybinės metodologijos tyrimams. Tiriamos transnacionalinės globos praktikos, atskleidžiamas globėjo vaidmuo, tėvams ir jų vaikams gyvenant per atstumą.

Taigi vaiko globos organizavimo transnacionalinėse šeimose klausimas iki šiol nagrinėtas daugiausia per vaikui daromą poveikį, išvykus tėvams, išryškinant vaiko emocinės ir socialinės elgsenos pokyčius tėvų išvykimo laikotarpiu. Išryškinamas destruktinis tėvų išvykimo pobūdis ir neigiamos pasekmės vaikui, tačiau mažai tyrinėtas vaiko globos organizavimas globos cirkuliacijos teoriniame lauke, aprėpiant tiek savitai atliekamas šeimines praktikas, tiek įtraukiant visas tris „globos trikampio“ grandis. Disertacijos autorė laikosi D. F. Bryceson ir U. Vuorelos (2002) suformuotos ir Lietuvos autorių (Česnuitė, 2020, Juozeliūnienė ir kt., 2020b) plėtojamos teorinės pozicijos, kad transnacionalinis gyvenimo būdas nebūtinai yra destruktivus vaikui, bet tai kitoks šeiminio gyvenimo organizavimo būdas, turintis šeiminio gyvenimo per atstumą organizavimo ypatumų. Nepaisant to, kad vaikui iš transnacionalinės šeimos gali būti sunku perimti pilnos šeimos modelį ir ateityje gali tapti sudėtinga sukurti saugią ir stabilią šeimą (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Žukauskienė, 2007), transnacionalinio gyvenimo patirtis gali išplėsti vaiko šeiminio gyvenimo organizavimo suvokimą ir parodyti, kad, nepaisant geografinio atstumo, šeima gali išsaugoti bendrumo jausmą. Ne tik tėvai, bet ir vaikai yra aktyvūs transnacionalinio proceso dalyviai, todėl disertacijoje aprėpiamas vaiko globos organizavimas ir šeiminių ryšių puoselėjimas iš tėvų perspektyvos bei transnacionalinio šeiminio gyvenimo patirčių ypatumai iš vaikų perspektyvos kaip dvi lygiavertės transnacionalinio proceso grandys.

Minėtina, kad iki šiol transnacionalinis šeiminis gyvenimas buvo analizuojamas subendrinant abiejų išvykusių tėvų gyvenimo patirtis arba išryškinant vieną jų (įprastai motinos). Šiame darbe siekiama atskleisti šeiminio gyvenimo ypatumus skirtingos struktūrinės organizacijos – išvykus tėvui, išvykus motinai ir išvykus abiem tėvams – transnacionalinėse šeimose.

Disertacijos tyrimo objektas

Atsižvelgiant į jaunų Lietuvos gyventojų, turinčių nepilnamečių vaikų, didelį mobilumą⁷ ir transnacionalinio šeiminio gyvenimo stigmatizavimą Lietuvos viešajame ir akademiname diskursuose, disertacijos tyrime siekiama atsakyti į **klausimą**, kaip vykdoma transnacionalinė nepilnamečių vaikų globa, siekiant išsaugoti šeiminius ryšius. Disertacijos autorė kelia tikslą atskleisti išvykusių tėvų, motinų ar abiejų tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi jų vaikų požiūrius. Vadovaujamosi transnacionalinės šeimos diskurse formuluojama prielaida, kad transnacionalinis gyvenimo būdas yra iššūkis šeimai, tačiau jo poveikis šeiminio gyvenimo kokybei nebūtinai yra destruktivinis – jis gali būti ir reorganizacinis, išryškinantis naujas šeiminio gyvenimo reikšmes ir būdus, kuriuos naudoja šeimos, siekdamos išsaugoti ir puoselėti šeiminio bendrumo jausmą, gyvendamos per atstumą.

Transnacionalinės vaiko globos organizavimo ypatumai atskleidžiami L. Baldassar ir L. Merlos (2014) globos cirkuliacijos teorijoje. Šios teorijos pagrindas disertacijoje yra D. Morgano (1996, 2011) ir J. Finch (2007) pasiūlyta šeiminių praktikų teorinė prieiga, suteikianti galimybę atskleisti transnacionalinės vaiko globos ypatumus per šeimines praktikas. Be to, transnacionalinės vaiko globos organizavimas neapsiriboja tik tėvų ir vaikų santykiais, gyvenant per atstumą. Į vaiko globos organizavimą įtraukiami ir vaikų globėjai, kaip trečias lygiavertis „globos trikampio“ (Suarez-Orozco, 2002; Akesson ir kt., 2012; Bonizzoni ir Boccagni, 2014) dėmuo. Transnacionalinė vaiko globa gali būti tiek tiesioginė, tiek netiesioginė, todėl remiamasi platesne globos cirkuliacijos teorijos idėja, įtraukiant ne tik išvykusius tėvus, Lietuvoje likusius gyventi vaikus, bet ir vaikų globėjus.

Siekiant atskleisti ne tik transnacionalinės vaiko globos organizavimą, bet ir transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus, disertacijos tyrimas papildytas šeiminių ryšių patirčių, gyvenant per atstumą, analize. Šiam tikslui pasitelkiama diadinė šeimų tyrimo prieiga, suteikianti galimybę atskleisti transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus struktūros, emocinių ryšių ir kasdienės praktikos požiūriais (Trost, 1996; Trost ir Levin, 2000). Pasitelkiant „Mano šeimos“ žemėlapiu metodą⁸ (Levin, 1993) ir derinant jį su siužetų

⁷ Disertacijoje sąvoka „mobilumas“ vartojama sinonimiškai sąvokai „migracija“.

⁸ „Mano šeimos“ žemėlapiu metodu gaunami įsivaizduojami šeiminiai santykiai su sąraše išvardytais ir žemėlapyje nupieštais asmenimis. Šie santykiai toliau gali būti analizuojami (1) struktūros požiūriu kaip diados visuma, (2) kasdienės praktikos požiūriu kaip aktyviųjų diadų visuma bei (3) emocinių ryšių požiūriu kaip emocinius santykius atskleidžiančios diados (Trost, 1996; Trost ir Levin, 2000).

metodu⁹ (Brannen, 2000), analizuojamos vaiko patirtys transnacionalinėje šeimoje, atskleidžiama, koks vaiko požiūris į motinos, tėvo ar abiejų tėvų išvykimą, kaip organizuojamas jų šeimos gyvenimas, kokie narystės šeimoje kriterijai išryškėja ir kaip vaikas yra įtraukiamas į šeiminio gyvenimo organizavimą bei sprendimų priėmimą. Transnacionalinis vaikas yra centrinė ašis, aplink kurią organizuojamas šeiminis gyvenimas, gyvenant per atstumą, todėl svarbu įtraukti vaiką kaip aktyvų tyrimo dalyvį, siekiant atskleisti transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus vaiko akimis. Vaikų „balso“¹⁰ įtraukimas į disertacijos tyrimą suteikia galimybę gauti tiesioginę informaciją, ar viešajame diskurse vaikų ženklumas „paliktais“ ir „našlaičiais“ turi realų pagrindą, išsiaiškinti, kaip patys vaikai suvokia transnacionalinį savo šeimos gyvenimą ir kaip jie jaučiasi gyvendami per atstumą su savo tėvais ar vienu iš tėvų, atskleidžia vaiko požiūrį į tėvų organizuojamą globos procesą. Transnacionalinių šeiminių tvarkų susiformavimo, kaip ir vaiko globos organizavimo, analizė disertacijos tyrime atliekama pasitelkiant D. Morgano (1996, 2011) ir J. Finch (2007) šeiminių praktikų prieigą.

Disertacijos tikslas ir uždaviniai pristatomi aptarus teorines prielaidas, pasirinktus tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metodus bei apžvelgus mokslinį disertacijos tyrimo naujumą.

Disertacijos teorinės prielaidos

Transnacionalinės šeimos vaiko globos organizavimo analizei pasitelkiama „**globos cirkuliacijos**“ **prieiga** (Baldassar ir Merla, 2014). „Globos cirkuliacija – tai abipusiai, daugiakrypčiai, asimetriniai globos mainai, kurie keičiasi per transnacionalinės šeimos gyvenimo ciklą, priklausomai nuo siunčiančios ir priimančios šalių ekonominių, politinių ir kultūrinių kontekstų“ (Baldassar ir Merla, 2014: 25). „Globos cirkuliacija“ yra daugiadimensinė, šiuolaikinė transnacionalinės globos aiškinimo teorinė prieiga. Nepaisant laiko ir erdvės distancijos, transnacionalinės šeimos pajėgios išsaugoti „buvimą drauge“ (angl. *co-presence*) (Baldassar ir Merla,

⁹ Siužetus kaip tyrimo priemonę rengia tyrėjas ir juos tikslingai naudoja tam tikriems tyrimo dalyvių požiūriams atskleisti. Siužetai skatina tyrimo dalyvius kalbėti, aktyvina jų prisiminimus ir atvejų naracijas (Brannen, 2000; Juozeliūnienė, 2014).

¹⁰ „Balso“ diskursas perteikia informaciją, kad tiriamas asmuo turi savitą požiūrį, o tyrėjas privalo jį atskleisti „klausydamasis ir išgirdamas“ (Juozeliūnienė, 2014: 10). Tyrimo dalyvio „balso“ raiška siejama su konkrečiu kultūriniu ir istoriniu kontekstais, o tyrimo dalyvis atstovauja tam tikrai socialinei grupei ar kontekstui (Freeman ir Mathison, 2009).

2014). Skiriamos šešios globos cirkuliacijos dimensijos¹¹ (Bonizzoni ir Boccagni, 2014), kurių tikslas parodyti, kaip vyksta globos cirkuliacija ir koks jos poveikis organizuojant šeiminių gyvenimą per atstumą.

„**Globos trikampis**“ išryškina vaiko transnacionalinės globos struktūrinę organizaciją ir jos dalyvius (Suarez-Orozco, 2002; Akesson ir kt., 2012; Bonizzoni ir Boccagni, 2014): (1) kilmės šalyje likusį vaiką (-us); (2) išvykusį vieną iš tėvų arba abu tėvus; (3) transnacionalinio vaiko (-ų) globėjus. „Globos trikampis“ įkūnija įsipareigojimus rūpintis vaiku (Graham ir kt., 2012). Taigi „globos trikampis“ yra analitinis konstruktas, padedantis atskleisti vaiko transnacionalinėje šeimoje globos organizavimo ypatumus.

Transnacionalinės šeimos išlaiko šeiminių bendrumą abipus sienų, vykdydamos **šeimines praktikas**. Šeiminės praktikos disertacijoje nagrinėjamos šeimos darybos (Morgan, 1996, 2011), kaip pasikartojančių kasdienių veiklų¹², ir šeimos demonstravimo (Finch, 2007), kaip veiklų, siekiant parodyti šeimos nariams šeiminių vienybę, patvirtinti buvimą šeima¹³, požiūriais.

„Globos cirkuliacijos“ teorinė prieiga disertacijoje derinama su **diadine šeiminių ryšių prieiga** (Trost, 1988, 1993; Trost ir Levin, 1992, 2000; Juozeliūnienė, 2003). Diadų analizė atliekama struktūros, emocinių ryšių, kasdienių praktikų požiūriu (Trost, 1996; Trost ir Levin, 2000).

Disertacijos metodologija

2017–2021 m. rengiant disertaciją ir sudarant disertacijos teorinį modelį, atlikta išsami *akademinės literatūros apžvalga*, susipažįstant su pripažintų autorių tyrimais ir teorinėmis išvaidomis. Siekiant atskleisti vaikų globos organizavimo ypatumus, atlikta transnacionalinę vaikų globą vykdančių tėvų kiekybinės apklausos duomenų analizė. Išanalizuoti 2018 m. atlikto Lietuvos transnacionalinių šeimų kvotinio tyrimo, organizuoto įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos (LMTLT) finansuotą mokslininkų grupės projektą „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminės praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“, rezultatai.

Transnacionalinių Lietuvos šeimų kvotinis tyrimas. Tyrimas atliktas 2018 m. rugpjūčio mėn., 2017–2019 m. įgyvendinant LMTLT finansuojamą

¹¹ Tai: 1) kas, 2) kaip, 3) iš ko (kam), 4) kada, 5) kur, 6) kodėl (Bonizzoni ir Boccagni, 2014: 87).

¹² Pavyzdžiui, kasdieniniai rutininiai darbai, telefoniniai pokalbiai, „gyvi“ susitikimai (Morgan, 1996, 2011).

¹³ „Tai yra mano šeima ir ji veiksminga“ (Finch, 2007: 67).

projektą „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminės praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“ (S-MIP-17-117, vadovė – prof. dr. Irena Juozeliūnienė). Disertacijos autorė, būdama doktorantė, 2017–2019 m. buvo šios tyrimo komandos narė ir dalyvavo klausimyno rengimo bei gautų duomenų analizės ir ataskaitų rengimo etapuose.

Kvotinėje transnacionalinių Lietuvos šeimų apklausoje dalyvavo 406 tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turintys Lietuvos gyventojai, kurių išvykimo laikotarpis nuo 1990 m. buvo ne trumpesnis negu 6 mėn.¹⁴, o Lietuvoje tuo metu buvo likę gyventi jų nepilnamečiai vaikai (N = 306) ir (arba) tėvai (arba vienas iš tėvų), kuriems (-iam, -iai) išvykimo laikotarpiu buvo reikalinga priežiūra (N = 100).

Disertacijos tyrimo objektas yra transnacionalinės vaiko globos organizavimas ir šeiminių ryšių ypatumai, todėl, atliekant empirinę analizę, naudoti tik respondentai, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo nepilnamečių vaikų, likusių gyventi Lietuvoje, duomenys. Dalis respondentų savo išvykimo laikotarpiu turėjo ir nepilnamečių vaikų, ir tėvų, kuriems tuo metu buvo reikalinga priežiūra, todėl bendrojoje duomenų analizėje pristatomi visų respondentų, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo nepilnamečių vaikų, duomenų analizės rezultatai (N = 331). Pateikus bendrąją duomenų analizę, toliau aptariami kiekvienos respondentų kvotinės grupės duomenų analizės rezultatai (N = 306). Skiriamos šios grupės: (1) išvykusios motinos, kurios išvykimo laikotarpiu turėjo vaikų iki 18 metų (N = 100); (2) išvykę tėvai (vyrai), kurie išvykimo laikotarpiu turėjo vaikų iki 18 metų (N = 104); (3) išvykę abu tėvai, kurie išvykimo laikotarpiu turėjo vaikų iki 18 metų (N = 102).

Siekiant išnagrinėti vaiko transnacionalinės globos organizavimą ir šeiminių ryšių išsaugojimą, disertacijoje analizuojamos (1) Lietuvoje likusių vaikų globėjų charakteristikos pagal globėjų atliekamas instrumentines, finansines (aprūpinimo) ir emocines pagalbos veiklas; (2) išvykusių tėvų ir globėjų globos praktikos, užtikrinančios šeiminių ryšių išsaugojimą gyvenant abipus sienų. Tuo tikslu, pirma, nagrinėjamos išvykusio tėvo, motinos ar abiejų tėvų komunikacinės veiklos ir jų dažnis (kokiais būdais bendrauja?), antra, išvykusio tėvo, motinos ar abiejų tėvų veiklos, orientuotos į šeiminių ryšių išsaugojimą (ką daro tėvai?), trečia, išvykusio tėvo, motinos ar abiejų

¹⁴ Remiamasi Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu dėl Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo, 2007 m. gegužės 8 d., Nr. A1-145, Vilnius. Dokumentas paskelbtas „Valstybės žiniuose“ 2007 m. birželio 2 d., Nr. 61-2360.

tėvų požiūris į globėjo veiklas, orientuotas į šeiminių ryšių išsaugojimą (ką daro globėjai?). Analizuojami klausimai pateikiami 7 priede.

Atliekant duomenų analizę, pasitelkti aprašomosios ir išvadų statistikos metodai.

Siekiant išnagrinėti vaikų patirtis, atliktas vizualusis kokybinis vaikų transnacionalinėse šeimose tyrimas, pritaikant du vizualiuosius tyrimo metodus – „Mano šeimos“ žemėlapių metodą (Levin, 1993, 1999) ir siužetų metodą (Brannen, 2000).

Vizualusis kokybinis vaikų transnacionalinėse šeimose tyrimas. Vaikams tirti taikytas „Mano šeimos“ žemėlapių metodas (Levin, 1993, 1999), kuris remiasi atvira šeimos samprata ir diadine šeimų teorine prieiga (Trost, 1988, 1993). Metodo tikslas – atskleisti tyrimo dalyvio šeimos sampratą ir išsiaiškinti, kaip dalyvis apibūdina savo santykius su asmenimis, kuriuos įtraukė į sudarytą savo šeimos žemėlapi. Irene Levin (1993) pasiūlytas „Mano šeimos“ žemėlapių metodas leidžia tirti struktūrinę šeimų, taip pat ir transnacionalinių, įvairovę. Irena Juozeliūnienė ir Laura Kanapienienė, remdamosi metodo autorės Irene Levin teiginiais, esminiais metodo ypatumais įvardijo vizualizacijos įtraukimą, verbalinės ir neverbalinės informacijos naudojimą, derinimą (trianguliaciją) ir tyrime dalyvaujančių asmenų įveiklinimą (Juozeliūnienė ir Kanapienienė, 2012: 56–63). Metodą sudaro trys pakopos: (1) įžanginė dalis, kurios metu sudaromas tyrimo dalyvio šeimos narių sąrašas; (2) vizualus tyrimo dalyvio šeimos žemėlapių sudarymas; (3) giluminis interviu, kurio metu atskleidžiamos reikšmės, kurias tyrimo dalyvis suteikė sudarytam šeimos žemėlapiui.

Minėtina, kad „Mano šeimos“ žemėlapių metodas vėliau buvo papildytas J. Brannen (2000) siužetų metodu. Taikant šį metodą, aptariamoms nuasmenintoms situacijoms, o tai leidžia netiesiogiai atskleisti tyrimo dalyvio lūkesčius ir požiūrius. J. Brannen (2000) modifikavo J. Finch ir J. Masson pasiūlytą siužetų metodą ir kartu su tyrimo grupe, siekiančia ištirti globos santykių viešojoje ir privačiojoje erdvėje ypatumus, parengė keturis siužetus. Atliekant disertacijoje pristatomą tyrimą, fokusuotų diskusijų grupėse suformuluotų probleminių klausimų ir gautų rezultatų pagrindu sukurti siužetai, atitinkantys tyrimo dalyką (Juozeliūnienė, 2014). Disertacijos autorė tikslingai sukūrė du siužetus, parengė juos kaip laminuotus A4 formato paveikslus ir naudojo interviu su transnacionalinių šeimų vaikais metu. Pirmas siužetas skirtas demokratiniam dialogui su vaiku, siekiant išsiaiškinti, ar vaikas yra įtraukiamas į šeimos sprendimą emigruoti ir kaip tai yra daroma (*įtraukimo elementas*). Antras siužetas skirtas išsiaiškinti, kaip žinia apie tėvų ketinimą išvykti paveikia Lietuvoje liekančius gyventi vaikus (*emocinių patirčių elementas*). Disertacijoje siužetai papildė žemėlapius, tikslingai

siekiant atskleisti vaikų įtraukimo į sprendimo priėmimą ir akistatos su tėvų išvykimo žinia patirtis.

Interviu metu gauti išrašai yra transkribuojami ir koduojami MAXQDA kompiuterine programa, taip sudarant apdorotų duomenų kodų medžius.

Tikslinė tyrimo dalyvių atranka vykdyta remiantis šiais kriterijais:

1. Remiantis R. S. Parrenas (2005) transnacionalinių šeimų skirstymu, atrinkti vaikai iš transnacionalinių šeimų, kuriose tiesioginės migracinės patirties turi tėvas, motina arba abu tėvai. Siekiama išsiaiškinti patirtis vaikų, kurių šeimose yra išvykęs tėvas, motina ar abu tėvai.

2. Tyrimo dalyvių atranka pagal amžių. I. Levin metodas taikytas atliekant tyrimą su vyresniais negu 5 m. vaikais (Levin, 1995a, 1995b, 1997a, 1997b). M. O'Reilly ir N. Dogra (2017) pabrėžė vaikų amžiaus įtakos svarbą tyrimui ir pasiūlė išskirti tris amžiaus grupes. Minėtini šie amžiaus grupių ypatumai: 1) labai maži vaikai (angl. *very young children*) (iki 4 metų) – pažeidžiamiausia amžiaus grupė, neretai apskritai stokojanti kalbinių įgūdžių ir labai retai įtraukiama į tyrimus, todėl tyrėjui reikia specifinių įgūdžių, atliekant tyrimą su šios amžiaus grupės tyrimo dalyviais; 2) jauni vaikai (angl. *young children*) (5–11 metų) – šios amžiaus grupės tyrimo dalyviai yra įprasta vaikų grupė tyrimuose pagal amžių; pastebima ryški tiriamųjų tendencija sakyti tai, ką nori girdėti suaugusieji, todėl tyrėjui reikia pasirengti atidžiai ir atsargiai formuluoti klausimus, norint gauti objektyvius tyrimo dalyvių atsakymus; 3) vyresni vaikai (angl. *older children*) (12–18 metų) – šios amžiaus grupės tyrimo dalyviai labiausiai geba suprasti klausimus ir tyrimo tikslą.

Remiantis M. O'Reilly ir N. Dogros (2017) rekomendacijomis, disertacijos tyrimo dalyviais pasirinkti jauni (5–11 metų) ir vyresni vaikai (12–18 metų). Atrinkta 15 tyrimo dalyvių (5–18 metų) iš šeimų, kuriose į užsienį išvykęs tėvas (7 tyrimo dalyviai), motina (5 tyrimo dalyviai) ir abu tėvai (3 tyrimo dalyviai).

Interviu buvo atliekami nuo 2018 m. kovo 24 d. iki 2021 m. vasario 20 d. Pandemijos situacija dėl COVID-19 viruso sustabdė sėkmingą interviu rinkimą. Karantininiu laikotarpiu ir karantinui pasibaigus, pavyko atlikti tik du interviu.

Atsižvelgiant į mokslinės etikos reikalavimus, gautas raštiškas tėvų ir žodinis vaikų sutikimas dalyvauti tyrime. Užtikrindama tyrime dalyvavusių vaikų anonimiškumą, disertacijos autorė jiems priskyrė tam tikrą kodą. Tyrimo metu gauta informacija naudojama tik šios disertacijos tikslais,

užtikrinamas tiek tyrimo dalyvių anonimiškumas¹⁵, tiek informacijos konfidencialumas¹⁶.

Mokslinis disertacijos naujumas

Disertacijos mokslinis naujumas pirmiausia siejamas su **tiriamuoju dalyku**. Akademinės literatūros apžvalga parodė, kad, tiriant transnacionalines šeimas, susitelkiama į atskirus transnacionalinės motinystės ir tėvystės klausimus arba tėvų emigracijos poveikį kilmės šalyje likusiems vaikams (Dreby, 2007; Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Malinauskas, 2008; Lutz ir Palenga-Mollenbeck, 2011, 2012; Duque-Paramo, 2012; Sokolowska, 2018; Juozeliūnienė ir Bielevičiūtė, 2020), analizuojami išvykusių tėvų, globėjų ir vaikų „globos trikampio“ ryšiai (Suarez-Orozco, 2002; Akesson et al., 2012; Kaniušonytė ir kt., 2012; Bonizzoni ir Boccagni, 2014; Juozeliūnienė ir kt., 2020b), tačiau transnacionalinės globos praktikos, šeiminiai ryšiai ir vaikų patirtys, atskleidžiant tėvų ir vaikų požiūrius, viename tyrime nėra nagrinėti nei užsienio, nei Lietuvos mokslininkų.

Teorinis disertacijos naujumas atsiskleidžia globos cirkuliacijos (Baldassar ir Merla, 2014; Bonizzoni ir Boccagni, 2014) ir šeiminių praktikų (Morgan, 1996, 2011; Finch, 2007) teorines prieigas derinant su diadine konfigūracine šeimų tyrimo prieiga (Trost, 1988, 1993), siekiant ištirti išvykusių tėvų ir kilmės šalyje likusių gyventi vaikų globos organizavimą, šeiminius ryšius ir emocines vaikų patirtis.

Disertacijos tyrimo **metodologinis naujumas** pasireiškia vaikų, gyvenančių transnacionalinėse šeimose, kokybinio tyrimo lauke jungiant du vizualiuosius metodus: I. Levin (1993) „Mano šeimos“ žemėlapiu metodą ir J. Brannen (2000) siužetų metodą. „Mano šeimos“ žemėlapiu metodas leidžia atskleisti vaiko šeimos sampratą ir šeiminių ryšių pertvarką tėvams ir vaikams gyvenant abipus sienų. Du disertacijos autorės sukurti siužetai papildo „Mano šeimos“ žemėlapiu metodą ir leidžia netiesiogiai teirautis vaiko apie jo (ne)įtraukimą į tėvų emigracijos sprendimus ir emocines patirtis.

Disertacijos tyrimo tikslas ir uždaviniai

Transnacionalinės šeimos susiduria su vaiko globos organizavimo ir šeiminių ryšių puoselėjimo per atstumą iššūkiais. Kitaip organizuodamos šeiminių gyvenimą, transnacionalinės šeimos nebūtinai patiria destruktinį jo

¹⁵ Originali tyrimo dalyvių rašysena kompiuterizuojama.

¹⁶ Tėvų sutikimo dėl vaikų dalyvavimo tyrime pavyzdys pateiktas 8 priede.

pobūdį, bet atranda savitus būdus, kurie yra veiksmingi išsaugant šeiminius ryšius transnacionaliniame kontekste.

Disertacijos tyrimo **tikslas** – išnagrinėti šeiminius ryšius koreguojančias transnacionalinės vaikų globos praktikas, atskleidžiant išvykusių tėvų, motinų ar abiejų tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų požiūrius.

Disertacijos **uždaviniai**:

1. Aptarti transnacionalinio šeiminio gyvenimo tyrimo teorines, metodologines prielaidas ir atlikti teorinių perspektyvų ir tyrimo metodų derinimu grįstą vaikų, gyvenančių transnacionalinėse šeimose, tyrimą.

2. Išnagrinėti išvykusių tėvų transnacionalinės vaikų globos praktikas, užtikrinančias šeiminių ryšių išsaugojimą abipus sienų.

3. Atskleisti „globos trikampio“ vaidmenį transnacionalinės globos kontekste.

4. Išanalizuoti Lietuvoje likusių gyventi vaikų šeimos sampratas, emocines patirtis ir dalyvavimą priimant su migracija susijusius sprendimus.

Ginamieji teiginiai

1. Tėvams ar vienam iš tėvų išvykus gyventi į užsienį, nepilnamečių vaikų globa vykdoma įtraukiant globėją. „Globos trikampis“ užtikrina vaiko globos tęstinumą šeimų gyvenimo abipus sienų laikotarpiu.

2. Transnacionalinėse šeimose, išvykus tėvams ar vienam iš tėvų, formuojasi savitos išvykusių tėvų ir globėjų globos praktikos, užtikrinančios šeiminių ryšių išsaugojimą, šeimoms gyvenant abipus sienų.

3. Tėvams išvykus į užsienį, o vaikams liekant gyventi kilmės šalyje, keičiasi vaikų šeimos samprata (šeimos struktūrinė organizacija, narystės šeimoje kriterijai), vyksta šeiminių įsipareigojimų pertvarka ir vaiko aktyvaus vaidmens, šeimai priimant sprendimus, peržiūra.

4. Transnacionalinių šeimų vaikai turi tiek neigiamų, tiek teigiamų patirčių, kurios skirtingai reiškiasi tėvų ar vieno iš tėvų išvykimo kaip proceso ir išvykimo kaip gyvenimo tarpsnio kontekstuose.

Disertacijos struktūra

Pirmoje disertacijos dalyje aptariamos Lietuvos gyventojų mobilumo kontekste aktualios globos organizavimo ir šeiminių ryšių teorinės idėjos bei tyrimai. Teorinės idėjos atskleidžia disertacijos temai svarbias globos organizavimo ir šeiminių ryšių teorines prielaidas, pristatoma „globos trikampio“ sąvoka ir jos vieta disertacijos temos kontekste, atskleidžiami šeiminių praktikų (šeimos darybos ir šeimos demonstravimo) teoriniai

aspektai bei jų svarba transnacionalinių šeimų tyrimuose kaip „globos cirkuliacijos“ prieigos pagrindas. Taip pat aptariama vizualiųjų metodų taikymo šeimos tyrimuose svarba ir teikiamos galimybės.

Antroje dalyje apžvelgiamos disertacijos tyrimo teorinės prielaidos, pateikiami kiekybinio ir kokybinio disertacijos tyrimų metodologiniai ypatumai. Disertacijoje remiamasi mišria empirinio tyrimo metodologija.

Trečioje dalyje pateikiama vaiko globos organizavimo transnacionalinėje šeimoje analizė, atsižvelgiant į globos organizavimą ir šeiminius ryšius. Parodoma, kad tėvų išvykimo laikotarpiu vaiko globa ir šeiminiai ryšiai nenutrūksta, formuojasi saviti šeiminio gyvenimo organizavimo ir šeiminio ryšio bendrumo puoselėjimo transnacionaliniame kontekste būdai. Vaiko, gyvenančio transnacionalinėje šeimoje, globos pertvarkai atskleisti pasitelkiama „globos trikampio“ sąvoka, išryškinami trijų transnacionalinių šeimų tipų (išvykus tėvui, motinai ar abiem tėvams) ypatumai. Trečios dalies analizė grindžiama tiesioginės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis. Pirmas trečios dalies skyrius skirtas vaiko globos organizavimui, esant „globos trikampiui“, analizuoti, antras skyrius skirtas šeiminių ryšių ypatumams atskleisti, remiantis šeiminių praktikų teorinėmis idėjomis.

Ketvirtoje dalyje atskleidžiamas vaiko, gyvenančio transnacionalinėje šeimoje, šeimos konceptualizavimas diadinių konfigūracijų požiūriu ir šeiminių ryšių analizė. Remiamasi šeiminėmis praktikomis, vaiko įsitraukimu į šeiminio gyvenimo per atstumą organizavimą ir naujų šeiminių įsipareigojimų susiformavimą. Pateikiama vaiko transnacionalinio gyvenimo patirčių analizė, atsižvelgiant į proceso ir gyvenimo tarpsnio lygmenis.

Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados, literatūros sąrašas ir priedai.

1. TRANSNACIONALINĖS GLOBOS ORGANIZAVIMAS IR ŠEIMINIAI RYŠIAI: TEORINĖS IDĖJOS IR TYRIMAI

1.1. Transnacionalinės globos organizavimas

Disertacijoje svarbi „globos cirkuliacijos“ idėja. Šios idėjos ištakos siekia 2000 m., kai Arlie Hochschild (2000) pasiūlė vartoti „globos grandinės“ sąvoką, atkreipdama dėmesį į globos organizavimo ypatumus, šeimoms gyvenant skirtingose šalyse.

„Globos grandinės“ idėja buvo plėtojama ir tobulinama (Hochschild, 2000; Yeates, 2004, 2005, 2009, 2012; Parrenas, 2001, 2005). Atliekant tyrimus, išryškėjo jos ribotumas, esant vienkryptės ir ekonominiu pagrindu paremtos globos analizei.

Vienkrypčiu globos teikimu grįstas „globos grandinės“ principas buvo patogus analizuoti atvejams, kai motinos iš Pietų šalių vykdavo į Skandinaviją prižiūrėti Šiaurės šalių gyventojų, nutraukdamos santykius su kilmės šalyje likusiais vaikais (Hochschild, 2000). L. Baldassar ir L. Merla (2014) sukritikavo šį transnacionalinės globos analizės pjūvį, teigdamas, kad jis per daug statiškas ir dalinis bei orientuotas tik į gaunamą globą arba globos teikimą, nepaliekant galimybės šiems atvejams persidengti. L. Baldassar ir L. Merla (2014) pasiūlė į globą pažvelgti per cirkuliacijos prizmę, išryškinant globos teikimo ir gavimo sklaidą laiko ir gyvenimo ciklo atžvilgiu. Taip atkreiptas dėmesys į globos kompleksiskumą ir daugiadimensiškumą.

„Globos cirkuliacijos“ idėjos pranašumas „globos grandinės“ atžvilgiu yra tai, kad sudaromos galimybės atskleisti santykiuose slypinčius moralės kodus (Baldassar ir Merla, 2014: 25). Pavyzdžiui, „piniginė parama suvokiama kaip būdas megzti ryšį su šeima bei perteikti itin svarbias bendras reikšmes, tai reiškia būti „gera mama“ (Baldassar, Merla, 2014: 32). Užkoduojamas vidinis žmonių pajautimas, kad vyksta globos mainai ir kad ateityje jiems irgi bus atsilyginta globa. Išryškėja kartų kontraktas, kai tėvai teikia globą savo vaikams, galvodami, kad senatvėje jie patys gaus savo vaikų globą. Šis globos mainų pobūdis nėra apibrėžtas laike ir erdvėje, todėl tinkamiausia sąvoka šiam procesui pavadinti yra „cirkuliacija“.

Taigi „globos cirkuliacijos“ ištakos siejamos su „globos grandinės“ idėja, tačiau cirkuliacija yra kompleksiškesnė, platesnė ir daugiadimensiškesnė teorinė prieiga, leidžianti atskleisti globos organizavimo sampratą.

1.1.1. Vienakryptės globos idėja („globos grandinė“)

Analizuojant šiuolaikines šeimas, nutolstama nuo individualiosios žiūros, būdingos vėlyvajai modernybei, ir nuo individo einama prie santykių bei šių santykių formuojamų darinių (Jallinoja ir Widmer, 2011: 4–5). Taip transnacionalinėse šeimose išryškėja tendencija matyti santykių tęstinumą, o ne konstatuoti jų nutrūkimą ar baigtį. Ižvelgiamos naujos buvimo šeima formos, atkreipiamas dėmesys į susietumo (angl. *relationality*), sąsajų (angl. *relatedness*), įsitraukimo (angl. *embeddedness*), bendrumo (angl. *togetherness*) ir priklausymo (angl. *belongingness*) sąvokas bei jų reikšmę formuojant šeiminius santykius. Ieškoma individualumo sąsajų su bendrumu ir atvirksčiai (Jallinoja ir Widmer, 2011: 6).

Individas nėra autonominis, save kuriantis subjektas, o yra įvietintas socialiniuose tinkluose, todėl disertacijoje svarbi „susietumo“ sąvoka, išryškinanti socialinių sąveikų aplinkoje besiformuojančio „aš“ (angl. *self*) suvokimą (Jallinoja ir Widmer, 2011: 17).

Disertacijoje migracija ir globa suvokiamos kaip mobilaus pasaulio aplinkoje adaptuoti šeimos darybos būdai (Baldassar ir Merla, 2014: 133), todėl buvimą šeima sąlygoja ne vien fizinis buvimas kartu. „Buvimo kartu“ sąvoka išplečiama, ji aprėpia ne tik kūnišką buvimą kartu, bet ir šeiminių išsiskaidymą laike ir erdvėje (Baldassar ir Merla, 2014: 6). Taigi, gyvenant transnacionaliai, išplečiamas priklausymas šeimai.

„Globos grandinės“¹⁷ (angl. *care chain*) (Hochschild, 2000, 2005; Parrenas, 2001, 2005; Yeates, 2009, 2012) sąvoka orientuota į dviejų per atstumą gyvenančių šeimos narių ryšio išlaikymą, bet išryškina esminį šeiminių tinklą, per kurį vykdomos visos šeimines praktikos, kad būtų išsaugoti ir gilinami šeiminiai ryšiai, šeimai gyvenant per atstumą. „Globos grandinė“ orientuota į transnacionalinio motinos (tėvo) ir kilmės šalyje likusio vaiko šeiminio ryšio palaikymą. Šios sąvokos vartojimas transnacionaliniuose globos organizavimo tyrimuose leidžia išplėsti šeiminių santykių kūrimo lauką, tačiau apriboja jo formavimąsi dviejų dalių šeiminio tinklo ribose.

Pagrindinė aptariamąs teorinės sąvokos idėja yra vienkryptis globos judėjimas iš nepasiturinčios šalies į pasiturinčią šalį (Hochschild, 2000). „Globos grandinės“ gali būti lokalias, nacionalinės ir globalios. Kartais „globos grandinė“ yra nukreipta į globos objektą (pavyzdžiui, vaiką), o kartais į globos subjektą (pavyzdžiui, į pačius globėjus, kurie irgi gauna globą)

¹⁷ Terminą „globos grandinės“ pasiūlė Arlie Hochschild (2000: 131), apibrėždama jas kaip „seriją asmeninių jungčių tarp žmonių visame pasaulyje, kurios pagrįstos apmokamu arba nemokamu globojimu“.

(Hochschild, 2000). Smulkios arba tarpinės „globos grandinės“ dalys jungiasi į vieną ilgesnę, tačiau ši prieiga yra ribota, nes ji remiasi vienkrypčiu linijiniu, į vieną grandį (objektą arba subjektą) orientuotu globos judėjimu.

„Globos grandinių“ naudojimas organizuojant transnacionalinių šeimų vaiko globą moterims yra būdingesnis negu vyrams (Yeates, 2009; Parrenas, 2001, 2005). Net jei moteris išvyksta į kitą šalį, kad uždirbtų pinigų kilmės šalyje likusiems šeimos nariams išlaikyti, į „globos grandinę“ ji įtraukia kitą (-as) moterį (-is), o ne vyrą (-us) (Yeates, 2009).

Minimos teorinės idėjos kontekste svarbūs trys elementai: 1) „globos grandinės“ veikia įvesties (angl. *input*) ir gavimo (angl. *output*) principu, kai specifiniai globos procesai sujungiami į vieną grandinės mechanizmą; 2) „globos grandinėms“ būdingas teritoriškumas, atskleidžiantis geografinį globos tinklo išsiskaidymą; 3) „globos grandinės“ turi valdymo struktūrą, kuri aprėpia finansinę, materialinę arba žmogiškųjų išteklių globos judėjimą (Yeates, 2005: 6).

Nepaisant „globos grandinės“ idėjos aktualumo, ši globos analizei skirta prieiga sulaukia kritikos dėl savo siaurumo ir orientacijos į ekonominius kriterijais paremtos globos judėjimo bei jos pačios ir joje dalyvaujančių veikėjų sudaiktinimo (Yeates, 2005). Globos procesai yra kompleksiški dariniai, juos tikslinga analizuoti platesniu ir daugiau krypčių aprėpiančiu analizės pjūviu.

1.1.2. Daugiakryptė globa („globos cirkuliacijos“ prieiga)

Didėjantys žmonių mobilumo srutai ir geresnės galimybės keliauti sudaro sąlygas formuotis transnacionaliai gyvenančioms šeimoms. Transnacionaliai gyvenančios šeimos susiduria su kilmės šalyje likusių gyventi vaikų globos organizavimo iššūkiais. Tenka rūpintis kasdienių vaiko globos pareigų perskirstymu, emocinės ir finansinės globos perdavimu.

„Globos cirkuliacijos“ sąvoka įvairiais aspektais lemia vaiko, gyvenančio transnacionalinėje šeimoje, globos organizavimą. Kaip jau buvo minėta, „globos cirkuliacija – tai abipusiai, daugiakrypčiai, asimetriniai globos mainai, kurie keičiasi per transnacionalinės šeimos gyvenimo ciklą, priklausomai nuo siunčiančios ir priimančios šalių ekonominių, politinių ir kultūrinių kontekstų“ (Baldassar ir Merla, 2014: 25). „Globos cirkuliacijos“ sąvoka leidžia analitiškai pažvelgti į transnacionalinių šeimų gyvenimą ir išryškinti esminius šeiminio gyvenimo organizavimo ypatumus, šeimai gyvenant per atstumą. Tokiu būdu galima geriau suvokti, kaip vyksta mobilus šeiminis gyvenimas.

„Globos cirkuliacijos“ apibrėžimas išryškina ir sieja šiuos esminius transnacionalinių šeimų aspektus: (1) transnacionalinėse šeimose vyksta globos mainai; (2) vykstantys globos mainai yra abipusiai, daugiakrypčiai ir asimetriški; (3) svarbūs šių mainų politinis, ekonominis, kultūrinis ir socialinis kontekstai; (4) globos mainai vyksta tarp globą teikiančios (organizuojančios) ir globą priimančios šalių. Visi keturi aspektai susijungia į „globos cirkuliacijos“ sąvoką ir rodo jos kompleksškumą, analizuojant transnacionalinių šeimų gyvenimo ypatumus. Sąvokos kompleksškumą atskleidžia ir tai, kad į globos organizavimo procesą įtraukiami visi šeimos nariai kartu ir tuo pat metu kiekvienas atskirai. Sąvokos aprėpiamumas ir kompleksškumas leidžia analizuoti visus transnacionalinių šeimų tipus, tačiau disertacijoje apsiribojama vaiko (-ų), gyvenančio (-ių) transnacionalinėje šeimoje, globos organizavimo analize.

L. Baldassar (2007) išskiria keturis transnacionalinėms šeimoms būdingus globos tipus: (1) emocinę globą (transnacionalinių santykių pagrindas, padedantis išlaikyti emocinį artumą); (2) praktinę (instrumentinę) globą (reguliari ir dažna komunikacija, teikiant praktinius kasdienio gyvenimo patarimus); (3) finansinę globą (seniausia transnacionalinės globos forma (arba tipas); finansinė globa pasireiškia siunčiant į kilmės šalį tiek pinigus, tiek kitas materialines gėrybes (dovanas, drabužius, saldumynus ir kt.)); (4) globą, suteikiant gyvenamąją vietą. Kaip papildomas globos dėmuo išskiriamas „gyvų“ susitikimų vaidmuo. „Gyvais“ susitikimais išryškinama asmeninė globa, kai asmuo fiziškai susitinka su kitais šeimos nariais ir būna šalia (Baldassar ir Merla, 2014). Akistatiniai susitikimai yra svarbi globos organizavimo dalis, padedanti išsaugoti ir puoselėti šeiminio bendrumo (angl. *family-hood*) jausmą (Bryceson ir Vuorela, 2002). Minėtina, kad priklausymo šeimai jausmą transnacionalinės šeimos išsaugo tiek nesutikdamos, tiek retai sutikdamos „gyvai“ – taip parodoma, kad šeiminiam gyvenimui puoselėti fizinis artumas yra reikšmingas, tačiau ne vienintelis būtinas veiksnys. Fizinio artumo stoką transnacionalinėse šeimose kompensuoja virtuali komunikacija. Naujos technologijų priemonės palengvina globos mainus, šeimai gyvenant per atstumą, ir leidžia globai cirkuliuoti abipusiškai (Baldassar ir Merla, 2014).

Abipusiškumo veiksnys yra svarbus globos cirkuliacijos elementas. Transnacionaliai gyvenančioms šeimoms šis veiksnys padeda išlaikyti priklausymo šeimai jausmą (Baldassar ir Merla, 2014) dviem kryptimis: tarp išvykusiojo (-usiosios) ir kilmės šalyje likusių šeimos narių bei tarp kilmės šalyje likusių šeimos narių ir išvykusiojo (-usiosios). Šios kryptys įprasmina aktyvų abiejų pusių veikimą arba dalyvavimą išlaikant šeiminius ryšius ir priklausymo šeimai jausmą per šeimos darybos praktikas. Be to,

abipusiškumas svarbus ir kitu aspektu: išvykstantys tėvai rūpinasi savo kilmės šalyje likusiais vaikais ir taip išreiškia lūkestį, kad ir jais bus pasirinkta senatvėje (Baldassar ir Merla, 2014). Išryškėja neverbaliniai sutartiniai įsipareigojimai šeimos viduje (Finch ir Mason, 1993). Taigi „globos cirkuliacija“ atskleidžiama dvejopai: tiek geografinio atstumo, tiek projekcijos į ateitį atžvilgiais.

Globos abipusiškumas yra tam tikri mainai tarp šeimos narių arba, kitaip tariant, tai yra išteklius, kurį naudoja per atstumą gyvenančios šeimos (Goulborne ir kt., 2010; Zontini ir Reynolds, 2014). Šie mainai yra ne tik materialiniai, bet ir emociniai: išvykstantys tėvai atlieka ne tik šeimos maitintojų vaidmenį, bet ir emociškai kuria šeiminių ryšių su kilmės šalyje gyvenančiais vaikais. Ryšys kuriamas ir puoselėjamas tiek vaikų, tiek abipusiškai. Taip globos cirkuliacija įtraukia ne tik branduolinės, bet ir išplėstinės šeimos tinklus, kurie aktyviai dalyvauja šeiminių ryšių darybos per atstumą praktikose. Globa, įtraukta į santykius, išplečia šeiminius ryšius (Baldassar ir Merla, 2014). Be to, cirkuliacijos koncepcija atskleidžia daugiakryptį priežiūros vyksmą, nes transnacionaliai gyvenančiose šeimose vaiko (-ų) globa vyksta įvairiomis kryptimis ir įvairiais būdais, įtraukiami tiek intensyvūs, tiek ekstensyvūs globos mainai. Transnacionaliai gyvenančių šeimų atveju į globos cirkuliaciją įtraukiami tiek aktualūs, tiek ir įsivaizduojami šeiminiai ryšiai, kurie padeda kurti globalias šeiminių santykių jungtis atstumo ir laiko aspektais.

Empirinė globos cirkuliacijos analizė grindžiama šešiomis pagrindinėmis dimensijomis (Bonizzoni ir Boccagni, 2014):

1. Kas cirkuliuoja? Gyvenamosios vietos, moralinė, emocinė, vaikų priežiūros ar ekonominė globa. Atskleidžiama globos tipų įvairovė ir išryškinamos fizinio buvimo kartu alternatyvos.

2. Kaip cirkuliuoja? Ši dimensija atskleidžia teikiamai globai naudojamų priemonių įvairovę. Minėtinos virtualiojo bendravimo priemonės (*Skype*, *WhatsApp*, *Messenger* ir kt.), telefonas, piniginių perlaidos, siuntiniai (dovanos), gyvi susitikimai ir kt.

3. Iš ko (kam) cirkuliuoja? Atskleidžiamos socialinės demografinės globos procese dalyvaujančių dalyvių charakteristikos, vaidmenų struktūra ir socialiniai bei kultūriniai veiksniai, darantys įtaką teikiamai globai.

4. Kada cirkuliuoja? Atskleidžiama globos cikliškumo esmė šeimos gyvenimo ciklo kontekste, išryškinant dažnio ir ritmo reljefiškumą.

5. Kur cirkuliuoja? Ši dimensija atskleidžia geopolitinio atstumo svarbą teikiamos globos kontekste.

6. Kodėl cirkuliuoja? Atskleidžiama globos teikimo motyvacija ir reikšmingi šeiminiai susitarimai šio proceso kontekste.

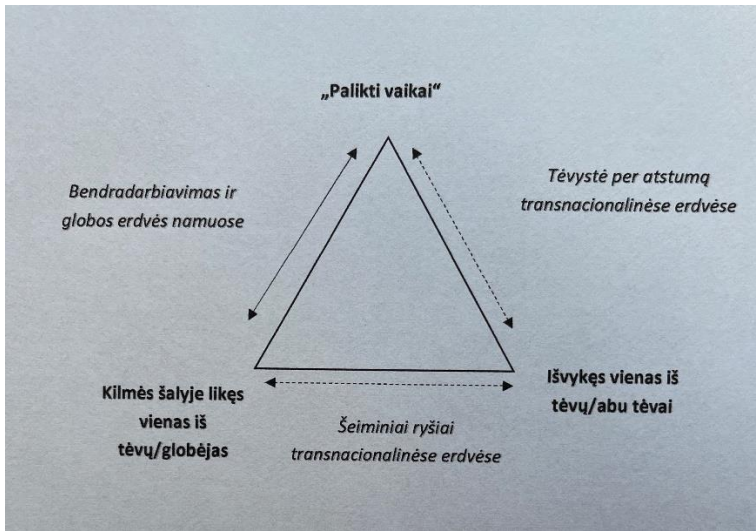
Aptarta globos cirkuliacijos dimensijų struktūra sudaro sąlygas struktūriniais migraciją įreminantiems veiksniams atskleisti.

Transnacionalinis gyvenimo būdas ir jame veikianti vaiko (-ų) globos cirkuliacija suteikia galimybę šeimos nariams kartu kurti šeimą per rutines praktikas, tačiau gyventi per atstumą. Šiuo atveju svarbus rutiniškumas arba pasikartojančios globos praktikos. Taigi transnacionalinės globos organizavimas, remiantis „globos cirkuliacijos“ prieigos idėjomis, vyksta šeiminių praktikų atlikimo lauke.

1.1.3. „Globos trikampis“ transnacionalinėje šeimoje

Transnacionalinės šeimos patiria sunkumų išlaikydamos emocinius saitus su kilmės šalyje likusiais vaikais. Transnacionalinės „globos trikampis“ padeda atskleisti, kaip šiose šeimose palaikomi artimi ryšiai, siekiant išsaugoti buvimo šeima jausmą. Transnacionalinių šeimų vaikai yra pasyvūs veikėjai geografiniu aspektu, tačiau, puoselėdami artimus ryšius, jie veikia aktyviai (Graham ir kt., 2012). Aplink transnacionalinių šeimų vaikus kuriama jų globa. Taip struktūriškai transnacionalinė vaiko globa organizuojama per globos santykius tarp trijų pagrindinių „globos trikampio“ dalių: kilmės šalyje likusio vaiko (-ų), išvykusio vieno iš tėvų ar abiejų tėvų ir kilmės šalyje likusio vaiko (-ų) globėjo (-ų). Globos organizavimo trikampio prieiga atskleidžia transnacionalinius mainus, vykstančius aplink transnacionalinių šeimų vaikus kaip centrinę grandį (Graham ir kt., 2012).

Transnacionalinių šeimų vaikai dažnai patiria „globos deficitą“ (angl. *care deficit*) (Graham ir Jordan, 2011) išvykus motinoms, tačiau „globos trikampio“ įtraukimas į vaiko (-ų) globą sušvelnina migracijos pasekmes vaikui. Svarbios tiesioginės vaikų patirtys, atskleidžiančios motinystės (tėvystės) vyksmą per atstumą ir kitų asmenų, kurie artimi geografiškai, tačiau nebūtinai artimi emociškai, įtraukimą į vaiko (-ų) globą. Geografinis artumas, t. y. buvimas šalia vaiko (-ų) iš transnacionalinės šeimos, suteikia vaiko (-ų) globėjams galimybę tapti jungtimi tarp kilmės šalyje likusių gyventi vaikų ir išvykusio vieno iš tėvų ar abiejų tėvų. Globėjų vaidmuo ypač aktualus mažiems vaikams. Džiaugsmo, nusivylimo, susitaikymo ir liūdesio jausmai atskleidžia įvairiapusišką transnacionalinių šeimų vaikų ryšį su išvykusi vienu iš tėvų ar abiem tėvais, tačiau šių jausmų poveikį sušvelnina trečio „globos trikampio“ segmento įsiterpimas – tai globėjų dalyvavimas kasdieniame vaiko (-ų) gyvenime, palaikant nuolatinę komunikaciją su išvykusi vienu iš tėvų ar abiem tėvais (1 pav.).

1 pav. *Transnacionalinės globos trikampis (Graham ir kt., 2012)*

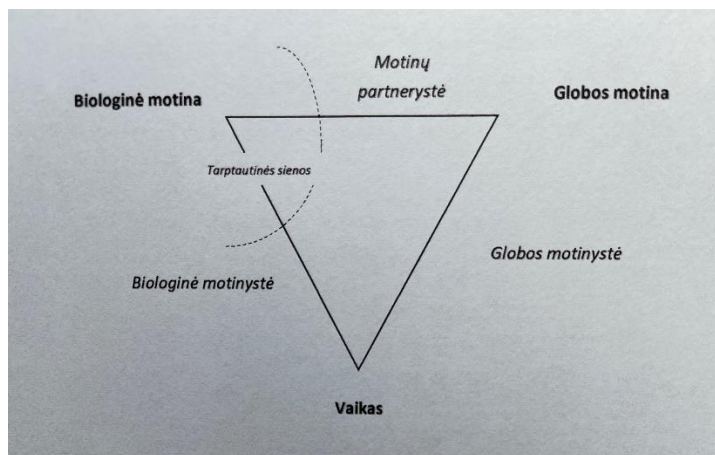
Taigi visos trys „globos trikampio“ grandys¹⁸ yra glaudžiai susijusios, siekiant išsaugoti priklausymo šeimai jausmą ir šeiminius ryšius. Šios grandys skirtingu intensyvumu dalyvauja šeimines praktikose ir taip kuria bei puoselėja šeiminius ryšius per atstumą.

„Globos trikampio“ koncepcija įtraukiama į šešių dimensijų globos cirkuliacijos žemėlapi (Bonizzoni ir Boccagni, 2014). Skirtini: (1) globos ištekliai (angl. *resources*) arba turinys (kas vykdo globą per atstumą); (2) globos kanalai (ką įtraukia į globos tinklą (-us)); (3) šeimines praktikos (kaip vyksta globa); (4) laiko dimensija (kada, koku šeiminio gyvenimo laikotarpiu vyksta globa); (5) erdvės dimensija (kur vyksta globa); (6) priežasčių ir lūkesčių dimensija (kodėl vyksta globa). Šios globos dimensijos leidžia atskleisti „globos trikampio“ raišką kokybiniu aspektu. Tai yra analitinės atramos transnacionalinių šeimų globai organizuoti per „globos trikampio“ teorinę perspektyvą.

Lisa Akesson ir kt. (2012) „globos trikampio“ (angl. *caregiving triangle*) sąvoką pritaiko transnacionalinių šeimų analizei, kai biologinė motina išvyksta dirbti į užsienį, o vaikas lieka gyventi kilmės šalyje su jį prižiūrinčia „motina globėja“ (angl. *fostering mother*). Šiuo atveju „globos trikampiu“ suteikiamas „transnacionalinės motinystės globos trikampio“

¹⁸ „Susidorojimas su kasdienės vaikų globos organizavimu tėvams emigravus priklauso nuo „globos trikampio“ (Suarez-Orozco et al, 2002; Akesson et al., 2012), kuris sieja išvykusius tėvus su jų vaikais ir globėjais, likusiais kilmės šalyje, per kuriuos įvairiomis formomis cirkuliuoja globa“ (Bonizzoni, Boccagni, 2014: 80).

(angl. *transnational fostering triangle*) pavadinimas (2 pav.). Motinos migracija ir vaikų išskaidymas per kelis globėjus (biologinės motinos ir globos motinos) pateikiamas kaip normalus ir pozityvus socializacijos procesas. Tokioje reikšmingų asmenų tinklo kaitoje pagrindinį vaidmenį atlieka vaikas. Išryškintas moralinis solidarumas tarp išvykusios motinos ir „motinos globėjos“, siekiant vaiko gerovės.

2 pav. *Transnacionalinės motinystės globos trikampis (Akesson ir kt., 2012)*

„Transnacionalinės motinystės globos trikampio“ pavyzdys rodo, kad ilgas motinos ir vaiko (-ų) išsiskyrimas yra socialiai sukonstruotas normalus transnacionalinio gyvenimo aspektas. Būtinybės elementas yra skausmingas, tačiau patirtis nebūtinai traumuojanti (Akesson ir kt., 2012). Dviejų motinų perspektyva transnacionaliniame „globos trikampyje“ savitai atskleidžia vaiko (-ų) globos organizavimą per atstumą. „Transnacionalinės motinystės globos trikampio“ sąvoka pasitelkiama atskleidžiant, kaip vyksta motinystės ir individualaus mobilumo derinimas (Akesson ir kt., 2012).

Motinystė yra socialinis konstruktas, turintis moralinių įsipareigojimų, kurie reiškia būti „gera“ motina. Šiame kontekste L. Akesson (2004) išskiria tris veiksnius, atskleidžiančius transnacionalinės šeimos motinos ir vaiko ryšį: (1) išvykusi motina geografiškai yra atsiskyrusi nuo vaiko (-ų), tačiau oficialiai ji nepraranda savo motinystės teisių ir yra laikoma vaiko (-ų) motina; (2) išvykusi biologinė vaiko (-ų) motina palaiko ryšius su kilmės šalyje likusiu gyventi vaiku (-ais) dviem kryptimis: tiek su pačiu vaiku (-ais), tiek su vaiką (-us) globojančia motina; (3) vaiko globos paskyrimas kitam asmeniui – „motinai globėjai“ – laikoma atsakingu biologinės motinos elgesiu. Taip transnacionalinės motinos vaidmuo siejamas su atsakomybe užtikrinti vaikui materialinę gerovę ir pateisinamas jos išvykimas dirbti į kitą šalį. Taigi

svarbiausia transnacionalinės motinos pareiga – atrasti tinkamą vaikui (-ams) globos motiną. „Globos trikampis“ šiame kontekste atskleidžiamas per dviejų motinų bendrystę (angl. *co-mothering*) (Akesson ir kt., 2012), siekiant patenkinti vaiko (-ų) poreikius.

Transnacionalinių šeimų vaiko (-ų) globėjais dažnai tampa giminystės ryšiais susiję asmenys, kurie atlieka tiek matomą, tiek nematomą kilmės šalyje likusio vaiko (-ų) globą. M. Poeze ir kt. (2016) atkreipia dėmesį į kasdienę (angl. *day-to-day*) vaiko (-ų) globą gyvenant per atstumą. Močiutės, seneliai, tetos, dėdės, pusseserės ar pusbroliai ir kartais giminystės ryšiais nesusiję asmenys (mokytojai, draugai) įvardijami kaip pagrindiniai vaiko (-ų) globos teikėjai (Poeze ir kt., 2016). Minėti asmenys aktyviai įtraukiami į vaiko (-ų) globos organizavimą per atstumą. Tyrėjai atkreipia dėmesį ne į emocinės globos ir šių ryšių išlaikymo svarbą, bet į finansinės ir komunikacinės globos reikšmę visoms transnacionalinio proceso pusėms. Formuojant vaiko (-ų) globos tinklus, kuriamos savitos transnacionalinių šeimų strategijos.

„Nematoma“ (angl. *invisible*) vaiko (-ų) globa atkreipia dėmesį į užkulisinį išvykusių tėvų ir kilmės šalyje gyvenančių vaiko (-ų) globėjų darbą dėl vaiko gerovės. Išvykę tėvai ir vaiko (-ų) globėjai išlaiko aktyvius pasitikėjimo ir abipusiškumo santykius, aptardami vaiko (-ų) globos klausimus, kurie nėra matomi viešai (Poeze ir kt., 2016). Keičiantis globėjams, priklausomai nuo to, kuo jie gali geriausiai prisidėti prie vaiko gerovės užtikrinimo transnacionalinio gyvenimo laikotarpiu, išryškėja vaiko (-ų) globos dinamika. Kitaip tariant, vaiko (-ų) globa yra siejama su atsakomybių prisiėmimu (Akesson ir kt., 2012; Poeze ir kt., 2016; Dankyi, 2014). Išvykę tėvai ir vaiko (-ų) globėjai dalijasi teisėmis ir atsakomybėmis. Tėvai teikia finansinę paramą ir padengia vaiko kasdienio gyvenimo išlaidas, globėjai atlieka kasdienes vaiko (-ų) globos darbus. Taigi transnacionalinių šeimų atsakomybės pasiskirsto taip: išvykę tėvai prisiima finansinę atsakomybę už vaiko (-ų) gyvenimo sąlygas (mokesčiai už mokslą, maistas, drabužiai, medicininės išlaidos), o globėjai prisiima atsakomybę už vaiko (-ų) kasdienio gyvenimo discipliną. M. Poeze su kolegomis (2016) išryškina ir priverstinios (angl. *forced*) globos aspektą, kai išvykę tėvai tam tikras globėjų grupes (pvz., močiutes) priverstinai paskiria vaiko (-ų) globėjais, nepalikdami kito pasirinkimo. Tai rodo, kad transnacionalinėse šeimose gali nebūti derybų dėl atsakomybių prisiėmimo etapo. Viena iš priežasčių, kodėl globėjai laisvai nesirenka būti transnacionalinių šeimų vaiko (-ų) globėjais, yra sąmoningas stigmos rizikos suvokimas. Pavyzdžiui, netinkamai atliekant vaiko (-ų) finansinę globą, galima sulaukti „gobšumo“ etiketės (Poeze ir kt., 2016). Sklandžiai vaiko globai organizuoti finansinės priežiūros klausimu tarp išvykusių tėvų ir globėjų turi būti užtikrinami pasitikėjimu grįsti santykiai.

Transnacionalinės šeimos narių gyvenamosios vietos išsiskaidymas geografiniu aspektu riboja šeimos narių akistatinį bendravimą, tačiau išplečia virtualaus bendravimo reikšmę puoselėjant šeiminius ryšius ir tinkamai organizuojant vaiko (-ų) globą kilmės šalyje. Virtualaus bendravimo kontekste transnacionalinės šeimos taiko informacijos atrankos principą (Poeze ir kt., 2016). Išvykę tėvai sąmoningai „filtruoja“ informaciją, kurią perteikia savo vaikams, o esant intensyviai išvykusių tėvų kontrolei, globėjai sąmoningai „filtruoja“ informaciją, kurią perteikia tėvams apie vaikus. Taip formuojasi saviti transnacionalinių šeimų tarpusavio pasitikėjimo santykiai, kuriuos padeda reguliuoti dėsningi išvykusių tėvų „gyvi“ parvykimai aplankyti savo vaikų kilmės šalyje. Taigi tiek finansinis, tiek komunikacinis vaiko (-ų) transnacionalinėse šeimose globos aspektai formuoja savitus „transnacionalinius moralumus“ (angl. *transnational moralities*) (Carling, 2008; Poeze ir kt., 2016) tarp transnacionalinių šeimų tėvų ir vaiko (-ų) globėjų kilmės šalyje.

Lietuvoje tėvų išvykimo laikotarpiu vaiko globėjais dažniausiai pasirenkami giminystės ryšiais susiję asmenys. Transnacionalinį gyvenimo kelią pasirenkančios šeimos planuoja savo išvykimą ir tikslingai parenka vaikų globėjus, taip išvengdamos Vaiko teisių apsaugos (VTA) specialistų įsikišimo.

Minėtina, kad Lietuvoje atliekami Vaiko teisių apsaugos specialistų (VTA) darbo organizavimo tyrimai (Žalimienė ir kt., 2020a; Žalimienė ir kt., 2020b). 2017–2020 m. vyko intensyvi ir dinamiška Lietuvos vaiko teisių gerovės sistemos pertvarka. Siekta aiškiai apibrėžti vaiko paėmimo iš šeimos tvarką, sukurti naujas vaiko priežiūros ir globos formas, pradėti plėtoti kompleksines ir prevencines priemones teikiant pagalbą šeimai (Žalimienė ir kt., 2020a). Nepaisant to, kad Vaiko teisių apsaugos sistemai keliami aukšti profesionalumo reikalavimai, specialistų darbo organizavimo veiklos efektyvumas ir pagalbos kokybė sistemškai nėra aptariama (Žalimienė ir kt., 2020a). Tai skatina transnacionaliai gyvenančias šeimas vaiko globos klausimu susitelkti į giminystės ryšiais susijusius asmenis, vengiant galimo Vaiko teisių specialistų įsikišimo į vaikui draugiškos aplinkos kūrimo procesą.

1.1.4. Transnacionalinės globos cirkuliacijos tyrimai

Transnacionalinis gyvenimo būdas formuoja tam tikrus transnacionalinių šeimų konstruktus: transnacionalinės motinystės, transnacionalinės tėvystės ir „paliktų vaikų“ (angl. *left behind*) (Shih, 2016; Lam, Yeoh, 2019). Transnacionalinės globos organizavimo kontekste svarbus lyties dimensijos

veiksny (Parrenas, 2005). Motinos ir tėvai (vyrai) savitai įprasmina save vaiko (-ų) globos organizavimo kontekste. Tradiciniu lyčių vaidmenų požiūriu motinų migracija yra didžiulis iššūkis ir turi negatyvią prasmę šeiminio gyvenimo kontekste (Parrenas, 2010). Išvykus motinai, vaikas patiria palikimo jausmą, artimų santykių trūkumą ir apskritai pasikeitusius motinos ir vaiko ryšius. Transnacionalinė motinystė siejama su vaiko (-ų) globos krize (angl. *crisis of care*) (Parrenas, 2005). Globos krizė susijusi su šeiminio gyvenimo reorganizacija, kai motina išvyksta dirbti į užsienį, o tėvas su vaikais lieka gyventi kilmės šalyje. Geografinis motinos atsiskyrimas nuo vaikų suardo tradicinius šeimos vaidmenis ir atsakomybes. Motina siejama su emocine vaiko (-ų) gerove, kuri gali būti užtikrinama tik gyvenant kartu su vaiku (-ais). Tėvas siejamas su šeimos maitintojo vaidmeniu, todėl tėvų geografinis atsiskyrimas nuo šeimos yra savaime suprantamas ir nėra toks skausmingas kaip motinų. Motinos atlieka daugiau globos vaidmenų vaikui negu tėvai (vyrai). Vaikai pripažįsta motinų ekonominį ar finansinį rūpestį, bet nepriima šio rūpinimosi kaip globos formos (Parrenas, 2005), todėl motina siejama su buvimu šalia, artumo užtikrinimu ir emocinio komforto vaikui suteikimu, o tėvas siejamas su ekonominiu šeiminio gyvenimo pagrindu – finansiniu šeimos aprūpinimu. Transnacionalinė motinystė suteikia vaikams emocinio nesaugumo jausmą. Emocinis saugumas siejamas su laiku, kurį kartu praleidžia motina ir vaikas. Taigi vaikai kelia skirtingus lūkesčius motinoms ir tėvams, o nuo motinų ir tėvų lūkesčių priklauso tėvystės (motinystės) vaidmenų atlikimas ir tai, kaip šiuos vaidmenis priims vaikai. Vaikų požiūriu, tėvai (vyrai) gali išreikšti savo meilę ir artumo jausmą siųsdami pinigus iš migracijos tikslo šalies. Motina turi būti šalia ir užtikrinti emocinį saugumą kartu su geografiniu artumu.

Formuojasi atitinkami tėvystės ir motinystės ideologiniai konstruktai: „tradicinė lyties ideologija atskiria tėvo konstrukto sferą kaip „atramas“ („ramsčius“) (angl. *pillars*) ir motinos sferą kaip „akis“ (angl. *lights*)“ (Parrenas, 2008: 1062). Šie tėvystės ir motinystės apibūdinimai siejami su normatyviniais lūkesčiais, kurie priskiriami motinoms ir tėvams. Transnacionalinių šeimų tėvams (vyrams), palyginti su transnacionalinių šeimų motinomis, suteikiama didesnė geografinė laisvė ir pareiga išlaikyti šeimą finansiškai. Transnacionalinė motinystė siejama su globos trūkumo vaikui (-ams) aspektu.

Transnacionalinės motinystės konstruktas atskleidžiamas per skausmingą išsiskyrimą su vaiku (-ais), sunkumus, norint „gyvai“ aplankyti vaiką (-us) ir būtinybę parinkti vaikui (-ams) tinkamus globėjus, kurie dažniausiai yra moteriškosios lyties šeimos nariai (močiutės ir tetos) (Shih, 2016). Transnacionalinės motinystės konstruktas atskleidžia motinų būseną „esu čia,

bet esu ten“ (angl. *I'm here, but I'm there*) (Shih, 2016). Be to, transnacionalinės motinystės konstruktas siejamas su vaiko (-ų) globos atsakomybėmis ir motinų vaidmenų pokyčiais. Išvykusios motinos nedalyvauja kasdienėje (angl. *day-to-day*) vaiko (-ų) globoje, tačiau jos yra įsitraukusios į šią globą ir kitaip atlieka reikšmingą vaidmenį vaiko (-ų) gyvenime (-uose). Reguliari komunikacija virtualiomis priemonėmis padeda išlaikyti artumą su vaiku (-ais), gyvenant per atstumą.

Transnacionalinės tėvystės konstruktas pabrėžia tėvo kaip šeimos maitintojo vaidmenį. Emocine vaiko gerove, globa ir santykių palaikymu transnacionaliniai tėvai įprastai rūpinasi tik tuo atveju, kai to nedaro vaiko (-ų) motina (Shih, 2016).

Transnacionalinio vaiko konstruktas siejamas su „palikto vaiko“ statusu, taip pat su emociniu krūviu bei gebėjimu tapti centre grandimi savo išvykusiems tėvams ar vienam iš tėvų (Shih, 2016). Šis konstruktas sietinas ir su gebėjimu nukreipti lūkesčius tikslingai motinoms (emocinės ir fizinės gerovės užtikrinimas) ir tėvams (finansinės gerovės užtikrinimas).

Transnacionalinių šeimų vaikai įvardijami kaip globalaus arba transnacionalinio proceso veikėjai (Duque-Paramo, 2013). Vaikai nekuria atsakomybės už kitus asmenis, tačiau jie dalyvauja procese ir, sąveikaudami su savo tėvais, broliais ar seserimis, seneliais, tetomis ar dėdėmis, kuria kultūrinės ir asmeninės realybes. Taigi transnacionalinio gyvenimo kontekste vaikų gyvenimai veikiami tiek vietinių (angl. *local*), tiek globalių (angl. *global*) jėgų (Duque-Paramo, 2013: 209). Minėtina ir tai, kad vaikai transnacionalinių šeimų gyvenimo kontekste tik iš dalies yra pasyvūs veikėjai, nes, turėdami poreikių ir juos išreiškdami, atlieka aktyvų vaidmenį, skatindami tėvų migracinius sprendimus. M. C. Duque-Paramo (2013) šeimines migracijos procese išskiria dvi priešingas koncepcijas. Skirtini: (1) „palikti vaikai“ (angl. *children left behind*) (išryškinami negatyvūs migracijos aspektai, kai vaikai lieka gyventi kilmės šalyje atskirai nuo tėvų) ir (2) „tėvų migracija“ (angl. *parental migration*) (iškeliami pozityvūs migracijos aspektai, kai tėvai išvyksta tam, kad sukurtų geresnę ateitį savo vaikams). Šios dvi koncepcijos turi priešingą emocinį krūvį. Vis dėlto šeimos transnacionalinio „globos trikampio“ (tėvų, vaikų ir globėjų) kontekste migracija įvardijama kaip skausmingas, tačiau nebūtinai neigiamas ir probleminis procesas. Atskleidžiami skirtingi visų trikampio pusių naratyvai, išryškinantys skirtingas migracijos puses ir įvairius emocinius krūvius. Pavyzdžiui, Kolumbijos vaikai tėvų emigraciją suvokia kaip tėvų pasiaukojimą dėl jų ir visos šeimos kuriamos gerovės (Duque-Paramo, 2013), tačiau transnacionalinių šeimų vaikai taip pat patiria emocinį skausmą tėvams išvykus į migracijos tikslo šalį. Emocinis skausmas kaip stresą sukeliantis

šaltinis priklauso nuo vaikų pasirengimo arba turimų lūkesčių tėvams išvykus. Minėtinas tyrimas, kurio metu kai kurie vaikai išreiškė labai didelį nusivylimą, akcentavo komunikacijos trūkumą ir apskritai šeiminio ryšio trūkumą. Kita vaikų grupė atskleidė idealizuotą transnacionalinio gyvenimo paveikslą, kuris bus pasiektas tėvams įgyvendinus ekonominius migracijos tikslus (Duque-Paramo, 2013).

Siekiant įvertinti vaikų, gyvenančių transnacionalinėse šeimose, paplitimą Lietuvoje, 2007 m. atliktas Lietuvos vaikų, lankančių bendrojo lavinimo ir ugdymo įstaigas, tyrimas, kuriame dalyvavo 195 788 vaikai (32,3 proc. visų vaikų, lankančių bendrojo lavinimo ir ugdymo įstaigas Lietuvoje) (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007). Nustatyta, kad Lietuvos transnacionalinę šeimą sudaro vaikas (-ai) ir vienas iš tėvų, o kitas tėvas yra migracijos tikslo šalyje. Išsiaiškinta, kad pagrindinis vaiko (-ų) transnacionalinėse šeimose globėjas 2007 m. buvo vienas iš tėvų (nurodė 64 proc. apklausoje dalyvavusių vaikų). Išvykus abiem tėvams, pagrindiniais vaiko (-ų) globėjais tampa seneliai arba vienas iš jų (nurodė 28 proc. apklausoje dalyvavusių vaikų). Apklausa atskleidė vaiko (-ų) gyvenamosios vietos stabilumo klausimą vieno iš tėvų ar abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu: 79 proc. apklausoje dalyvavusių vaikų iš transnacionalinių šeimų nurodė, kad, išvykus vienam iš tėvų ar abiem tėvams, jų gyvenamoji vieta nepasikeitė, 18 proc. apklausoje dalyvavusių vaikų tėvų ar vieno iš tėvų išvykimo laikotarpiu nurodė pasikeitusią gyvenamąją vietą ir perėjimą gyventi į globėjo (-ų) namus (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007). Taigi duomenys rodo, kad transnacionalinio gyvenimo laikotarpiu pagrindiniai vaiko (-ų) globėjai yra vienas iš tėvų arba seneliai (vienas iš senelių), vaikams būdinga stabili gyvenamoji vieta.

Lietuvoje taip pat atliekami transnacionalinių šeiminių praktikų tyrimai, pasitelkiant E. Widmerio konfiguracijų prieigą (Česnuitytė, 2020). Siekiant išskirti asmeninius ir šeiminius tinklus, remiamasi atvira šeimos samprata (Bernardes, 1986; Levin, 1999). Tyrimo dalyviai nėra įspraudžiami į šeimines sampratos rėmus ir gali laisvai nuspręsti, ką įtraukti į savo šeimos narių tinklą. Transnacionalinių šeimų tinklo dydis priklauso nuo to, kiek šeimos nariai yra įsitraukę į šeimines praktikas: ar dalyvauja kasdienėse šeimines praktikose, ar kartu švenčia tradicines, religines ir pasaulietines šventes. Taigi transnacionalinių šeimų daryba šiame kontekste orientuojama į keturių tipų šeimines praktikas. Nustatyta, kad migracinė patirtis išplečia transnacionalinių šeimų šeiminius tinklus ir į šeimines praktikas įtraukiami asmenys, kurie nėra susiję kraujo ryšiais ar santuokiniais saitais. Prokreacinės šeimos nariai yra linkę atsiriboti nuo kasdienių šeiminių praktikų (valgio gaminimo, namų ruošos darbų), jie rečiau dalyvauja jungtinėse šeimines atostogose, Naujųjų metų sutikimo, gimtadienių šventėse bei dalijantis bendru

maistu, tačiau dažniau dalyvauja religinėse šventėse ir švenčiant Motinos ar Tėvo dienas (Česnuitytė, 2020). Šeimos narių migracija sudaro sąlygas formuotis šeimos ir asmeninio tinklo nestabilumui, taigi transnacionalinėms šeimoms kyla pavojus išlikti. Transnacionalinio šeiminio ir asmeninio tinklo stabilumas priklauso nuo įsitraukimo į šeimines praktikas keturiais aspektais: dalyvavimo kasdienėse šeiminesse praktikose, tradicinėse, religinėse ir pasaulietinėse šventėse. Aktyvus šeimos narių įsitraukimas į šias šeimines praktikas palengvina šeiminio gyvenimo organizavimą per atstumą ir padeda puoselėti šeiminių bendrumą.

Lietuvoje vaiko globos organizavimas daugiau analizuotas atsižvelgiant į struktūrinį vaiko globėjų kontekstą, iškeliant vaiko globėjo vaidmenį išvykusiems tėvams ir vaikams gyvenant per atstumą (Juozeliūnienė ir kt., 2020b) ir išryškinant transnacionalinio gyvenimo būdo pasekmes emociniame bei elgesio lygmenyse (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007). Išvykę tėvai stengiasi kurti vaikui draugišką aplinką. Į šios aplinkos kūrimo procesą įtraukiami ir vaiko globėjai, kuriais tampa tiek giminytės ryšiais susiję, tiek ir nesusiję asmenys (Juozeliūnienė ir kt., 2020b). Vis dėlto iki šiol mažai tyrinėtas šeiminių praktikų, kurios įtraukiamos į „globos cirkuliacijos“ teorinę priėgą, ir jų sąveikos su „globos trikampio“ susiformavimu kontekstas. Būtent globos cirkuliaciją kuriančios šeiminės praktikos ir jų raiška „globos trikampio“ kontekste yra esminė disertacijoje analizuojamą transnacionalinio vaiko globos organizavimą kurianti dalis.

Disertacijoje vaiko globos organizavimui atskleisti pasitelkiamos „globos cirkuliacijos“ ir „globos trikampio“ teorinės idėjos. Vaiko globa tėvų išvykimo laikotarpiu analizuojama per globos cirkuliaciją formuojančias šeimines praktikas ir per globėjus, kurie įsitraukia į transnacionalinių šeimų gyvenimą kaip lygiavertė transnacionalinio šeiminio proceso grandis. Disertacijoje tikrinama, kaip vyksta vaiko globos reorganizacija transnacionaliniame kontekste ir kokie išryškėja vaiko globos reorganizacijos ypatumai. Transnacionalinis gyvenimo būdas išvykusius tėvus arba vieną iš tėvų skatina ieškoti kitokių vaiko globos organizavimo būdų. Svarbu atskleisti, kaip vaiko globėjai įsitraukia į transnacionalinio vaiko globos organizavimą, nes vaiko globos organizavimas gyvenant per atstumą nėra tik išvykusių tėvų ir kilmės šalyje likusių vaikų klausimas, šiame procese dalyvauja ir vaiko globėjai.

1.2. Šeiminiai ryšiai, šeimai gyvenant abipus sienų

Migracijos sąlygomis atsirandančios naujos šeimos bendrumo kūrimo formos siejamos su šeimos pokyčiais. Šie pokyčiai neretai įvardijami kaip „lūžiai“ (Juozeliūnienė, 2015). (1) Svarbiausias „lūžis“ siejamas su „mano šeimos“ sampratos pokyčiu¹⁹. (2) Vidiniai šeiminiai tarpasmeninių santykių ir priklausomybės ryšių pokyčiai atskleidžia antrąją transnacionalinių šeimų „lūžį“. Šie pokyčiai sietini su gyvenamosios vietos ir su įprastos šeiminės struktūros pokyčiais, kai artimas šeimos narys išvyksta ir tenka gyventi kartu su naujais asmenimis. (3) Šeimos finansinio stabilumo kaita ir apskritai gyvenimo kokybės pasikeitimai siejami su trečiuoju transnacionalinių šeimų „lūžiu“. (4) Emocinės būklės pokyčiai transnacionalinėse šeimose siejami su ketvirtąja „lūžių“ grupe. Ši grupė vertinama priešaringai, nes vieniems transnacionalinių šeimų nariams ji susijusi su negatyviais išgyvenimais, kitiems – su „sėkmingų baigčių reikšmėmis“ (Juozeliūnienė, 2015). (5) Gyvenamosios vietos pasikeitimas ir sankirtos su kitomis kultūromis atskleidžia penktąją „lūžių“ grupę.

Gyvenimas migracijos aplinkoje keičia šeimos sampratą (Juozeliūnienė, 2015): (1) šeiminių vaidmenų įsipareigojimų perskirstymas skatina mažo mobilumo naracijų atsiradimą transnacionalinių šeimų kontekste; (2) transnacionalinėse šeimose vyksta artimumo rekonceptualizavimas; (3) formuojasi daugiaviečių šeimų diskursas; (4) transnacionalinių šeimų vaikai atskleidžia savo priklausymą dviem šeimoms: kilmės ir migracijos tikslo šalyse; (5) ilgalaikės ir pakartotinės migracijos kontekste šeiminės sampratos tampa lygiavertės. „Migracijos sąlygomis pakitusios kasdienės šeiminės veiklos skatina netradicinę, atramų neatitinkančią šeimos narių elgseną, o derybose vyksta vaidmens elgsenos tonacijos keitimas“ (Juozeliūnienė, 2015: 176). Taigi transnacionalinėse šeimose keičiasi tiek šeiminės praktikos, tiek šių pokyčių akivaizdoje keičiasi šeimos narių įsipareigojimai. Esant konkrečių įsipareigojimų perviršiui, transnacionalinių šeimų nariai pagalbos kreipiasi į kitus šeimos narius. Be to, gyvendamos per atstumą, šeimos atranda naujų įsipareigojimų. Pavyzdžiui, ilgai gyvendama kitoje šalyje, motina savo dukrai tampa drauge ir transnacionaliniame kontekste įgyja naują „motinos-draugės“ įsipareigojimą, o nuolatinis transnacionalinės šeimos tėvo važinėjimas dirbti į užsienį jam suteikia svečio statusą ir taip transnacionaliniame kontekste atsiranda naujas „svečių

¹⁹ „Ką laikyti šeimos nariais ir kokius su jais sieti lūkesčius, kaip paskirstyti ir kontroliuoti vaidmenų įsipareigojimus“ (Juozeliūnienė, 2015: 173).

primenančio tėvo“ įsipareigojimas. Taigi transnacionalinės šeimos keičia šeimos sampratą ir šeimos narių įsipareigojimus.

Migracijos sąlygomis kinta šeiminės praktikos. D. Morganas (1996) siūlo į šeimą žvelgti kaip į šeiminių praktikų sistemą. Šeiminės praktikos simbolizuoja dinamišką arba aktyvųjį šeimos kūrimo procesą. Taigi D. Morganas (1996) skatina į šeimą žiūrėti ne kaip į daiktavardį, nurodant asmenis, kurie ją sudaro, o kaip į būdvardį, išskiriant praktikas, kurias atlikdami šeimos nariai aktyviai kuria savo šeimą. Šeiminių praktikų prieigos kontekste kiekvienas šeimos narys savitai, tačiau aktyviai kuria šeimą, o šeimos narių tarpusavio sąveikos puoselėja šeiminio bendrumo arba „mes“ jausmą šeimoje. „Šeimos suvokiamos kaip socialiai sukonstruoti reikšmių ir veiklų rinkiniai, kurie sudaromi interpretacinių praktikų būdu, yra nuolat konstruojami ir privalo būti nuolat patvirtinami“ (Holstein ir Gubrium, 1995: 37). Šeimos nariai susieti intymiais ryšiais ir aktyviai dalyvauja šeimos kūrimo praktikose.

D. Morgano (1996, 2011b) teigimu, šeiminės praktikos nėra individualus atskiro asmens projektas ir negali būti nagrinėjamos atsietos nuo bendro šeiminio konteksto. Tai „maži kasdienio gyvenimo fragmentai, kurie yra įprastos, savaimė suprantamos praktikuojančiųjų gyvenamosios dalys. Fragmentų reikšmė apibrėžiama pagal jų vietą platesnėse reikšmių sistemose“ (Morgan, 1996: 38). Atlikdami tam tikrus šeiminės praktikoms būdingus veiksmus, individai kuria „mes“ jausmą (Bernardes, 1988a, 1988b, 1999; Levin, 1999) ir atskleidžia šeimos adaptacinę funkciją, nes, nepaisant besikeičiančių šeiminių aplinkybių, tokių kaip migracija ar vaiko (-ų) gimimas, kinta šeiminiai ryšiai, tačiau šeima išlieka šeima. Šeiminės praktikos išryškina aktyvųjį buvimo šeima pradą, nes šeiminiai ryšiai kuriami per šeimines praktikas. Taigi pasirenkamas P. Bourdieu požiūris šeiminius santykius nagrinėti per dalyvavimą šeimos kasdienėse praktikose socialinio veiksmo metu (Morgan 2011a). Šie veiksmai aprėpia ne tik praktinę reikšmę, bet ir emocinę vertę. Siekdami išlaikyti šeiminius ryšius, gyvendami per atstumą, individai naudoja tam tikrą socialinį kapitalą. „Socialinis kapitalas – tai priėjimas prie aktualių ar potencialių išteklių per narystę socialiniame tinkle ar kitose socialinėse struktūrose“ (Bartram ir kt., 2014). Narystė atskleidžiama per šeimines praktikas. Taigi transnacionaliai arba per atstumą gyvenančios šeimos pasitelkia šeimines praktikas kaip tam tikrą išteklių, padedančių išlaikyti ir savitai kurti šeiminius ryšius.

1.2.1. Šeimos daryba, kuriant šeiminių bendrumą

Šeiminių praktikų prieigą D. Morganas (1996) sukonkretino. Jis pirmasis savo knygoje „Family Connections: An Introduction to Family Studies“ pavartojo „šeimos darybos“ sąvoką. Šeimos nariai laikomi šeima pagal tai, kaip jie „daro“ šeimą – juos vienija bendros veiklos ir tarpusavio bendradarbiavimas. Taigi D. Morganas (2011) išdaiktino šeimą ir išskyrė tokius esminius šeiminių praktikų bruožus, kaip kasdieniškumas, fluidiškumo jausmas, reguliarumo ir pastovumo jausmas, veiklumo būtinybė. Šeimos daryba siejama su veiklomis, kurias šeimos nariai atlieka kartu. Šeiminiams ryšiams plėtoti reikalingos pasikartojančios šeiminės praktikos, nes savaime šeiminiai ryšiai nesivysto (Smart, 2007). Į pasikartojančių šeiminių praktikų lauką patenka įvairūs ritualai, tradicijos, socialiniai veiksmai ir kiti „mes“ jausmą puoselėjantys veiksmai. Taigi šeiminiai ryšiai praranda savo formalųjį turinį ar pagrindą ir patenka į kasdienio šeiminio gyvenimo sistemą (Gans, 1962). Šeimos darybos prieiga atveria daugiau galimybių išsamiems šeimų tyrimams ir leidžia analizuoti šeimą tiek individualiu lygmeniu, atsižvelgiant į šeimos narių veiksmus, elgesį, motyvus, tiek ir atsižvelgiant į vidinius šeimos procesus, aprėpiant emocinius šeiminio gyvenimo aspektus (Smart, 2007). Šeiminių praktikų ir šeimos darybos teorinės perspektyvos atrado savo vietą akademiniam pasaulyje ir yra plačiai taikomos draugystės, intymaus gyvenimo, tėvystės (motinystės), transnacionaliai gyvenančių šeimų ir lyties tyrimuose. Minėtina, kad transnacionaliai gyvenančios šeimos įkūnija kintančios šeimos pavyzdį, kai, nepaisant fragmentiškumo laiko ir vietos požiūriu, šeima atlieka šeimos darybos praktikas ir taip išlieka šeima (Baldasar ir Merla, 2013; Bryceson ir Vuorela, 2002; Kofman, 2004). Šeiminių praktikų veiksmais darybos požiūriu gali būti įvardyti reguliarūs telefoniniai pokalbiai, susitikimai su šeimos nariais, kasdieniai rutininiai darbai šeimoje.

L. Baldassar (2008) teigia, kad transnacionaliai gyvenančios šeimos susiduria su tarpusavio ryšio išlaikymo iššūkiais. Vienas iš esminių iššūkių – emocinio ryšio išsaugojimas ir puoselėjimas, šeimai gyvenant per atstumą. Siekiant išlaikyti emocinį ryšį, šeiminės praktikos orientuotos į keturis transnacionaliai gyvenančių šeimų aspektus. Emocinis ryšys gali būti išlaikomas: (1) diskursyviai, arba perteikiant žodžiais; (2) fiziškai, arba kūnu; (3) veiksmis, arba per praktikas; (4) vaizduote, arba per idėjas. „Trūkumo“ (angl. *missing*) ir „ilgesio“ (angl. *longing*) jausmai skatina transnacionaliai gyvenančias šeimas susikurti keturis ryšio palaikymo būdus (Baldassar, 2008): (1) virtualųjį; (2) delegavimo (angl. *proxy*); (3) fizinį;

(4) įsivaizduojamą. Atitinkamai (1) virtualiojo ryšio palaikymo būdas orientuotas į virtualiąją komunikaciją, naudojantis įvairiomis technologijomis (*Skype, WhatsApp, Messenger, Instagram*, (ne)vaizdo skambučiai, žinutės, nuotraukų ir vaizdo įrašų siuntimas, telefoniniai pokalbiai); (2) delegavimo būdas orientuotas į globėjų vaidmenį, įtraukiant šeimos narius, giminę, draugus ir pažįstamus; (3) fizinis ryšio palaikymo būdas aprėpia „gyvus“ susitikimus kilmės arba migracijos tikslo šalyse; (4) įsivaizduojamas ryšio palaikymo būdas orientuotas į tai, kaip norima, kad būtų. Pirmi trys ryšio palaikymo būdai orientuoti į dabartinę transnacionaliai gyvenančios šeimos situaciją, ketvirtasis atskleidžia įsivaizduojamą ryšio palaikymo būdą. „Viena iš pagrindinių emocijų, kurią atskleidė tyrimo dalyviai Italijoje atlikto interviu metu, buvo ilgesys; ypač tėvų, vaikų ir anūkų ilgesys, kurį individai įvardija kaip „trūkstamą šeimą“ (angl. *missing family*) (Baldassar, 2008: 250). Taigi transnacionaliai gyvenančių šeimų naudojami virtualiosios komunikacijos būdai ir asmeniniai mainai padeda išlaikyti tarpusavio ryšį (angl. *keeping in touch*) bei išsaugoti artimą kontaktą (angl. *staying in contact*).

Emocinis šeimos darybos aspektas atlieka reikšmingą vaidmenį transnacionaliai gyvenančių šeimų gyvenimuose. Emocinės paramos šeimos darybos aspektui atskleisti išskiriama „ryšio palaikymo“ (angl. *staying in touch*) praktika (Baldassar, 2007). Tai šeimos darybos praktika, nes jai būdingas reguliarumas. Ši praktika aprėpia dvi šeimines praktikas – „išgirsti“ (angl. *hear*) ir „pamatyti“ (angl. *see*) vieniems kitus. „Ryšio palaikymo“ praktika – tai „gyvi“ susitikimai, telefoniniai skambučiai, laiškų rašymas, švenčių ir atostogų organizavimas bei buvimas kartu, šeimos nuotraukų albumai, dalijimasis nuotraukomis ir vaizdo įrašais, dovanų ir atvirukų siuntimas ir kt. Taip transnacionaliai gyvenančios šeimos atskleidžia šeiminių praktikų ypatumus darybos aspektu.

„Ryšio palaikymo“ praktika yra reikšminga transnacionaliai gyvenančių šeimų emocinių ir moralinių mainų ar paramos dalis. Šios praktikos aprėpia tris priežiūros per atstumą praktikos principus (Baldassar, 2007): (1) *rutinos principas* – kasdienė priežiūra per reguliarią kontakto palaikymą; (2) *ritualų principas* – aprėpia ypatingus įvykius (gimtadieniai, metinės ir kitos šventės); (3) *krizės principas* – netikėti ir nelaukti įvykiai, kai reikalinga papildoma parama, pavyzdžiui, vaiko gimimas, liga ar mirtis. „Ryšio palaikymo“ praktika ne tik padeda išlaikyti komunikacijos kanalus, bet ir leidžia išsaugoti emocinį ryšį tarp transnacionaliai gyvenančios šeimos narių. Šeimos, kurių išvykstantys nariai gauna kitų šeimos narių pritarimą savo pasirinkimui, lengviau išgyvena gyvenimo per atstumą laikotarpį, jiems reikia mažiau emocinės paramos praktikų, siekiant išsaugoti šeiminius ryšius, palyginti su šeimomis, kurių narių sprendimui išvykti nepritariama (Baldassar ir kt., 2007).

Transnacionaliai gyvenančių šeimų šeimines praktikose labai svarbus „gyvų“ susitikimų veiksnys. L. Baldassar (2007) šiame kontekste iškelia „pamatyti – tai patikėti“ (angl. *seeing is believing*) aspektą ir teigia, kad akistatinis bendravimas reikalingas tam, jog šeimos nariai patvirtintų, kad jų šeiminiai ryšiai išliko tokie patys. Kitaip tariant, gyvendami per atstumą, šeimos nariai vis tiek atlieka motinos ar tėvo, sūnaus ar dukters vaidmenis. „Gyvi“ susitikimai padeda išsaugoti „artumo“ (angl. *closeness*) jausmą. Šis jausmas yra kaip kanalas, rodantis, kad per atstumą gyvenantys šeimos nariai išsaugo informaciją vieni apie kitus.

„Paslėpti tiesą“²⁰ (angl. *to hide the truth*) (Baldassar, 2007) – dar vienas transnacionaliai gyvenančios šeimos darybos bruožas. Gyvendami per atstumą, šeimos nariai išmoksta nepasakyti, neatskleisti visų savo gyvenimo įvykių ar išgyvenimų. Ši šeimos darybos praktika yra lyg sąmoningas kito šeimos nario saugojimas, kad jis ar ji nesinervintų ir nežinotų tam tikrų, dažniausiai negatyvių išvykusio šeimos nario ar kilmės šalyje likusių šeimos narių gyvenimo detalių. Taip išryškėja dar vienas emocinės paramos aspektas – nuslėpti tam tikrus neigiamus išgyvenimus ir atskleisti tik tai, kas yra gerai. L. Baldassar (2007) teigia, kad, nepaisant to, jog gyvendami per atstumą šeimos nariai nežino visos tiesos, jie išmoksta „skaityti tarp eilučių“ (angl. *reading between the lines*), „įsiklausyti į balsą“ (angl. *listening to the sound of the voice*) ir interpretuoti pauzes kalbėdami telefonu. Tai yra tam tikras transnacionaliai gyvenančių šeimų detektyvinis žaidimas²¹ (angl. *play detective*). Žaidžiant detektyvinį žaidimą „Pamatyk ir patikėk“, praktika yra kaip patvirtinimas, tiesos atskleidimas, nes „gyvų“ susitikimų metu tokio šeimines praktikos elemento, kaip „nuslėpti tiesą“, nebelyka.

Apibendrinant galima teigti, kad šeiminių praktikų prieiga, atstovaujanti postmoderniai šeimos sociologijos kryptiai, suteikia galimybę inovatyviai analizuoti šeimą šeiminių praktikų – šeimos darybos – požiūriu (Morgan, 1996, 2011b). Be to, šeiminių praktikų perspektyva atskleidžia plačias

²⁰ „Norėčiau, kad mano sūnus nebūtų emigravęs... Bet... Kartais būna telefoninių skambučių, kai sakau: „Kaip tu, kaip tau sekasi?“ Ir kartais yra poreikis padėti, slepiant savo jausmus. Bandau sakyti: „Tu pasirinkai ir turi būti stiprus...“ O tuo pat metu jaučiuosi blogai, nes jaučiu, kad kaip mama turėčiau sakyti: „Oi, tu vargšelis.“ Bet ne, kartais aš sakau: „Ne, brangusis, tu turi susidoroti su viskuo, tu pasirinkai, tu žinotai, kad jeigu turėjai problemų, tai turėsi jų dar daugiau... Tu privalai judėti pirmyn.“ Bet... tie kartai man būna sunkūs“ (Baldassar, 2007: 393).

²¹ „Aš ne visada tiksliai žinau, kas pas juos vyksta. Ne, nes atstumas yra reali kliūtis ir, jeigu informacija yra perduodama telefono skambučiu ar laišku, ji yra limituota... Aš matau, kad jie daro kaip gali geriausiai... Aš remiuosi į kitus žmones ir į kitus šaltinius. Jie remiasi tik į mane ir mano situotini, todėl aš manau, kad jiems tikriausiai viskas sudėtingiau negu man“ (Baldassar, 2007: 402).

pritaikymo galimybes, nes šias praktikas galima taikyti tiek kokybiniuose, tiek kiekybiniuose tyrimuose, jos atveria galimybes plačiam interpretaciniam šeimos tyrimų kanalui. Taigi šeimos darybos prieiga leidžia analizuoti šeimą, sąveikaujančią su išoriniu pasauliu, ir atskleidžia platesnį požiūrį į šeimos sampratą.

1.2.2. Šeimos demonstravimo teorinė idėja

Šeiminių praktikų teorinė prieiga darybos atžvilgiu sieja šeimą su jos narių aktyviu ir reguliariu dalyvavimu šeimos gyvenime, arba procesu. J. Finch (2007) siūlo dar vieną, naujesnę, aktyvų pradą turinčią šeiminių praktikų teorinę prieigą – šeimos demonstravimą (angl. *displaying family*). Argumentuojama, kad neužtenka šeimos „daryti“, ją reikia ir „demonstruoti“. Šeimos demonstravimo kontekste svarbus tampa šeiminių praktikų rodymas. Taip patvirtinama, kad šeimos narių atliekami veiksmai yra šeiminiai ir kad šie asmenys yra šeima (Finch, 2007). Į tokių veiksmų lauką patenka įvairių materialių gėrybių dovanojimas, nuotraukų rodymas, pasakojimas, pasakų skaitymas ir kt. Taigi šiuolaikinės šeimos (kartu ir transnacionaliai gyvenančios šeimos) siekia parodyti reikšmingai auditorijai, kad „tai mano šeima ir ji veiksminga“ (Finch, 2007: 67). Medijos taip pat atlieka reikšmingą vaidmenį šeimos demonstravimo kontekste, nes, pasitelkdami įvairias technologines priemones, kartu negyvenantys arba transnacionaliai gyvenantys šeimos nariai gali kartu švęsti įvairias šeimos šventes, rodyti nuotraukas vieni kitiems, seneliai gali skaityti pasakas anūkams ir kt. Šeimos demonstravimo prieiga leido analizuoti „nebylią šeiminio gyvenimo kasdienybę“ (Jamieson ir kt., 2011: 6) ir atskleisti šeimos narių požiūrių įvairialypiškumą – vaikai yra įvietinti, tačiau jie gali būti atpažįstami kaip savarankiški ir aktyvūs šeimos veikėjai. Šeimos demonstravimas padeda šeimoms išlaikyti ilgainiui nuolat kintančius šeimos santykius (Finch, 2007). Be to, kintantis šeimos gyvenimo būdas, įtraukiant ir mobilų gyvenimo būdą, skatina kurti ir palaikyti naujus šeiminius ryšius (Almack, 2011). Tai reiškia, kad, gyvendamos transnacionaliai, šeimos ieško naujų šeiminio gyvenimo palaikymo būdų ir taip išlaiko savo buvimą šeima. Nuo šeiminio gyvenimo pokyčių įvairovės ir stiprumo priklauso ir šeimos demonstravimo intensyvumas.

Šeimos daryba siejama su pasikartojančiomis ar rutininėmis šeiminiomis praktikomis, o šeimos demonstravimas siejamas su išskirtiniais (ypatingais) veiksmais šeimos gyvenime. Šie veiksmai nėra rutininiai, jie gali vykti netikėtai ir nesistemiškai. Šeimos gyvenimo analizės, paremtos šeiminiomis praktikomis, gali atskleisti dvilypumą, kai šeima išoriniam pasauliui

demonstruoja įprastinį (tradicinį) gyvenimo būdą, o už uždarų durų gyvena visiškai savitai (Duncan ir Smith, 2006). Kitaip tariant, transnacionaliai gyvenančios šeimos gali gyventi viešą gyvenimą, kurį rodo kitiems, ir privatų gyvenimą, kurį slepia nuo kitų ir savitai kuria bei puoselėja savo šeiminius ryšius. Taigi šeimos demonstravimo perspektyva suteikia galimybę tyrėjams šeimos gyvenimą analizuoti dar vienu papildomu pjūviu, atsižvelgiant į būdus, kaip individai kuria bendrumo jausmą gyvendami per atstumą (Dermott ir Seymour, 2011; James ir Curtis, 2010; Gillies, 2003).

J. Finch (2007) šeimos demonstravimo koncepciją suformulavo tiek kaip aktyvią šeimos gyvenimo organizavimo charakteristiką, tiek kaip analitinę sąvoką. Taip paliekama erdvės tolesnėms mokslinėms diskusijoms, analizuojant, kaip ir kam šeimos demonstravimas turėtų būti atliekamas. Kyla klausimas, ar galima „daryti“ šeimą jos „nedemonstruojant“ ir ar galima „demonstruoti“ šeimą jos „nedarant“. Kitaip tariant, ar visoms šeimoms vienodai svarbu demonstruoti šeimą ir ar šeimos daryba ir šeimos demonstravimas yra du neatsiejami šeiminio gyvenimo analizės segmentai. Atsakydama į klausimą, ar visoms šeimoms yra vienodai svarbu demonstruoti šeimą, J. Finch (2007) teigia, kad šeimos demonstravimas yra aktualesnis toms šeimoms, kurių gyvenimo organizavimo būdas visuomenėje mažiau pripažįstamas kaip šeiminis. Tokioms šeimoms demonstravimas yra reikalingesnis.

Šeiminės praktikos nėra atliekamos socialiniame vakuume (Dermott ir Seymour, 2011). J. Finch (2007) pateikia argumentą, kad šeimos demonstravimą iš kitų šeiminių praktikų išskiria esminis auditorijos vaidmuo, be kurio šeimos demonstravimas negalėtų vykti. Šeimos narių atliekami veiksmai gali būti pripažinti šeiminingais, kai juos esant šeiminius patvirtina reikšmingi asmenys ar auditorijos. Demonstravimas yra „reikšmių suteikimas socialinėms sąveikoms, kai reikšmingi asmenys jas pripažįsta“ (Finch, 2007: 77). Svarbu ne tik reikšmingų asmenų pripažinimas, bet ir tai, kad asmenys, kuriantys šeimą ir atliekantys šeimos demonstravimo veiksmus, patys pripažintų šiuos veiksmus esant šeiminius (Dermott ir Seymour, 2011; Haynes ir Dermott, 2011).

Šeimos demonstravimo kompleksiskumas leidžia išplėsti šeimos analizės ribas ir šeimines praktikas susieti su platesniais šeiminių santykių suvokimo kontekstais (Kehily ir Thomson, 2011). „Įsivaizduojamos šeimos“ (angl. *imagined families*) paveikslas nėra tik šeiminių ryšių kūrimosi erdvė individualiu lygmeniu, jis gali būti išplėstas į platesnį socialinį ir kultūrinį kontekstą (Smart, 2007). Analizuojant vaikų auklėjimo klausimus, kultūriniai skirtumai gali atskleisti motinystės demonstravimo ypatumus (Kehily ir Thomson, 2011). Šiame kontekste keliami klausimai, išryškinantys

įsivaizduojamą ir atliekamą motinystę. Motinystės tapatumui įprasminti reikalingas pripažinimas platesniame šeimos ar kitos socialinės aplinkos rate. Atliekant motinystės demonstravimo praktikas, sukuriama tam tikros reikšmės, priskiriamos motinos tapatumui. Minėtos praktikos siejamos su būsimos mamos aprangos stiliumi, su tuo, ką ji perka ir ką ji veikia, kokioje aplinkoje ji tai daro, kas yra ta auditorija, kuri patvirtina jos motinystės tapatumą. Šiuo atveju svarbus įsivaizdavimo veiksnys, nes būsimos mamos (ypač tos, kurioms tai pirmas kartas) atlieka demonstravimo praktikas neturėdamos suvokimo, kaip turėtų elgtis mama, kokios yra visuomenėje galiojančios buvimo mama normos (Kehily ir Thomson, 2011). Be to, demonstravimo koncepcija reikalauja platesnio socialinio konteksto ir gali būti suvokiama kaip veikla ar strategija, padedanti formuoti individų gyvenimus, sąveikas, tapatumus ir gerovę (Almack, 2011).

Šeimos demonstravimo koncepcijos esminė idėja yra „mano šeimos kitiems“ paveikslas (Dermott ir Seymour, 2011). Kalbant apie šią idėją, svarbus tampa santykių (ne)buvimas, o ne intymumo kokybės klausimas. Intymumo veiksnys šeimos demonstravimo kontekste nėra reikšmingas elementas. Šis veiksnys labiau sietinas su emociniu lauku, o šeimos demonstravimas – su šeiminių ryšių įprasminimu, jų konstravimu. Taigi demonstravimas pateikia šeimą kaip struktūrinį elementą, kaip tam tikrą reikšmių sistemą, kuri leidžia konstruoti šeimos santykius ir jiems įgyti tam tikrą galią (Heaphy, 2011). Tačiau, antra vertus, šeimos demonstravimas išryškina šiuolaikinių šeimų kaitą, skirtingumą ir įvairialypiškumą. Šie aspektai suteikia demonstravimui ypatingą vietą šeiminių praktikų sampratoje (Finch, 2007).

Vykstant šeiminio gyvenimo pokyčiams, J. Finch (2007) siūlo susitelkti į tris esminius elementus: (1) šeimos demonstravimo reikšmę šiuolaikinėms šeimoms; (2) šeimos demonstravimo būdus; (3) auditoriją, kuriai demonstruojami šeimos santykiai. Taigi J. Finch (2007) pasiūlė šeimos demonstravimo analizės schemą, susidedančią iš trijų esminių klausimų: kodėl? – kaip? – kas ir kam? Esther Dermott ir Julie Seymour (2011) šią šeimos demonstravimo sampratą papildė dar trimis esminiais elementais: (1) pirmausia, šeimos demonstravimas yra asmenų, kurie kuria šeimą, tiesioginis susidūrimas ar tiesioginė sąveika; (2) sėkmingam šeimos demonstravimui būtinas abipusiškumas (angl. *reciprocity*); (3) išoriniai veikėjai atlieka svarbų vaidmenį patvirtindami šeimos demonstravimą. Mary Jane Kehily ir Rachel Thomson (2011), analizuodamos motinystės demonstravimo praktikas, taip pat išryškino demonstravimo trilypumą ir pabrėžė šiuos tris elementus: (1) auditoriją (angl. *audience*), (2) šeiminių praktikų priėmimą (angl. *reception*) ir (3) pripažinimą (angl. *recognition*).

Taigi šeimos demonstravimą galima atskleisti trijų principų modelių keliais pavyžiais.

Kita reikšminga šeimos demonstravimo dimensija yra demonstravimo intensyvumas (Finch, 2007). Intensyvumas sietinas su aiškiu atskyrimu tarp keliamų lūkesčių socialiniame lygmenyje elgtis vienaip ar kitaip ir paties demonstravimo poreikio, kai reikia įrodyti, kad „tai yra mano šeima ir ji veiksminga“ (Finch, 2007: 75) (Doucet, 2011). Minėtas lūkesčių atitikimas sietinas su socialinėmis normomis, kurios priskiriamos „teisingos“ („tinkamos“) (angl. *proper*) šeimos paveikslui (Almack, 2011). Kuo stipresnis atotrūkis tarp šių vaizdinių ir šeimos gyvenimo, tuo intensyvesnis poreikis šeimą demonstruoti, kad reikšminga auditorija pripažintų ją esant šeima, o esami santykiai būtų laikomi šeiminingais santykiais. Pasikeitusi šeimininga situacija skatina intensyvesnį šeimos demonstravimą. Vieno ar kelių šeimos narių migracija yra vienas iš veiksnių, dėl kurio kinta šeiminingo gyvenimo situacija ir atsiranda poreikis intensyviau demonstruoti šeimą. Taigi demonstravimo koncepcija gali padėti peržiūrėti arba atnaujinti šeiminius ar kitokius socialinius ryšius, kad jie netaptų „sugadintais tapatumais“ (angl. *spoiled identities*) (Hughes ir Valentine, 2011). Šeimos narių gyvenimas atskirai veda „sugadintų tapatumų“ formavimosi link, o šeimos demonstravimo praktikos padeda išvengti šeiminių ryšių ir tapatumų transformacijos. Be to, demonstravimo praktikos akcentuoja, kada ir kokioms aplinkybėms esant šeima yra (per)kuriamas (Haynes ir Dermott, 2011).

„Šeimos praktikos (taip pat ir demonstravimo praktikos) yra sudėtingas veiklų ir ideologijų derinys“ (Walsch, 2015). Kitaip tariant, kiekviena šeimos atliekama praktika suponuoja tam tikrą prasmę, nes šeiminingos praktikos nėra atliekamos tik tam, kad būtų atliktos. Šiame kontekste atsiranda pagrindas formuoti ideologiniam šeiminių praktikų, taip pat ir šeimos demonstravimo, paveikslui. „Šeiminingos ideologijos suvokiamos kaip idealus gyvenimo būdas“ (Cheal, 2002: 72). Tokiame ideologiniame kontekste susiformuoja „geros motinos“, „gero tėvo“ vaizdiniai ir, esant bet kokiam šių vaizdinių reikalavimų neatitinkančiam šeiminingo gyvenimo būdai, tenka įrodyti savo šeimos buvimą šeima (McIntosh ir kt., 2011). Be to, siekiant, kad auditorija pripažintų šeimą esant šeima, į šeimos demonstravimo veiklą neretai įtraukiami (ir susiejami vienas su kitu) tos pačios šeimos skirtingų kartų atstovai. Taip gali būti palaikomi ir plėtojami santykiai tarp kartų (Walsch, 2015). Atitinkamai kyla klausimas, ar labai maži vaikai gali sąmoningai dalyvauti šeimos demonstravimo praktikose, ar jie tik įtraukiami į šeimos demonstravimo praktikas (Seymour, 2011). Kitaip tariant, kyla klausimas, koks yra vaikų vaidmuo šeimos demonstravimo praktikų kontekste: pasyvus ar aktyvus.

Šeimos demonstravimas turi tam tikrų sąsajų su emociniu šeiminių ryšių kūrimo pagrindu. Brianas Heaphy (2011) išskiria kelis esminius aspektus: (1) gebėjimą suvaldyti ir nukreipti emocijas, kad pavyktų kuo tiksliau demonstruoti atitinkamą šeimos vaidmenį; (2) demonstravimas atskleidžia, parodo meilę ir įsipareigojimą per rūpinimąsi kitais. Šiame kontekste kyla klausimas, ar yra lyčių skirtumų ir kokie jie yra, demonstruojant šeimą? Ar tėvai (vyrai) ir motinos vienodai demonstruoja šeimą, ar yra esminių skirtumų? Galbūt šeimos demonstravimas padeda atskleisti tam tikras tėvystės (motinystės) strategijas?

Šeimos demonstravimas padeda išryškinti ne tik šeiminių sąveikų ypatumus, bet ir skirtingus vyrų ir moterų tapatumus²² šeiminese praktikose.

Analizuojant šeimos demonstravimo teorines idėjas, svarbi lyties dimensija. Tyrimas „Už uždarų durų“ (angl. *Behind Closed Doors*) atskleidė, kad moterys, kalbėdamos apie jausmus, yra iškalbingesnės ir išraiškingesnės negu vyrai (Gabb, 2008, 2011). Tėvai (vyrai) savitai demonstravo emocijas, t. y. santūriai, tačiau šis emocijų demonstravimo būdas nėra priskiriamas meilės ar prieraišumo kategorijai. Taigi, remiantis demonstravimo kategorija, buvo išryškinti lyties skirtumai, atliekant šeimos demonstravimo praktikas, ir atskleistas savitas tėvų (vyrų) šeimos demonstravimo būdas. Lyties dimensijos vaidmuo, kalbant apie šeimos demonstravimą, paskatino atkreipti dėmesį į subtilųjį šeimos demonstravimą²³ (Walsch, 2015). Taigi šeimos demonstravimui būdingas dvilypumas, skatinantis atkreipti dėmesį ne tik į akivaizdų šeimos demonstravimą, bet ir į subtilųjį šeimos demonstravimo būdą.

J. Finch (2007), kalbėdama apie šeimos demonstravimą, skatina susitelkti į socialines sąveikas: tiesiogines ir netiesiogines. Šios sąveikos leidžia kurti tam tikrus šeimos gyvenimo scenarijus. Kurdami šeimos gyvenimo scenarijus, individai išryškina ne tik kūrybinę, bet ir varžančią šeiminio gyvenimo reikšmę (Heaphy, 2011). Taip atsiranda tam tikrų naujų šeiminių santykių istorijų, naujų būdų kurti šeiminius santykius, išryškėja šeimos demonstravimo sąvokos kūrybinis potencialas. Kūrybiškumas kuriant šeiminius santykius yra svarbus šiuolaikinėms šeimoms, nes jų šeiminiai santykiai nėra savaime suprantami, reikia juos įprasminti (Finch, 2007).

²² „Moterys labiau linkusios demonstruoti šeiminių ir kasdienį gyvenimą, kaip ir „gerą motinystę“, rodydamos švarius ir tvarkingus namus, o vyrai labiau linkę savo vaidmenį šeimoje ir „gero tėvo“ vaidmenį demonstruoti per atliekamus namų remonto darbus“ (Doucet, 2011).

²³ „Galima išskirti du šeimos demonstravimo tipus: akivaizdų šeimos demonstravimą ir subtilesnį, kuris išoriškai gali atrodyti kaip šeiminė praktika“ (Walsch, 2015).

Šeimos demonstravimas kaip šeiminei praktikai padeda įprasminti šeiminius santykius.

J. Walsch (2015) šeimos demonstravimo sąvoką pritaikė analizuodama, kaip kuriami ir puoselėjami transnacionaliniai šeiminiai ryšiai tarp kartų. Šeimos narių emigracija skatina peržiūrėti ir kitaip, naujai organizuoti šeiminius ryšius, šeimai gyvenant per atstumą. Transnacionalinių šeiminių ryšių puoselėjimas, pasitelkiant šeimos demonstravimą, suprantamas kaip investicija į šeiminio bendrumo jausmą, ypač į(si)traukiant vaikus (Walsch, 2015).

Šeimai demonstruoti skirtinos priemonės, palengvinančios arba apsunkinančios šeimos demonstravimą, gyvenant transnacionaliai. Šiame kontekste skirtinos dvi kryptys – tai šeimos demonstravimą *įgalinančios priemonės* (angl. *enablers*) ir šeimos demonstravimui *trukdančios priemonės* (angl. *interferences*) (Walsch, 2015; Juozeliūnienė ir kt., 2020b).

Į transnacionaliai gyvenančių šeimų demonstravimą įgalinančių priemonių lauką patenka technologinės inovacijos ir gebėjimas jomis naudotis, „gyvi“ susitikimai, reikšmingų asmenų tinklas, lankstus darbo grafikas. Šios priemonės suprantamos kaip komunikacijos kanalai, palengvinantys šeiminių ryšių puoselėjimą gyvenant per atstumą. 2015 m. populiariausi virtualūs transnacionalinių šeimų komunikacijos kanalai buvo *Facebook* ir *Skype* (Walsch, 2015), tačiau, tobulėjant informacinėms technologijoms, virtualiųjų komunikacijos kanalų sąrašas nuolat pildomas.

Kitas transnacionalinės šeimos komunikacijos kanalas, kaip šeimos demonstravimą įgalinanti priemonė, yra abipusis šeimos narių lankymas (tiek kilmės, tiek migracijos tikslo šalyje) (Walsch, 2015). Lankydami vieni kitus, transnacionalinių šeimų nariai parodo reikšmingai auditorijai, kad, nepaisant gyvenimo per atstumą, jie yra šeima ir jų santykiai yra šeiminiai. Vis dėlto ne visos transnacionalinės šeimos pajėgios „gyvus“ susitikimus taikyti kaip šeimos demonstravimą įgalinančią priemonę. Kai kurias per atstumą gyvenančias šeimas varžo teisiniai judėjimo laisvės apribojimai arba finansinės galimybės (Walsch, 2015). Taigi judėjimo laisvės apribojimai ir finansiniai suvaržymai tampa šeimos demonstravimui trukdančiomis priemonėmis. Tėvų įtaka, vaiko (-ų) amžius ir kalbos (ne)mokėjimas taip pat, priklausomai nuo aplinkybių, gali būti priskiriami prie šeimos demonstravimui trukdančių ar įgalinančių priemonių²⁴. Bendravimas

²⁴ „Kadangi bendrauti su šeimos nariais užsienyje Magda mėgsta telefonu, o „Skype’u“ naudotis jai nepatinka, telefonas yra vienintelė ir Danielai prieinama „įgalinanti priemonė“. Daniellos lenkų kalbos įgūdžiai yra riboti, todėl ji negali bendrauti su močiute telefonu kiekvieną savaitę Magdos organizuojamų pokalbių metu“ (Walsch, 2015: 162).

naudojant technologijas, gali būti šeimos demonstravimą įgalinanti priemonė, tačiau dėl kalbos barjero šis bendravimo būdas gali tapti šeimos demonstravimą trukdančiu veiksmu.

Taigi transnacionaliai gyvenančios šeimos atranda naujų būdų šeiminiams ryšiams kurti ir jiems palaikyti. Tai nepakeičia geografinio artumo gyvenant kartu, bet atveria kelius naujoms šeiminio bendrumo kūrimo formoms.

1.2.3. Transnacionalinių šeiminių ryšių tyrimai užsienio ir Lietuvos autorių darbuose

Transnacionalinis gyvenimo būdas keičia šeiminių gyvenimą ir jo organizavimą. Šeiminiai ryšiai ir jų organizavimas gyvenant per atstumą tampa iššūkiu transnacionaliai gyvenančioms šeimoms.

Erdvinis šeimų išsiskaidymas veikia šeimos narių ryšius. Transnacionalinis gyvenimo būdas veikia tiek išvykstančius tėvus, tiek kilmės šalyje liekančius vaikus ir turi pasekmių jų šeiminiams ryšiams, gyvenimo organizavimui ir vaikų gerovei (angl. *well-being*) (Bernardi, 2011). Vaiko globos ir socializacijos tyrimuose, paremtuose transnacionaliniu kontekstu, susitelkiama į motinos ir vaiko bei tėvų ir vaiko ryšius kaip santykių subsystemas (Bernardi, 2011; Mazzucato ir Schans, 2011; Vertovec, 2004; Levitt ir Jaworsky, 2007).

L. Bernardi (2011) atkreipia dėmesį į socialinius tinklus, kurie pasitelkiami organizuojant šeiminių gyvenimą per atstumą. Socialinių tinklų prieigos įtraukimas į transnacionalinių šeimų tyrimus leidžia ištirti transnacionalinio vaiko socialinių tinklų struktūrą, dinamiką ir reikšmes, kokių vaikai suteikia transnacionaliniame kontekste veikiantiems šeiminiams ryšiams (Bernardi, 2011). Asmenys, dalyvaujantys transnacionaliniame kontekste ir kuriantys šeiminius ryšius, nėra izoliuoti, tačiau jie yra įsitraukę (angl. *embedded*) į socialinių ryšių tinklą (Granovetter, 1973). Sąveikaudami su kitais tinkle dalyvaujančiais asmenimis, transnacionalinių šeimų nariai atskleidžia mainų struktūrą, kurios pagrindas yra materialūs ir nematerialūs, informacijos ir paslaugų mainai²⁵ (Bernardi, 2011). Socialiniai tinklai kaip pagrindiniai socialinių sąveikų elementai formuoja lūkesčius ir įgalina asmenis priimti tam tikrus sprendimus. Gyvendamos transnacionaliai, šeimos naudoja stiprius (angl. *strong ties*) ir silpnus ryšius (angl. *weak ties*) tam, kad išlaikytų šeiminius ryšius per atstumą (Bernardi, 2011). Šeima ir draugai patenka į formuojančią

²⁵ Resursais grįsti socialiniai tinklai kuria socialinį kapitalą (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988). Esant sukauptam socialiniam kapitalui, asmenys gali perduoti, paneigti ar tikrinti socialines normas, kurios egzistuoja socialinėse sąveikose (Mitchell, 1973).

stiprius šeiminius ryšius, o kolegos, kaimynai ir pažįstami – į silpnų ryšių formavimo grupę. Šeiminių ryšių intensyvumas priklauso nuo santykių trukmės, emocinio intensyvumo, intymumo ir abipusiškumo lygio (Granovetter, 1973). Be to, šeiminių ryšių stiprumas socialiniuose tinkluose labai priklauso nuo asmeninių charakteristikų ir įsitraukimo bei individualaus ir kultūrinio konteksto. Kultūrinis kontekstas perteikia tam tikras socialinėje erdvėje egzistuojančias normas, kurios veikia socialinių tinklų lauką ir šeiminio gyvenimo organizavimą per atstumą. Vaiko socialiniai tinklai formuoja vaiko gerovę, jam su tėvais gyvenant skirtingose šalyse (Dreby, 2007). Be to, transnacionalinės šeimos tuo pat metu išgyvena tiek konfliktus, tiek bendradarbiavimą, siekdamos sukurti saugią aplinką savo vaikams, likusiems kilmės šalyje (Dreby, 2010).

L. Bernardi (2011) analizuoja, kokie santykiai yra esminiai vaikams, gyvenantiems per atstumą su savo tėvais, kas būdinga „paliktų vaikų“ (angl. *left behind*) socialiniams tinklams ir jiems teikiama socialinei paramai, kaip ilgainiui kinta transnacionaliniai socialiniai tinklai ir kokią paramą šie tinklai teikia vaikams. Vaikų iš transnacionalinių šeimų aplinka yra dinamiška ir kintanti. L. Bernardi (2011) atliktas tyrimas atskleidė, kad „paliktiems vaikams“ (angl. *left behind*) dažnai trūksta disciplinos dėl kelių priežasčių: abejotinas globėjo autoritetas (ar silpni ryšiai su globėju), vaikas jaučiasi apleistas (angl. *abandoned*) savo tėvų. Vaikų gyvenimo atskirai nuo tėvų laikotarpiu svarbų vaidmenį atlieka globėjai, kurie tampa pagrindiniais vaiko gerovės kūrimo veikėjais. Pagrindiniais vaikų globėjais įvardijami seneliai, tetos, dėdės, broliai ar seserys, pusbroliai ar pusseserės ir kiti reikšmingi asmenys (Bernardi, 2011).

Transnacionalinių šeiminių ryšių tyrimuose aktualizuojama lyties dimensija. Daugelis moterų į Jungtines Amerikos Valstijas atvyksta pagal tam tikrą migracijos grandinės modelį: iš pradžių išvyksta vyrai, o tada pas juos keliauja moterys, kilmės šalyje liekant jų vaikams (Dreby, 2010). Vėliau tėvai arba išsikviečia vaikus pas save, arba patys grįžta į kilmės šalį pas vaikus (Dreby, 2010; Hondagneu-Sotelo, 1994; Olwig, 1999; Suarez-Orozco, 2002). Nepaisant to, kad moterų migracija globaliu lygmeniu yra auganti, vyrų migracija pasaulyje lyderiauja. Tėvų ir vaikų gyvenimas atskirai sukuria atotrūkį. Kuo ilgesnė tėvų emigracija, tuo didesnis tėvų ir vaikų atotrūkis. Tėvams išvykus, o motinoms liekant su savo vaikais, jos tampa grandimi, palaikančia ryšius tarp išvykusių tėvų ir kilmės šalyje gyvenančių vaikų. Išvykus ir motinoms, ryšys tarp tėvų ir vaikų silpnėja (Dreby, 2007, 2010).

Pagrindinis šeiminių ryšių palaikymo kanalas transnacionalinėse šeimose yra komunikacija (Dreby, 2010; Baldassar ir kt., 2007; Mahler, 2001; Parrenas, 2001, 2005; Wilding, 2006). Komunikacijos elementas transnacionalinių

šeiminių ryšių puoselėjimo kontekste turi savo kainą, kurios pagrindas yra emocinis. „Paliktiems vaikams“ dažnai būdinga emocinė painiava. Tėvai išvyksta, kad savo vaikams užtikrintų materialinę gerovę, tačiau vaikai patiria emocinę tuštumą, nes komunikacijos kanalas nėra pakankamas intensyviems šeiminiams ryšiams palaikyti per atstumą (Vertovec, 2004).

Siekdamos palaikyti šeiminių bendrumą per atstumą, dvitautės transnacionalinės šeimos kelia kelis tikslus: joms svarbu lankymas²⁶ ir giminių pažinimas (Mason, 2004). Taip šių šeimų betarpišką buvimą sąlygojantys veiksniai yra galimybė veikti drauge ir būti šalia. Pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduria dvitautės transnacionalinės šeimos, yra kalba ir komunikacija. Tai sukuria didžiausią įtampą šeimoms, siekiančioms palaikyti šeiminių bendrumą (Brahic, 2015). Minėti iššūkiai lemia tiek artimumo, tiek ir nutolimo jausmų susiformavimą. Vis dėlto, nepaisant sunkumų, su kuriais susiduria dvitautės transnacionalinės šeimos, šeimų diskursas, grįstas mažu mobilumu, yra veiksmingas ir lemia transnacionalinį šeiminių gyvenimą.

Transnacionalinės šeimos taip pat susiduria su ryšio tarp kartų palaikymo iššūkiu, kurį įveikti padeda šeimos demonstravimo šeimines praktikos (Walsch, 2015). Šeimos demonstravimą įgalinančios priemonės, pavyzdžiui, keliavimas kartu ar technologinės inovacijos, leidžia transnacionalinėms šeimoms demonstruoti šeiminius santykius ir taip patvirtinti, kad jų šeiminis bendrumas yra brandus, o santykiai veiksmingi (Walsch, 2015).

Diadinės konfigūracijos prieiga nėra plačiai taikoma, analizuojant transnacionalinius šeiminius ryšius ir jų ypatumus. Diadinės konfigūracijos prieiga taikoma analizuojant šeimas po skyrybų (Levin, 2004), pakartotinės santuokos šeimas (Levin, 1995), partnerystes per atstumą (Levin ir Trost, 1999; Levin, 2003). Tyrimų metu nustatyta, kad šeiminiams ryšiams svarbu tai, kaip vaikai apibūdina situaciją, su kuria susiduria, ir kokias reikšmes jai suteikia (Juozeliūnienė ir Kanapienienė, 2012). Be to, labai svarbu vaiko santykis su kiekvienu šeiminiuose ryšiuose dalyvaujančiu asmeniu atskirai. Taigi diadinė šeiminių ryšių paveikslo analizė leidžia išskirti, kokie narystės kriterijai yra taikomi ir kaip formuojasi bei kinta šeiminiai ryšiai, priklausomai nuo šeimai reikšmingų įvykių (Trost, 1996; Juozeliūnienė ir Kanapienienė, 2012). Diadinė analizė gali būti sėkmingai naudojama analizuojant šeiminių struktūrą, jos pokyčius ir siekiant atskleisti šeiminių tinklų potencialą tam tikrais gyvenimo laikotarpiais (Trost, 1996).

Lietuvoje šeiminių ryšių tyrimai atliekami jau daugiau negu tris dešimtmečius (Česnuitytė, 2014; Juozeliūnienė, 1992, 2008; Maslauskaitė,

²⁶ „Tiesiog matymasis, buvimas kartu, svečiavimasis savo giminaičių namų aplinkoje ir jų svetingumo priėmimas“ (Mason, 2004: 424).

2005, 2009). Migracinės patirties turinčiose šeimose šeiminiai ryšiai dažnu atveju išplečiami už branduolinės ir išplėstinės šeimos ribų (Juozeliūnienė ir Leonavičiūtė, 2008; Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007). Migraciniai sprendimai priimami šeiminiu lygmeniu, o ne remiantis atskirų šeimos narių priimamais sprendimais (Maslauskaitė, 2007).

Pritaikant šeimos darybos praktikų prieigą, analizuojamas Lietuvos šeimų darybos analizės laukas transnacionaliniame kontekste. Šeimos nario emigracija skatina šeimas į šeiminių tinklą įtraukti kraujo ar giminystės ryšiais nesusijusius asmenis (Česnūitytė, 2020). Tačiau, gyvenant transnacionaliai ir keičiantis bendro valgyimo tradicijoms, atostogų, gimtadienio ar Naujųjų metų sutikimo šventėms, kyla grėsmė šeiminių ir asmeninio tinklo stabilumui.

Lietuvoje šeiminiai ryšiai diadinės prieigos būdu analizuojami atotolio šeimų tyrimuose (Juozeliūnienė ir Kanapienienė, 2012). Dviem tyrimais²⁷ atskleista atotolio šeimų vaikų šeimos struktūros ir santykių samprata, šeiminių vaidmenų kaita bei stigmatizacijos ypatumai ir jos įveikimo būdai. Atotolio šeimų vaikų tyrimas atskleidė, kad narystė šeimoje siejama su šeiminių įsipareigojimais, į šeimą įtraukiant tiek prokreacinės šeimos narius (mama, tėvas, broliai ar seserys), tiek kilmės šeimos narius (senelius, prosenelius, dėdes ar tetas, pusbrolius ar pusseseres), tiek giminystės ryšiais nesusijusius asmenis (krikšto tėvus) (Juozeliūnienė ir kt., 2014). Be to, nepaisant geografinio atstumo, atotolio šeimos nariai iš esmės nepraranda emocinio artumo, tačiau atotolio šeimų vaikai, gyvendami atskirai nuo savo tėvų, patiria neigiamų emocijų bei dėmesio ir meilės stoką (Juozeliūnienė ir kt., 2008). Transnacionalinės šeimos atskleidžia šeimos demonstravimo būtinybę, siekiant išsaugoti šeiminių bendrumą, gyvenant per atstumą. Į šias šeimos demonstravimo praktikas įtraukiama ir vaiko globėjų grandis. Globėjai tampa reikšminga šeiminius ryšius patvirtinančia auditorija (Juozeliūnienė ir kt., 2020b).

²⁷ 2006–2008 m. Vilniaus universiteto Sociologijos katedroje įgyvendintas Vilniaus universiteto Mokslo komiteto remiamas projektas „Lietuvos emigrantai ir jų vaikai: atotolio šeimų sociologinis tyrimas“.

2. TYRIMO TEORINĖS PRIELAIDOS IR METODOLOGIJA

Disertacijoje remiamasi „globos cirkuliacijos“ prieiga (Baldassar ir Merla, 2014), kurios pagrindu atliekama vaiko iš transnacionalinės šeimos globos organizavimo analizė. Transnacionalinio vaiko globos cirkuliacija atskleidžiama ne visų globos cirkuliacijos dimensijų, o tik šeiminių praktikų dimensijos požiūriu (Bonizzoni ir Boccagni, 2014). Tėvams išvykus, transnacionaliniam vaikui teikiamos globos praktikos veda į „globos trikampio“ susiformavimą. Taigi šeiminių praktikų kaip globos cirkuliacijos pagrindas, lemiantis „globos trikampio“ susiformavimą, yra esminės vaiko globos organizavimo ypatumus transnacionalinėse šeimose atskleidžiančios teorinės idėjos.

Siekiant atskleisti transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus, disertacijoje remiamasi šeimos darybos (Morgan, 1996) ir šeimos demonstravimo (Finch, 2007) teorinėmis idėjomis. Remdamosi šeiminių praktikomis, transnacionalinės šeimos savaip organizuoja šeiminių gyvenimą per atstumą. Rengiant disertacijos teorinį modelį, „globos cirkuliacijos“ teorinė prieiga derinta su šeiminių ryšių teorine prieiga. Siejamoji grandis – transnacionalinės šeiminių praktikos, paremtos tam tikrais aspektais.

Vizualiuoju metodu grįstas kokybinis disertacijos tyrimas remiasi transnacionalinių šeiminių ryšių idėjomis. Diadinės konfigūracijos analizė pasirinkta kaip pagrindas transnacionalinio šeiminių gyvenimo ypatumams atskleisti iš vaiko pozicijos (Trost, 1993; Trost ir Levin, 1992, 2000; Juozeliūnienė, 2003). Diadinė šeiminių tyrimo prieiga suteikia galimybę atskleisti transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus struktūros, emocijų ryšių ir kasdienės praktikos analitiniais pjūviais (Trost ir Levin, 2000; Trost, 1996).

2.1. „Globos cirkuliacijos“ prieigos taikymas tiriant vaiko globos organizavimą transnacionalinėje šeimoje

Ilgą laiką manyta, kad geografinis artumas yra esminis veiksnys, šeimos nariams teikiant abipusę pagalbą (Szydlik, 2016). Augantis žmonių mobilumas skatina analizuoti, koks yra atstumo poveikis šeiminiams įsipareigojimams ir šeiminiams ryšiams. Nepaisant geografinio išsiskaidymo, transnacionalinės šeimos išsaugo šeiminių bendrumo jausmą²⁸. Be to,

²⁸ Gyvendamos transnacionaliai, šeimos išsaugo priklausymo šeimai jausmą net ir neturėdamos fizinio tarpusavio kontakto (Bryceson ir Vuorela, 2002).

abipusiški globos mainai transnacionalinei šeimai padeda išlikti šeima, gyvenant per atstumą (Baldassar ir Merla, 2014).

Disertacijos tyrime pirmiausia aptariama „globos cirkuliacijos“ prieiga, kaip pagrindinė ašis transnacionalinio vaiko globos organizavimui analizuoti. „Globos cirkuliacijos“ prieiga išplečia požiūrį į vaiko globos organizavimą – ji atskleidžia globos abipusiškumą, kompleksišumą ir daugiadimensiškumą (Baldassar ir Merla, 2014). Transnacionalinės šeimos naudoja skirtingus išteklius, padedančius kurti ir išlaikyti transnacionalinę globos cirkuliaciją. Tai priklauso tiek nuo išvykusio tėvo (motinos) globos organizavimo ypatumų, tiek nuo tikslo ir kilmės šalyse egzistuojančių režimų (Kilkey ir Merla, 2014).

„Globos cirkuliacijos“ prieiga remiasi šeiminių praktikų teorinėmis idėjomis. Disertacijoje transnacionalinio vaiko globos organizavimas atskleidžiamas analizuojant šeimines praktikas (Morgan, 1996) ir „globos trikampio“ susiformavimą.

„Globos trikampio“ teorinės idėjos (Bonizzoni ir Boccagni, 2014; Akesson ir kt., 2012; Suarez-Orozco, 2002; Graham ir kt., 2012) pasitelkiamos kaip struktūrinis disertacijos tyrimo pagrindas, aprėpiantis tris transnacionalinėje vaiko globoje dalyvaujančias grandis: išvykusį tėvą (motiną), kilmės šalyje likusį vaiką ir vaiko globėją. Visos trys „globos trikampio“ grandys įtraukiamos į vaiko globos cirkuliacijos procesą ir atskleidžia šio proceso kompleksišumą ir daugiadimensiškumą.

Kaip rodo atlikti tyrimai, vaikai iš transnacionalinių šeimų patiria neigiamą socialinę recepciją dėl išvykusio vieno iš tėvų ar abiejų tėvų ir yra vadinami „paliktais vaikais“ (angl. *left behind*), „nesančiais vaikais“ (angl. *absent children*)²⁹. Be to, transnacionalinių šeimų vaikai dažnai patiria „globos deficitą“ (angl. *care deficit*) (Graham ir Jordan, 2011). Minėtina, kad „globos trikampio“ įtraukimas į vaiko globą sušvelnina migracijos pasekmes vaikui. Transnacionalinės šeimos viešajame diskurse įvardijamos kaip stokojančios „socialinių įgūdžių“³⁰.

Transnacionalinė vaiko globa formuoja savitus „transnacionalinius moralumus“ (angl. *transnational moralities*) (Carling, 2008; Poeze ir kt., 2016), todėl, pasitelkiant „globos cirkuliacijos“ prieigą, jos pagrindą sudarančias šeimines praktikas ir „globos trikampio“ struktūrinį karkasą, disertacijoje dėmesys sutelkiamas į transnacionalinio vaiko globos

²⁹ Žr.: Castaneda ir Buck, 2011; Dreby, 2007; Duque-Paramo, 2012; Gianelli ir Mangiavacchi, 2010; Tyrrell ir Kallis, 2017; Butt, 2018.

³⁰ Žr.: Juozeliūnienė ir kt., 2020c; Juozeliūnienė ir Bielevičiūtė, 2020d.

organizavimo ypatumus, siekiant išlaikyti šeiminių bendrumo jausmą, šeimai gyvenant atskirai.

2.2. Šeimos demonstravimo priegigos taikymas tiriant transnacionalinius šeiminius ryšius

Transnacionalinis gyvenimo būdas yra reikšmingas šeiminio gyvenimo pokytis, kuris veikia tiek išvykstančius tėvus, tiek kilmės šalyje liekančius vaikus ir turi pasekmių jų šeiminiams ryšiams, gyvenimo organizavimui ir vaikų gerovei (angl. *well-being*) (Bernardi, 2011).

Vykstant šeiminio gyvenimo pokyčiams, transnacionalinėms šeimoms kyla šeimos demonstravimo būtinybė. Šeimoje per atstumą egzistuojančius santykius siekiama patvirtinti šeiminiiais santykiais. Kaip jau minėta, J. Finch (2007) siūlo susitelkti į tris esminius elementus: (1) šeimos demonstravimo reikšmę šiulaikinėms šeimoms; (2) šeimos demonstravimo būdus; (3) auditoriją, kuriai demonstruojami šeimos santykiai.

Svarbi šeimos demonstravimo dimensija yra demonstravimo intensyvumas (Finch, 2007). Kaip jau minėta, intensyvumas sietinas su aiškiu atskyrimu tarp keliamų lūkesčių socialiniame lygmenyje elgtis vienaip ar kitaip ir paties demonstravimo poreikio, kai reikia įrodyti, kad „tai yra mano šeima ir ji veiksminga“ (Finch, 2007: 75) (Doucet, 2011). Transnacionaliniame kontekste formuojasi kitokie šeiminiai ryšiai, kurie reikalauja patvirtinimo ir pagrindimo, kad, nepaisant gyvenimo per atstumą, transnacionalinės šeimos išsaugo šeiminių bendrumą ir savaip puoselėja šeiminius ryšius.

2.3. Vizualiųjų metodų taikymas transnacionalinio vaiko šeimos sampratai ir šeiminio gyvenimo organizavimo ypatumams tirti

Vizualieji tyrimo metodai yra vertinga šeiminiuose tyrimuose naudojamų metodų grupė, kuri leidžia analizuoti jautrias šeiminio gyvenimo temas, sudėtingas atskleisti žodžiais (Juozeliūnienė, 2021). Šeiminius pokyčius sąlygojančios temos, tokios kaip tėvų išvykimas dirbti į užsienį, o vaikų gyvenimas kilmės šalyje, skyrybos ir pakartotinės santuokos, yra vienos iš jautresnių šeiminių tyrimų temų, kurioms atskleisti tikslinga pasitelkti vizualiuosius tyrimo metodus. Tai metodai, naudojami kokybiniam tyrimui, siekiant giliau suvokti reikšmes, kurias tyrimo dalyviai suteikia tiriamam reiškiniui.

„Šeimos žemėlapis“ metodas yra kokybinių tyrimų metodologijai priskiriamas išplėstas giluminis interviu, turintis vizualiai papildantį elementą. Žemėlapis metodas teikia bendrąją tyrimo schemą, kuri gali būti naudojama procesų, žinojimo ir struktūrų analizėje (Juozeliūnienė ir Kanapienienė, 2012). Šis metodas patogus tirti tiek pavienius asmenis (vaikus, globėjus, tėvus, sutuoktinius ar partnerius ir kt.), tiek ir šeiminius darinius (pakartotines santuokas, išsiskyrusias šeimas, branduolines šeimas, asmenis, gyvenančius pavieniui, partnerystes per atstumą ir kt.). Žemėlapis metodu besiremiančio tyrimo metodologinė ašis yra W. I. Thomaso ir D. S. Thomas situacijos apibūdinimo (angl. *definition of situation*) teorema³¹. Ši teorema rodo, kad žmogaus veikla siejama su jo socialinės aplinkos suvokimu, tikrovės įvykių charakteristikomis ir subjektyviomis reikšmėmis, kurias žmogus priskiria tam tikriems įvykiams.

„Šeimos žemėlapis“ metodą kaip kokybinių tyrimų įrankį pasiūlė norvegų profesorė Irene Levin (1987), tyrusi išsiskyrusias šeimas ir analizavusi, kokias skyrybų pasekmes išgyvena vaikai. Analizuodama šeimos narių piešinius su tėvus žyminčiomis figūromis, I. Levin (1987) susitelkė į šeimos narystės kriterijus – kas yra (ne)laikoma šeimos nariu. Tyrimo pagrindas – piešinių analizė ir giluminis interviu. Išryškindama šeimos apibūdinimų įvairovę, I. Levin koncentravosi į šeimos konceptualizavimo klausimus, kuriuos nagrinėjo W. I. Thomaso ir D. S. Thomas situacijos apibūdinimo teorema.

„Šeimos žemėlapis“ metodologijos esminis elementas – atvira šeimos samprata (angl. *open concept of family*), nepateikianti išankstinių šeiminės narystės kriterijų, o leidžianti pačiam tyrimo dalyviui nuspręsti, kokie asmenys priklauso jo šeimai (Juozeliūnienė, Kanapienienė, 2012).

Analitinė šeimų tyrimo priemonė yra diadinė šeimų tyrimo prieiga, kurią simbolinio interakcionizmo idėjų kontekste pasiūlė naudoti J. Trostas (1988, 1993). Diadinė šeimų tyrimo prieiga yra „šeimos žemėlapis“ metodo analitinis pamatas. Šeimos kaip diadinės visumos gali būti analizuojamos dvejų pagrindinių šeiminių diadų ribose: vaiko ir tėvo (motinos) arba tėvo (motinos) ir vaiko; sutuoktinių (partnerių). Gali būti išplečiamos ir analizuojamos ir kitos šeiminės diados (brolių ir seserų, vaikų ir senelių, vaikų ir tetų (dėdžių) ir kt.) (Trost, 1993; Trost ir Levin, 1992, 2000; Juozeliūnienė, 2003). Narystės kriterijai nėra iš anksto apibrėžiami, todėl tyrimo dalyviai gali laisvai nuspręsti, ką įtraukti į savo šeimą. Remiantis diadomis grįžta šeimine analize, bet kuri šeima gali turėti savitą diadų komplektaciją ir taip išvengti normatyvinės konotacijos.

³¹ „Jei žmogus apibrėžia situaciją kaip tikrą, ji tikra savo pasekmėmis“ (W. I. Thomas ir D. S. Thomas, 1928: 572).

Diados gali būti nagrinėjamos struktūros (diadinė šeiminė sudėtis), kasdienių praktikų (kasdienėje sąveikoje veikiančios diadų visumos) ir emocinių ryšių analitiniu pjūviu (emociniais ryšiais grįstos diadinės visumos) (Trost ir Levin, 2000; Trost, 1996). Be to, diadinėje šeiminėje analizėje gali būti skiriamos tiesioginės, netiesioginės diados ir diados tarp šeimos narių (Trost, 1999). Tiesioginės diados sudaromos tiesioginės sąveikos su kitu asmeniu metu. Netiesioginės diados sudaromos įtraukiant tam tikrą asmenį į šeimą dėl jo reikšmingumo asmeniui, su kuriuo jau yra sudaryta tiesioginė diada. Diados tarp šeimos narių atskleidžia asmenų, kurie priskiriami šeimai, diadas. Pavyzdžiui, vaiko tyrimuose šeimine diada gali būti laikoma tėvo (motinos) diada ir diada su tam tikru kitu asmeniu, kuris vaiko akimis yra laikomas šeimos nariu. Tai gali būti giminystės ryšiais susijęs ir nesusijęs asmuo (Juozeliūnienė ir Kanapienienė, 2012).

I. Levin pasiūlytas „šeimos žemėlapis“ metodas iš kitų kokybinių metodų išsiskiria šiais savo ypatumais: (1) tyrimo dalyvio apibūdinimų vizualizacija, t. y. kontakto su tyrimo dalyvių užmezgimu ir greita pažintimi su jo šeimine situacija bei žemėlapis išiliejimu į tyrimo dalyvio ir tyrėjo komunikaciją, padedant atskleisti nuskleptas žinias³² (angl. *back-stage knowledge*); (2) verbalinės ir neverbalinės informacijos derinimu, t. y. verbalinė informacija renkama viso giluminio interviu metu atliekant garso įrašą ir užduodant tiesioginius, netiesioginius, palyginamuosius ar retrospektyvius klausimus (Trost, 1997; Juozeliūnienė, 2003; Gordon ir Fleshner, 2011), o neverbalinė informacija gaunama vizualinių tekstų pavidalu (šeimos narių sąrašas, jo korekcijos ir šeimos žemėlapis) bei fiksuojant tyrimo dalyvių teiginius, nutylėjimus, abejones ar emocijas reakcijas; (3) trianguliacija, t. y. metodo viduje skiriamos metodologinės trianguliacijos (angl. *within-method triangulation*), pasireiškiančios struktūruoto ir naratyvinio interviu suderinimu vykstant giluminiam interviu, ir implicitinės trianguliacijos (angl. *implicit triangulation*), pasireiškiančios visų tyrimo pakopų sujungimu į vieną duomenų rinkimo srautą, atskleidžiant kaupiamojo pobūdžio rezultatus (Flick, 2004); (4) tyrimo dalyvio įveiklinimu, t. y. atskleidžiamu tyrimo dalyvio požiūriu, skatinant jo kūrybišką įsitraukimą į tyrimą bei apribojant galimas tyrėjo korekcijas atliekant tyrimą.

Diadinės konfigūracijos prieiga gali būti sėkmingai taikoma transnacionalinių šeiminių ryšių analizėje, keliant klausimus, kokie transnacionaliniai susitarimai įgalina transnacionaliai gyvenančius asmenis laikyti šeima ir kokį šeiminių gyvenimo paveikslą turi tėvai, nusprendami

³² A. Skolnicko pasiūlyta sąvoka.

išvykti dirbti į užsienį, vaikams liekant gyventi kilmės šalyje (Juozeliūnienė, 2020).

Taigi diadinių konfigūracijų prieiga leidžia ištirti individualią asmens šeiminių sampratą, suteikiant balsą tyrimo dalyviams ir sudarant sąlygas laisva valia į savo šeimą įtraukti tuos asmenis, kurie tyrimo dalyvio požiūriu priklauso jo šeimai. Analizuojant tyrimo dalyvio ryšius su kiekvienu į šeimą įtrauktu asmeniu, atskleidžiami šeiminių ryšių ypatumai. Kiekvienas tyrimo dalyvis atskleidžia savitą šeiminių sampratą ir unikalius šeiminių narystės kriterijus. Diadinės konfigūracijos priegos kontekste atskleidžiama kiekvieno tyrimo dalyvio struktūrinė šeiminių organizacija bei įsitraukimas į šeiminius ryšius per atliekamas šeimines praktikas.

Disertacijoje siekiama nustatyti, kokie yra transnacionalinių šeimų šeiminių ryšių ypatumai vaikų požiūriu. Šiam tikslui pasitelkiama diadinė šeimų tyrimų perspektyva (Trost, 1993; Trost ir Levin, 1992, 2000; Juozeliūnienė, 2003), leidžianti atskleisti transnacionalinių šeimų struktūrinį pobūdį ir narystės kriterijus. Be to, pagrindinės šeiminių diados (išvykusios motinos (tėvo) ir vaiko; vaiko ir globėjo; išvykusios motinos (tėvo) ir globėjo) disertacijoje atskleidžiamos trimis analitiniais pjūviais: struktūros, emocinių ryšių ir kasdinių praktikų.

Diadinė šeimų tyrimų perspektyva (Trost, 1993, 1996, 1999) kaip analitinė priemonė suteikia galimybes atskleisti transnacionalinių šeimų konceptualizavimo ypatumus bei išskirti kriterijus, kurie transnacionalinius šeiminius darinius įgalina vadinti šeima.

Diadinė šeimų tyrimų prieiga derinama su vizualiuoju I. Levin (1993) „Mano šeimos“ žemėlapiu metodu. Šis metodas pasirinktas tikslingai, nes aprėpia keturis esminius ypatumus: (1) tiriamojo apibūdinimų vizualizaciją; (2) verbalinės ir neverbalinės informacijos derinimą; (3) trianguliaciją; (4) tiriamojo įveiklinimą.

Atliekant kokybinį tyrimą, „Mano šeimos“ žemėlapiu metodas buvo papildytas J. Brannen (2000) siužetų metodu. J. Brannen kartu su kolegėmis (2000) patobulino J. Finch ir J. Masson (1993) pasiūlytą siužetų metodą, kurio pirminė idėja buvo tirti vaikų požiūrį apie suaugusiųjų įsipareigojimus globojant vaikus. Siužetų metodas kaip „Mano šeimos“ žemėlapiu papildanti priemonė skatina tiriamuosius kalbėti, aktyvina jų prisiminimus ir situacijų naracijas. Siužetuose pateikiamos nuasmenintos situacijos, kurias vertindamas tyrimo dalyvis atskleidžia savo paties požiūrį. Modifikuodama pirminį J. Finch ir J. Masson pasiūlytą siužetų variantą, J. Brannen (2000) kartu su kolegėmis pritaikė jį globos santykiams viešojoje ir privačioje erdvėje tirti bei parengė keturis siužetus. Disertacijoje tikslingai parengti ir naudoti du siužetai, pritaikyti tyrimo dalyviui berniukui ir tyrimo dalyvei mergaitei.

2.4. Kiekybinio tyrimo metodologija

Disertacijoje pasitelkiami duomenys surinkti atlikus kiekybinę kvotinę tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausą, įgyvendinant LMTLT projektą „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminių praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“³³. Disertacijos autorė, būdama doktorantė, prisidėjo prie apklausos klausimyno rengimo, duomenų analizavimo ir gautų rezultatų viešinimo darbų (nuo 2017 m. spalio mėn. iki 2019 m. gruodžio mėn.).

Kvotinė tiesioginės migracijos patirties turinčių respondentų apklausa (N = 406) Vilniaus universiteto užsakymu buvo atlikta 2018 m. rugpjūčio mėn. Taikydami kvotinę respondentų atranką ir lygiomis dalimis apklausdami keturias respondentų grupes, apklausą atliko „Baltijos tyrimai“. Skirtinos respondentų grupės: (1) tiesioginės migracijos patirties ir nepilnamečių vaikų turinčios moterys, kurios nuo 1990 m. bent 6 mėn. laikotarpiui buvo išvykusios dirbti į užsienį, vaikams tuo metu liekant gyventi Lietuvoje; (2) tiesioginės migracijos patirties ir nepilnamečių vaikų turintys vyrai, kurie nuo 1990 m. bent 6 mėn. laikotarpiui buvo išvykę dirbti į užsienį, vaikams tuo metu liekant gyventi Lietuvoje; (3) tiesioginės migracijos patirties ir nepilnamečių vaikų turintys vyrai arba moterys, kurie nuo 1990 m. bent 6 mėn. laikotarpiui buvo išvykę dirbti į užsienį, vaikams tuo metu liekant gyventi Lietuvoje; (4) tiesioginės migracijos patirties ir pagyvenusius tėvus, kuriems reikalinga priežiūra, Lietuvoje turintys vyrai arba moterys, kurie nuo 1990 m. bent 6 mėn. laikotarpiui buvo išvykę dirbti į užsienį, jų pagyvenusiems tėvams tuo metu liekant gyventi Lietuvoje.

Disertacijos tyrimui naudojami duomenys, surinkti tik iš respondentų, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo nepilnamečių vaikų, likusių gyventi Lietuvoje (N = 306).

2.4.1. Tyrimo imties charakteristikos

Kvotinėje Lietuvos gyventojų apklausoje dalyvavo 406 tiesioginės migracijos patirties turintys respondentai (išsamus kvotinės apklausos respondentų sociodemografinių charakteristikų ir šeiminių bruožų pristatymas pateikiamas 2 priede). Siekiant atskleisti vaiko globos transnacionalinėje šeimoje organizavimo ypatumus, pasitelkta respondentų, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo nepilnamečių vaikų, likusių gyventi Lietuvoje, imtis

³³ Šis mokslinis tyrimas pristatytas disertacijos įvade.

(N = 306): išvykusių motinų grupė (N = 100), išvykusių tėvų (vyrų) grupė (N = 104), išvykusių abiejų tėvų grupė (N = 102). Ruošiantis transnacionalinio vaiko globos organizavimo ypatumų analizei, parengtas kvotinio tyrimo duomenų masyvas, iš jo pašalinant respondentus, savo išvykimo laikotarpiu Lietuvoje turėjusius pagyvenusius tėvų, kuriems buvo reikalinga priežiūra (N = 100). Dalis tyrimo dalyvių savo išvykimo laikotarpiu turėjo ir Lietuvoje gyvenančių priežiūros reikalaujančių pagyvenusius tėvų, ir Lietuvoje likusių nepilnamečių vaikų, todėl bendrojoje tyrimo duomenų analizės dalyje analizuojami visų tyrimo dalyvių duomenys, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo Lietuvoje gyvenančių nepilnamečių vaikų (N = 331). Atlikus bendrąją analizę, atskleidžiami vaiko globos organizavimo ir šeiminių ryšių ypatumai, atsižvelgiant atskirai į kiekvieną išvykusių tėvų grupę.

2.4.2. Disertacijos kiekybinio tyrimo etika

Atliekant kiekybinę kvotinę apklausą, laikytasi sociologinio tyrimo etikos reikalavimų ir pagrindinių principų (informuotumo, anonimiškumo, konfidencialumo ir laisvo sutikimo). Atrinktiems tyrimo dalyviams buvo išaiškinti tyrimo tikslai, pristatyta numatoma tyrimo rezultatų nauda. Dalyviams buvo leidžiama patiems spręsti, ar jie (ne)sutinka dalyvauti apklausoje. Sutikusiems tyrime dalyvauti respondentams pirmiausia buvo pristatytas apklausos klausimynas ir tik tada atlikta apklausa. Apdorojant ir analizuojant empirinius duomenis, buvo laikomasi respondentų anonimiškumo ir pateiktos informacijos konfidencialumo principų. Viešinami tik apibendrinti duomenys, pateikta asmeninė informacija tikslingai naudojama tik pagal paskirtį ir nėra perduodama tretiesiems, su tyrimo duomenų rinkimu, apdorojimu ir analize nesusijusiems asmenims.

2.4.3. Kiekybinio tyrimo instrumentarijus

Kvotinė apklausa pasitelkta renkant informaciją įvairiomis įgyvendintam projektui aktualiomis temomis, tačiau disertacijoje, siekiant atskleisti vaiko globos organizavimo ypatumus ir rasti atsakymus į keliamus klausimus, tikslingai susitelkiama tik į kelias klausimų grupes.

Pirmiausia, į klausimyną įtraukiami atvirieji klausimai, susiję su vaiko iš transnacionalinės šeimos globos organizavimo šeimos daryba, atskleidžiantys

keturių pjūvių globos struktūrą: vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos (Baldassar, 2008).

Vaiko gyvenamajai vietai atskleisti respondentams užduotas klausimas: *Su kuo Jūsų vaikas (-ai) gyveno Lietuvoje, kol Jūs buvote užsienyje, t. y. kas buvo atsakingas (-i) už jų priežiūrą? Jei per tą laiką vaikas (-ai) gyveno keliose vietose, nurodykite visus už jų priežiūrą buvusius atsakingus asmenis. (Rodyti C4 kortelę³⁴. Galimi keli atsakymai.)*. Šis klausimas skirtas globėjų struktūrai pagal vaiko (-ų) gyvenamosios vietos globos struktūros elementą atskleisti. Respondentai iš pateiktos (C4) kortelės sąrašo išsirenka asmenis, su kuriais jų išvykimo laikotarpiu gyveno jų vaikas (-ai). Jeigu vaikas (-ai) gyveno pas kortelėje nurodytą asmenį, paliktas variantas „Kita“, kad asmuo, atliekantis interviu galėtų įrašyti respondento nurodytą variantą. Jeigu vaiko (-ų) gyvenamoji vieta tėvų išvykimo laikotarpiu keitėsi, prašoma, nurodyti visus vaiko (-ų) globėjus, atsižvelgiant į gyvenamąją vietą.

Vaiko instrumentinei globai atskleisti, respondentams užduotas klausimas: *Kas tuo metu atlikdavo kasdienes darbus, susijusias su Jūsų vaiku (-ais), pvz., gamindavo jiems valgyti, išskalbdavo drabužius, nuvesdavo į darželį, mokyklą ar būrelius? Jei tai atlikdavo keli asmenys, nurodykite visus. (Rodyti C4 kortelę. Galimi keli atsakymai.)*. Šis klausimas respondentams užduodamas, siekiant sužinoti vaiko (-ų) instrumentinės globos globėjų struktūrą. Pateikiama C4 kortelė, iš kurios galima išsirinkti globėjus, kurie respondentų išvykimo laikotarpiu buvo atsakingi už instrumentinę vaiko priežiūrą. Paliekama laisvės nurodyti savitą, į kortelės sąrašą neįtrauktą asmenį, kuris buvo atsakingas už vaiko (-ų) instrumentinę priežiūrą, ir išskirti tiek globėjų, kiek jų rūpinosi vaiko (-ų) kasdiene priežiūra.

Vaiko finansinei globai atskleisti respondentams užduotas klausimas: *Kas tuo metu padėdavo aprūpinti Jūsų vaiką (-us) finansiškai, pirkdavo jiems maistą, drabužius ar dovanas? Jei tai atlikdavo keli asmenys, nurodykite visus. (Rodyti C4 kortelę. Galimi keli atsakymai.)*. Šis klausimas užduodamas, siekiant atskleisti vaiko (-ų) finansinės priežiūros globėjų struktūrą vieno iš tėvų ar abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu. Respondentams pateikiama C4 kortelė su galimų globėjų sąrašu, iš kurio jie gali išsirinkti tiek globėjų,

³⁴ C4 kortelė: 1. Jūsų sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė). 2. Jūsų dukra (-os). 3. Jūsų sūnus (-ūs). 4. Jūsų motina. 5. Jūsų tėvas. 6. Jūsų sesuo (-erys). 7. Jūsų brolis (-iai). 8. Jūsų draugai ar pažįstami. 9. Jūsų sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina. 10. Jūsų sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) tėvas. 11. Jūsų sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) draugai ar pažįstami. 12. Jūsų motinos giminės. 13. Jūsų tėvo giminės. 14. Jūsų motinos draugai ar pažįstami. 15. Jūsų tėvo draugai ar pažįstami. 16. Kita. (Nurodyti, koks tai asmuo.)

kiek tuo metu jų rūpinosi vaiko (-ų) finansine globa. Be to, paliekama galimybė įrašyti savo variantą, kuris nėra nurodytas kortelėje.

Vaiko emocinei globai atskleisti respondentams užduotas klausimas: *Kas tuo metu išklausedavo Jūsų vaiką (-us), jam (jiems) patardavo ir jį (juos) palaikydavo emociškai? Jei tai atlikdavo keli asmenys, nurodykite visus. (Rodyti C4 kortelę. Galimi keli atsakymai.)*. Siekiant atskleisti vaiko (-ų) emocinės priežiūros globėjų struktūrą, respondentams užduodamas klausimas ir pateikiama C4 kortelė su galimų globėjų sąrašu. Iš šio sąrašo respondentai gali išsirinkti tiek globėjų, kiek jų išvykimo metu rūpinosi jų vaiko (-ų) emociškai priežiūra. Paliekama galimybė įrašyti savitą variantą, kurio nėra sudarytame C4 kortelės sąraše.

Antra, transnacionaliai gyvenančių šeimų šeiminių ryšių ypatumų išskyrimas *šeimų demonstravimo* šeiminių praktikų požiūriu įprastai atskleidžiamas kokybinės metodologijos ir iki šio projekto įgyvendinimo nebuvo bandytas pritaikyti kiekybinės metodologijos tyrimų lauke. Projekto vykdytojų grupė kartu su šeimos demonstravimo teorinės prieigos taikymo sociologiniuose empiriniuose tyrimuose specialiste prof. Julie Seymour tikslingai konstravo klausimą, kuriuo būtų galima atskleisti šeimos demonstravimo ypatumus, remiantis kiekybine metodologija. Suformuluoti uždarieji tyrimo klausimai, atskleidžiantys šeiminių ryšių ypatumus šeimos demonstravimo atžvilgiu.

Šeiminių ryšių transnacionalinėse šeimose ypatumams atskleisti pasitelktas uždarytas kiekybinės kvotinės apklausos klausimas, skirtas išvykusių tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi vaiko (-ų) transnacionalinės šeimos komunikaciniam poveikiui išryškinti: *Tuo metu, kol gyvenote užsienyje, ar dažnai toliau išvardytais būdais bendravote su savo vaiku (-ais)? Tai darėte dažnai, kartais ar niekada (beveik niekada)? (Skaityti teiginius³⁵, žymėti kiekvieną atsakymą³⁶)*. Šis klausimas skirtas komunikaciniams išvykusių tėvų ir Lietuvoje gyvenančių vaikų kanalams ir jų dažnumui atskleisti. Išryškinamas komunikacinis transnacionaliai gyvenančių šeimų poveikslas.

³⁵ 1. Bendravote asmeniškai – vaikas (-ai) aplankydavo Jus užsienyje. 2. Bendravote asmeniškai – lankydavote vaiką (-us) Lietuvoje. 3. Naudojotės vaizdo skambučiais (pvz., *Skype, WhatsApp* ir pan.). 4. Skambinote įvairiomis programomis nenaudodami vaizdo kameros (pvz., *Viber, WhatsApp, Skype* ir pan.). 5. Skambinote telefonu. 6. Rašėte el. laiškus. 7. Siuntėte laiškus ir siuntinius paštu. 8. Susirašinėjote internete (pvz., *Facebook, Viber, WhatsApp* ir pan.). 9. Dalijotės nuotraukomis, vaizdo įrašais (pvz., *Instagram, WhatsApp* ir pan.).

³⁶ Pateikti šie atsakymo variantai: 1. Dažnai. 2. Kartais. 3. Niekada ar beveik niekada. 4. N / N.

Siekiant atskleisti vaiko globėjo įsitraukimą į šeiminio bendrumo puoselėjimą per atstumą, respondentams užduotas klausimas: *Kaip Jūsų vaiką (-us) prižiūrintis asmuo ar asmenys padėdavo Jums palaikyti ryšį su vaiku (-ais) tuo metu, kai gyvenote užsienyje? Ar Jūsų vaiką (-us) prižiūrintis asmuo ar asmenys darė tai, kas išvardyta toliau, kol Jūs buvote užsienyje? (Perskaityti atsakymų variantus³⁷. Galimi keli atsakymai.)*. Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti globėjų vaidmenį ir sužinoti apie jų įsitraukimą į transnacionalinių šeiminių ryšių tarp išvykusių tėvų ir Lietuvoje gyvenančių vaikų puoselėjimą. Žvelgiant iš išvykusių tėvų pozicijos, atskleidžiamas aktyvus globėjo vaidmuo.

Siekiant atskleisti išvykusių tėvų vaidmenį, palaikant šeiminių bendrumą per atstumą, respondentams užduotas klausimas: *Kai Jūs gyvenote užsienyje, o Jūsų vaikas (-ai) buvo Lietuvoje, ar Jūs tai, kas išvardyta toliau, darėte dažnai, kartais ar niekada (beveik niekada)? (Skaityti teiginius³⁸, žymėti kiekvieną atsakymą³⁹.)*. Šis klausimas skirtas išsiaiškinti, kaip išvykę tėvai įsitraukdavo į transnacionalinių šeiminių ryšių su savo vaikais puoselėjimą. Išryškinamas įvairiapusis transnacionalinių šeiminių ryšių palaikymo poveikslas per šeimos demonstravimo praktikas.

Disertacijoje kvotinės apklausos duomenų analizė atskleidžiama išryškinant trijų strategijų ypatumus vaiko globos organizavimo ir šeiminių ryšių puoselėjimo požiūriais: išvykusio tėvo, išvykusios motinos ir išvykusių abiejų tėvų.

³⁷ 1. Ragindavo Jus paskambinti vaikui (-ams). 2. Ragindavo vaiką (-us) paskambinti Jums. 3. Kalbėdavosi su vaiku (-ais) apie Jus ar Jūsų gyvenimą. 4. Pasakodavo Jums, kaip sekasi Jūsų vaikui (-ams), ar tardavosi su Jumis. 5. Ragindavo Jus trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką (-us). 6. Ragindavo vaiką (-us) svečiuotis pas Jus užsienyje. 7. Ragindavo Jus reguliariai siųsti vaikui (-ams) pinigus. 8. Ragindavo Jus siųsti vaikui (-ams) siuntinius, pirkti dovanas. 9. (Neskaityti) Vaiką (-us) prižiūrintis asmuo ar asmenys niekada to nedarė / Nei vienas iš nurodytų punktų. 10. (Neskaityti) Nežino, neatsakė.

³⁸ 1. Aptardavote ir paskirstydavote darbus, kuriuos reikėjo atlikti prižiūrint vaiką (-us) Lietuvoje. 2. Pasirinkdavote ir paskirdavote už vaiko (-ų) priežiūrą atsakingą asmenį ar asmenis. 3. Skambindavote už vaiko (-ų) priežiūrą atsakingam asmeniui ar asmenims ir teiraudavotės, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis. 4. Skambindavote savo vaikui (-ams), norėdami sužinoti, ar juos prižiūrintis asmuo ar asmenys tinkamai atlieka visas užduotis. 5. Prašydavote, kad už vaiko (-ų) priežiūrą atsakingas asmuo ar asmenys informuotų Jus apie tai, kaip jaučiasi vaikas (-ai). 6. Grįždavote į Lietuvą įsitikinti, kaip vyksta vaiko (-ų) priežiūra. 7. Siūsdavote pinigų vaiko (-ų) reikmėms. 8. Siūsdavote vaikui (-ams) siuntinius, dovanas.

³⁹ Pateikiami atsakymo variantai: 1. Dažnai. 2. Kartais. 3. Niekada ar beveik niekada. 4. N / N.

Analizuojant vaiko globos transnacionalinėse šeimose organizavimo ir šeiminių ryšių palaikymo ypatumus, pasitelkiami aprašomosios ir išvadų statistikos metodai. Naudojamas *SPSS Statistics* programinis paketas.

2.4.4. Kiekybinio tyrimo apribojimai

Disertacijos kiekybinio tyrimo apribojimai siejami su duomenų rinkimo ir analizės metodais bei su tyrimo imtimi.

Vienas iš pagrindinių kiekybinio tyrimo apribojimų siejamas su vaiko globos organizavimo ir šeiminių ryšių palaikymo duomenimis, žvelgiant tik iš vieno asmens perspektyvos. Transnacionalinio vaiko globos organizavimo ir šeiminių ryšių palaikymo poveikslas gali būti kitoks, atitinkamai apklausiant kitas „globos trikampio“ sudedamąsias dalis – vaikų globėjus ir vaikus kaip tyrimo dalyvius. Taip apribojamos galimybės pamatyti kitus žiūros aspektus. Išplečiant tyrimo perspektyvas ir didinant respondentų įvairovę bei kiekį, tyrimui atlikti reikalingas sudėtingesnis tyrimo dizainas ir ištekliai, kurie nepatenka į Lietuvoje veikiančias mokslo finansavimo schemas.

Kvotinėje tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių respondentų apklausoje dalyvavę tyrimo dalyviai priklauso specifinei Lietuvos populiacijos grupei. Tikslingai apklausti respondentai, savo išvykimo laikotarpiu turėję nepilnamečių vaikų, kurie tuo metu gyveno Lietuvoje, ir respondentai, savo išvykimo laikotarpiu Lietuvoje turėję pagyvenusius tėvus, kuriems tuo metu buvo reikalinga priežiūra. Respondentų gyvenimo užsienyje trukmė turėjo būti bent 6 mėn. Tai specifinės grupės, kurių duomenų pagrindu gautų rezultatų negalima išplėsti visai tiesioginės migracijos patirties turinčiai Lietuvos populiacijai, nes ne visi šiai grupei priklausantys asmenys turi nepilnamečių vaikų ir pagyvenusius tėvų, kuriems reikalinga priežiūra.

Pakankamai maža tyrimo imtis ($N = 406$) ir palyginti maža nepilnamečių vaikų turinčių respondentų dalis ($N = 331$) apriboja galimybes tam tikrais analizės pjūviais panaudoti išvadų statistiką (pavyzdžiui, analizuojant nepilnamečių vaikų turinčių respondentų duomenis pagal atskiras kvotas: išvykusių motinų kvotą ($N = 100$), išvykusių tėvų kvotą ($N = 104$) ir išvykusių abiejų tėvų kvotą ($N = 102$)).

2.5. Kokybinio tyrimo metodologija

Siekiant atskleisti transnacionalinių šeimų šeiminių ryšių ypatumus, atlikti kokybiniai interviu su transnacionalinių šeimų vaikais. Pasirinktas originalus Irene Levin (1993, 1999) „Mano šeimos“ žemėlapio metodas, kurio metodologinis pagrindas yra W. I. Thomaso ir D. S. Thomas teorema⁴⁰. Suabejojusi vienos branduolinės šeimos sampratos egzistavimu, I. Levin (1993) pasiūlė „Mano šeimos“ žemėlapio metodą, kuris empiriniu būdu pagrindžia struktūrinę šeimų įvairovę. Esminiai metodo ypatumai yra vizualizacijos įtraukimas, verbalinės ir neverbalinės informacijos naudojimas, derinimas (trianguliacija) ir tyrime dalyvaujančių asmenų įveiklinimas. Šį vizualųjį interviu metodą sudaro trys etapai:

1. Tyrimo dalyvių prašoma sudaryti savo šeimos narių sąrašą.

2. Tyrimo dalyvių prašoma nupiešti savo šeimos narius.

3. Atliekamas giluminis interviu, kurio metu siekiama sužinoti kuo daugiau informacijos apie tyrimo dalyvių transnacionalinio šeiminio gyvenimo ypatumus.

I. Levin „Mano šeimos“ žemėlapio metodas, atliekant interviu, papildytas J. Brannen (2000) siužetų metodu. Šis metodas padeda netiesiogiai, per nuasmenintų situacijų vertinimą, atskleisti tyrimo dalyvių lūkesčius ir požiūrius. J. Brannen (2000) modifikavo J. Finch ir J. Masson pasiūlytą siužetų metodą ir kartu su tyrimo grupe paruošė keturis siužetus, leidžiančius ištirti globos santykių viešojoje ir privačioje erdvėje ypatumus. Fokusuotų diskusijų grupėse suformuluotų probleminių klausimų ir gautų rezultatų pagrindu buvo sukurti siužetai, atitinkantys tyrimo dalyką (Juozeliūnienė, 2014). Vizualiųjų metodų derinimas ir jų integravimas į tyrimą mišriaisiais metodais suteikia galimybę gauti visapusišką informaciją apie tiriamą dalyką. Disertacijos autorė tikslingai sukūrė du siužetus, parengė juos kaip laminuotus A4 formato paveikslus ir naudojo interviu su transnacionalinių šeimų vaikais metu. Pirmas siužetas skirtas demokratiniam dialogui su vaiku, siekiant išsiaiškinti, ar vaikas yra įtraukiamas į šeimos sprendimus migruoti (*įtraukimo elementas*). Antras siužetas skirtas transnacionalinio vaiko emocinėms patirtims atskleisti, siekiant išsiaiškinti, kaip vaikas suvokia tėvų išvykimą emociniu požiūriu (*emocinių patirčių elementas*). Disertacijoje siužetai pasirinkti kaip „Mano šeimos“ žemėlapio metodo papildymai, siekiant metodologiškai prakalbinti tyrimo dalyvius – vaikus iš transnacionalinių šeimų. Nuasmenintų situacijų vertinimas netiesioginiu būdu atskleidžia

⁴⁰ „Jei žmogus apibrėžia situaciją kaip tikrą, jos padariniai tikri“ (W. I. Thomas ir D. S. Thomas, 1928: 572).

tyrimo dalyvių požiūrį į vaiko įtraukimo į šeimos migracinius sprendimus svarbą bei emocines vaikų patirtis tėvų išvykimo laikotarpiu. Perteikdami požiūrį apie kitų vaikų patirtis, tyrimo dalyviai atskleidžia ir savo asmeninę patirtį, kurios nepavyktų gauti taikant tik „Mano šeimos“ žemėlapiu metodą.

Disertacijoje vizualieji metodai pasirinkti tikslingai, nes jie pagerina tyrimo dalyvio kalbėjimą ir tyrėjo klausymą. Be to, šie metodai suteikia sąlygas verbalinei ir neverbalinei komunikacijai derinti ir taip leidžia gauti turtingesnius tyrimo duomenis.

Kokybiniai interviu su transnacionalinių šeimų vaikais pasirinkti suteikiant „balsą vaikui“, t. y. įtraukiant vaiką į tyrimą, siekiant atskleisti transnacionalinio vaiko šeimos sampratą, narystės kriterijus, transnacionalinius šeiminius išsipareigojimus ir emocines vaikų patirtis tėvų išvykimo laikotarpiu. „Vaiko balso“ svarba akcentuojama nuo XX a. antros pusės, nes iki tol mokslininkai „vaiko balsą“ laikė nepatikimu tyrimo duomenų šaltiniu (Alderson, 1995; Tyrrell ir Kallis, 2016). Suteikiant vaikui balsą, sudaromos sąlygos perduoti reikšmes (Spyrou, 2002). Vaikas tiesiogiai perteikia reikšmes, kurias jis suteikia atitinkamam socialiniam reiškiniui. Disertacijos kontekste „vaiko balsas“ padeda atskleisti reikšmes, kurias vaikas suteikia šeiminiam gyvenimui transnacionaliniame kontekste.

2.5.1. Kokybinio tyrimo imties ir duomenų rinkimo charakteristikos

Atliekant kokybinį tyrimą, siekiama iširti, kaip transnacionaliniai vaikai konceptualizuoja savo šeimą (atskleidžiama jos struktūrinė organizacija, narystės šeimoje kriterijus), kokius transnacionalinius šeiminius išsipareigojimus jie įgyja ir kokias emocines patirtis patiria tėvų išvykimo laikotarpiu. Kokybinio tyrimo dalyviai atrinkti atliekant tikslingą atranką pagal šiuos kriterijus:

1. Vienas iš tyrimo dalyvių tėvų arba abu tėvai turi tiesioginės migracijos patirties (Parrenas, 2005). Tyrimo dalyvių tikslingai ieškota trijose transnacionalinių šeimų grupėse: šeimoje, kurioje išvykusi motina; šeimoje, kurioje išvykęs tėvas; šeimoje, kurioje išvykę abu tėvai. Atlikti 7 interviu su vaikais iš šeimų, kuriose išvykę tėvai (vyrai), 5 interviu su vaikais iš šeimų, kuriose išvykusios motinos, ir 3 interviu su vaikais iš šeimų, kuriose išvykę abu tėvai.

2. Taikytas amžiaus kriterijus. Tyrimui atrinkti 5–18 m. transnacionaliniai vaikai. I. Levin metodas pirmą kartą taikytas atliekant tyrimą su vyresniais negu 5 m. vaikais (Levin, 1995a, 1995b, 1997a, 1997b), todėl, remiantis originaliomis tyrimo atlikimo rekomendacijomis, pasirinkta 5 m. apatinė

vaikų amžiaus riba. Vaikams grupuoti pasirinktos M. O'Reilly ir N. Dogros (2017) parengtos rekomendacijos. Kaip jau buvo minėta, M. O'Reilly ir N. Dogra (2017) pabrėžė vaikų amžiaus įtakos svarbą tyrimui ir pasiūlė vaikus skirstyti į tris amžiaus grupes. Minėtini šie amžiaus grupių ypatumai: 1) labai maži vaikai (angl. *very young children*) (iki 4 metų) – pažeidžiamiausia amžiaus grupė, neretai apskritai stokojanti kalbinių įgūdžių ir labai retai įtraukiama į tyrimus, todėl tyrėjui reikia specifinių įgūdžių, atliekant tyrimą su šios amžiaus grupės tyrimo dalyviais; 2) jauni vaikai (angl. *young children*) (5–11 metų) – šios amžiaus grupės tyrimo dalyviai yra įprasta vaikų grupė tyrimuose pagal amžių; pastebima ryški tiriamųjų tendenciją sakyti tai, ką nori girdėti suaugusieji, todėl tyrėjui reikia pasirengti atidžiai ir atsargiai formuluoti klausimus, norint gauti objektyvius tyrimo dalyvių atsakymus; 3) vyresni vaikai (angl. *older children*) (12–18 metų) – šios amžiaus grupės tyrimo dalyviai labiausiai geba suprasti klausimus ir tyrimo tikslą.

Kaip jau buvo minėta, remiantis M. O'Reilly ir N. Dogros (2017) rekomendacijomis, disertacijos tyrimo dalyviais pasirinkti vaikai iš dviejų amžiaus grupių: jauni vaikai (angl. *young children*) (5–11 metų) ir vyresni vaikai (angl. *older children*) (12–18 metų).

Interviu buvo atliekami nuo 2018 m. kovo 24 d. iki 2021 m. vasario 20 d. Pandemijos situacija dėl COVID-19 viruso sustabdė sėkmingą interviu rinkimą. Karantininiu ir pokarantininiu laikotarpiu pavyko atlikti tik du interviu. Iš viso atlikta 15 interviu su transnacionalinių šeimų vaikais: 7 vaikais iš pirmos grupės ir 8 vaikais iš antros grupės. Vaikų lytis: 8 berniukai ir 7 mergaitės. Ilgiausiai interviu užtruko 1 val. 21 min. 58 s., trumpiausias interviu – 17 min. 45 s. Vidutinė interviu trukmė – 39 min. 2 s.

Interviu su vaikais iš transnacionalinių šeimų buvo atliekami jiems patogioje ir saugioje aplinkoje. Interviu atlikimo žemėlapis atrodo taip: 5 interviu atlikti Molėtuose, 4 – Vilniuje, 4 – Kaune, 1 – Antakalnio k. (Kaišiadorių r.). 1 interviu atliktas nuotoliniu būdu per *ZOOM* programos platformą.

Interviu metu gauti išrašai transkribuoti ir koduoti MAXQDA kompiuterine programa, sudarant apdorotų duomenų kodų medžius. Taikyta atvirojo kodavimo sistema. Transkribuodama tekstą disertacijos autorė naudojo šiuos simbolius: I – apklausos atlikėja; In – tyrimo dalyvis; (5 s), (9 s) – pauzės interviu metu; (*juokiasi*), (*šypsosi*), (*linktelėjo*), (*purto galvą*) – apklausos atlikėja naudoja skliaustelius tam, kad parodytų, kas vyksta interviu metu.

Transkribuota tiksli tyrimo dalyvių kalba, nekeičiant jų kalbėjimo stiliaus, vartotų žodžių, emocinių atodūsių. Atlikus interviu, transkripcijos buvo skaitomos, tikrinamos. Vėliau buvo pradėdama atvirojo kodavimo procedūra.

2.5.2. Kokybinio tyrimo etika

Atliekant interviu su vaikais iš transnacionalinių šeimų, apdorojant ir analizuojant duomenis, laikytasi būtinų empirinių tyrimų etikos reikalavimų, kurie aprėpia bendrus susitarimus ir tyrimo atlikimo taisykles (Hopfo, 2004). Svarbiausi tyrimo etiniai principai apima: (1) tyrimo dalyvių įtraukimą į tyrimą, juos išsamiai informuojant ir gaunant jų laisvą sutikimą, (2) tyrimo dalyvių anonimiškumo ir konfidencialumo išsaugojimą (O'Reilly ir Dogra, 2017; Miller, 2012; Hedgecoe, 2008; Orb ir kt., 2004).

Kadangi kokybinio tyrimo dalyviai buvo nepilnamečiai vaikai, išsami informacija apie vykdomą tyrimą buvo pateikta tiek vaikų tėvams, tiek patiems vaikams. Gauti žodiniai tėvų ir vaikų sutikimai bei rašytiniai tėvų sutikimai dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviams suteikta informacija tiek apie tyrimą (nurodytas tyrimo tikslas, paaiškinta, koku tikslu bus naudojami interviu metu surinkti duomenys), tiek apie tyrėją (prisistatoma asmeniškai, pristatoma institucija, kurioje studijuoja tyrėja, pateikiamas pirminis disertacijos pavadinimas). Tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad bet kuriuo metu gali nutraukti tyrimą.

Renkant tyrimo duomenis, juos apdorojant ir analizuojant, išsaugotas tyrimo dalyvių anonimiškumas. Respondentams suteikti tam tikri kodai, ištrinti vardai ir pavardės, t. y. panaikintos visos galimybės atskleisti tyrimo dalyvių tapatybę.

Tyrimo metu gauti respondentų sutikimai atliekant interviu naudoti diktofoną, kad tyrėja galėtų parengti interviu transkripcijas bei atlikti išsamią ir tikslią duomenų analizę. Be to, tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad interviu metu gauti garso įrašai bus prieinami tik tyrėjai ir, atlikus tyrimą, visi garso įrašai bus ištrinti.

2.5.3. Kokybinio tyrimo instrumentarijus

Atliekant kokybinį vizualųjį transnacionalinių šeimų vaikų tyrimą, vadovaujamosi „Mano šeimos“ žemėlapiu struktūra. Visų pirma, sudaromas tyrimo dalyvio šeimos narių sąrašas, tada nupiešiamas šeimos žemėlapis ir galiausiai atliekamas giluminis interviu, kurio metu išsiaiškinamos reikšmės, kurias tyrimo dalyvis suteikė savo šeimos žemėlapiui.

Giluminio interviu metu, siekiant atskleisti transnacionalinių šeimų vaikų patirtis, pateikiami klausimai iš septynių klausimų grupių.

1. Bendrosios informacijos ir šeimos conceptualizavimo klausimai: *Gal gali papasakoti apie šį savo šeimos paveikslą? Kur gyvena kiekvienas iš Tavo*

nupieštų šeimos narių? Ką reiškia atstumas (-ai) žemėlapyje? Kaip nusprendei šeimos narius atskirti tokiais atstumais? Ar šis žmogus buvo Tavo šeimos narys prieš tai, kai mama (tėtis) išvyko į užsienį? Kaip nusprendei šį asmenį įtraukti į šeimos paveikslą? Klausama apie kiekvieną šeimos žemėlapyje nurodytą asmenį.

2. Klausimai, atskleidžiantys transnacionalinių šeimų šeimines praktikas tėvų išvykimo laikotarpiu. Šeiminės praktikos atskleidžiamos dviem pjūviais: šeimos darybos ir šeimos demonstravimo. Teiraujantis apie kiekvieną šeimos žemėlapyje nurodytą asmenį, pateikiami šie klausimai: *Kaip bendrauji su (šiuo) šeimos nariu? Kaip dažnai? Kokiu būdu bendraujate? Kaip palaikai ryšį su mama (tėčiu)? Gal gali pateikti pavyzdžių? Kada paskutinį kartą bendravote? Gal lankeisi pas mamą (tėtį)? Ką veikėte susitikę? Apie ką kalbatės? Kaip dažnai? Ką veikiate, kai būnate kartu? Ką veikdavote prieš tai, kai mama (tėtis) išvyko? Kas pirmas paskambina? Kas paskatina paskambinti? Ką šeimos narys dabar daro? Ką jis darydavo prieš tai, kai mama (tėtis) išvyko į užsienį? Gal yra dalykų, kuriuos norėtum pakeisti ar norėtum, kad šeimos narys nedarytų arba, atvirkščiai, darytų? Kas dabar daro tai, ką anksčiau darydavo mama (tėtis)? Kas priėmė tokį sprendimą? Kaip Tu į tai reaguoji? Ką darai? Kaip Tu jautiesi dėl to, kad (veiklą) atlieka (...), o ne mama (tėtis)? Ar pasakoji kam nors, ką veikei su mama (tėčiu)? Ar pasakoji kam nors, ką kalbatės su mama (tėčiu)? Gal gali papasakoti, ką pasakoji. Ar skambini mamai (tėčiui), kai būni tarp kitų žmonių? Kokios tai situacijos? Gal gali papasakoti plačiau?*

3. Siekiant atskleisti tėvų išvykimo kontekstą, tyrimo dalyviams užduodami išvažiavimo aplinkybes atskleidžiantys klausimai: *Ar prisimeni, kada Tavo mama (tėtis) išvyko pirmą kartą? Kada tai buvo? Kaip tada jauteisi? Ar dabar jautiesi taip pat? Kas pasikeitė? Ar prieš išvykdama (-as) mama (tėtis) kalbėjo su Tavimi apie išvykimą? Gal gali papasakoti, ką ji (jis) sakė? Kaip reagavai, kai sužinojai, kad mama (tėtis) išvyksta? Ar pasikeitė Tavo kasdienis gyvenimas, kai mama (tėtis) išvyko? Kas pasikeitė? Kaip Tu dėl to jautiesi? Ar norėtum ką nors pakeisti? Kaip pakeistum? Ar dabar kalbatės su mama (tėčiu), kodėl ji (jis) išvyko? Kaip dažnai? Kaip Tau atrodo, kas Tavo gyvenime būtų kitaip, jei gyventum kartu su mama (tėčiu)? Kaip jautiesi dėl to, kad jūs gyvenate atskirai?*

4. Siekiant atskleisti išvykusių tėvų sugrįžimų, vaikų lankymo situaciją ir dažnumą, tyrimo dalyviams užduodami tėvų grįžimo (lankymo) aplinkybes atskleidžiantys klausimai: *Ar mama (tėtis) atvyksta Tave aplankyti? Kada buvo paskutinį kartą? Kaip viskas būna, kai mama (tėtis) atvyksta? Apie ką kalbatės? Kiek laiko praleidžiate kartu? Ką veikiate? Kaip Tu tada jautiesi? Dėl ko labiausiai džiaugiesi? Gal yra dalykų, dėl kurių būna liūdna? Ar prieš*

išvažiuojant mamai (tėčiui) bendravote kitaip? Gal gali prisiminti paskutinį kartą, kai tavo mama (tėtis) buvo grįžusi (-ęs) tavęs aplankyti? Ką veikėte pirmą dieną, kai ji (jis) grįžo? Ką veikėte paskutinę dieną prieš jai (jam) išvykstant? Kokia diena iš jos (jo) apsilankymo Tau buvo pati įsimintiniausia? Ką tada veikėte? Kokia buvo pirmą dieną, kai mama (tėtis) išvyko? Ką tada veikei? Kaip jauteisi? (Klausti, jei mama (tėtis) negrįžta.) Kaip manai, kaip viskas būtų, jei tavo mama (tėtis) sugrįžtų? (Klausti, jei mama (tėtis) ketina pasiimti vaiką pas save.) Kaip manai, kaip viskas bus, kai išvažiuosi pas mamą (tėtį)? Ar lauki tos dienos?

5. Siekiant išsiaiškinti išvykusių tėvų įsipareigojimų pokyčius ir globos delegavimo ypatumus, tyrimo dalyviams užduodami šie klausimai: *Kai išvyko Tavo mama (tėtis), kas Tavimi rūpinosi? Kaip dažnai? Ką darė? Gal gali pateikti pavyzdžių, kas ką darė, kai išvyko mama (tėtis)? Ar mama (tėtis) atliko kokius nors darbus, būdami išvykę? Kas perėmė išvykusios mamos (tėčio) darbus jūsų namuose? Kas sprendžia, kokius darbus ir kada reikia daryti, kai mama (tėtis) išvyko? Kaip mama (tėtis) Tau rodo savo dėmesį gyvendami užsienyje? Kaip Tu rodai dėmesį mamai (tėčiui)?*

6. Siekiant išsiaiškinti tyrimo dalyvių lūkesčius ir požiūrius per aptariamas nuasmenintas situacijas, tyrimo dalyviams pateikiami du siužetai. Pirmas siužetas atskleidžia tyrimo dalyvio įtraukimą į priimamus šeimos sprendimus: *Arnui (jeigu tyrimo dalyvis berniukas) / Miglei (jeigu tyrimo dalyvė mergaitė) 11 metų. Sugrįžęs (-usi) namo po pamokų, jis (ji) netikėtai sužino, kad mama ir tėtis nusprendė išvykti dirbti į Londoną. Ką Tu manai apie šią situaciją?* Antras siužetas skirtas tyrimo dalyvio emocinių patirčių suvokimui atskleisti: *Mindaugui (jeigu tyrimo dalyvis berniukas) / Gretai (jeigu tyrimo dalyvė mergaitė) 10 metų. Jo (Jos) mama ir tėtis jau dvejus metus gyvena ir dirba Londone, o jis (ji) gyvena su seneliais Lietuvoje. Per kiekvienas atostogas Mindaugas / Greta važiuoja aplankyti mamos ir tėčio, kasdien su jais kalbasi telefonu arba „Skype“ programa. Ką Tu manai apie šią situaciją?*

7. Kokybinis tyrimas baigiamas baigiamųjų klausimų grupe: *Jeigu Tavo šeimoje daug kas priklausytų nuo Tavęs, ką Tu norėtum pakeisti? Galbūt nekeistum nieko? Kaip manai, kas galėjo būti daroma kitaip? Ko dabar labiausiai norėtum? Gal gali išvardyti penkis didžiausius savo norus? Gal dar yra kas nors, ką norėtum papasakoti apie savo šeimą, ko nepaklausiau?* Baigiant kokybinį tyrimą, svarbu perklausti tyrimo dalyvio, ar neliko svarbių dalykų, kurių anksčiau pateikti klausimai neatskleidė. Tai leidžia gauti išsamų tyrimo dalyvio „šeimos žemėlapią“ paveikslą.

Kokybinio tyrimo metu gauti duomenys analizuojami MAXQDA programa, sudarant duomenų kodų medžius.

2.5.4. Kokybinio tyrimo apribojimai

Vienas iš esminių tyrimo apribojimų – tiesiogiai į tyrimą įtraukiama tik viena „globos trikampio“ grandis, t. y. vaikas (-ai) iš transnacionalinių šeimų. Atliekant transnacionalinio šeiminio gyvenimo ypatumų analizę, negalima atskleisti tiesioginės vaiko (-ų) globėjų ir išvykusių tėvų pozicijos. Taigi disertacijoje atskleidžiama transnacionalinio šeiminio gyvenimo analizė tik iš vaikų perspektyvos.

Kitas reikšmingas tyrimo apribojimas – atliekant tyrimą, neišlaikomas kokybinių interviu proporcingumas. Kiekvienoje tyrimo dalyvių grupėje atliktų interviu kiekis nelygiavertis, todėl tyrimo duomenys gali neišsamiai aprėpti tam tikrus transnacionalinio gyvenimo aspektus. Kokybinio tyrimo duomenys nėra reprezentatyvūs, tačiau atskleidžia kiekvienos tyrimo dalyvių grupės transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus ir savitumą.

3. VAIKO GLOBA IR ŠEIMINIAI RYŠIAI TRANSNACIONALINĖJE ŠEIMOJE

Transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams ar vienam iš tėvų, svarbus tampa vaiko klausimas ir jo situacija tėvų išvykimo laikotarpiu. Akademinės literatūros analizė parodė, kad transnacionalinės šeimos patiria įvairių šeiminio gyvenimo patirčių, gyvendamos per atstumą. Viena vertus, transnacionalinės šeimos išgyvena destrukcijos laikotarpį ir yra įvardijamos „suskilusiomis ir fragmentuotomis“ (Baldassar ir Merla, 2014) arba „socialinių įgūdžių stokojančiomis šeimomis“ (Lutz ir Palenga-Mollenbeck, 2011, 2012; Juozeliūnienė ir kt., 2020c), o vaikai vadinami „paliktais“, „našlaičiais“ (Parrenas, 2005; Gardner, 2012). Kita vertus, atsiranda kitoks, naujas šeiminio gyvenimo organizavimas, šeimai gyvenant per atstumą.

Transnacionalinis gyvenimo būdas nenutraukia vaiko globos, o skatina kitaip organizuoti vaiko globą gyvenant per atstumą. Vyksta vaiko globos pertvarka, kurios kontekste tampa svarbūs šie klausimai: kas yra vaiko globėjas į užsienį išvykus tėvams ar vienam iš tėvų, kiek yra globėjų, kurie rūpinasi vaiku, kaip vyksta pasidalijimas vaiko globos praktikomis. Vykstant vaiko globos pertvarkos procesui, susiformuoja vaiko „globos trikampis“, į kurio kontekstą kaip lygiavertis dalyvis įtraukiamas ir vaiko globėjas. Tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių respondentų apklausos duomenų analizė atskleidžia vaiko globos pertvarkos ypatumus, analizuojant vaiko globėjų struktūrą, globėjų susietumą su konkrečiomis globos praktikomis ir pastarųjų praktikų padalijimą tarp globėjų. Šie aspektai disertacijoje atskleidžiami bendrajame tiesioginės migracijos patirties turinčių respondentų požiūrio lauke, be to, išryškunami išvykusio tėvo, išvykusios motinos ir išvykusių abiejų tėvų vaiko globos pertvarkos ypatumai. Minimas disertacijos tyrimo analizės pjūvis pagrindžia pirmą ginamąjį disertacijos teiginį – **tėvams ar vienam iš tėvų išvykus į užsienį, nepilnamečių vaikų globa vykdoma į vaiko globą įtraukiant globėją. „Globos trikampis“ užtikrina vaiko globos tęstinumą gyvenimo abipus sienų laikotarpiu.**

Tėvų ar vieno iš tėvų išvykimo laikotarpiu transnacionalinės šeimos nenutraukia šeiminių ryšių, išryškėja įvairūs šiuos ryšius palaikantys būdai. Demonstruodami vaiko globos šeimines praktikas, išvykę tėvai ar vienas iš tėvų parodo, kad, nepaisant geografinio atstumo, šeiminiai ryšiai išlieka. Tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių respondentų apklausos duomenų analizė atskleidžia kitokius transnacionaliai gyvenančių šeimų šeiminių ryšių puoselėjimo būdus. Šie aspektai, kaip ir globos pertvarkos atveju, atskleidžiami bendrajame tiesioginės migracijos patirties turinčių

respondentų požiūrio lauke, be to, atskirai išryškinami išvykusio tėvo, išvykusios motinos ir išvykusių abiejų tėvų transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumai. Minimas disertacijos tyrimo analizės pjūvis pagrindžia antrą ginamąjį disertacijos teiginį: **transnacionalinėse šeimose išvykus tėvams ar vienam iš tėvų formuojasi savitos išvykusių tėvų ir globėjų globos praktikos, užtikrinančios šeiminių ryšių išsaugojimą gyvenant abipus sienų.**

3.1. Vaiko globos pertvarkos ypatumai

Vaiko globa transnacionalinėse šeimose yra esminis iššūkis išvykusiems tėvams. Kyla klausimas, kaip organizuoti vaiko globą, gyvenant per atstumą, kad nenukentėtų vaiko poreikiai ir interesai. Susiformuoja moralinis transnacionalinių šeimų imperatyvas pirmiausia patenkinti vaiko poreikius (Ribbens McCarthy, 2000). Šiam tikslui įgyvendinti išvykę tėvai pasitelkia vaiko globėjus, kurie įtraukiami į vaiko globos pertvarkos procesą, nes perima tam tikras tėvų atsakomybes. Siekiant atsakyti į klausimą, kas yra vaiko globėjas, kiek globėjų yra ir kaip jis (jie) įsitraukia į vaiko globos pertvarkos procesą, vaiko globėjų charakteristikų analizė disertacijoje pristatoma keturiais pjūviais: (1) gyvenamosios vietos, (2) instrumentinės, (3) finansinės ir (4) emocinės globos.

Prieš imantis detalios globėjų charakteristikų analizės, svarbu aptarti kai kurias tyrime dalyvavusių respondentų ir jų šeiminių bruožų charakteristikas: *vaikų skaičių tėvų išvykimo laikotarpiu, vaikų amžių tėvų išvykimo laikotarpiu ir tėvų išvykimo trukmę.* Tai esminės tyrimo dalyvių charakteristikos, galinčios turėti įtakos vaiko globos organizavimui per atstumą. Skirtingos globos praktikos ir jų intensyvumas gali skirtis kilmės šalyje liekant mažamečiams vaikams ir paaugliams.

Kvotinės tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių respondentų duomenų analizės rezultatai parodė, kad tėvams išvykus dirbti į užsienį Lietuvoje dažniausiai likdavo vienas vaikas (61,3 %) arba du vaikai (34,1 %) (1 lentelė). Labai maža dalis respondentų nurodė, kad jų išvykimo laikotarpiu liko trys vaikai (4,2 %). Fiksuotas vienas atvejis, kai tėvų išvykimo laikotarpiu Lietuvoje liko keturi nepilnamečiai vaikai. Tai rodo, kad tyrimo dalyviai nėra linkę savo išvykimo laikotarpiu palikti kilmės šalyje didelio skaičiaus vaikų ir tik labai maža dalis buvo daugiavaikės šeimos.

Vaikų amžiaus analizė tėvų išvykimo laikotarpiu parodė, kad vidutinis vaikų amžius – beveik 8 m. Be to, išvykus tėvams ar vienam iš tėvų, vaikų amžiaus skirtumas šeimoje yra pakankamai mažas – apie 2,5 m. (1 lentelė).

1 lentelė. Tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos (N = 331)

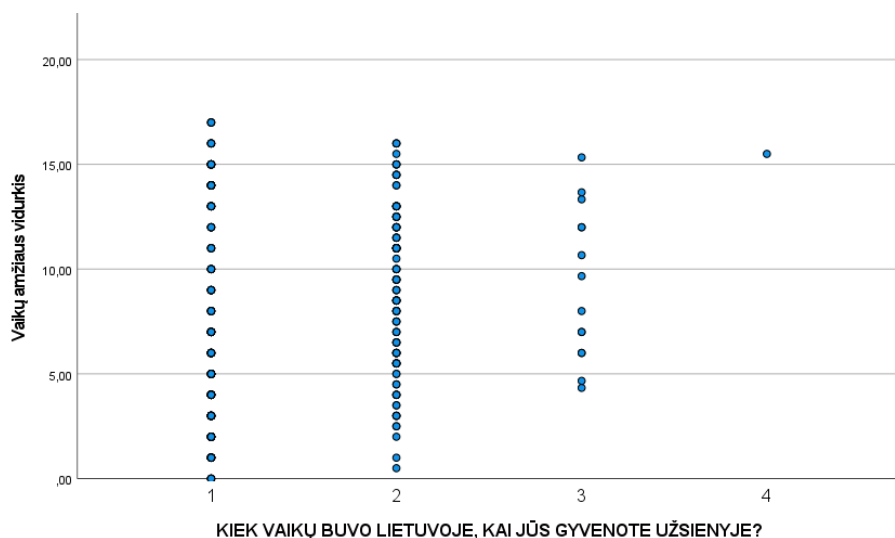
	N	%	Vidurkis
KIEK VAIKŲ BUVO 1	203	61,3 %	
LIETUVOJE, KAI JŪS 2	113	34,1 %	
GYVENOTE 3	14	4,2 %	
UŽSIENYJE? 4	1	0,3 %	
Vaikų amžiaus vidurkis			7,81
Vaikų amžiaus standartinis nuokrypis			2,59
KIEK IŠ VISO MĖNESIŲ VAIKAS / VAIKAI GYVENO LIETUVOJE, KOL JŪS BUVOTE UŽSIENYJE?			37

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018

Organizuojant vaiko globą svarbus ne tik vaikų skaičius šeimoje ir vaikų amžius tėvų išvykimo laikotarpiu, bet ir tėvų išvykimo trukmė. Kvotinėje tiesioginės migracijos patirties turinčių respondentų apklausoje dalyvavo tyrimo dalyviai, kurių vidutinė išvykimo trukmė – 37 mėn. arba 3 m. ir 1 mėn. Duomenys rodo, kad tyrimo dalyviai dažniau renkasi ilgalaikį⁴¹ transnacionalinį gyvenimo būdą. Taigi vaiko globos pertvarka transnacionalinėse šeimose orientuojama į ilgalaikį tėvų ar vieno iš tėvų išvykimą dirbti į užsienį.

Kvotinės tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausos duomenų analizė atskleidė, kad kuo daugiau vienos šeimos vaikų lieka gyventi Lietuvoje, tuo šie vaikai yra vyresnio amžiaus (3 pav.). Šeimoje esant vienam vaikui, tėvų išvykimo laikotarpiu jis gali neturėti nė metų, o esant trimis vaikams šeimoje, žemiausia šios šeimos vaikų amžiaus vidurkio riba yra apie 5 m., esant keturiems vaikams, vaikų amžius svyruoja nuo 13 iki 18 m. Minėtina ir tai, kad, šeimoje esant vienam vaikui, matyti didžiausia vaikų amžiaus sklaida (nuo 0 iki 17 m.). Šeimoje esant dviem vaikams, vaikų amžius šeimoje yra panašiausias, dominuoja 2 m. amžiaus skirtumas. Kaip matyti iš tyrimo duomenų, jei šeimoje yra du vaikai, Lietuvos atveju tai dažniausiai yra mažamečiai. Atsižvelgiant į vaikų amžiaus ir vaikų skaičiaus sklaidą šeimoje, galima daryti prielaidą, kad didesnis vaiko globėjų poreikis yra vieną arba du vaikus auginančiose transnacionalinėse šeimose, nes šiose šeimose augo daugiau mažamečių vaikų.

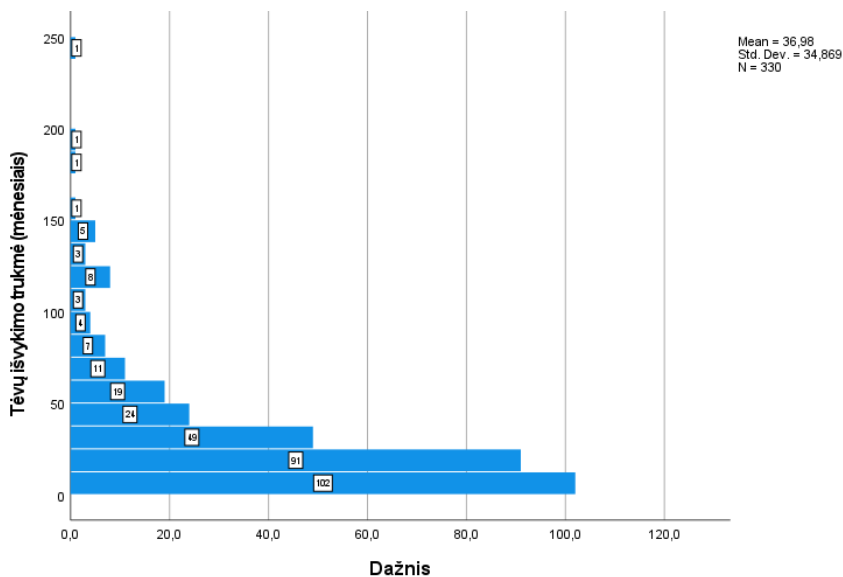
⁴¹ *Ilgalaikis migrantas* (angl. *long-term migrant*) apibrėžiamas kaip žmogus, išvykstantis ne trumpesniam nei 12 mėnesių laikotarpiui; *trumpalaikis migrantas* (angl. *short-term migrant*) apibrėžiamas kaip žmogus, išvykstantis į kitą šalį ne trumpesniam nei 3 mėnesių ir ne ilgesniam nei 12 mėnesių laikotarpiui (Jungtinių Tautų Tarptautinės migracijos statistikos rekomendacijos, 1998).

3 pav. *Vaikų amžiaus vidurkis ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų santykis (N = 331)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Nagrinėjant tyrimo dalyvių migracines-šeimines charakteristikas (1 lentelė), atskleista, kad, kaip jau minėta, vidutinė tėvų išvykimo trukmė – 37 mėn. arba 3 m. ir 1 mėn. Detalesnė tėvų išvykimo duomenų analizė parodė, kad 30,8 proc. atvejų tai buvo trumpalaikės migracijos atvejai, kurių trukmė – iki 12 mėn. (4 pav.). 69,2 proc. tyrimo dalyvių atskleidė ilgalaikės emigracijos patirtį. Ilgiausia tyrimo dalyvių nurodyta ilgalaikio išvykimo trukmė – 240 mėn. arba 20 m. laikotarpis. Tėvų arba vieno iš tėvų išvykimo trukmė yra reikšmingas veiksnys vaiko globos pertvarkos kontekste, nes ilgalaikės migracijos atveju tėvai fiziškai pasitraukia iš kasdienės vaiko globos ir dalyvauja joje daugiau virtualiai. Vaiko globėjai tokiais atvejais perima tėvų vaidmenį ir fiziškai tampa pagrindiniais globą vaikui teikiančiais asmenimis. Trumpalaikiais tėvų išvykimo atvejais tėvai ar vienas iš tėvų tik laikinai pasitraukia iš vaiko globos, tačiau, nors ir būdami per atstumą, neužleidžia pagrindinių vaiko globos pozicijų vaiko globėjui (-ams).

4 pav. Tėvų išvykimo trukmė (mėn.) (N = 331)

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Esminės tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos yra vaikų skaičius, vaikų amžius tėvų išvykimo laikotarpiu ir tėvų išvykimo trukmė. Šios charakteristikos išryškina sąlygas, kurios lemia vaiko globos organizavimą transnacionalinėse šeimose, tačiau jos neatskleidžia globėjų struktūrinio poveiklio ir neparodo globos organizavimo turinio, į kurį įtraukiami vaiko globėjai.

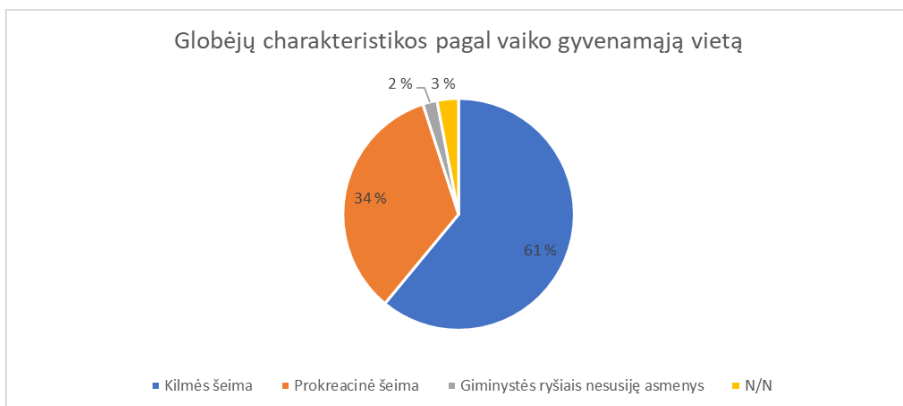
Įtraukdami reikšmingus asmenis į vaiko globą išvykimo laikotarpiu, transnacionalinių šeimų tėvai suformuoja „globos trikampį“, kurio esminėmis grandimis tampa jie patys, kaip vaiko globą organizuojantys asmenys, patys vaikai, kaip globą gaunantys asmenys, ir vaiko globėjai, kaip vaiko globos procese aktyviai dalyvaujantys asmenys, tėvų išvykimo laikotarpiu perimantys dalį tėvų atsakomybių. Kyla klausimas, kas yra tie globėjai ir į kokias veiklas jie yra įtraukiami.

Vaiko globėjų charakteristikos disertacijoje atskleidžiamos keturiais pjūviais: (1) vaiko gyvenamosios vietos tėvų išvykimo laikotarpiu, (2) instrumentinės globos, (3) finansinės globos ir (4) emocinės globos.

1. Globėjų charakteristikos pagal gyvenamąją vietą.

Tėvų išvykimo laikotarpiu vienas iš esminių klausimų transnacionalinėse šeimose yra vaiko gyvenamoji vieta – ar ji pasikeičia ir su kuo lieka gyventi vaikas. Tai yra struktūrinį vaiko globos pertvarkos pobūdį per vaiko

gyvenamosios vietos stabilumą atskleidžiantis veiksnys. Transnacionalinio vaiko gyvenamosios vietos pokytis nebūtinai reiškia neigiamą poveikį vaiko gerovei. Įsitikinimas, kad vaikas turi būti sėslus ir jo gyvenamoji vieta turi būti ta pati, nepaisant tėvų išvykimo dirbti į užsienį, remiasi etnocentriškumo prielaidomis apie universalų vaiką, nes, keisdami savo gyvenamąją vietą tiek su giminystės ryšiais susijusiais asmenimis, tiek su giminystės ryšiais nesusijusiais asmenimis, vaikai iš transnacionalinių šeimų nepatiria neigiamo poveikio (Gardner, 2012). Vaiko gyvenimo kokybę transnacionaliniame kontekste priklauso nuo globėjų požiūrio į vaiką – ar jis globėjui yra našta (angl. *burden*), ar turtas (angl. *asset*). Todėl globėjų struktūra vaiko gyvenamosios vietos požiūriu yra svarbus veiksnys transnacionalinio šeiminio gyvenimo kontekste, tačiau globos pertvarka šiuo požiūriu priklauso ne nuo konkrečios vietos, kurioje lieka gyventi vaikas, o nuo globėjo požiūrio į vaiką. Išvykusių tėvų pastangos yra nukreiptos į tinkamą globėjų parinkimą, o ne į vaiko gyvenamosios vietos stabilumo išlaikymą jų išvykimo laikotarpiu. Todėl nors ir labai mažai, bet dalis tyrimo dalyvių (2 %) nurodė, kad jų išvykimo laikotarpiu jų vaikas (-ai) liko gyventi su giminystės ryšiais nesusijusiais asmenimis (5 pav.).

5 pav. *Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą (N = 331)*
Šaltinis. *Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.*

Nepaisant to, kad į globėjų charakteristikas pagal vaiko gyvenamąją vietą yra įtraukiami ir giminystės ryšiais nesusiję asmenys, dominuojantys vaiko globėjai tėvų išvykimo laikotarpiu yra tyrimo dalyvio kilmės šeima – vaiko seneliai, tetos ar dėdės, kiti giminės nariai (61 %) (5 pav.). Trečdalis vaiko

globėjais tėvų išvykimo laikotarpiu tampančių asmenų (34 %) yra prokreacinė tyrimo dalyvio šeima⁴².

Detalesnė vaiko globėjų charakteristikų analizė vaiko gyvenamosios vietos požiūriu atskleidė pagrindinius reikšmingus asmenis, su kuriais lieka gyventi vaikas (-ai). Išvykstantys tėvai vaiko globą gyvenamosios vietos požiūriu dažniausiai deleguoja savo sutuoktiniui (-ei) ar partneriui (-ei) (49,1 %), savo motinai (39,3 %), tėvui (22,3 %), sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motinai (10,4 %) ir savo sesei ar seserims (8,8 %) (2 lentelė). Šios penkios reikšmingų asmenų kategorijos yra pagrindiniai vaiko (-ų) globėjai, su kuriais lieka gyventi vaikas (-ai) tėvų išvykimo laikotarpiu. Didžiausią pasitikėjimą tyrimo dalyviai išreiškė savo šeimos (giminės) linijos nariams, tarp kurių dauguma yra moteriškosios giminės reikšmingi asmenys.

2 lentelė. *Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, išvykus tėvams ar vienam iš tėvų (N = 331)*

	N	%
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	156	49,1 %
Jūsų motina	125	39,3 %
Jūsų tėvas	71	22,3 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	33	10,4 %
Jūsų sesuo / seserys	28	8,8 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	21	6,6 %
Jūsų dukra / dukros	10	3,1 %
Jūsų brolis / broliai	9	2,8 %
Jūsų motinos giminės	7	2,2 %
Jūsų sūnus / sūnūs	5	1,6 %
Jūsų draugai / pažįstami	5	1,6 %
Jūsų tėvo giminės	5	1,6 %
Jūsų sutuoktinio(-ės) / partnerio(-ės) draugai / pažįstami	2	0,6 %
Buvęs sutuoktinis	2	0,6 %
Vyro dėdė	1	0,3 %
Vyro teta	1	0,3 %
Brolio žmona (brolienė)	1	0,3 %
Kaimynė	1	0,3 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

⁴² Respondento sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) ir kiti respondento vaikai (sūnus ar sūnūs; dukra ar dukros).

Vaiko globėjų reikšmingų asmenų tinklas (2 lentelė) atskleidžia asmenis, su kuriais lieka gyventi vaikas (-ai), tačiau neparodo vaiko gyvenamosios vietos stabilumo. Nėra aišku, kaip vaiko globos pertvarka gyvenamosios vietos požiūriu fiziškai pakeičia vaiko gyvenamąją vietą.

Tyrimo dalyvių namų ūkio ir sudėties pjūvis leidžia užčiuopti fizinės vaiko gyvenamosios vietos pokytį (3 lentelė). Didžioji dauguma tiesioginės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių atskleidė trijų (40,5 %) arba keturių (30,5 %) asmenų namų ūkio struktūrą, kurios nariai dažniausiai yra tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (77,3 %), vaikai iki 18 m. (80,1 %), tyrimo dalyvio tėvai arba vienas iš tėvų (20,8 %) ir vyresni negu 18 m. tyrimo dalyvio vaikai (15,1 %). Taigi visi kiti tyrimo dalyvių nurodyti vaiko globa gyvenamosios vietos atžvilgiu besirūpinantys reikšmingi asmenys (2 lentelė) nepriklauso tyrimo dalyvio namų ūkiui arba priklauso pavieniais atvejais ir tikėtina, kad tėvų išvykimo laikotarpiu vaiko gyvenamoji vieta pasikeičia, pereinant gyventi pas juos: tyrimo dalyvio sutuoktinio (-ė) ar partnerio (-ės) tėvus, seserį (-is), kitus giminės narius, draugus ar pažįstamus, kaimynę, buvusį sutuoktinį ar partnerį ir brolio žmoną (brolienę).

3 lentelė. Tyrimo dalyvių namų ūkio dydis ir sudėtis (N = 331)

		N	%
NAMŲ ŪKIO DYDIS	1	13	3,9 %
	2	39	11,8 %
	3	134	40,5 %
	4	101	30,5 %
	5	37	11,2 %
	6	7	2,1 %
NAMŲ ŪKIO SUDĖTIS	Jūsų vaikai iki 18 metų	265	80,1 %
	Sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	256	77,3 %
	Tėvai (vienas iš tėvų)	69	20,8 %
	Jūsų vyresni nei 18 metų vaikai	50	15,1 %
	Niekas - gyvenu vienas / viena	13	3,9 %
	Uošviai (vienas iš uošvių)	10	3,0 %
	Seneliai (bent vienas iš jų)	7	2,1 %
	Broliai, seserys	3	0,9 %
	Kiti giminaičiai	1	0,3 %
	Teta	1	0,3 %
	Neatsakė	1	0,3 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek asmenų buvo Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) gyvenamosios vietos globėjai, vaiko gyvenamosios vietos atžvilgiu išryškėjo vieno (66 %), dviejų (26 %), trijų (7 %) ir keturių (1 %) globėjų kiekybinė struktūra. Tiesioginės migracijos patirties turintys tyrimo dalyviai, pertvarkydami vaiko globą atsižvelgdami į gyvenamąją vietą, suformuoja „globos trikampį“, kuriame globėjas dažniausiai yra vienas asmuo. Neretai tai tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) arba motina (vaiko močiutė) (2 lentelė). Kaip jau minėta, globėjai gali būti ir du, trys arba keturi reikšmingi asmenys. Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko gyvenamosios vietos globą dažniausiai yra atsakingi tyrimo dalyvio motina ir tėvas (19,9 %). Esant vienam globėjui, šiuo atsakingu asmeniu pagal gyvenamąją vietą dažniausiai tampa tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (36,9 %). Patvirtinant prielaidą, kad išvykę tėvai vaiko gyvenamosios vietos globėjus renkasi pagal jų požiūrį į vaiką, o nebūtinai pagal gyvenamosios vietos stabilumą, išryškėjo atvejais, kai vaikas tėvų išvykimo laikotarpiu apsigyveno pas kaimynę ir ji tapo pagrindine ir vienintele vaiko globėja, kuriai buvo deleguojama išvykusių tėvų atsakomybė už vaiko gyvenamąją vietą.

Transnacionalinė vaiko globos pertvarka vaiko gyvenamosios vietos požiūriu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) nepaisant to, kad dominuojantys vaiko globėjai tėvų išvykimo laikotarpiu yra tyrimo dalyvio kilmės šeima (vaiko seneliai, tetos ar dėdės ir kiti giminės nariai), kaip atskleidė detali už vaiko globą atsakingų reikšmingų asmenų analizė, pagrindiniais vaiko globėjais tėvų išvykimo laikotarpiu tampa kilmės šeimos ir prokreacinės šeimos narių kombinacijos: tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), tyrimo dalyvio tėvai, sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina ir tyrimo dalyvio sesuo ar seserys; (2) esant vienam vaiko globėjui, juo dažniausiai tampa tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), o esant didesniam vaiko globėjų skaičiui, pagrindiniai globėjai yra tyrimo dalyvio tėvai; (3) tėvų išvykimo laikotarpiu svarbi stabili vaiko gyvenamoji vieta, tačiau tai nėra pats svarbiausias veiksnys pasirenkant vaiko globėjus. Svarbesnis yra globėjų požiūrio į vaiką veiksnys, ar vaiko globa traktuojama kaip našta, ar kaip turtas, todėl tyrimo dalyviai į globėjų struktūrą įtraukia ir giminystės ryšiais nesusijusius asmenis: draugus ar pažįstamus, kaimynę, brolio žmoną (brolienę), buvusį sutuoktinį; (4) pagrindiniais vaiko globėjais tėvų išvykimo laikotarpiu tampa tyrimo dalyvio šeimos (giminės) linijos nariai, išryškėja moteriškosios giminės globėjų linija; (5) tikėtina, kad patys vaikai renkasi reikšmingus asmenis, su kuriais jie lieka gyventi tėvų išvykimo laikotarpiu, ir atlieka tam tikrą kontrolinį vaidmenį sutikdami, priešindamiesi ar atsisakydami gyventi su tam tikrais tėvų parinktais globėjais (Gardner, 2012). Šis argumentas atskleidžia vaiko kaip aktyvaus „globos trikampio“ dalies

veikėjo vaidmenį, parenkant reikšmingus asmenis, su kuriais tėvų išvykimo laikotarpiu jis lieka gyventi.

Kvotinės tiesioginės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių apklausos duomenys suteikia galimybę ne tik atskleisti vaiko globos pertvarką bendruoju transnacionalinių šeimų atžvilgiu, bet ir išskirti šios pertvarkos ypatumus išvykusio tėvo, išvykusios motinos ir išvykusių abiejų tėvų atvejais.

Šeima, kurioje išvykęs tėvas. Prieš aptariant vaiko globėjų, išvykus tėvui, charakteristikas, tikslinga pristatyti bendrąsias šeimines-migracines šeimas, kurioje į užsienį išvykęs tėvas, charakteristikas, galinčias turėti įtakos vaiko globos pertvarkai tėvo išvykimo laikotarpiu.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad išvykus tėvui Lietuvoje dažniausiai likdavo gyventi vienas (51,9 %) arba du nepilnamečiai vaikai⁴³ (41,3 %), kurių amžiaus vidurkis – 6 m. 6,7 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė savo išvykimo laikotarpiu turėję tris nepilnamečius vaikus (4 lentelė).

Išvykus tėvui, šeimoje esant vienam vaikui, vaikų amžiaus pasiskirstymas yra didžiausias – nuo 0 m. iki 17 m. Išvykus tėvui, šeimoje esant dviems vaikams, vaikų amžiaus ribos – nuo 0 m. iki 16 m. Tais atvejais, kai Lietuvoje liko gyventi trys vaikai, jų amžius buvo didesnis, palyginti su šeimose likusiais dviem ar vienu vaiku. Tikėtina, kad kilmės šalyje likus trims šeimos vaikams, vyresni vaikai, kurių amžius – 12–17 m., įsitraukia į jaunesnių vaikų, kurių amžius – 5 m., priežiūrą (6 pav.). Žemiausia vienoje šeimoje likusių trijų vaikų amžiaus riba buvo 3 m., aukščiausia – 17 m. Išvykstantys tėvai (vyrai) Lietuvoje dažniausiai palieka tris vyresnius vaikus, vieną arba du vyresnius ir vieną arba du jaunesnius (iki 5 m.) (6 pav.).

4 lentelė. *Tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos (išvykus tėvui) (N = 104)*

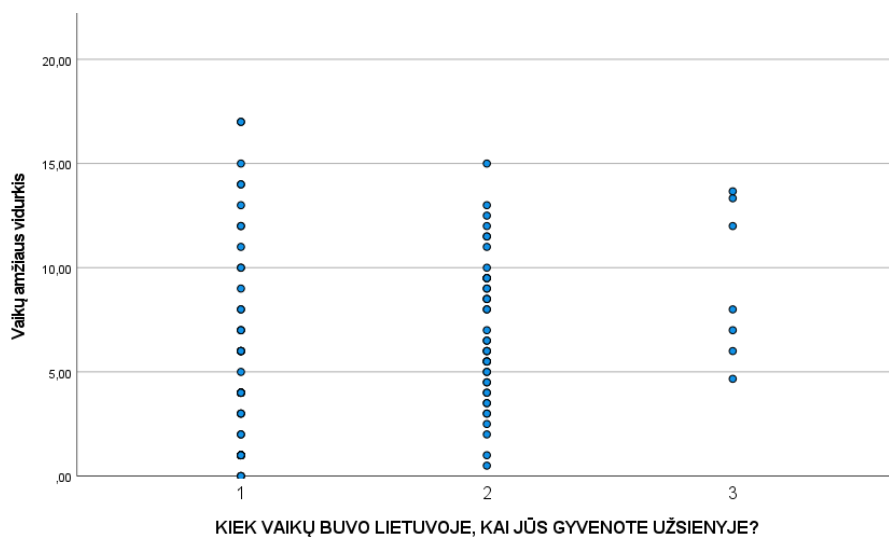
	N	%	Vidurkis
Kiek vaikų buvo	1	54	51,9 %
Lietuvoje, kai jūs gyvenote užsienyje?	2	43	41,3 %
	3	7	6,7 %
Vaikų amžiaus vidurkis			6,36
Vaikų amžiaus standartinis nuokrypis			2,67
Kiek iš viso mėnesių vaikas / vaikai gyveno Lietuvoje, kol jūs buvote užsienyje?			42

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

⁴³ Vaikai, kurių amžius tėvų išvykimo laikotarpiu – 0–18 m.

Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidė, kad vidutinis tėvo išvykimo laikotarpis yra 42 mėn. arba 3,5 m. (4 lentelė). Taigi tyrimo dalyviams – išvykusiems tėvams (vyrams) – būdinga ilgalaikė migracija. Tikėtina, kad, esant ilgalaikiam tėvo išvykimui, vaiko globos pertvarka yra kitokia negu būtų trumpalaikio išvykimo atveju.

Kvotinės tiesioginės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausos duomenų analizė atskleidė, kad kuo daugiau vaikų šeimoje lieka gyventi Lietuvoje išvykus tėvui, tuo jie yra vyresnio amžiaus (6 pav.). Šeimoje esant vienam vaikui, jis gali neturėti nė metų. Esant trimis vaikams, žemiausia vaikų amžiaus šeimoje vidurkio riba yra apie 5 m. Kaip matyti iš duomenų, šeimoje esant vienam vaikui, akivaizdi didžiausia vaikų amžiaus sklaida (nuo 0 iki 17 m.). Išvykus tėvui, šeimoje esant dviem vaikams, vaikų amžius šeimoje yra panašiausias, dominuoja 2 m. amžiaus skirtumas. Minėtina, kad, šeimoje esant dviem vaikams, išvykus tėvui, Lietuvoje dažniau lieka mažamečiai. Atsižvelgiant į vaikų amžiaus ir vaikų skaičiaus sklaidą šeimoje, galima daryti prielaidą, kad didesnis vaiko globėjų poreikis yra vieną arba du vaikus auginančiose transnacionalinėse šeimose, kuriose į užsienį išvykęs tėvas, nes šiose šeimose augo daugiau mažamečių vaikų.

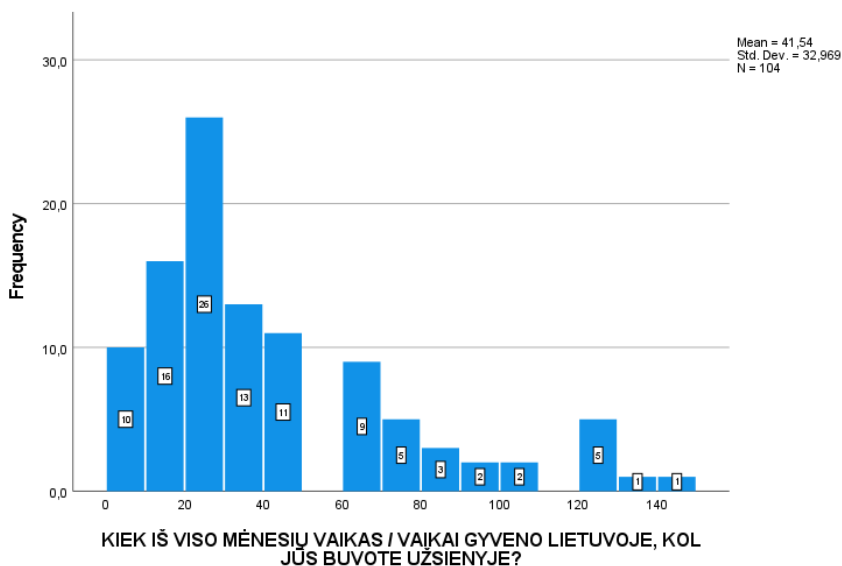

6 pav. *Vaikų amžiaus vidurkio ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų santykis (išvykus tėvui) (N = 104)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Ilgiausia išvykusių tėvų nurodyta gyvenimo kitoje (užsienio) šalyje trukmė – 144 mėn. arba 12 m., trumpiausia – 4 mėn. 25 proc. respondentų

nurodė 24 mėn. arba 2 m. gyvenimo užsienyje trukmę (7 pav.). Vos 10,6 proc. išvykusių tėvų nurodė, kad jų išvykimo laikotarpis buvo iki vieno metų. Visi kiti tyrimo dalyviai – išvykę tėvai – atskleidė ilgalaikę emigracijai priskiriamą savo išvykimo laikotarpį. Tikėtina, kad tai gali turėti įtakos vaiko globos pertvarkai per atstumą, nes išvykęs tėvas, būdamas ilgalaikėje emigracijoje, nebedalyvauja kasdieniame vaiko gyvenime, o įsitraukia į jį daugiau virtualiai.

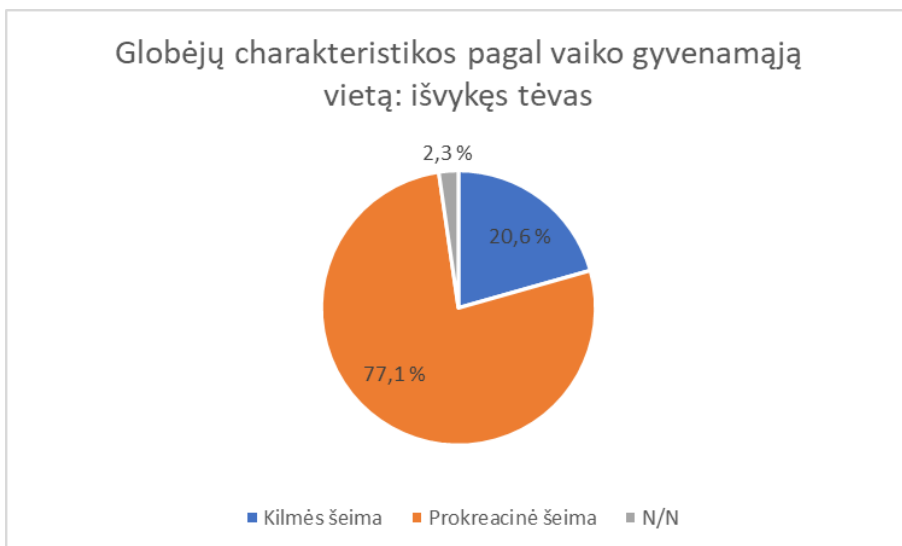

7 pav. Tėvo išvykimo trukmė (mėn.) (N = 104)

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą, išvykus tėvui.

Skirtingai negu matyti iš bendrosios globėjų charakteristikos, analizuojant vaiko gyvenamąją vietą, išvykus tėvui vaikas dažniausiai lieka gyventi su savo prokreacinės šeimos nariais (77,1 %). Maža dalis respondentų nurodė, kad jų vaikai jiems išvykus liko gyventi su kilmės šeimos nariais (20,6 %) (8 pav.). Nė vienas tyrimo dalyvis nenurodė, kad jų išvykimo laikotarpiu vaikas (-ai) liko gyventi su giminystės ryšiais nesusijusiais asmenimis. Taigi vaiko globos pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu, išvykus tėvui, nėra intensyvi, nes vaikas (-ai) dažniausiai lieka gyventi su savo motina.

8 pav. *Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą (išvykus tėvui) (N = 104)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Detali vaiko globėjų, išvykus tėvui, charakteristikų analizė atskleidė pagrindinius vaiko gyvenamosios vietos globėjus – jais tėvo išvykimo laikotarpiu dažniausiai tampa sutuoktinė ar partnerė (98 %). Į vaiko globą gali būti įtraukiama ir tyrimo dalyvio motina (10,9 %) bei sutuoktinės ar partnerės motina (7,9 %). Tai rodo, kad, išvykus tėvui, vykstanti vaiko globos pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu yra deleguojama išskirtinai vaiko motinai.

5 lentelė. *Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, išvykus tėvui (N = 104)*

	N	%
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	99	98,0 %
Jūsų motina	11	10,9 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	8	7,9 %
Jūsų tėvas	5	5,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	3	3,0 %
Jūsų dukra / dukros	1	1,0 %
Jūsų sūnus / sūnūs	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų reikšmingų asmenų tinklas (5 lentelė) atskleidžia asmenis, su kuriais lieka gyventi vaikas (-ai), ir taip pat pagrindžia vaiko gyvenamosios vietos stabilumą. Tikėtina, kad, likdamas gyventi su savo motina, vaikas lieka gyventi įprastinėje gyvenamojoje aplinkoje.

Tyrimo dalyvių namų ūkio ir sudėties pjūvis patvirtina vaiko gyvenamosios vietos stabilumą tėvo išvykimo laikotarpiu (6 lentelė). Didžioji dauguma tiesioginės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių atskleidė trijų (37,5 %) arba keturių (36,5 %) asmenų namų ūkio struktūrą, kurios nariai dažniausiai yra tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė (92,3 %) ir vaikai iki 18 m. (80,8 %). Taigi visi kiti tyrimo dalyvių nurodyti vaiko globa gyvenamosios vietos požiūriu besirūpinantys reikšmingi asmenys (5 lentelė) nepriklauso tyrimo dalyvio namų ūkiui arba priklauso pavieniais atvejais. Tikėtina, kad tėvų išvykimo laikotarpiu vaiko gyvenamoji vieta pasikeičia pereinant gyventi pas juos: tyrimo dalyvio vaiko senelius, brolius ar seseris, kitus giminaičius.

6 lentelė. Tyrimo dalyvių namų ūkio dydis ir sudėtis (išvykus tėvui) ($N = 104$)

		N	%
NAMŲ ŪKIO	1	6	5,8 %
DYDIS	2	10	9,6 %
	3	39	37,5 %
	4	38	36,5 %
	5	9	8,7 %
	6	2	1,9 %
Namų ūkio sudėtis	Sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	96	92,3 %
	Jūsų vaikai iki 18 metų	84	80,8 %
	Tėvai (vienas iš tėvų)	8	7,7 %
	Jūsų vyresni nei 18 metų vaikai	8	7,7 %
	Niekas: gyvenu vienas / viena	6	5,8 %
	Uošviai (vienas iš uošvių)	2	1,9 %
	Broliai, seserys	1	1,0 %
	Seneliai (bent vienas iš jų)	1	1,0 %
	Kiti giminaičiai	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek asmenų buvo Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) gyvenamosios vietos globėjais, išvykus tėvui, išryškėjo vieno (78,9 %), dviejų (13,3 %), trijų (7 %) ir keturių (0,8 %) globėjų kiekybinė struktūra vaiko gyvenamosios vietos atžvilgiu. Tiesioginės migracijos patirties turintys

tyrimo dalyviai (išvykę tėvai), pertvarkydami vaiko globą gyvenamosios vietos požiūriu, suformuoja „globos trikampį“, kuriame globėjas dažniausiai yra vienas asmuo. Dažniausiai tai tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė. Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko gyvenamosios vietos globą dažniausiai yra atsakingi tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė ir jo arba jos tėvai (15,4 %). Esant vienam globėjui, šiuo atsakingu asmeniu pagal gyvenamąją vietą dažniausiai tampa tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė (79,8 %).

Transnacionalinė vaiko globos, išvykus tėvui, pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus tėvui, pagrindine ir dažniausiai vienintele vaiko globėja tampa vaiko motina; taip patvirtinamas vaiko gyvenamosios vietos stabilumas, išvykus tėvui; (2) išvykusiems tėvams būdinga ilgalaikė emigracija, todėl, vykstant vaiko globos pertvarkai, atsakomybė už vaiko globą gyvenamosios vietos atžvilgiu deleguojama vaiko motinai; (3) skirtingai negu matyti iš bendrosios vaiko globėjų charakteristikos analizės, išvykus tėvui, dominuojantys vaiko globėjai gyvenamosios vietos atžvilgiu yra prokreacinės šeimos nariai; (4) vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos atžvilgiu, išvykus tėvui, atitinka namų ūkio struktūrą ir patvirtina vaiko globos pertvarkos gyvenamosios vietos atžvilgiu vientisumą.

Šeima, kurioje išvykusi motina. Prieš aptariant vaiko globėjų, išvykus motinai, charakteristikas, kaip ir išvykus tėvui, tikslinga pristatyti bendrąsias šeimines-migracines šeimos, kurioje į užsienį išvykusi motina, charakteristikas, galinčias turėti įtakos vaiko globos pertvarkai motinos išvykimo laikotarpiu.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad, išvykus motinai, Lietuvoje dažniausiai likdavo gyventi vienas (70 %) nepilnametis vaikas⁴⁴. Šių vaikų amžiaus vidurkis motinos išvykimo laikotarpiu yra didesnis, palyginti su tais atvejais, kai į užsienį išvyksta tėvas, t. y. siekia beveik 9 m. Taigi, galima teigti, kad motinos išvyksta dirbti į užsienį Lietuvoje palikdamos vyresnius vaikus. Minėtina ir tai, kad motinos retai arba labai retai važiuoja dirbti į užsienį, turėdamos daugiau negu vieną vaiką: tyrime dalyvavo 24 proc. motinų, kurios savo išvykimo laikotarpiu turėjo du nepilnamečius vaikus, 5 proc. motinų, kurios savo išvykimo laikotarpiu turėjo tris nepilnamečius vaikus. Fiksuotas tik vienas atvejis, kai motina savo išvykimo laikotarpiu turėjo keturis nepilnamečius vaikus (7 lentelė).

Išvykus motinai, šeimoje esant vienam vaikui, vaikų amžiaus pasiskirstymas yra didžiausias – nuo 0 m. iki 17 m. Išvykus motinai, šeimoje

⁴⁴ Vaikai, kurių amžius tėvų išvykimo laikotarpiu – 0–18 m.

esant dviems vaikams, vaikų amžiaus ribos – nuo 2 m. iki 18 m. Tais atvejais, kai Lietuvoje liko gyventi trys ar keturi vaikai, jų amžius buvo didesnis, palyginti su šeimose likusiais dviem ar vienu vaiku. Tikėtina, kad kilmės šalyje likus trims šeimoms vaikams, vyresni vaikai įsitraukia į jaunesnių vaikų priežiūrą (9 pav.). Žemiausia vienoje šeimoje likusių trijų vaikų amžiaus riba buvo 1 m., aukščiausia – 18 m. Minėtinas atvejis, kai Lietuvoje motinos išvykimo laikotarpiu buvo likę gyventi keturi vaikai. Jų amžius siekė 13, 14, 17 ir 18 m. Taigi išvykstančios motinos Lietuvoje dažniausiai palieka vyresnius vaikus arba, jei lieka daugiau negu vienas vaikas, dalis vaikų būna vyresni ir tikėtina, kad jie įsitraukia į mažesnių vaikų priežiūrą.

7 lentelė. *Tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos (išvykus motinai) (N = 100)*

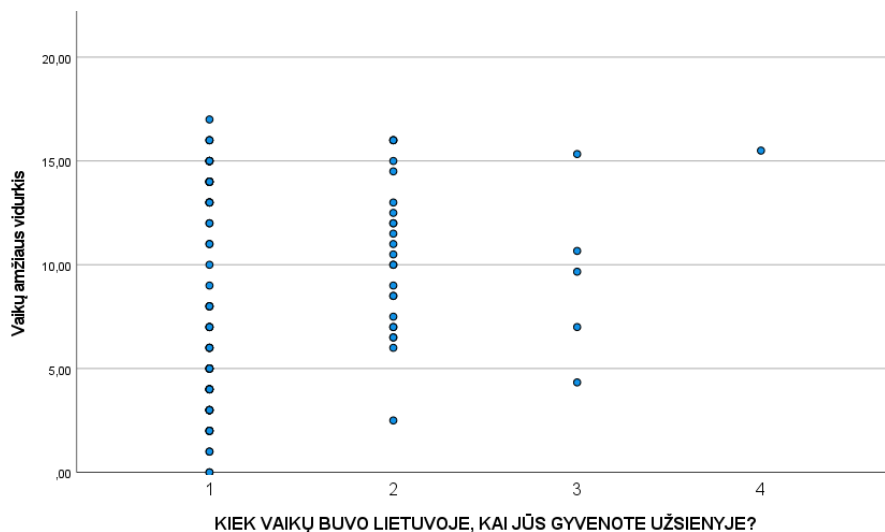
	N	%	Vidurkis
Kiek vaikų buvo	1	70,0 %	
Lietuvoje, kai jūs gyvenote užsienyje?	2	24,0 %	
	3	5,0 %	
	4	1,0 %	
Vaikų amžiaus vidurkis			8,84
Vaikų amžiaus standartinis nuokrypis			2,56
Kiek iš viso mėnesių vaikas / vaikai gyveno Lietuvoje, kol jūs buvote užsienyje?			26

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidė, kad vidutinis motinos išvykimo laikotarpis yra 26 mėn. arba 2 m. ir 2 mėn. (7 lentelė). Palyginti su išvykusiais tėvais, akivaizdus trumpesnis motinų išvykimo laikotarpis. Vis dėlto, analizuojant duomenis, išryškėjo polinkis į ilgalaikį išvykimą. Tikėtina, kad, esant ilgalaikiam motinos išvykimui, vaiko globos pertvarka yra kitokia negu būtų trumpalaikio išvykimo atveju.

Kvotinės tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausos duomenų analizė atskleidė, kad kuo daugiau vienos šeimos vaikų lieka gyventi Lietuvoje, išvykus motinai, tuo šie vaikai yra vyresnio amžiaus (9 pav.). Šeimoje esant vienam vaikui, motinos išvykimo laikotarpiu jis gali neturėti nė metų, o šeimoje esant trims vaikams, žemiausia šios šeimos vaikų amžiaus vidurkio riba yra apie 5 m. Minėtina ir tai, kad, šeimoje esant vienam vaikui, matyti didžiausia vaikų amžiaus sklaida (nuo 0 iki 17 m.). Išvykus motinai, šeimoje esant dviem vaikams, vaikų amžius šeimoje yra panašiausias, dominuoja 2,5 m. amžiaus skirtumas. Kaip matyti

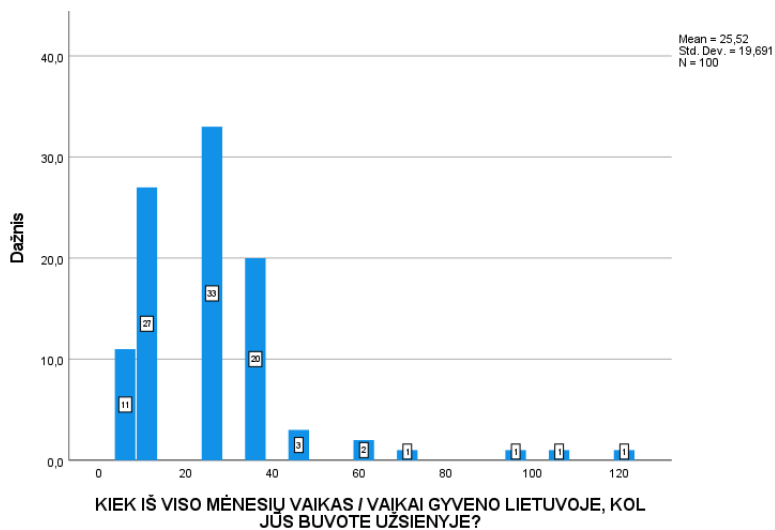
iš tyrimo duomenų, išvykus motinai, labai maži vaikai lieka Lietuvoje tik tada, kai jie šeimoje auga vieni. Kuo daugiau vaikų yra šeimoje, tuo jie yra vyresni arba išlaikoma vyresnių ir jaunesnių vaikų pusiausvyra. Atsižvelgiant į vaikų amžiaus ir vaikų skaičiaus sklaidą šeimoje, galima daryti prielaidą, kad didesnis vaiko globėjų poreikis yra vieną vaiką auginančiose transnacionalinėse šeimose, kuriose į užsienį išvykusi motina, nes šiose šeimose augo daugiau mažamečių vaikų.

9 pav. *Vaikų amžiaus vidurkis ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų santykis (N = 331)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Ilgiausia išvykusių motinų nurodyta gyvenimo kitoje (užsienio) šalyje trukmė – 120 mėn. arba 10 m., trumpiausia – 6 mėn. 33 proc. respondentų nurodė 24 mėn. arba 2 m. gyvenimo užsienyje trukmę (10 pav.). Vos 19 proc. išvykusių motinų nurodė, kad jų išvykimo laikotarpis buvo iki vieno metų (tiek buvo trumpalaikės emigracijos atveju). Visos kitos tyrimo dalyvės atskleidė ilgalaikę emigracijai priskiriamą išvykimo laikotarpį. Tikėtina, kad tai gali turėti įtakos vaiko globos pertvarkai per atstumą, nes išvykusi motina, būdama ilgalaikėje emigracijoje, nebedalyvauja kasdieniame vaiko gyvenime, o įsitraukia į jį daugiau virtualiai.

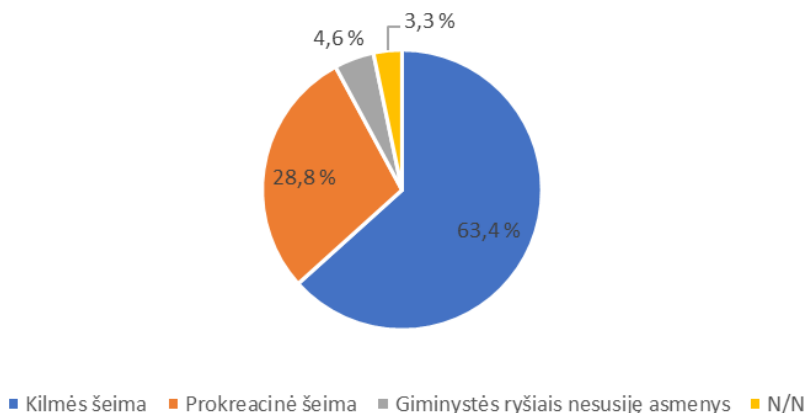

10 pav. Motinos išvykimo trukmė (mėn.) (N = 100)

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą, išvykus motinai. Išvykus motinai, transnacionalinėje šeimoje vyksta vaiko globos pertvarka. Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidė, kad motinos išvykimo laikotarpiu linkusios savo vaikus palikti su kilmės šeimos (63,4 %), o ne su prokreacinės šeimos nariais (28,8 %) (11 pav.). Skirtingai negu aptartu išvykusių tėvų atveju, transnacionalinės gyvenimo patirties turinčios motinos savo vaikų gyvenamosios vietos globėjais paskiria ir giminystės ryšiais nesusijusius asmenis (4,6 %). Taigi vaiko globos pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu, išvykus motinai, yra pakankamai intensyvi, nes vaikas (-ai) dažniausiai lieka gyventi ne su prokreacinės šeimos nariais (savo tėvu ar broliais ir seserimis), bet su kilmės šeimos nariais.

Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą: išvykusi motina

11 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą (išvykus motinai) ($N = 100$)

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Detali vaiko globėjų, išvykus motinai, charakteristikų analizė atskleidė pagrindinius vaiko gyvenamosios vietos globėjus – jais motinos išvykimo laikotarpiu dažniausiai tampa jos motina (49,5 %), sutuoktinis ar partneris (41,1 %), jos tėvas (27,4 %) ir jos sesuo ar seserys (13,7 %) (8 lentelė). Tai rodo, kad, išvykus motinai, vykstanti vaiko globos pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu yra deleguojama plačiam globėjų ratui, kuriame svarbiausią vaidmenį atlieka tyrimo dalyvės tėvai.

8 lentelė. Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, išvykus motinai (N = 100)

	N	%
Jūsų motina	47	49,5 %
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	39	41,1 %
Jūsų tėvas	26	27,4 %
Jūsų sesuo / seserys	13	13,7 %
Jūsų dukra / dukros	5	5,3 %
Jūsų brolis / broliai	4	4,2 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	4	4,2 %
Jūsų draugai / pažįstami	3	3,2 %
Buvęs sutuoktinis	2	2,1 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	1	1,1 %
Jūsų sutuoktinio(-ės) / partnerio(-ės) draugai / pažįstami	1	1,1 %
Jūsų motinos giminės	1	1,1 %
Jūsų tėvo giminės	1	1,1 %
Kaimynė	1	1,1 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų reikšmingų asmenų tinklas (8 lentelė) atskleidžia asmenis, su kuriais lieka gyventi vaikas (-ai), ir taip pat pagrindžia vaiko gyvenamosios vietos stabilumą. Tikėtina, kad, likdamas gyventi su savo tėvu, vaikas lieka gyventi įprastinėje gyvenamojoje aplinkoje. Galima manyti, kad šioje aplinkoje yra ir vaiko seneliai.

Tyrimo dalyvių namų ūkio ir sudėties pjūvis patvirtina vaiko gyvenamosios vietos stabilumą motinos išvykimo laikotarpiu (9 lentelė). Didžioji dauguma tiesioginės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių atskleidė trijų (35 %) arba keturių (28 %) asmenų namų ūkio struktūrą, kurios nariai dažniausiai yra tyrimo dalyvio sutuoktinis ar partneris (46 %), tėvai (37 %) ir vaikai iki 18 m. (85 %). Taigi visi kiti tyrimo dalyvių nurodyti vaiko globa gyvenamosios vietos atžvilgiu besirūpinantys reikšmingi asmenys (9 lentelė) nepriklauso tyrimo dalyvio namų ūkiui arba priklauso pavieniais atvejais. Motinos išvykimo laikotarpiu vaikas (-ai) lieka gyventi su artimiausiais žmonėmis, taigi išryškėja vaikui saugios ir artimos aplinkos svarba motinos išvykimo laikotarpiu. Tikėtina, kad būtent saugi ir artima aplinka sušvelnina Lietuvoje likusiems gyventi vaikams motinos išvykimo sukeltą stresą.

9 lentelė. Tyrimo dalyvių namų ūkio dydis ir sudėtis
(išvykus motinai) (N = 100)

		N	%
NAMŲ ŪKIO	1	4	4,0 %
DYDIS	2	16	16,0 %
	3	35	35,0 %
	4	28	28,0 %
	5	14	14,0 %
	6	3	3,0 %
NAMŲ ŪKIO	Jūsų vaikai iki 18 metų	85	85,0 %
SUDĖTIS	Sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	46	46,0 %
	Tėvai (vienas iš tėvų)	37	37,0 %
	Jūsų vyresni nei 18 metų vaikai	18	18,0 %
	Seneliai (bent vienas iš jų)	5	5,0 %
	Niekas: gyvenu vienas / viena	4	4,0 %
	Uošviai (vienas iš uošvių)	3	3,0 %
	Broliai, seserys	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek asmenų, išvykus motinai, buvo Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) gyvenamosios vietos globėjai, vaiko gyvenamosios vietos atžvilgiu išryškėjo vieno (64,2 %), dviejų (29,1 %) ir trijų (6,8 %) globėjų kiekybinė struktūra. Tiesioginės migracijos patirties turintys tyrimo dalyviai (t. y. išvykusios motinos), pertvarkydami vaiko globą atsižvelgdami į gyvenamąją vietą, suformuoja „globos trikampį“, kuriame globėjas dažniausiai yra vienas asmuo. Neretai tai tyrimo dalyvės sutuoktinis ar partneris (20 %) arba motina (17 %). Kaip jau minėta, globėjai gali būti ir du arba trys reikšmingi asmenys. Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko gyvenamosios vietos globą dažniausiai atsakingi tyrimo dalyvių tėvai (24 %). Esant vienam globėjui, nežymiai dominuojantis vaiko globėjas gyvenamosios vietos atžvilgiu yra tyrimo dalyvės sutuoktinis ar partneris.

Transnacionalinė vaiko globos, išvykus motinai, pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus motinai, pagrindiniais vaiko globėjais tampa vaiko tėvas ir vaiko močiutė – tyrimo dalyvės mama; taip patvirtinamas vaiko gyvenamosios vietos stabilumas, išvykus motinai; (2) išvykusioms motinoms būdinga ilgalaikė emigracija (ji trumpesnė negu tėvų išvykimo laikotarpis), todėl, vykstant vaiko globos

pertvarkai, atsakomybė už vaiko globą gyvenamosios vietos atžvilgiu deleguojama vaiko tėvui ir močiutei; (3) išvykus motinai, dominuojantys vaiko globėjai gyvenamosios vietos atžvilgiu yra kilmės šeimos nariai; (4) vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos atžvilgiu atitinka išvykusios motinos namų ūkio struktūrą.

Šeima, kurioje išvykę abu tėvai. Prieš aptariant vaiko globėjų, išvykus abiem tėvams, charakteristikas, kaip ir išvykusio tėvo bei išvykusios motinos atvejais, tikslinga pristatyti bendrąsias šeimines-migracines šeimas, kurioje į užsienį išvykę abu tėvai, charakteristikas, galinčias turėti įtakos vaiko globos pertvarkai abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad, išvykus abiem tėvams, Lietuvoje dažniausiai likdavo gyventi vienas (67,6 %) nepilnametis vaikas⁴⁵. Šių vaikų amžiaus vidurkis abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu yra tarpinis tarp šeimų, kuriose į užsienį išvykę tėvai, vaikų amžiaus vidurkio (apie 6 m.) ir šeimų, kuriose į užsienį išvykusios motinos, vaikų amžiaus vidurkio (apie 9 m.), t. y. siekia beveik 7,5 m. Tai rodo, kad abu tėvai išvyksta dirbti į užsienį Lietuvoje palikdami vyresnius vaikus. Minėtina ir tai, kad abu tėvai retai arba labai retai vyksta dirbti į užsienį, turėdami daugiau negu vieną vaiką: tyrime dalyvavo 30,4 proc. tėvų, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo du nepilnamečius vaikus, ir 2 proc. tėvų, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo tris nepilnamečius vaikus (10 lentelė).

Išvykus abiem tėvams, šeimoje esant vienam vaikui, vaikų amžiaus pasiskirstymas yra didžiausias – nuo 0 m. iki 17 m. Išvykus abiem tėvams, šeimoje esant dviem vaikams, vaikų amžiaus ribos – nuo 2 m. iki 18 m. (minėtina tyrime dalyvavusi 3 m. dvynius auginanti šeima). Tais atvejais, kai Lietuvoje liko gyventi trys vaikai, jų amžius buvo 2, 6 ir 10 m. bei 7, 12 ir 17 m. Tikėtina, kad kilmės šalyje liekant trims šeimos vaikams, vyresni vaikai įsitraukia į jaunesnių vaikų priežiūrą (12 pav.). Taigi išvykę abu tėvai savo išvykimo laikotarpiu Lietuvoje dažniausiai palieka vyresnius vaikus arba, jei paliekamas daugiau negu vienas vaikas, dalis šių vaikų būna vyresni ir, tikėtina, įsitraukia į mažesnių vaikų priežiūrą.

⁴⁵Vaikai, kurių amžius tėvų išvykimo laikotarpiu – 0–18 m.

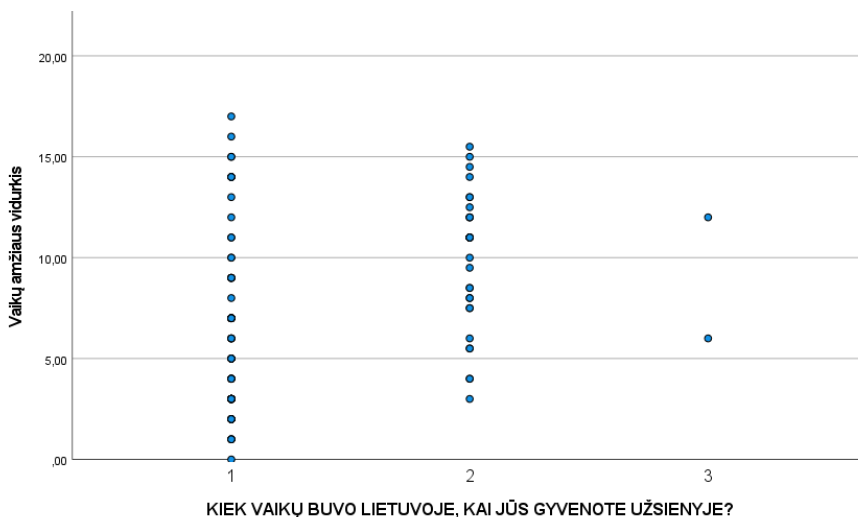
10 lentelė. Tyrimo dalyvių migracinės-šeiminės charakteristikos
(išvykus abiem tėvams) (N = 102)

	N	%	Vidurkis
KIEK VAIKŲ BUVO 1	69	67,6 %	
LIETUVOJE, KAI JŪS 2	31	30,4 %	
GYVENOTE 3			
UŽSIENYJE?	2	2,0 %	
Vaikų amžiaus vidurkis			7,41
Vaikų amžiaus standartinis nuokrypis			2,59
KIEK IŠ VISO MĖNESIŲ VAIKAS / VAIKAI			
GYVENO LIETUVOJE, KOL JŪS BUVOTE			36
UŽSIENYJE?			

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidė, kad vidutinis abiejų tėvų išvykimo laikotarpis yra 36 mėn. arba 3 m. (10 lentelė). Palyginus su duomenimis, kiek ilgai užsienyje gyvena išvykę tėvai (vyrai) ir išvykusios motinos, matyti, kad abiejų tėvų išvykimo laikotarpio trukmė yra tarpinė, pastebimas polinkis išvykti ilgesniam laikui. Tikėtina, kad, esant ilgalaikiam abiejų tėvų išvykimui, vaiko globos pertvarka yra kitokia negu būtų trumpalaikio išvykimo atveju.

Kvotinės tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausos duomenų analizė atskleidė, kad kuo daugiau vienos šeimos vaikų lieka gyventi Lietuvoje, išvykus abiem tėvams, tuo šie vaikai yra vyresnio amžiaus (12 pav.). Šeimoje esant vienam vaikui, abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu jis gali neturėti nė metų, o šeimoje esant trimis vaikams, žemiausia šios šeimos vaikų amžiaus vidurkio riba yra 6 m. Minėtina ir tai, kad, šeimoje esant vienam vaikui, matyti didžiausia vaikų amžiaus sklaida (nuo 0 iki 17 m.). Šeimoje esant dviem vaikams, vaikų amžius šeimoje yra panašiausias, dominuoja 2,5 m. amžiaus skirtumas. Kaip matyti iš tyrimo duomenų, išvykus abiem tėvams, labai maži vaikai Lietuvoje lieka tik tada, kai jie šeimoje auga vieni. Kuo daugiau vaikų yra šeimoje, tuo jie yra vyresni arba išlaikoma vyresnių ir jaunesnių vaikų pusiausvyra. Atsižvelgiant į vaikų amžiaus ir vaikų skaičiaus sklaidą šeimoje, galima daryti prielaidą, kad didesnis vaiko globėjų poreikis yra vieną vaiką auginančiose transnacionalinėse šeimose, kuriose į užsienį išvykę abu tėvai, nes šiose šeimose augo daugiau mažamečių vaikų.

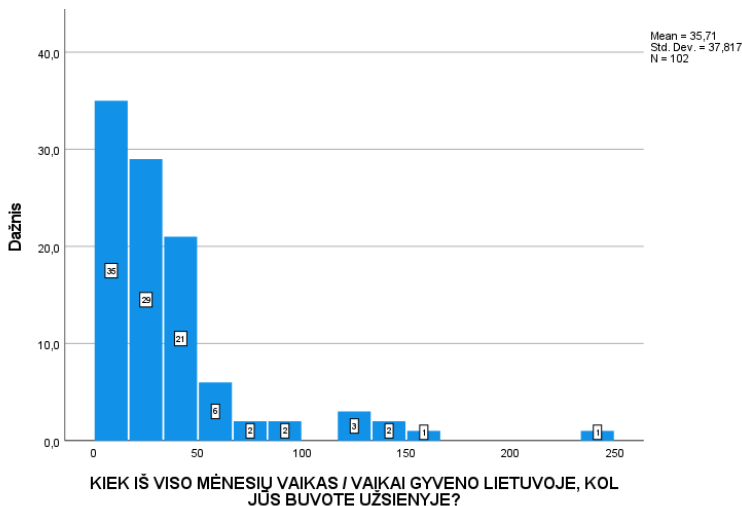

12 pav. *Vaikų amžiaus vidurkio ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų santykis (išvykus abiem tėvams) (N = 102)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Ilgiausia išvykusių abiejų tėvų nurodyta gyvenimo kitoje (užsienio) šalyje trukmė – 240 mėn. arba 20 m., trumpiausia – 5 mėn. 15,7 proc. tyrimo dalyvių nurodė, kad buvo išvykę iki vienerių metų, 18,6 proc. respondentų nurodė lygiai vienerių metų išvykimo laikotarpį. Taigi, nepaisant to, kad abiejų tėvų išvykimo laikotarpio vidurkis atskleidė ilgalaikės migracijos dominavimą, detalesnė analizė parodė, kad trečdalis išvykusių abiejų tėvų renkasi trumpalaikę emigraciją (10 pav.).

Tikėtina, kad tai gali turėti įtakos vaiko globos pertvarkai per atstumą, nes išvykę abu tėvai nori dalyvauti kasdieniame vaiko gyvenime. Didelė dalis respondentų renkasi išvykti trumpam, kad neatitrūktų nuo kasdienio savo vaikų gyvenimo ir jų tarpusavio ryšys nesušilpnėtų.

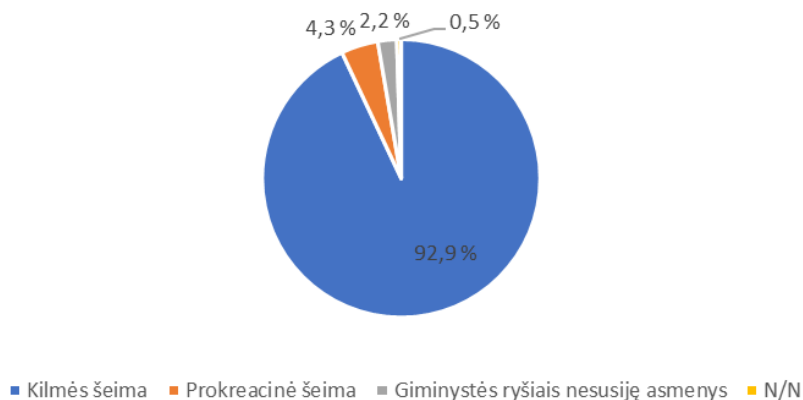

13 pav. Abiejų tėvų išvykimo trukmė (mėn.) (N = 100)

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą, išvykus abiem tėvams. Išvykus abiem tėvams, transnacionalinėje šeimoje vyksta vaiko globos pertvarka. Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidė, kad, išvykus abiem tėvams, linkstama savo vaikų gyvenamosios vietos globos teikėjais paskirti kilmės šeimos (92,9 %), o ne prokreacinės šeimos narius (4,3 %) (14 pav.). Turint omenyje tai, kad iš prokreacinės šeimos narių, išvykus abiem tėvams, galėtų likti tik suaugę tyrimo dalyvių vaikai, tikėtina, kad buvo labai mažai tyrimo dalyvių, turinčių suaugusių vaikų, galinčių prižiūrėti nepilnamečius vaikus abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu. Be to, skirtingai negu tais atvejais, kai į užsienį išvyksta tėvai (vyrai), transnacionalinės gyvenimo patirties turinčios motinos ir abu tėvai į savo vaikų gyvenamosios vietos globėjus įtraukia ir giminytės ryšiais nesusijusius asmenis (2,2 %). Taigi vaiko globos pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu, išvykus abiem tėvams, yra pakankamai intensyvi, nes vaikas (-ai) dažniausiai lieka gyventi su kilmės šeimos nariais, nė vieno iš tėvų, vertinant globą gyvenamosios vietos atžvilgiu, nebelieka.

Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą: išvykę abu tėvai

14 pav. *Globėjų charakteristikos pagal vaiko gyvenamąją vietą (išvykus abiem tėvams) (N = 102)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Detali vaiko globėjų, išvykus abiem tėvams, charakteristikų analizė atskleidė pagrindinius vaiko gyvenamosios vietos globėjus – jais abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu dažniausiai tampa tyrimo dalyvio motina (63,4 %), tėvas (38,6 %), sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina (20,8 %), sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) tėvas (16,8 %) ir tyrimo dalyvio sesuo ar seserys (12,9 %) (11 lentelė). Tai rodo, kad, išvykus abiem tėvams, vykstanti vaiko globos pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu yra deleguojama plačiam globėjų ratui, kuriame svarbiausią vaidmenį atlieka vaiko seneliai (abiejų tėvų tėvai) ir vaiko teta ar tetos.

11 lentelė. Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, išvykus abiem tėvams (N = 102)

	N	%
Jūsų motina	64	63,4 %
Jūsų tėvas	39	38,6 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	21	20,8 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	17	16,8 %
Jūsų sesuo / seserys	13	12,9 %
Jūsų motinos giminės	6	5,9 %
Jūsų brolis / broliai	5	5,0 %
Jūsų dukra / dukros	4	4,0 %
Jūsų sūnus / sūnūs	4	4,0 %
Jūsų tėvo giminės	4	4,0 %
Jūsų draugai / pažįstami	2	2,0 %
Jūsų sutuoktinio(-ės) / partnerio(-ės) draugai / pažįstami	1	1,0 %
Vyro dėdė	1	1,0 %
Vyro teta	1	1,0 %
Brolio žmona (brolienė)	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų reikšmingų asmenų tinklas (11 lentelė) atskleidžia asmenis, su kuriais lieka gyventi vaikas (-ai), ir taip pat pagrindžia vaiko gyvenamosios vietos ryškias sąsajas su seneliais. Tikėtina, kad tais atvejais, kai seneliai nepatenka į tyrimo dalyvių namų ūkio struktūrą, keičiasi vaiko gyvenamoji vieta ir jis persikelia gyventi pas savo senelius.

Tyrimo dalyvių namų ūkio ir sudėties pjūvis patvirtina vaiko gyvenamosios vietos kaitą abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu (12 lentelė). Didžioji dauguma tiesioginės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių atskleidė trijų (52 %) arba keturių (27,5 %) asmenų namų ūkio struktūrą, kurios nariai dažniausiai yra tyrimo dalyvio sutuoktinis ar partneris (92,2 %) ir vaikai iki 18 m. (81,4 %). Taigi visi kiti tyrimo dalyvių nurodyti vaiko globa gyvenamosios vietos atžvilgiu besirūpinantys reikšmingi asmenys (12 lentelė) nepriklauso tyrimo dalyvio namų ūkiui arba priklauso pavieniais atvejais. Išryškėjo vaiko gyvenamosios vietos pokytis, vaikui persikeliant gyventi pas savo senelius, arba senelių gyvenamosios vietos pokytis, persikeliant gyventi pas savo anūkus. Taigi abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu tėvai saugią ir artimą vaikui aplinką stengiasi sukurti į vaiko globą gyvenamosios vietos atžvilgiu įtraukdami vaiko senelius. Abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu dominuoja kartų atraminiais ryšiais grįstas vaiko globos paveikslas.

12 lentelė. Tyrimo dalyvių namų ūkio dydis ir sudėtis
(išvykus abiem tėvams) (N = 102)

		N	%
NAMŲ ŪKIO DYDIS	1	2	2,0 %
	2	7	6,9 %
	3	53	52,0 %
	4	28	27,5 %
	5	11	10,8 %
	6	1	1,0 %
NAMŲ ŪKIO SUDĖTIS	Sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	94	92,2 %
	Jūsų vaikai iki 18 metų	83	81,4 %
	Jūsų vyresni nei 18 metų vaikai	15	14,7 %
	Tėvai (vienas iš tėvų)	14	13,7 %
	Uošviai (vienas iš uošvių)	5	4,9 %
	Niekas: gyvenu vienas / viena	2	2,0 %
	Broliai, seserys	1	1,0 %
	Seneliai (bent vienas iš jų)	1	1,0 %
	Teta	1	1,0 %
	Neatsakė	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek asmenų, išvykus abiem tėvams, buvo Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) gyvenamosios vietos globėjai, vaiko gyvenamosios vietos atžvilgiu išryškėjo vieno (36,3 %), dviejų (49 %), trijų (7,8 %) ir keturių (4,9 %) globėjų kiekybinė struktūra. Tiesioginės migracijos patirties turintys tyrimo dalyviai (išvykę abu tėvai), pertvarkydami vaiko globą atsižvelgdami į gyvenamąją vietą, suformuoja „globos trikampį“, kuriame globėjas dažniausiai yra vienas asmuo. Vaiko globėjais gyvenamosios vietos atžvilgiu dažniausiai tampa tyrimo dalyvio tėvai (61,5 %). Esant vienam globėjui, šiuo atsakingu asmeniu pagal gyvenamąją vietą dažniausiai tampa tyrimo dalyvio motina (54,1 %).

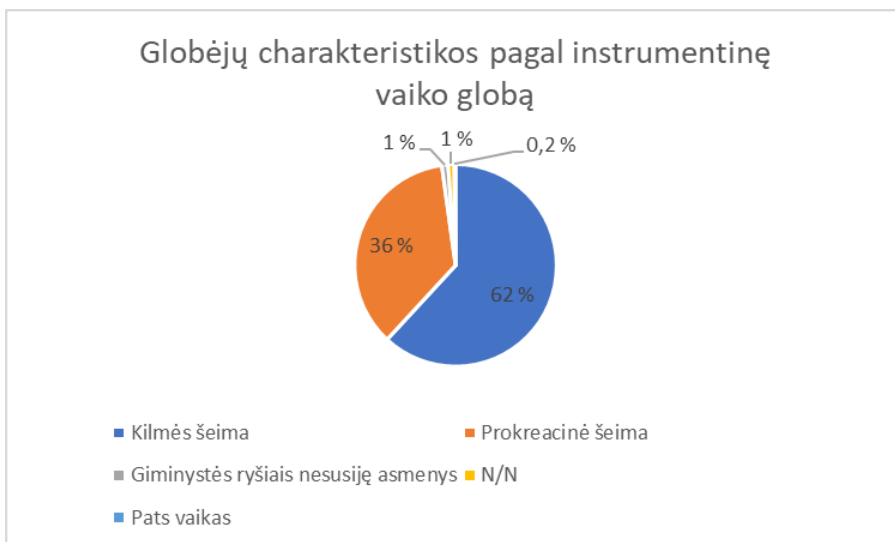
Transnacionalinė vaiko globos, išvykus abiem tėvams, pertvarka gyvenamosios vietos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus abiem tėvams, pagrindiniais vaiko globėjais tampa vaiko seneliai, dažniausiai tyrimo dalyvio tėvai; (2) nepaisant to, kad išvykimo laiko vidurkis atskleidė išvykusių abiejų tėvų orientaciją į ilgalaikę migraciją, detalesnė analizė parodė, kad trečdalis tyrimo dalyvių (išvykusių abiejų tėvų) yra linkę išvykti metų arba trumpesniam laikotarpiui. Tikėtina, kad, išvykus abiem tėvams, tyrimo dalyviai jaučia didesnę susilpnėjusių su vaikais ryšių grėsmę negu tais atvejais, kai su vaikais lieka vienas iš tėvų; (3) išvykus abiem tėvams,

dominuojantys vaiko globėjai gyvenamosios vietos požiūriu yra kilmės šeimos nariai; (4) vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos atžvilgiu neatitinka išvykusių abiejų tėvų namų ūkio struktūros; tai patvirtina, kad vaiko globos pertvarka gyvenamosios vietos požiūriu, išvykus abiem tėvams, vyksta per vaiko gyvenamosios vietos kaitą.

2. Globėjų charakteristikos pagal vaikui teikiamą instrumentinę pagalbą.

Tėvų išvykimo laikotarpiu svarbi ne tik fizinė vaiko gyvenamoji vieta ir reikšmingi asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas (-ai), bet ir vaiko globėjų įsitraukimas į kasdienę vaiko globą. Visapusiškai vaiko globai neužtenka tik suteikti gyvenamąją vietą, svarbu atlikti ir kasdienes, buitinius vaiko globos darbus. Tikslinga išsiaiškinti, kaip vyksta vaiko globos pertvarka instrumentinės vaiko globos atžvilgiu. Nagrinėjama, ar globėjų charakteristikos, atsižvelgiant į vaiko gyvenamąją vietą ir instrumentinę globą, išlieka stabilios, vertinant kokybinės ir kiekybinės analizės pjuviais, ar esama tam tikrų „globos trikampio“ globėjų dalies struktūrinių pokyčių.

Pagrindiniai vaiko globėjai instrumentinės globos atžvilgiu išlieka tie patys kilmės šeimos nariai (62 %) (15 pav.), kaip ir išskirti, atsižvelgus į vaiko globą gyvenamosios vietos atžvilgiu. Nepaisant to, kad bendrąsias vaiko globos charakteristikas, atsižvelgiant į instrumentinę globą, sudaro tyrimo dalyvio kilmės šeimos nariai, prokreacinės šeimos nariai ir giminystės ryšiais nesusiję asmenys, išryškėjo atvejis, kai vaikas pats rūpinosi savo kasdiene globa (15 pav.). Galima daryti prielaidą, kad vyresni vaikai tėvų išvykimo laikotarpiu yra savarankiškesni, ugdo gebėjimą patys savimi pasirūpinti. Vaikas, kuriam tėvų išvykimo laikotarpiu buvo 15 m. ir kuriam gyvenamosios vietos globą suteikė kaimynė, pats rūpinosi savo kasdiene globa. Kadangi buvo vykdoma kiekybinė kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių apklausa, nėra duomenų, galinčių patikslinti, ar už vaiko gyvenamosios vietos globą atsakinga kaimynė vaiko tėvų išvykimo laikotarpiu gyveno savo namų ūkyje (o vaikas – savo namuose) ir tik atlikdavo kontrolinį vaidmenį, gyvendama šalia (bet ne kartu). Kaip jau minėta, vaikas pats rūpinosi savo kasdiene globa, todėl tikėtina, kad jie gyveno atskiruose namų ūkiuose, tačiau išvykstantys tėvai kaimynei delegavo vaiko globą gyvenamosios vietos atžvilgiu kaip arčiausiai gyvenančiam ir su šeima artimus ryšius palaikančiam asmeniui. Taigi transnacionalinės šeimos tėvai pasitikėjo giminystės ryšiais nesusijusiu, tačiau artimu pagal gyvenamąją vietą ir palaikomą bendravimą asmeniu.

15 pav. *Globėjų charakteristikos pagal vaiko instrumentinę globą (N = 331)*
Šaltinis. Kvotinė tisioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Globėjų charakteristikos pagal instrumentinę vaiko globą išryškino vaiko gyvenamosios vietos globėjų struktūros atitikimą, kai pagrindiniai vaiko globėjai, atsakingi už kasdienę vaiko globą tėvų išvykimo laikotarpiu, buvo tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (48,9 %), motina (42,8 %), tėvas (21,4 %), sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina (12,2 %), sesuo ar seserys (8,3 %) (13 lentelė). Duomenų analizės rezultatai rodo vaiko globos pertvarkos vientisumą vaiko gyvenamosios vietos ir instrumentinės globos atžvilgiais. Išlaikoma tyrimo dalyvių šeimos (giminės), kaip pagrindinių vaiko globėjų, linija. Be to, patvirtinama prielaida, kad asmenys, kuriems deleguojama vaiko globa gyvenamosios vietos atžvilgiu, yra ir pagrindiniai instrumentinės globos teikėjai.

13 lentelė. Asmenys, atsakingi už instrumentinę vaiko globą (N = 331)

	N	%
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	156	49,1 %
Jūsų motina	125	39,3 %
Jūsų tėvas	71	22,3 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	33	10,4 %
Jūsų sesuo / seserys	28	8,8 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	21	6,6 %
Jūsų dukra / dukros	10	3,1 %
Jūsų brolis / broliai	9	2,8 %
Jūsų motinos giminės	7	2,2 %
Jūsų sūnus / sūnūs	5	1,6 %
Jūsų draugai / pažįstami	5	1,6 %
Jūsų tėvo giminės	5	1,6 %
Jūsų sutuoktinio(-ės) / partnerio(-ės) draugai / pažįstami	2	0,6 %
Buvęs sutuoktinis	2	0,6 %
Vyro dėdė	1	0,3 %
Vyro teta	1	0,3 %
Brolio žmona (brolienė)	1	0,3 %
Kaimynė	1	0,3 %

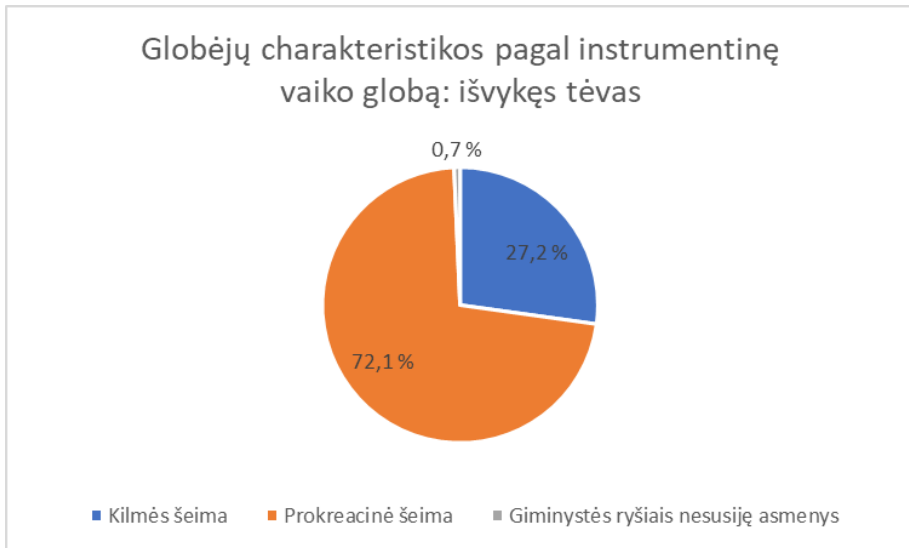
Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek globėjų buvo atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) instrumentinę globą, nustatyta, kad, kitaip negu vaiko gyvenamosios vietos globos atžvilgiu, į instrumentinę vaiko globą įtraukiama daugiau vaiko globėjų. Išryškėjo atvejis, kai į instrumentinę vaiko globą buvo įtraukti penki reikšmingi asmenys: tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), tėvai ir sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) tėvai. Šiuo konkrečiu atveju vaiko gyvenamoji globa buvo deleguojama trimis asmenims (sutuoktiniui (-ei) ar partneriui (-ei) ir sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) tėvams), o instrumentinė globa buvo išplėsta iki penkių reikšmingų asmenų, įtraukiant ir tyrimo dalyvio tėvus. Taigi išryškėjo vieno (63,7 %), dviejų (27,5 %), trijų (7 %), keturių (1,6 %) ir penkių (0,2 %) globėjų kiekybinė struktūra vaiko instrumentinės globos atžvilgiu. Esant vienam instrumentinę globą vaikui teikiančiam globėjui, šiuo atsakingu asmeniu, kaip ir gyvenamosios vietos globos atžvilgiu, išlieka tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (32 %). Esant daugiau vaiko instrumentinės globos globėjų, pagrindiniai asmenys, globojantys vaiką, išlieka tyrimo dalyvio tėvai (18,7 %).

Transnacionalinė vaiko globos pertvarka vaiko instrumentinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykę tėvai atskleidė globėjų delegavimo vientisumą – vaiko globa gyvenamosios vietos atžvilgiu dažniausiai atitinka instrumentinę vaiko globą; (2) išvykę tėvai į instrumentinę globą įtraukia daugiau asmenų tiek pagal globėjų konfigūraciją (nuo vieno iki penkių globėjų), tiek pagal bendrąją instrumentinės globos globėjų skaičių (nuo 483 iš viso įtrauktų reikšmingų asmenų vaiko gyvenamosios vietos globos atžvilgiu iki 512 iš viso į vaiko instrumentinę globą įtrauktų reikšmingų asmenų); (3) išlaikoma tyrimo dalyvių šeimos (giminės), kaip pagrindinių vaiko globėjų, linija, kurios daugumą sudaro moteriškosios giminės globėjai; (4) vyresni vaikai tėvų išvykimo laikotarpiu yra savarankiškesni, ugdo gebėjimą patys savimi rūpintis ir instrumentinės globos atžvilgiu gali savimi pasirūpinti. Taigi, vykdant vaiko globos pertvarką, atskleidžiamas išvykstančių tėvų atsakomybės už kasdienę globą delegavimas pačiam vaikui.

Šeima, kurioje išvykęs tėvas.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus tėvui, dominuoja panašios globėjų, teikiančių instrumentinę globą vaikui (-ams), charakteristikos, kaip ir išskirtos gyvenamosios vietos atžvilgiu. Nepaisant to, kad prokreacinės šeimos narių dominavimas yra keliais procentais mažesnis negu gyvenamosios vietos vaiko globos atžvilgiu, pagrindiniai vaiko globėjai, kurie rūpinasi kasdieniais vaiko priežiūros darbais, yra būtent prokreacinės šeimos nariai (72,1 %). Mažiau negu trečdalis tyrimo dalyvių nurodė, kad jų vaiko (-ų) instrumentine globa rūpinosi kilmės šeimos nariai (27,2 %) (16 pav.). Instrumentinė vaiko globa reikalauja globėjų įsipareigojimo rūpintis vaiku tėvo išvykimo laikotarpiu, šis įsipareigojimas siejasi su atsakomybėmis už kasdienes vaiko priežiūros darbus: valgio gaminimą, drabužių skalbimą, nuvežimą į mokyklą, darželį ar būrelius. Gyvenamosios vietos globos atžvilgiu nebuvo išskirta nė vieno atvejo, kad vaikas tėvo išvykimo laikotarpiu liktų gyventi su giminystės ryšiais nesusijusiu asmeniu, tačiau instrumentinės globos atžvilgiu vykstanti vaiko globos pertvarka išryškino vieną atvejį, kai į vaiko instrumentinę globą buvo įtraukiami ir giminystės ryšiais nesusiję asmenys. Taigi vaiko globos pertvarka instrumentinės globos, kaip ir gyvenamosios vietos globos, atžvilgiu, išvykus tėvui, nėra intensyvi, nes vaikas (-ai) dažniausiai lieka gyventi su savo motina.

16 pav. *Globėjų charakteristikos pagal instrumentinę vaiko globą (išvykęs tėvui) (N = 104)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų (ar reikšmingų asmenų) tinklas (14 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi kasdiene vaiko globa ir taip parodo savo kaip globėjų įveiklinimą per tam tikras globos veiklas. Reikšmingų asmenų tinklas yra išplečiamas, palyginti su gyvenamosios vietos reikšmingų asmenų struktūra. Į instrumentinę vaiko globą papildomai įtraukiama tyrimo dalyvio sesuo (ar seserys), motinos giminės ir motinos draugai ar pažįstami. Taigi instrumentinė vaiko globa papildoma moteriškosios giminės globėjais, kurie taip pat atlieka kasdienes vaiko priežiūros darbus, tėvui išvykus dirbti į užsienį.

Tyrimo duomenų analizė išryškino vientisumą tarp vaiko gyvenamosios vietos globos, instrumentinės globos ir tyrimo dalyvių namų ūkio struktūros. Pagrindinė vaiko globėja abiem vaiko globos pjūviais yra vaiko motina. Taigi atsakomybė už vaiko gyvenamąją vietą ir kasdienę priežiūrą, išvykus tėvui, labiausiai sutelkta tyrimo dalyvio sutuoktinės ar partnerės (97,1 %) rankose (14 pav.).

14 lentelė. *Asmenys, atsakingi už instrumentinę vaiko globą, išvykus tėvui (N = 104)*

	N	%
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	101	97,1 %
Jūsų motina	18	17,3 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	12	11,5 %
Jūsų tėvas	6	5,8 %
Jūsų sūnus / sūnūs	3	2,9 %
Jūsų dukra / dukros	2	1,9 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	2	1,9 %
Jūsų sesuo / seserys	1	1,0 %
Jūsų motinos giminės	1	1,0 %
Jūsų motinos draugai / pažįstami	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

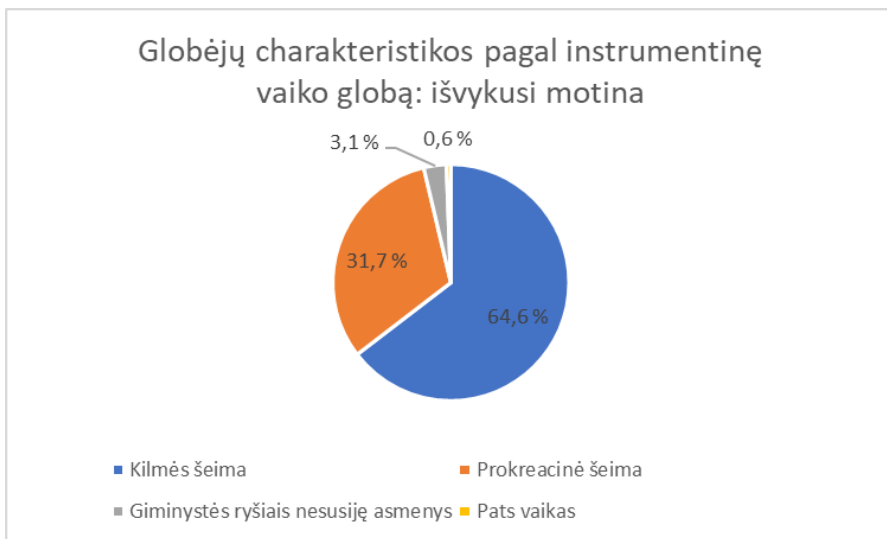
Analizuojant, kiek globėjų, išvykus tėvui, buvo atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) instrumentinę globą, išryškėjo vieno (70,1 %), dviejų (21,1 %), trijų (6,8 %), keturių (1,4 %) ir penkių (0,7 %) globėjų kiekybinė struktūra. Instrumentinės globos atžvilgiu pagrindinis vaiko globėjas yra tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė (69,2 %). Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko gyvenamosios vietos globą, kaip jau buvo minėta, dažniausiai atsakinga tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė ir tyrimo dalyvio arba jo sutuoktinės ar partnerės tėvai (25 %).

Transnacionalinė vaiko globos, išvykus tėvui, pertvarka vaiko instrumentinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus tėvui, pagrindiniu ir dažniausiai vieninteliu vaiko globėju tampa vaiko motina; taip patvirtinamas vaiko gyvenamosios vietos ir kasdienių darbų stabilumas šeimoje, išvykus tėvui; (2) tyrime dalyvavusiems migracijos patirties turintiems tėvams būdinga ilgalaikė emigracija, todėl, vykstant vaiko globos pertvarkai, atsakomybė už vaiko globą ne tik gyvenamosios vietos, bet ir instrumentinės globos atžvilgiu deleguojama vaiko motinai; (3) skirtingai negu matyti iš bendrosios vaiko globėjų charakteristikų analizės, išvykus tėvui, dominuojantys vaiko globėjai instrumentinės globos atžvilgiu yra prokreacinės šeimos nariai; (4) vaiko globėjų charakteristikos instrumentinės globos ir gyvenamosios vietos globos atžvilgiais atitinka išvykusio tėvo namų ūkio struktūrą ir tai dar kartą patvirtina vaiko globos pertvarkos vientisumą vaiko gyvenamosios vietos ir kasdienių vaiko priežiūros darbų aspektais.

Šeima, kurioje išvykusi motina.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, dominuoja panašios globėjų, teikiančių instrumentinę globą vaikui (-ams), charakteristikos, kaip ir išskirtos gyvenamosios vietos atžvilgiu. Išvykus motinai, kilmės šeimos dominavimas dar labiau sustiprėja (17 pav.). Instrumentinė vaiko globa reikalauja globėjų įsipareigojimo rūpintis vaiku motinos išvykimo laikotarpiu, šis įsipareigojimas siejasi su atsakomybėmis už kasdienes vaiko priežiūros darbus. Minėtina, kad, analizuojant instrumentinę vaiko globą, išryškėjo atvejis, kai vaikas pats rūpinosi savo kasdiene priežiūra. Šiuo atveju už vaiko gyvenamosios vietos globą buvo atsakinga kaimynė, tačiau kasdienės globos atžvilgiu vaikas rūpinosi pats savimi. Taip atsiskleidė vaiko savarankiškumas motinos išvykimo laikotarpiu ir globos susiskaidymas, kai globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos ir instrumentinės globos atžvilgiais, išvykus motinai, nesutampa.

Taigi vaiko globos pertvarka instrumentinės globos, kaip ir gyvenamosios vietos globos, atžvilgiu, išvykus motinai, nėra intensyvi, nes vaikas (-ai) dažniausiai lieka gyventi su savo tėvu ir (arba) seneliais. Vis dėlto išryškėjo išskirtys, kai vaiko gyvenimas, išvykus motinai, globos aspektais pasikeičia iš esmės.

17 pav. *Globėjų charakteristikos pagal instrumentinę vaiko globą (išvykus motinai) (N = 100)*

Šaltinis. *Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.*

Vaiko globėjų (reikšmingų asmenų) tinklas (15 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi kasdiene vaiko globa ir taip parodo savo kaip globėjų įveiklinimą per tam tikras globos veiklas. Išvykus motinai, išlaikoma moteriškosios giminės vaiko (-ų) globėjų linija. Šie asmenys ne tik teikia vaikui gyvenamąją globą, bet ir atlieka kasdienius vaiko priežiūros darbus, motinai išvykus dirbti į užsienį.

Tyrimo duomenų analizė išryškino vientisumą tarp vaiko gyvenamosios vietos globos, instrumentinės globos ir tyrimo dalyvių namų ūkio struktūros. Pagrindinis vaiko globėjas abiem vaiko globos pjuviais yra tyrimo dalyvės motina arba sutuoktinis ar partneris. Taigi atsakomybė už vaiko gyvenamąją vietą ir kasdienę priežiūrą, išvykus motinai, labiausiai sutelkta vaiko močiutės (55 %) arba vaiko tėvo rankose (40 %) (15 lentelė).

15 lentelė. *Asmenys, atsakingi už instrumentinę vaiko globą, išvykus motinai (N = 100)*

	N	%
Jūsų motina	55	55,0 %
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	40	40,0 %
Jūsų tėvas	26	26,0 %
Jūsų sesuo / seserys	11	11,0 %
Jūsų dukra / dukros	9	9,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	5	5,0 %
Jūsų brolis / broliai	3	3,0 %
Jūsų draugai / pažįstami	3	3,0 %
Jūsų sūnus / sūnūs	2	2,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	2	2,0 %
Niekas: vaikas rūpinosi savimi	1	1,0 %
Jūsų sutuoktinio(-ės) / partnerio(-ės) draugai / pažįstami	1	1,0 %
Jūsų motinos giminės	1	1,0 %
Jūsų tėvo giminės	1	1,0 %
Buvęs sutuoktinis	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek globėjų, išvykus motinai, buvo atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) instrumentinę globą, išryškėjo vaiko gyvenamosios vietos globos struktūrą atitinkanti vieno (48 %), dviejų (43 %) ir trijų (9 %) globėjų kiekybinė struktūra. Tiesioginės migracijos patirties turinčios tyrimo dalyvės (išvykusios motinos), pertvarkydamos vaiko globą instrumentinės

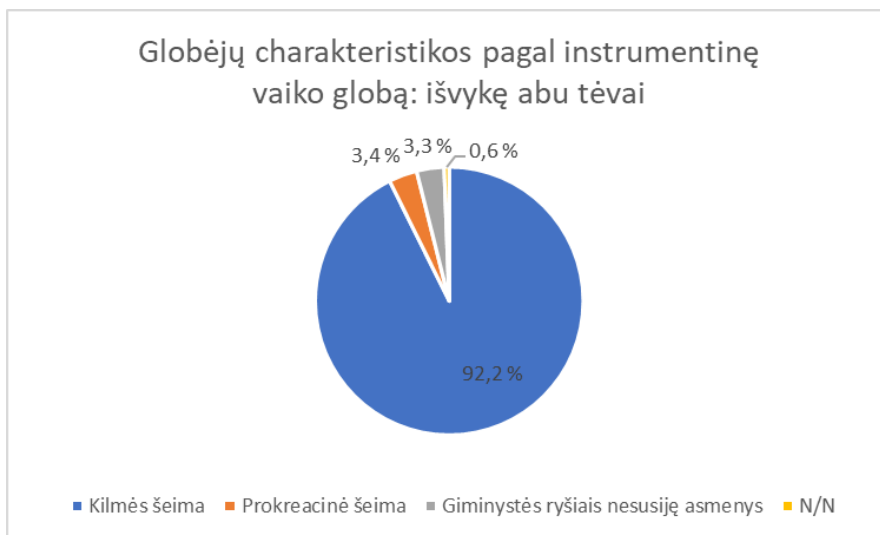
globos atžvilgiu, suformuoja „globos trikampį“, kuriame vaiką globoti imasi dažniausiai vienas arba keli asmenys. Neretai tai būna tyrimo dalyvės motina (39,6 %) arba sutuoktinis ar partneris (31,3 %). Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko instrumentinę globą dažniausiai atsakingas tyrimo dalyvės sutuoktinis ar partneris ir vaiko seneliai (78,8 %).

Transnacionalinė vaiko globos, išvykus motinai, pertvarka vaiko instrumentinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus motinai, pagrindiniu vaiko globėju tampa tyrimo dalyvės motina; (2) išvykusioms motinoms būdinga ilgalaikė emigracija, todėl, vykstant vaiko globos pertvarkai, atsakomybė už vaiko globą ne tik gyvenamosios vietos, bet ir instrumentinės globos atžvilgiu deleguojama artimiausiems tyrimo dalyvių asmenims – motinai ir sutuoktiniui ar partneriui; (3) išvykus motinai, dominuojantys vaiko globėjai instrumentinės globos atžvilgiu yra kilmės šeimos nariai; (4) vaiko globėjų charakteristikos instrumentinės globos ir gyvenamosios vietos globos atžvilgiais atitinka išvykusios motinos namų ūkio struktūrą ir tai dar kartą patvirtina vaiko globos pertvarkos vientisumą vaiko gyvenamosios vietos ir kasdienių vaiko priežiūros darbų aspektais. Išskirčių atvejais galimas ypatingas vaiko savarankiškumo ir pasitikėjimo bei atsakomybių ugdymas, kai kasdienių darbų globa deleguojama pačiam vaikui.

Šeima, kurioje išvykę abu tėvai.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams, asmenų, teikiančių vaikui (-ams) instrumentinę globą, charakteristikos atitinka charakteristikas, būdingas asmenims, teikiančioms vaikui (-ams) gyvenamosios vietos globą (18 pav.). Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, rūpinasi ir kasdieniais šio vaiko priežiūros darbais. Vaiko globėjai įsipareigoja vaiko tėvams ir pačiam vaikui rūpintis jo gyvenamosios vietos ir kasdiene priežiūra ir prisiima atsakomybę už vaiko gerovę ir poreikių patenkinimą.

Taigi vaiko globos pertvarka, išvykus abiem tėvams, instrumentinės globos, kaip ir gyvenamosios vietos globos, atžvilgiu yra pakankamai intensyvi, nes vaiko globos procese fiziškai nebelieka nė vieno iš jo tėvų. Pasikeitęs gyvenimas reikalauja adaptacijos ir laiko visoms trimis šalimis, sudarančioms „globos trikampį“. Išvykus abiem tėvams, vaikas dažniausiai lieka gyventi su kilmės šeimos nariais (92,2 %), labai retai – su prokreacinės šeimos nariais (suaugusiais arba vyresniais broliais ar seserimis) (3,4 %), labai retais atvejais – su giminytės ryšių neturinčiais asmenimis (3,3 %).

18 pav. *Globėjų charakteristikos pagal instrumentinę vaiko globą (išvykus abiem tėvams) (N = 102)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų (reikšmingų asmenų) tinklas (16 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi kasdiene vaiko globa ir taip parodo savo kaip globėjų įveiklinimą per tam tikras globos veiklas. Išvykus abiem tėvams, išlaikoma moteriškosios giminės vaiko (-ų) globėjų linija. Šie asmenys ne tik teikia vaikui gyvenamąją globą, bet ir atlieka kasdienius vaiko priežiūros darbus, abiem tėvams išvykus dirbti į užsienį.

Tyrimo duomenų analizė išryškino vientisumą tarp instrumentinės ir vaiko gyvenamosios vietos globos. Pagrindinis vaiko globėjas abiem vaiko globos pjuviais yra tyrimo dalyvių motina (63,4 %) arba tėvas (36,6 %). Taigi atsakomybė už vaiko gyvenamąją vietą ir kasdienę priežiūrą, išvykus abiem tėvams, labiausiai sutelkta vaiko senelių (tyrimo dalyvių tėvų) rankose (16 lentelė).

16 lentelė. *Asmenys, atsakingi už instrumentinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams (N = 102)*

	N	%
Jūsų motina	64	63,4 %
Jūsų tėvas	37	36,6 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	23	22,8 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	15	14,9 %
Jūsų sesuo / seserys	13	12,9 %
Jūsų motinos giminės	6	5,9 %
Jūsų dukra / dukros	4	4,0 %
Jūsų sūnus / sūnūs	3	3,0 %
Jūsų brolis / broliai	3	3,0 %
Jūsų draugai / pažįstami	3	3,0 %
Jūsų tėvo giminės	3	3,0 %
Jūsų sutuoktinio(-ės) / partnerio(-ės) draugai / pažįstami	2	2,0 %
Vyro dėdė	1	1,0 %
Vyro teta	1	1,0 %
Brolio žmona (brolienė)	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek globėjų, išvykus abiem tėvams, buvo atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) instrumentinę globą, išryškėjo vaiko gyvenamosios vietos globos struktūrą atitinkanti vieno (43,6 %), dviejų (35,6 %), trijų (9,9 %) ir keturių (5,9 %) globėjų kiekybinė struktūra. Instrumentinės globos atžvilgiu pagrindinis vaiko globėjas yra tyrimo dalyvių motina (45,7 %). Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko instrumentinę globą dažniausiai atsakingi tyrimo dalyvių tėvai (67,3 %).

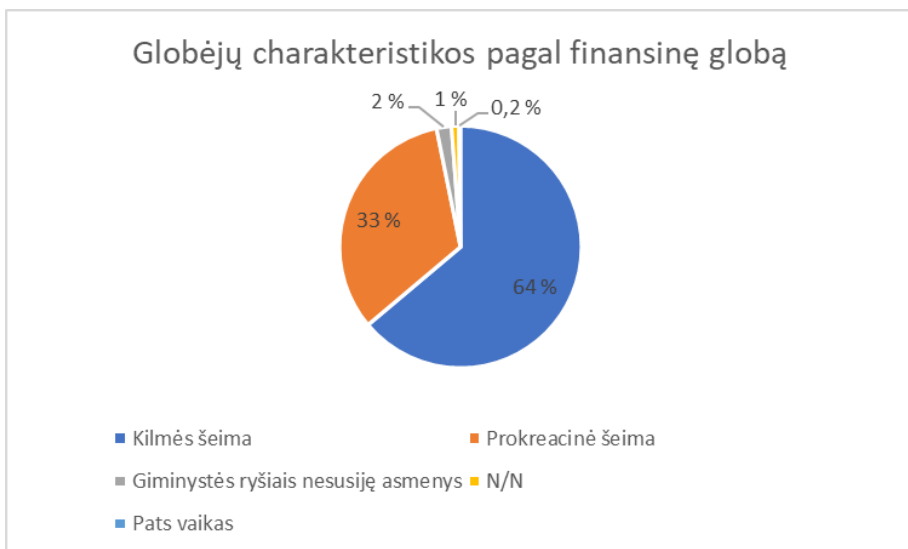
Transnacionalinė vaiko globos, išvykus abiem tėvams, pertvarka vaiko instrumentinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus abiem tėvams, pagrindiniu vaiko globėju tampa tyrimo dalyvių motina arba abu tėvai (tyrimo dalyviai labiausiai pasitiki savo motina); (2) dominuojantys vaiko globėjai instrumentinės globos atžvilgiu, išvykus abiem tėvams, yra kilmės šeimos nariai.

3. Globėjų charakteristikos pagal vaikui teikiamą finansinę pagalbą.

Tėvų išvykimo laikotarpiu svarbus tampa finansinis vaiko globos klausimas – kas atsakingas už finansinę vaiko globą ir kiek į šią globą įsitraukia vaiko globėjai.

Vykstant vaiko globos pertvarkai, transnacionalinėse šeimose finansinės globos atžvilgiu išryškėja panašios vaiko globėjų charakteristikos, kaip ir

išskirtos instrumentinės globos atžvilgiu (19 pav.). Bendrosios finansinės globos globėjų charakteristikos atskleidžia, kad išvykę tėvai finansinę globą dažniausiai linkę deleguoti kilmės šeimos nariams (64 %), tačiau į finansinės vaiko globos globėjų struktūrą gali būti įtraukiami ir prokreacinės šeimos nariai (33 %) ar giminystės ryšiais nesusiję asmenys (2 %). Išryškėjo atvejis, kai pats vaikas rūpinosi savo finansine globa. Išsamesnei pastarojo atvejo analizei trūksta duomenų, tačiau tikėtina, kad kalbamuoju atveju tėvai siuntė Lietuvoje likusiam gyventi vaikui pinigus pragyventi ir taip skatino jo atsakomybę už tinkamą šių pinigų panaudojimą. Minėtu konkrečiu atveju vaiko gyvenamosios vietos globa buvo deleguojama kaimynei, o instrumentinė ir finansinė globa paskirta pačiam vaikui, taip parodant, kad 15 m. paauglys jau pakankamai savarankiškas, kad galėtų savimi pasirūpinti kasdienės ir finansinės globos atžvilgiais.

19 pav. *Globėjų charakteristikos pagal vaiko finansinę globą (N = 331)*
Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Finansinės vaiko globėjų charakteristikos turinio aspektu atitinka gyvenamosios vietos ir instrumentinės globos globėjų struktūrą – pagrindiniai vaiko globėjai, atsakingi už finansinę vaiko globą, yra tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (52,3 %), motina (45,2 %), tėvas (26,2 %), sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina (15,4 %) ir sesuo ar seserys (9,8 %) (17 lentelė). Duomenų analizės rezultatai patvirtina vaiko globos pertvarkos vientisumą vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės globos ir finansinės globos atžvilgiais. Matyti išvykusių tėvų pastangos į vaiko finansinę globą

įtraukti savo šeimos (giminės) globėjus kaip pagrindinius reikšmingus asmenis, prisiimančius atsakomybę už finansinę vaiko globą.

17 lentelė. *Asmenys, atsakingi už finansinę vaiko globą (N = 331)*

	N	%
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	170	52,3 %
Jūsų motina	147	45,2 %
Jūsų tėvas	85	26,2 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	50	15,4 %
Jūsų sesuo / seserys	32	9,8 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	24	7,4 %
Jūsų dukra / dukros	11	3,4 %
Jūsų brolis / broliai	9	2,8 %
Jūsų sūnus / sūnūs	7	2,2 %
Jūsų draugai / pažįstami	7	2,2 %
Jūsų motinos giminės	7	2,2 %
Jūsų tėvo giminės	5	1,5 %
Jūsų sutuoktinio(-ės) / partnerio(-ės) draugai / pažįstami	2	0,6 %
Buvęs sutuoktinis	2	0,6 %
Niekas: vaikas rūpinosi savimi	1	0,3 %
Jūsų motinos draugai / pažįstami	1	0,3 %
Kita	1	0,3 %
Vyro dėdė	1	0,3 %
Vyro teta	1	0,3 %
Brolio žmona (brolienė)	1	0,3 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

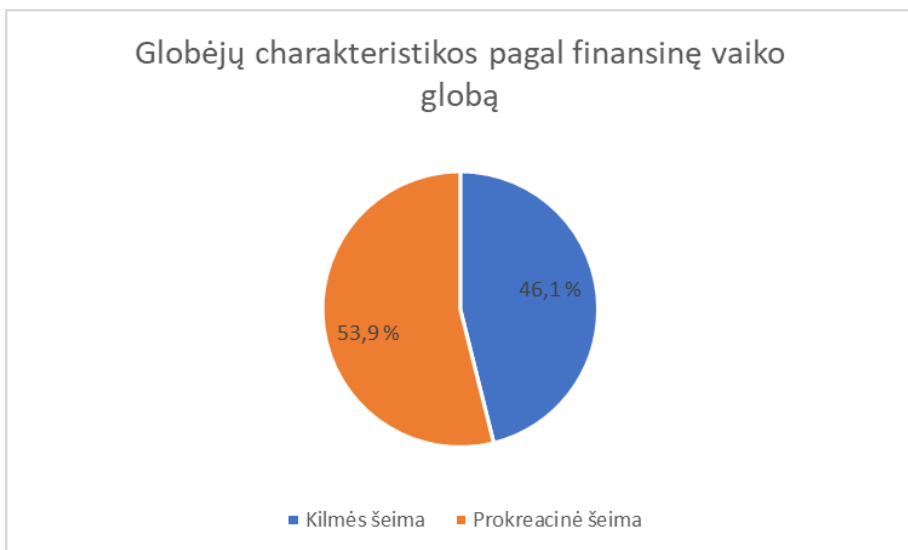
Analizuojant, kiek globėjų buvo už atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) finansinę globą, kitaip negu vaiko gyvenamosios vietos globos atžvilgiu, bet taip pat, kaip ir instrumentinės globos atžvilgiu, į finansinę vaiko globą įtraukiama daugiau vaiko globėjų. Išryškėjo penki atvejai (1,5 %), kai į finansinę vaiko globą buvo įtraukti penki reikšmingi asmenys: trys atvejai, kai įtrauktas tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), tėvai ir sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) tėvai; vienas atvejis, kai įtrauktas sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), tėvai, sesuo ar seserys, brolis (-iai); vienas atvejis, kai įtrauktas sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), tėvai, sūnus (-ūs), sesuo ar seserys. Taigi, atsižvelgiant į vaiko finansinę globą, išryškėjo vieno (57,6 %), dviejų (27,7 %), trijų (10,1 %), keturių (3,7 %) ir penkių (0,9 %) globėjų kiekybinė struktūra. Esant vienam finansinę globą vaikui teikiančiam

asmeniui, pagrindiniu globėju, kaip ir gyvenamosios vietos ir instrumentinės globos atžvilgiu, išlieka tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (31,1 %). Esant daugiau vaiko instrumentinės globos globėjų, pagrindiniai asmenys, globojantys vaiką, išlieka tyrimo dalyvio tėvai (23,6 %).

Transnacionalinė vaiko globos pertvarka vaiko finansinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykę tėvai, į finansinę vaiko globą įtraukia daugiau asmenų tiek pagal globėjų konfiguraciją (nuo vieno iki penkių globėjų), tiek pagal bendrąjį finansinės globos globėjų skaičių (nuo 483 iš viso įtrauktų reikšmingų asmenų vaiko gyvenamosios vietos globos ir 512 asmenų instrumentinės globos atžvilgiais iki 564 iš viso į vaiko finansinę globą įtrauktų reikšmingų asmenų); (2) tikėtina, kad tėvai nori maksimaliai patenkinti vaiko finansinius poreikius, todėl į finansinę vaiko globą įtraukia kuo daugiau reikšmingų asmenų; (3) tiek instrumentinės, tiek finansinės globos atžvilgiu išryškėjo vyresnių vaikų gebėjimas ugdyti savarankiškumą ir savimi pasirūpinti; (4) tėvų vertinimu, finansinės globos stabilumas sukuria papildomą saugumo jausmą vaikams, kai tėvai yra išvykę; (5) išryškėjo vaiko globos pertvarkos vientisumas vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės globos ir finansinės globos atžvilgiais; (6) išryškėjo išvykusių tėvų pastangos į finansinę globą įtraukti savo šeimos (giminės) narius kaip pagrindinius reikšmingus asmenis, prisiimančius atsakomybę už finansinę vaiko globą.

Šeima, kurioje išvykęs tėvas.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus tėvui, finansinės vaiko globėjų charakteristikos pasikeičia. Išryškėja nežymus prokreacinės šeimos dominavimas kilmės šeimos atžvilgiu (20 pav). Vaiko finansine gerove tėvo išvykimo laikotarpiu rūpinasi išskirtinai tik prokreacinės (53,9 %) ir kilmės (46,1 %) šeimos nariai. Taigi, išvykus tėvui, matyti tolygesnis globėjų charakteristikų pasiskirstymas vaiko finansinės globos atžvilgiu, bet tik tarp prokreacinės ir kilmės šeimos narių.

20 pav. *Globėjų charakteristikos pagal finansinę vaiko globą (išvykus tėvui) (N = 104)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų (reikšmingų asmenų) tinklas (18 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi finansine vaiko globa ir taip parodo savo kaip globėjų įsitraukimą į vaiko poreikių patenkinimą, užtikrinant materialinę gerovę. Pagrindine finansinės globos vaikui teikėja tyrimo dalyviai įvardijo savo sutuoktinę ar partnerę. Taigi vaiko globa tiek gyvenamosios vietos globos, tiek instrumentinės globos, tiek ir finansinės globos atžvilgiais dažniausiai sutelkta vienos tyrimo dalyvio sutuoktinės ar partnerės rankose. Minėtina, kad išlaikoma moteriškosios giminės globėjų linija.

Tyrimo duomenų analizė išryškino vientisumą tarp vaiko gyvenamosios vietos globos, instrumentinės globos, finansinės globos ir tyrimo dalyvių namų ūkio struktūros. Pagrindinė vaiko globėja visais trimis vaiko globos pjūviais yra vaiko motina. Taigi atsakomybė už vaiko gyvenamąją vietą, kasdienę priežiūrą ir finansinę globą, išvykus tėvui, labiausiai sutelkta tyrimo dalyvio sutuoktinės ar partnerės (96,2 %) rankose (18 lentelė).

18 lentelė. Asmenys, atsakingi už finansinę vaiko globą, išvykus tėvui (N = 104)

	N	%
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	100	96,2 %
Jūsų motina	33	31,7 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	22	21,2 %
Jūsų tėvas	18	17,3 %
Jūsų sesuo / seserys	7	6,7 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	5	4,8 %
Jūsų sūnus / sūnūs	2	1,9 %
Jūsų dukra / dukros	1	1,0 %
Jūsų brolis / broliai	1	1,0 %
Jūsų motinos giminės	1	1,0 %
Jūsų tėvo giminės	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek globėjų, išvykus tėvui, buvo atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) finansinę globą, išryškėjo vieno (55,8 %), dviejų (18,3 %), trijų (15,4 %), keturių (7,7 %) ir penkių (2,9 %) globėjų kiekybinė struktūra. Finansinės globos atžvilgiu pagrindinis vaiko globėjas yra dalyvio sutuoktinė ar partnerė (96,6 %). Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko gyvenamosios vietos globą dažniausiai atsakinga tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė ir tyrimo dalyvio arba jo sutuoktinės ar partnerės tėvai (89,1 %).

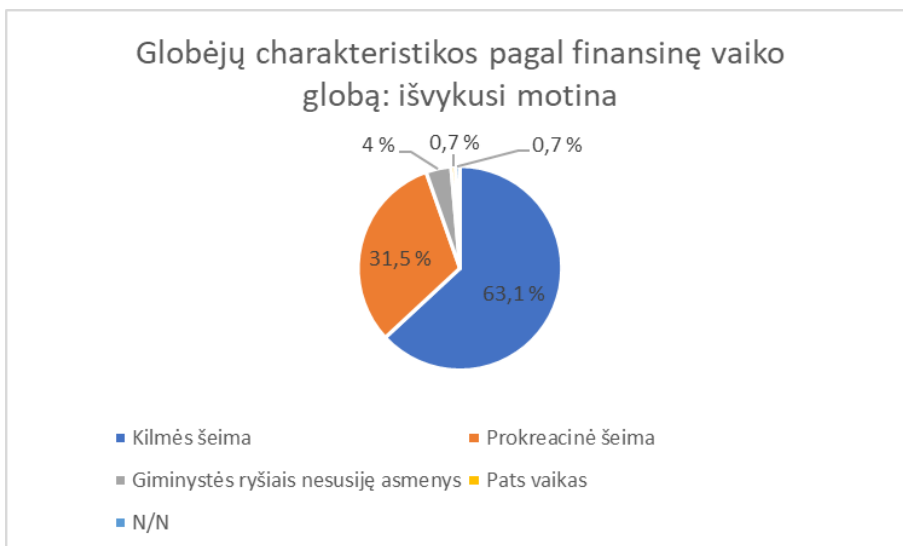
Transnacionalinė vaiko globos, išvykus tėvui, pertvarka vaiko finansinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus tėvui, pagrindiniu ir dažniausiai vieninteliu vaiko globėju tampa vaiko motina; taip patvirtinamas vaiko gyvenamosios vietos, kasdienių darbų ir finansinės vaiko globos stabilumas šeimoje, išvykus tėvui; (2) tyrime dalyvavusiems migracijos patirties turintiems tėvams būdinga ilgalaikė emigracija, todėl, vykstant vaiko globos pertvarkai, atsakomybė už vaiko globą ne tik gyvenamosios vietos, bet ir instrumentinės bei finansinės globos atžvilgiais deleguojama vaiko motinai; (3) skirtingai negu buvo matyti iš bendrosios vaiko globėjų charakteristikų analizės, išvykus tėvui, dominuojantys vaiko globėjai instrumentinės ir finansinės globos atžvilgiais yra prokreacinės šeimos nariai; (4) vaiko globėjų charakteristikos instrumentinės globos, finansinės globos ir gyvenamosios vietos globos atžvilgiais atitinka išvykusio tėvo namų ūkio struktūrą ir tai dar kartą patvirtina vaiko globos pertvarkos

vientisumą vaiko gyvenamosios vietos, kasdienių vaiko priežiūros darbų ir finansinės globos aspektais.

Šeima, kurioje išvykusi motina.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, dominuoja panašios globėjų, teikiančių finansinę globą vaikui (-ams), charakteristikos, kaip ir išskirtos instrumentinės globos atžvilgiu. Išvykus motinai, finansinės vaiko globos atžvilgiu išlieka stiprus kilmės šeimos dominavimas (63,1 %) (21 pav.). Finansinė vaiko globa reikalauja globėjų įsipareigojimo rūpintis vaiku motinos išvykimo laikotarpiu ne tik atliekant kasdienes buitines darbus, bet ir finansiškai vaiką aprūpinant. Šis įsipareigojimas siejamas su atsakomybėmis už materialinių vaiko poreikių patenkinimą. Minėtina, kad, analizuojant tiek instrumentinę, tiek finansinę vaiko globą, išryškėjo vienas atvejis, kai vaikas pats rūpinosi savo kasdiene priežiūra ir savo finansine globa. Šiuo atveju už vaiko gyvenamosios vietos globą buvo atsakinga kaimynė, o vaikas pats rūpinosi savo kasdiene ir finansine globa. Taip atsiskleidė vaiko savarankiškumas motinos išvykimo laikotarpiu ir globos susiskaidymas, kai globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos, instrumentinės ir finansinės globos atžvilgiais, išvykus motinai, nesutampa. Minėtas atvejis žymi išskirtį, tačiau, vertinant bendruosius rodiklius, matyti, kad išvykus motinai dominuoja vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės globos ir finansinės globos vientisumas.

Taigi vaiko globos pertvarka finansinės globos, kaip ir instrumentinės globos bei gyvenamosios vietos globos, atžvilgiu, išvykus motinai, nėra intensyvi, nes vaikas (-ai) dažniausiai lieka gyventi su savo tėvu ir (arba) seneliais. Vis dėlto minėtinis išskirtys, kai vaiko gyvenimas, išvykus motinai, finansinės ir instrumentinės globos aspektais pasikeičia iš esmės, atsakomybę deleguojant pačiam vaikui.

21 pav. *Globėjų charakteristikos pagal finansinę vaiko globa (išvykus motinai) (N = 100)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų (reikšmingų asmenų) tinklas (19 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi finansine vaiko globa ir taip parodo savo kaip globėjų įsitraukimą į vaiko materialinių poreikių patenkinimą. Išvykus motinai, išlaikoma moteriškosios giminės vaiko (-ų) globėjų linija. Šie asmenys ne tik teikia vaikui gyvenamąją globą, atlieka kasdinius vaiko priežiūros darbus, bet ir rūpinasi vaiku finansiškai, motinai išvykus dirbti į užsienį.

Tyrimo duomenų analizė išryškino vientisumą tarp vaiko gyvenamosios vietos globos, instrumentinės globos, finansinės globos ir tyrimo dalyvių namų ūkio struktūros. Pagrindiniai vaiko globėjai visais trimis vaiko globos pjūviais yra tyrimo dalyvės motina arba sutuoktinis ar partneris. Taigi atsakomybė už vaiko finansinę globą, išvykus motinai, labiausiai sutelkta vaiko močiutės (50,5 %) arba vaiko tėvo rankose (40,4 %) (19 lentelė).

19 lentelė. Asmenys, atsakingi už finansinę vaiko globą, išvykus motinai (N = 100)

	N	%
Jūsų motina	50	50,5 %
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	40	40,4 %
Jūsų tėvas	26	26,3 %
Jūsų sesuo / seserys	9	9,1 %
Jūsų dukra / dukros	6	6,1 %
Jūsų brolis / broliai	3	3,0 %
Jūsų draugai / pažįstami	3	3,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	3	3,0 %
Buvęs sutuoktinis	2	2,0 %
Niekas: vaikas rūpinosi savimi	1	1,0 %
Jūsų sūnus / sūnūs	1	1,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	1	1,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) draugai / pažįstami	1	1,0 %
Jūsų motinos giminės	1	1,0 %
Jūsų tėvo giminės	1	1,0 %
Kita	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant, kiek globėjų, išvykus motinai, buvo atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) finansinę globą, išryškėjo vaiko gyvenamosios vietos ir instrumentinės globos struktūrą atitinkanti vieno (56 %), dviejų (37 %) ir trijų (6 %) globėjų kiekybinė struktūra. Tiesioginės migracijos patirties turinčios tyrimo dalyvės (išvykusios motinos), pertvarkydamos vaiko globą finansinės globos požiūriu, suformuoja „globos trikampį“, kuriame globėjai dažniausiai yra vienas arba du asmenys. Neretai tai tyrimo dalyvės motina (48 %) arba sutuoktinis ar partneris (45 %). Globėjai gali būti ir trys reikšmingi asmenys. Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko finansinę globą dažniausiai atsakingi tyrimo dalyvės sutuoktinis ar partneris ir vaiko seneliai (93 %).

Transnacionalinė vaiko globos, išvykus motinai, pertvarka finansinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus motinai, pagrindine vaiko globėja tampa tyrimo dalyvės motina (tyrimo dalyvės savo motina pasitiki labiausiai, antroje pozicijoje – sutuoktinis ar partneris, nors jis į finansinę vaiko globą įtraukiamas dažniau negu į instrumentinę globą); (2) išvykus motinai, dominuojantys vaiko globėjai finansinės globos atžvilgiu yra kilmės šeimos nariai; (3) vaiko globėjų charakteristikos instrumentinės,

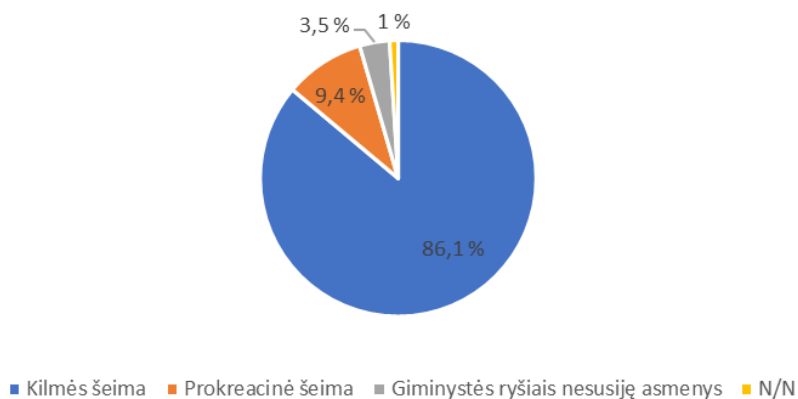
finansinės globos ir gyvenamosios vietos globos atžvilgiais, išvykus motinai, atitinka namų ūkio struktūrą ir tai dar kartą patvirtina vaiko globos pertvarkos vientisumą vaiko gyvenamosios vietos, kasdienių priežiūros darbų ir materialinių poreikių patenkinimo aspektais. Išskirčių atvejais galimas ypatingas vaiko savarankiškumo ir pasitikėjimo bei atsakomybės ugdymas, kai pačiam vaikui patikima jo kasdienių darbų ir finansinė globa.

Šeima, kurioje išvykę abu tėvai.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams, finansinę vaiko globą teikiančių asmenų charakteristikos atitinka gyvenamosios vietos ir instrumentinės vaiko globos struktūrą (22 pav.). Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, rūpinasi ir kasdieniais jo priežiūros darbais. Vaiko globėjai įsipareigoja vaiko tėvams ir pačiam vaikui rūpintis jo gyvenamąja vieta, globoja finansiškai bei prisiima atsakomybę už kasdienę priežiūrą, gerovę ir poreikių patenkinimą.

Taigi vaiko globos pertvarka, išvykus abiem tėvams, finansinės globos, kaip ir instrumentinės globos bei gyvenamosios vietos globos, atžvilgiu yra pakankamai intensyvi, nes vaiko globos procese fiziškai nebelieka nė vieno iš jo tėvų. Pasikeitęs gyvenimas reikalauja adaptacijos ir laiko visoms trimis šalims, sudarančioms „globos trikampį“. Išvykus abiem tėvams, vaikas dažniausiai lieka gyventi su kilmės šeimos nariais, kurie teikia instrumentinę (92,2 %) ir finansinę globą (86,1 %). Labai retai vaikas lieka gyventi su prokreacinės šeimos nariais (suaugusiais arba vyresniais broliais ar seserimis) (3,4 %), teikiančiais finansinę globą (9,4 %), ar su giminystės ryšių neturinčiais asmenimis (3,3 %), kurie rūpinasi materialine jo gerove (3,5 %).

Globėjų charakteristikos pagal finansinę vaiko globą: išvykę abu tėvai

22 pav. *Globėjų charakteristikos pagal finansinę vaiko globą (išvykus abiem tėvams) (N = 102)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų (reikšmingų asmenų) tinklas (20 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi finansine vaiko globa ir taip parodo savo kaip globėjų įsitraukimą į vaiko materialinės gerovės kūrimą ir palaikymą tėvų išvykimo laikotarpiu. Išvykus abiem tėvams, išlaikoma moteriškosios giminės vaiko (-ų) globėjų linija. Globėjai ne tik teikia vaikui gyvenamosios vietos globą, atlieka kasdienes vaiko priežiūros darbus, bet ir rūpinasi vaiku finansiškai, abiem tėvams išvykus dirbti į užsienį.

Tyrimo duomenų analizė išryškino vientisumą tarp vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės ir finansinės globos. Pagrindinis vaiko globėjas finansinės globos kontekste yra tyrimo dalyvių motina (62 %) arba tėvas (40 %). Taigi atsakomybė už vaiko finansinę globą, išvykus abiem tėvams, labiausiai sutelkta vaiko senelių rankose (20 lentelė). Minėtina, kad į finansinę vaiko globą įsitraukia ir tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (11 %). Tai rodo, kad finansinei vaiko globai nėra būtinas fizinis buvimas kartu. Finansinė vaiko globa tarp tėvų ir vaikų gali vykti virtualiai, tėvams būnant užsienyje, o vaikams tuo metu gyvenant Lietuvoje.

20 lentelė. *Asmenys, atsakingi už finansinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams (N = 102)*

	N	%
Jūsų motina	62	62,0 %
Jūsų tėvas	40	40,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	25	25,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	18	18,0 %
Jūsų sesuo / seserys	14	14,0 %
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	11	11,0 %
Jūsų brolis / broliai	5	5,0 %
Jūsų motinos giminės	5	5,0 %
Jūsų dukra / dukros	4	4,0 %
Jūsų sūnus / sūnūs	4	4,0 %
Jūsų draugai / pažįstami	4	4,0 %
Jūsų tėvo giminės	3	3,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) draugai / pažįstami	1	1,0 %
Jūsų motinos draugai / pažįstami	1	1,0 %
Vyro dėdė	1	1,0 %
Vyro teta	1	1,0 %
Brolio žmona (brolienė)	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

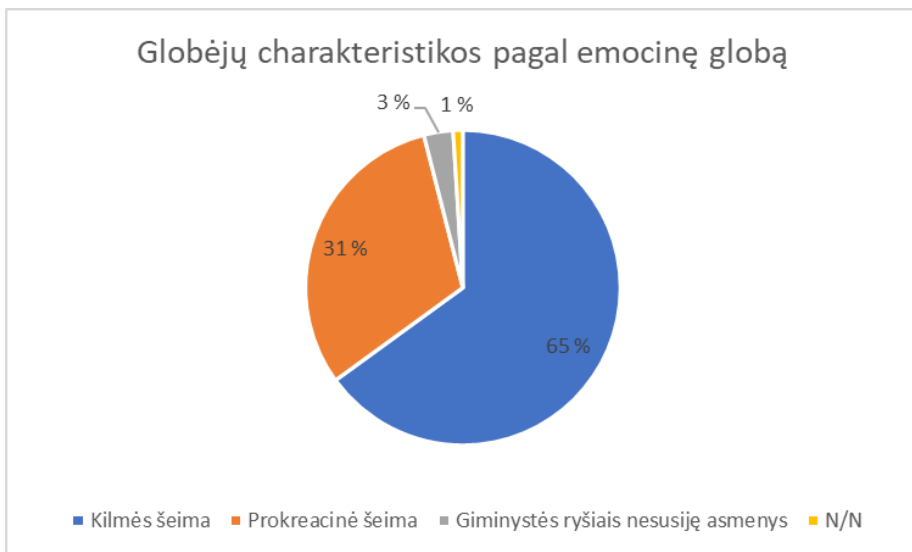
Analizuojant, kiek globėjų, išvykus abiem tėvams, buvo atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) finansinę globą, išryškėjo vaiko gyvenamosios vietos globos struktūrą atitinkanti vieno (36,3 %), dviejų (41,2 %), trijų (16,7 %), keturių (9,8 %) ir penkių (2 %) globėjų kiekybinė struktūra. Finansinės globos atžvilgiu pagrindinis vaiko globėjas yra tyrimo dalyvių motina (58,8 %). Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko finansinę globą dažniausiai atsakingi tyrimo dalyvių tėvai (83,1 %).

Transnacionalinė vaiko globos, išvykus abiem tėvams, pertvarka vaiko finansinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus abiem tėvams, pagrindiniu vaiko globėju tampa tyrimo dalyvių motina arba abu tėvai (tyrimo dalyviai labiausiai pasitiki savo motina); (2) finansinės globos atžvilgiu dominuojantys vaiko globėjai, išvykus abiem tėvams, yra kilmės šeimos nariai; (3) į finansinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams, įsitraukia ir tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė); tai rodo, kad finansinė globa, išvykus abiem tėvams, teikiama ne tik per fizinį buvimą kartu, bet ir virtualiai.

4. Globėjų charakteristikos pagal vaikui teikiamą emocinę pagalbą.

Tėvams išvykus dirbti į užsienį, emocinė vaiko būseną yra vienas iš esminių veiksnių, turinčių įtakos tiek vaiko, tiek išvykusių tėvų gyvenimo kokybei. Analizuojant vaiko globos pertvarką emocinės vaiko globos atžvilgiu, tikslinga atskleisti globėjų charakteristikas, atsižvelgiant į emocinę vaiko globą, ir parodyti, kaip į šią globą įsitraukia vaiko globėjai. Keliamas klausimas, ar galima nustatyti vaiko emocinės globos pertvarkos skirtumus, palyginti su gyvenamosios vietos, instrumentinės ir finansinės globos aspektais, ar yra išlaikomas vaiko globos pertvarkos vientisumas.

Bendroji vaiko globėjų charakteristikų analizė emocinės globos atžvilgiu atskleidžia, kad globėjų struktūra analizuojamu aspektu atitinka gyvenamosios vietos vaiko globėjų struktūrą, t. y. vaiko emocinė globa deleguojama kilmės šeimos nariams (65 %). Atkreiptinas dėmesys, kad į emocinę vaiko globą taip pat įtraukiami prokreacinės šeimos nariai (31 %) ir giminystės ryšiais nesusiję asmenys (3 %) (23 pav.).

23 pav. Globėjų charakteristikos pagal vaiko emocinę globą ($N = 331$)

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Globėjų charakteristikos pagal emocinę vaiko globą atskleidė didelę reikšmingų asmenų, įtrauktų į emocinę vaiko globą, įvairovę, tačiau pagrindinių reikšmingų asmenų branduolys išliko toks pats, kaip ir gyvenamosios vietos, instrumentinės globos ir finansinės globos atvejais. Skirtina: tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (50,5 %), motina

(48 %), tėvas (26,2 %), sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina (14,5 %), sesuo ar seserys (12,3 %) (21 lentelė). Duomenų analizės rezultatai patvirtina vaiko globos pertvarkos vientisumą visais keturiais pjūviais: vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos. Be to, atskleidžiamos ir dar kartą patvirtinamos išvykusių tėvų pastangos išlaikyti stabilumą ir į vaiko emocinę globą įtraukti savo šeimos ar giminės narius kaip pagrindinius reikšmingus asmenis, prisiimančius atsakomybę už emocinę vaiko globą tėvų išvykimo laikotarpiu.

Globėjų charakteristikų vientisumas ir stabilumas atskleidžia išvykusių tėvų sisteminį vaiko globos delegavimo dėmenį, kai išvykę tėvai rūpinasi visapusiška vaiko globa ir poreikių tenkinimu, o ne fragmentiškai pertvarko vaiko globą gyvendami per atstumą. Minėtina tai, kad vaiko emocinės globos duomenys tarp vaiko globėjų leido išskirti ir dar vieną asmenį – kaimynę. Taip akcentuojama vaiko emocinės globos reikšmė ir būtinybė. Atkreiptinas dėmesys, kad kaimynė globėjų charakteristikose figūravo tik prie vaiko gyvenamosios vietos globėjų, o instrumentine ir finansine vaiko globa 15 m. paauglys rūpinosi pats. Vaiko emocinės globos teikėja tampa ne tik kaimynė, bet ir vaiko draugai ar pažįstami. Taip sustiprinama ir patvirtinama prielaida, kad vaiko globėjai tėvų išvykimo laikotarpiu gali būti ir giminystės ryšiais nesusiję asmenys.

21 lentelė. Asmenys, atsakingi už emocinę vaiko globą (N = 331)

	N	%
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	164	49,5 %
Jūsų motina	156	47,1 %
Jūsų tėvas	85	25,7 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	47	14,2 %
Jūsų sesuo / seserys	40	12,1 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	24	7,3 %
Jūsų brolis / broliai	12	3,6 %
Jūsų dukra / dukros	11	3,3 %
Jūsų draugai / pažįstami	10	3,0 %
Jūsų sūnus / sūnūs	9	2,7 %
Jūsų motinos giminės	9	2,7 %
Neatsakė	6	1,8 %
Jūsų tėvo giminės	4	1,2 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) draugai / pažįstami	3	0,9 %
Jūsų motinos draugai / pažįstami	1	0,3 %
Jūsų tėvo draugai / pažįstami	1	0,3 %
Kita	1	0,3 %
Vyro dėdė	1	0,3 %
Vyro teta	1	0,3 %
Brolio žmona (brolinė)	1	0,3 %
Buvęs sutuoktinis	1	0,3 %
Kaimynė	1	0,3 %
Vaiko draugai, pažįstami	1	0,3 %

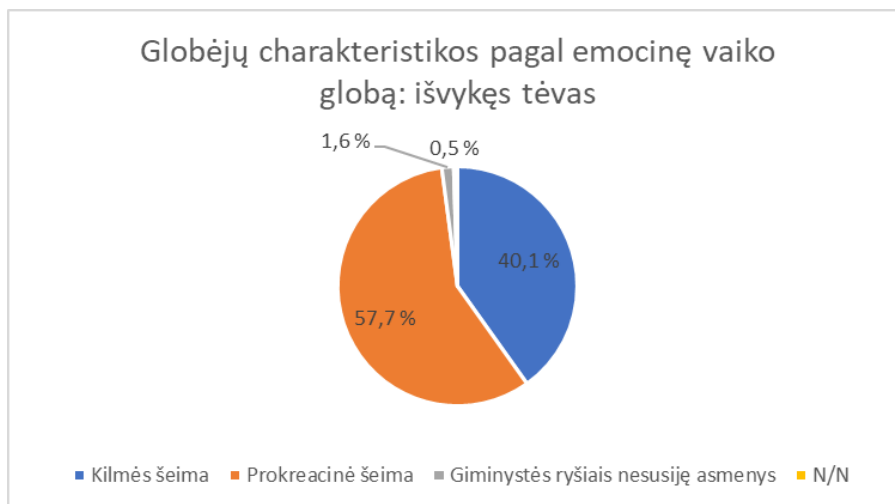
Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globos pertvarka tėvų išvykimo laikotarpiu kiekybiniu struktūros analizės pjūviu atskleidžia, kiek globėjų buvo atsakingi už Lietuvoje likusio gyventi vaiko (-ų) emocinę globą. Kvotinės tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių duomenų analizės rezultatai parodė, kad globėjų skaičiaus atžvilgiu į emocinę globą įtraukiama daugiausia vaiko globėjų. Išryškėjo atvejis, kai už emocinę vaiko globą tėvų išvykimo laikotarpiu buvo atsakingi šeši asmenys (sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), sūnus (-ūs), dukra (-os), motina, sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina ir motinos draugai ar pažįstami). Taigi emocinės vaiko globos atžvilgiu išryškėjo vieno (55,7 %), dviejų (28,8 %), trijų (10,1 %), keturių (3,9 %), penkių (1,2 %) ir šešių (0,2 %) globėjų kiekybinė struktūra. Esant vienam emocinę globą vaikui teikiančiam asmeniui, pagrindinis globėjas, kaip ir kitais vaiko globos aspektais, išlieka tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (26,9 %). Globėjų esant daugiau, svarbiausi išlieka tyrimo dalyvio tėvai (23,3 %). Minėtina, kad, palyginti su kitais vaiko globos atvejais, emocinės vaiko globos atveju vienas globėjas pasirenkamas rečiausiai. Tai rodo, kad į užsienį išvykę tėvai transnacionalinės vaiko globos pertvarkos metu į vaiko emocinę globą stengiasi įtraukti daugiau globėjų, kad užtikrintų vaikui emocinę globą.

Transnacionalinė vaiko globos pertvarka vaiko emocinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykę tėvai į emocinę vaiko globą įtraukia daugiausia asmenų tiek globėjų konfigūracijų (nuo vieno iki šešių globėjų), tiek apskritai globėjų skaičiaus prasme (nuo 483 iš viso įtrauktų reikšmingų asmenų vaiko gyvenamosios vietos globos požiūriu, 512 instrumentinės globos požiūriu, 564 finansinės globos požiūriu iki 583 iš viso į vaiko emocinę globą įtrauktų reikšmingų asmenų); (2) išryškėjo vaiko globos pertvarkos vientisumas ir stabilumas vaiko gyvenamosios, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos atžvilgiais; išvykę tėvai kuria vientisą vaiko globos pertvarkos sistemą keturiais atskirais, tačiau persidengiančiais aspektais; (3) vaiko globėjai tėvų išvykimo laikotarpiu nebūtinai yra tik giminystės ryšiais susiję asmenys – išryškėjo globos delegavimo artimumo kriterijus, kuris ne visada susijęs giminystės ryšiais, t. y. gali būti ir tarp giminystės ryšiais nesusijusių asmenų.

Šeima, kurioje išvykęs tėvas.

Nustatyta, kad, į užsienį išvykus tėvui, vaikui emocinę paramą teikia prokreacinės (57,7 %) ir kilmės (40,1 %) šeimos nariai bei giminystės ryšiais nesusiję asmenys (1,6 %) (24 pav.). Išryškėjo atvejis, kai išvykęs tėvas nežinojo, kas rūpinasi jo vaiko (-ų) emocine globa. Kaip matyti, rūpinantis Lietuvoje likusių vaikų emocine gerove, šiek tiek dominuoja prokreacinės šeimos nariai.

24 pav. *Globėjų charakteristikos pagal vaiko emocinę globą (išvykus tėvui) (N = 104)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų (reikšmingų asmenų) tinklas (22 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi emocine vaiko globa ir taip parodo įsitraukimą į vaiko poreikių tenkinimą, užtikrinant emocinę gerovę. Pagrindinė emocinės globos vaikui (-ams) teikėja yra tyrimo dalyvių sutuoktinė ar partnerė (94,2 %), kuri yra visapusiškai (gyvenamosios vietos, instrumentinės ir finansinės globos atžvilgiais) dominuojanti vaiko (-ų) globėja tėvo išvykimo laikotarpiu. Taigi išlaikomas moteriškosios giminės globėjų linijos dominavimas.

Tyrimo duomenų analizė išryškino vientisumą tarp vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės, emocinės globos ir tyrimo dalyvių namų ūkio struktūros. Pagrindinė vaiko globėja visais keturiais vaiko globos pjūviais yra vaiko motina, tačiau į globos procesą įtraukiami ir vaiko seneliai (tyrimo dalyvių tėvai) bei respondentų sutuoktinės ar partnerės motina. Taigi atsakomybė už vaiko gyvenamąją vietą, kasdienę priežiūrą, finansinę globą ir emocinę paramą, išvykus tėvui, labiausiai sutelkta tyrimo dalyvio sutuoktinės ar partnerės (94,2 %) rankose, tačiau įtraukiami ir vaiko (-ų) seneliai (22 lentelė).

22 lentelė. Asmenys, atsakingi už emociją vaiko globą, išvykus tėvui (N = 104)

	N	%
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	97	94,2 %
Jūsų motina	29	28,2 %
Jūsų tėvas	15	14,6 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	13	12,6 %
Jūsų sesuo / seserys	8	7,8 %
Jūsų sūnus / sūnūs	5	4,9 %
Jūsų dukra / dukros	3	2,9 %
Jūsų brolis / broliai	3	2,9 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	3	2,9 %
Jūsų draugai / pažįstami	1	1,0 %
Jūsų motinos giminės	1	1,0 %
Jūsų tėvo giminės	1	1,0 %
Jūsų motinos draugai / pažįstami	1	1,0 %
Jūsų tėvo draugai / pažįstami	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

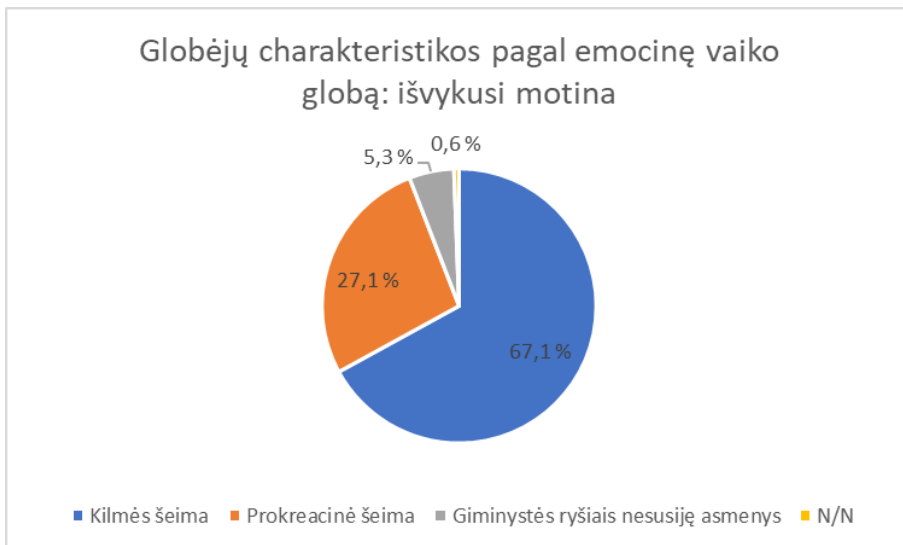
Analizuojant vaiko emocinės paramos globėjų struktūrą kiekybiniu pūviu, išryškėjo vieno (59,6 %), dviejų (17,3 %), trijų (13,5 %), keturių (5,8 %), penkių (1,9 %) ir šešių (1 %) globėjų kiekybinė struktūra. Išvykus tėvui, emociją paramą vaikui (-ams) dažniausiai teikia vienas globėjas – tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė (95,3 %). Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko emociją globą dažniausiai atsakinga tyrimo dalyvio sutuoktinė ar partnerė ir tyrimo dalyvio arba jo sutuoktinės ar partnerės tėvai (75,6 %).

Transnacionalinė vaiko globos, išvykus tėvui, pertvarka vaiko emocinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus tėvui, pagrindinė ir dažniausiai vienintelė vaiko emocinės paramos teikėja tampa vaiko motina; taip patvirtinamas vaiko gyvenamosios vietos, kasdienių darbų, finansinės ir emocinės vaiko globos stabilumas, kuris atitinka išvykusio tėvo namų ūkio struktūrą; (2) skirtingai negu buvo matyti analizuojant bendrąją vaiko globėjų struktūrą, išvykus tėvui, dominuojantys vaiko globėjai instrumentinės, finansinės ir emocinės globos atžvilgiais yra prokreacinės šeimos nariai.

Šeima, kurioje išvykusi motina.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, dominuojantys emocinės paramos vaikui teikėjai yra kilmės šeimos nariai (67,1 %) (25 pav.). Emocinė vaiko globa reikalauja globėjų įsipareigojimo rūpintis vaiku motinos išvykimo laikotarpiu ne tik atliekant kasdienes buitines darbus ar finansiškai aprūpinant

vaiką – šis įsipareigojimas susijęs su atsakomybe už emocinių vaiko poreikių patenkinimą.

25 pav. *Globėjų charakteristikos pagal vaiko emocinę globą (išvykus motinai) (N = 100)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų (reikšmingų asmenų) tinklas (23 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi emocine vaiko globa ir taip parodo savo kaip globėjų įsitraukimą į vaiko emocinių poreikių patenkinimą. Išvykus motinai, išlaikoma moteriškosios giminės vaiko (-ų) globėjų linija. Globėjai ne tik teikia vaikui gyvenamosios vietos globą, atlieka kasdienius vaiko priežiūros darbus, rūpinasi vaiku finansiškai, bet ir teikia emocinę paramą vaikui, motinai išvykus dirbti į užsienį.

Tyrimo duomenų analizė išryškino globėjų charakteristikų vientisumą tarp vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės, emocinės globos ir tyrimo dalyvių namų ūkio struktūros. Pagrindinis vaiko globėjas visais pjūviais yra tyrimo dalyvės motina arba sutuoktinis ar partneris. Taigi atsakomybė už vaiko emocinę globą, išvykus motinai, labiausiai sutelkta vaiko močiutės (60,6 %) arba vaiko tėvo rankose (41,4 %) (23 lentelė).

23 lentelė. Asmenys, atsakingi už emociinę vaiko globą, išvykus motinai (N = 100)

	N	%
Jūsų motina	60	60,6 %
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	41	41,4 %
Jūsų tėvas	28	28,3 %
Jūsų sesuo / seserys	13	13,1 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	6	6,1 %
Jūsų dukra / dukros	5	5,1 %
Jūsų draugai / pažįstami	5	5,1 %
Jūsų brolis / broliai	3	3,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	2	2,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) draugai / pažįstami	1	1,0 %
Jūsų motinos giminės	1	1,0 %
Jūsų tėvo giminės	1	1,0 %
Kita	1	1,0 %
Buvęs sutuoktinis	1	1,0 %
Kaimynė	1	1,0 %
Vaiko draugai, pažįstami	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Emocinės vaiko (-ų) globos, išvykus motinai, teikėjų kiekybinis analizės pjūvis atskleidė vieno (43 %), dviejų (45 %), trijų (10 %) ir keturių (2 %) globėjų kiekybinę struktūrą. Tiesioginės migracijos patirties turinčios tyrimo dalyvės (išvykusios motinos), pertvarkydamos vaiko globą emociinės globos atžvilgiu, suformuoja „globos trikampį“, kuriame globėjai dažniausiai yra vienas arba du asmenys. Neretai tai tyrimo dalyvės motina (46 %) arba sutuoktinis ar partneris (33 %). Emocinės globos atžvilgiu pagrindinis vaiko globėjas yra tyrimo dalyvės motina (39,5 %). Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko emociinę globą dažniausiai atsakingi tyrimo dalyvės sutuoktinis ar partneris ir vaiko seneliai (93 %).

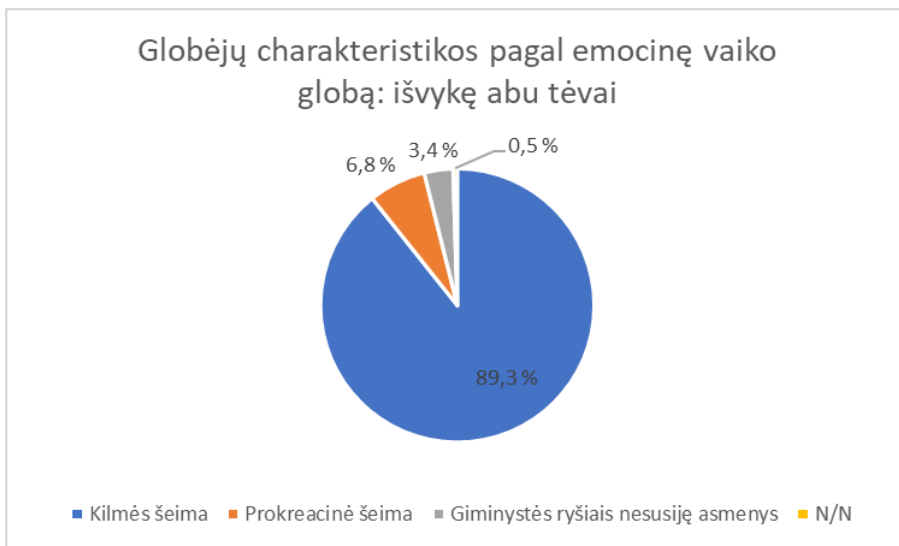
Transnacionalinė vaiko globos, išvykus motinai, pertvarka vaiko emociinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus motinai, pagrindine vaiko globėja tampa tyrimo dalyvės motina (tyrimo dalyvės labiausiai pasitiki savo motina, o tik tada sutuoktiniu ar partneriu, nors į emociinę vaiko globą sutuoktinis ar partneris įtraukiamas intensyviau negu į instrumentinę ar finansinę vaiko globą); (2) išvykus motinai, dominuojantys vaiko globėjai emociinės globos atžvilgiu yra kilmės šeimos nariai; (3) vaiko globėjų charakteristikos instrumentinės, finansinės, emociinės ir

gyvenamosios vietos globos atžvilgiais atitinka išvykusios motinos namų ūkio struktūrą ir tai dar kartą patvirtina vaiko globos pertvarkos vientisumą vaiko gyvenamosios vietos, kasdienių priežiūros darbų, materialinių poreikių tenkinimo ir emocinės paramos aspektais.

Šeima, kurioje išvykę abu tėvai.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams, emocinę globą vaikui (-ams) teikiančių asmenų charakteristikos atitinka gyvenamosios vietos, instrumentinės ir finansinės vaiko globos charakteristikas (26 pav.). Asmenys, su kuriais lieka gyventi vaikas, rūpinasi kasdieniais šio vaiko priežiūros darbais (gamina valgyti, skalbia drabužius, veža į darželį, mokyklą ar būrelius), tenkina jo materialinius poreikius ir teikia emocinę paramą. Vaiko globėjai įsipareigoja vaiko tėvams ir pačiam vaikui rūpintis jo gyvenamosios vietos, kasdiene priežiūra, finansine ir emocine globa bei prisiima atsakomybę už vaiko gerovę ir poreikių patenkinimą.

Išvykus abiem tėvams, vaikas dažniausiai lieka gyventi su kilmės šeimos nariais, kurie teikia instrumentinę (92,2 %), finansinę (86,1 %) ir emocinę globą (89,3 %). Labai retai emocinę paramą vaikui teikia prokreacinės šeimos nariai (suaugę arba vyresni broliai ar seserys) (6,8 %), labai retais atvejais – giminytės ryšių neturintys asmenys (3,4 %) (26 pav.).

26 pav. *Globėjų charakteristikos pagal vaiko emocinę globą (išvykus abiem tėvams) (N = 102)*

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Vaiko globėjų (reikšmingų asmenų) tinklas (24 lentelė) atskleidžia asmenis, kurie rūpinasi emociine vaiko globa ir taip parodo savo kaip globėjų įsitraukimą į vaiko emocinės paramos kūrimą abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu. Tyrimo duomenų analizė išryškino vientisumą tarp vaiko gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos. Pagrindinis vaiko globėjas emocinės globos kontekste yra tyrimo dalyvių motina (63,4 %) arba tėvas (39,6 %). Taigi atsakomybė už vaiko emocinę globą, išvykus abiem tėvams, labiausiai sutelkta vaiko senelių (tyrimo dalyvių tėvų) rankose (24 lentelė). Minėtina tai, kad į emocinę vaiko globą, kaip ir finansinės globos atveju, įsitraukia ir tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė) (6,9 %). Tai rodo, kad emociinei vaiko globai nėra būtinas fizinis buvimas kartu. Emocinė vaiko globa tarp išvykusių tėvų ir vaikų sėkmingai gali vykti virtualiai, tėvams būnant užsienyje, o vaikams tuo metu gyvenant Lietuvoje.

24 lentelė. *Asmenys, atsakingi už emocinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams (N = 102)*

	N	%
Jūsų motina	64	63,4 %
Jūsų tėvas	40	39,6 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) motina	27	26,7 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) tėvas	18	17,8 %
Jūsų sesuo / seserys	17	16,8 %
Jūsų sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė)	7	6,9 %
Jūsų motinos giminės	7	6,9 %
Jūsų brolis / broliai	6	5,9 %
Jūsų sūnus / sūnūs	4	4,0 %
Jūsų draugai / pažįstami	4	4,0 %
Jūsų dukra / dukros	3	3,0 %
Jūsų sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) draugai / pažįstami	2	2,0 %
Jūsų tėvo giminės	2	2,0 %
Vyro dėdė	1	1,0 %
Vyro teta	1	1,0 %
Brolio žmona (brolienė)	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Analizuojant emocinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams, kiekybinis globėjų charakteristikų analizės pjūvis atskleidė vieno (34,3 %), dviejų

(44,1 %), trijų (10,8 %), keturių (7,8 %) ir penkių (2,9 %) globėjų kiekybinę struktūrą. Emocinės globos atžvilgiu pagrindinė vaiko globėja yra tyrimo dalyvių motina (37,1 %). Esant daugiau negu vienam globėjui, už vaiko emocinę globą dažniausiai atsakingi tyrimo dalyvių tėvai (89,6 %).

Transnacionalinė vaiko globos, išvykus abiem tėvams, pertvarka vaiko emocinės globos atžvilgiu atskleidė kelis svarbius aspektus: (1) išvykus abiem tėvams, pagrindiniais vaiko globėjais tampa tyrimo dalyvių motina arba abu tėvai (tyrimo dalyviai labiausiai pasitiki savo motina); (2) išvykus abiem tėvams, dominuojantys vaiko globėjai emocinės globos atžvilgiu yra kilmės šeimos nariai; (3) į emocinę vaiko globą, išvykus abiem tėvams, įsitraukia ir tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė); tai reiškia, kad emocinė ir finansinė globa, išvykus abiem tėvams, teikiama ne tik per fizinį buvimą kartu, bet ir virtualiai.

3.2. Šeiminių ryšių plėtojimas tėvams ir vaikams gyvenant abipus sienų

Transnacionalinėse šeimose, išvykus tėvams, ne tik vyksta vaiko globos pertvarka, bet keičiasi ir šeiminiai ryšiai. Šeiminių ryšių ypatumus transnacionalinėse šeimose atskleidžia šeiminės praktikos. Kyla klausimas, ar geografinis atstumas suardo šeimą ir ji tampa „suskilusi ir fragmentuota“ (Baldassar, Merla, 2014), ar šeiminių ryšių puoselėjimo praktikos kinta, kad transnacionalinės šeimos išsaugotų šeiminių bendrumą gyvendamos per atstumą. Svarbu atkreipti dėmesį į veiklas, kuriomis, demonstruodamos jas reikšmingiems asmenims, transnacionalinės šeimos plėtoja šeiminius ryšius.

Šeiminius ryšius plėtoti gyvenant per atstumą padedančios šeiminės praktikos disertacijoje atskleidžiamos trimis pjūviais. Skirtina: (1) išvykusio tėvo, motinos ar abiejų tėvų komunikacinės veiklos ir jų dažnis (kokiais būdais?); (2) išvykusio tėvo, motinos ar abiejų tėvų veiklos, orientuotos į šeiminių ryšių išsaugojimą (ką daro tėvai?); (3) išvykusio tėvo, motinos ar abiejų tėvų požiūris į globėjo veiklas, orientuotas į šeiminių ryšių išsaugojimą (ką daro globėjai?).

1. Transnacionalinių šeimų komunikacinės veiklos ir jų dažnis (kokiais būdais ir kaip dažnai bendraujama?)

Kasdienis transnacionalinis šeimos gyvenimas remiasi praktikomis, kurias naudoja per atstumą gyvenantys tėvai ir vaikai. Kasdienės praktikos padeda kurti ir plėtoti šeiminius ryšius. Tarpusavio bendravimas, kaip vienas iš tėvų ir vaikų santykius kuriančių ir plėtojančių bendravimo būdų, aprėpia tiek akistatinį, tiek virtualų bendravimą. Išvykus tėvui ar motinai, siekiant

palaikyti šeiminius ryšius per atstumą, vyksta „teiravimosi-kontroliniai“ pokalbiai, „intymūs pokalbiai“ ir vizualiai rodomas dėmesys (Juozeliūnienė, Martinkėnė ir Budginaitė-Mačkinė, 2020). Taigi, tėvams išvykus dirbti į užsienį, o vaikams liekant gyventi Lietuvoje, įprastinis tėvų ir vaikų bendravimas pasikeičia, kinta įprastos bendravimo formos, tačiau atsiranda kiti būdai plėtoti šeiminius ryšius per atstumą. Disertacijoje nėra galimybės palyginti komunikacinių tėvų ir vaikų ryšio plėtojimo tradicijų prieš išvykstant tėvams gyventi į užsienį ir tėvams jau išvykus, tačiau galima atskleisti komunikacinius transnacionalinių šeimų kanalus ir jų naudojimo dažnį gyvenant per atstumą.

Tėvų išvykimo laikotarpiu dominuoja virtualus tėvų ir vaikų tarpusavio ryšius plėtojantis komunikacinis kanalas (25 lentelė). Išvykę tėvai ir Lietuvoje gyvenantys vaikai dažniausiai bendrauja naudodami vaizdo skambučius (pvz., *Skype*, *WhatsApp* ir kt.) (64,7 %), skambina įvairiomis programomis, nenaudodami vaizdo kameros (pvz., *Viber*, *WhatsApp*, *Skype* ir pan.) (53,8 %), dalijasi nuotraukomis, vaizdo įrašais (pvz., *Instagram*, *Whatsapp* ir pan.) (45,3 %), skambina telefonu (45 %) arba susirašinėja internete (pvz., *Facebook*, *Viber*, *WhatsApp* ir pan.) (43,2 %). Duomenys rodo, kad virtualus bendravimas gyvenant per atstumą kompensuoja akistatinio bendravimo trūkumą. Virtualaus ir akistatinio bendravimo intensyvumą plėtojant ryšius su Lietuvoje gyvenančiais vaikais tyrimo dalyviai galėjo atskleisti pasirinkdami atsakymą trijų padalų dažnio skalėje („dažnai“, „kartais“ ir „niekada arba beveik niekada“). Dalyvaudami tyrime ir nurodydami savo šeiminių ryšių puoselėjimo ypatumus (pasirinkimą naudoti įvairiomis komunikacinėmis priemonėmis ir jų taikymo dažnį), transnacionalinių šeimų tėvai į pirmą vietą išskėlė įvairialypį virtualųjį bendravimą, kurio svarbiausia dalis – galimybė bendrauti įjungus vaizdo kamerą. Tikėtina, kad būtent vaizdas – galimybė matyti vienam kitą – kompensuoja transnacionalinėse šeimose atsirandantį gyvo buvimo kartu trūkumą.

25 lentelė. Transnacionalinių šeimų komunikaciniai kanalai ir dažnis (N = 331)

	Dažnai		Kartais		Niekada ar beveik niekada		Nežino, neatsakė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bendravote asmeniškai: vaikas / vaikai aplankydamo Jus užsienyje	43	13,0 %	97	29,3 %	174	52,6 %	17	5,1 %
Bendravote asmeniškai: lankydamote vaiką / vaikus Lietuvoje	127	38,4 %	151	45,6 %	44	13,3 %	9	2,7 %
Naudojotės vaizdo skambučiais (pvz., Skype, Whatsapp ir pan.)	214	64,7 %	73	22,1 %	34	10,3 %	10	3,0 %
Skambinote įvairiomis programomis be vaizdo (pvz., Viber, Whatsapp, Skype ir pan.)	178	53,8 %	75	22,7 %	57	17,2 %	21	6,3 %
Skambinote telefonu	149	45,0 %	115	34,7 %	46	13,9 %	21	6,3 %
Rašėte el. laiškus	82	24,8 %	66	19,9 %	152	45,9 %	31	9,4 %
Siuntėte laiškus ir siuntinius paštu	101	30,5 %	124	37,5 %	90	27,2 %	16	4,8 %
Susirašinėjote internete (pvz., Facebook, Viber, Whatsapp ir pan.)	143	43,2 %	51	15,4 %	108	32,6 %	29	8,8 %
Dalijotės nuotraukomis, video (pvz., Instagram, Whatsapp ir pan.)	150	45,3 %	71	21,5 %	89	26,9 %	21	6,3 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

2. Išvykusių tėvų veiklos, siekiant išsaugoti šeiminius ryšius (ką daro tėvai?)

Detali ir išsami transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumų analizė atskleidžia tėvų įsitraukimą į šeiminio bendrumo išsaugojimą gyvenant per atstumą su savo vaikais. Atsižvelgiant į tėvų pastangas išsaugoti šeiminių bendrumą, tikslinga panagrinėti, kaip tėvai į šias veiklas įsitraukia ir kaip intensyviai jie dalyvauja šeiminiame gyvenime fiziškai nebūdami kartu. Minėti aspektai išryškina transnacionalinių šeimų šeimos demonstravimo būtinybę. Kyla klausimas, kodėl transnacionaliai gyvenančioms šeimoms svarbu demonstruoti šeimą? J. Finch (2007) nuomone, migracijos sąlygomis gyvenančios šeimos patiria šeiminių ryšių organizavimo ir puoselėjimo pokyčių ir, norėdamos parodyti, kad jų šeimos statusas išlieka, nepaisant geografinio atstumo tarp tėvų ir vaikų, jos pradeda demonstruoti savo šeiminius santykius ir taip parodo, kad, „nepaisant pertvarkos, santykiai yra gyvybingi“ (Finch, 2007: 70).

Kvotinės tiesioginės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių duomenų analizės rezultatai atskleidžia būdus, kuriuos išvykę tėvai naudoja arba kurių nenaudoja, naudoja dažnai arba retai tam, kad parodytų, jog jų šeima yra veiksminga ir gyvybinga. Šiame kontekste išryškinamas tėvų įsitraukimas į vaiko „globos trikampį“. Vaiko globėjas šiuo aspektu tampa reikšmingas asmuo, kuriam ir yra demonstruojami tėvų ir vaikų šeiminiai santykiai, šeimai gyvenant per atstumą.

Informacija apie emocinę vaiko būklę tėvų išvykimo laikotarpiu yra pagrindinė šeiminių ryšių kokybę lemianti savybė. Didžioji dauguma tyrimo dalyvių (64,4 %) nurodė, kad jie dažnai prašydavo vaiko globėjo informuoti juos apie emocinę vaiko būklę (26 lentelė). Tikėtina, kad būtent emocinė vaiko būseną tėvų išvykimo laikotarpiu yra lemiamas veiksnys tęsti arba nutraukti transnacionalinį gyvenimo būdą. Žinodami, kaip jaučiasi Lietuvoje gyvenantis vaikas, kai tėvų šalia nėra, išvykę tėvai parodo šeiminių ryšių puoselėjimo svarbą ne per konkrečių veiklų vaikams atlikimą, o per emocinio artumo, kaip šeiminių ryšių puoselėjimo būdo, pobūdį.

Ne mažiau svarbus išvykusių tėvų šeimos demonstravimo veiksnys yra **materialinės vaiko gerovės užtikrinimas** dažnai siunčiant pinigus (61,6 %) ir siuntinius, dovanas (51,1 %) Lietuvoje gyvenantiems vaikams. Patvirtinamas tėvų išvykimo ekonominis tikslas, kai tėvai išvyksta tam, kad užtikrintų vaikams geresnes materialines gyvenimo sąlygas ir taip šeiminius ryšius bei šeiminio bendrumo jausmą plėtoja per materialinius veiksmus.

Kitas svarbus tėvų įsitraukimo į šeiminių ryšių plėtojimą, gyvenant per atstumą, veiksnys yra **tėvų kontrolė**. Tyrimo duomenų analizė išryškino

dvejopą išvykusių tėvų kontrolės mechanizmą – per vaiko globėjo kontrolę, kalbinant patį globėją, ir per vaiko globėjo kontrolę, teiraujantis vaiko. Išvykę tėvai dažnai skambino vaiko globėjui ir teiravosi, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis (58,6 %). Atitinkamai panašiu dažnumu išvykę tėvai skambino vaikui ir teiravosi, ar globėjas tinkamai atlieka visas užduotis (52,3 %) (26 lentelė). Šie aspektai išryškino išvykusių tėvų šeimos demonstravimą per rūpestingumą ir kontrolę. Skambindami ir teiraudamiesi apie vaiko globėjo atliekamas veiklas, išvykę tėvai demonstruoja, kad jiems rūpi, kaip vyksta jų šeimos gyvenimas jiems fiziškai nesant kartu su vaikais. Be to, jiems rūpi ir tai, kad būtų atliktos tos veiklos, kurias jie yra paskyrę atlikti vaiko globėjui. Taip išryškinamas virtualus įsitraukimas į šeiminio bendrumo išsaugojimą gyvenant per atstumą. Nepaisant to, kad išvykusiems tėvams svarbu, kaip atliekamos jų paskirtos veiklos, tyrimo duomenų analizės rezultatai rodo, kad jie labiau kartais (41,4 %) negu dažnai (35,3 %) aptardavo ir paskirdavo vaiko globėjui darbus, kuriuos šis turėtų atlikti jų išvykimo laikotarpiu. Be to, beveik pusė tyrimo dalyvių (46,2 %) nurodė, kad savo išvykimo laikotarpiu nesirinkdavo ir neskirdavo už vaiko priežiūrą minėtu laikotarpiu atsakingo asmens. Taigi, nors išvykusiems tėvams svarbi vaiko globėjo kontrolė, tėvai retai pasirinkdavo ir paskirdavo reikšmingus asmenis vaiko globėjais bei retai aptardavo ir paskirdavo darbus, kuriuos reikia atlikti, prižiūrint jų vaikus. Vykdydami virtualią vaiko globėjo kontrolę, išvykę tėvai demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip tėvų statusą ir įsitraukimą į šeiminių gyvenimą bei šeiminių ryšių puoselėjimą gyvenant per atstumą.

26 lentelė. Tėvų įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą (N = 331)

	Dažnai		Kartais		Niekada ar beveik niekada		Nežino, neatsakė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Aptardavote ir paskirstydavote darbus, kuriuos reikės atlikti, prižiūrint vaiką / vaikus Lietuvoje	117	35,3 %	137	41,4 %	65	19,6 %	12	3,6 %
Pasirinkdavote ir paskirdavote už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingą asmenį (asmenis)	76	23,0 %	78	23,6 %	153	46,2 %	24	7,3 %
Skambindavote už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingam asmeniui (asmenims) ir teiraudavotės, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis	194	58,6 %	80	24,2 %	46	13,9 %	11	3,3 %
Skambindavote savo vakui / vaikams, norėdami sužinoti, ar juos prižiūrintis asmuo(asmenys) tinkamai atlieka visas užduotis	173	52,3 %	85	25,7 %	55	16,6 %	18	5,4 %
Prašydavote, kad už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingas asmuo (asmenys) informuotų Jus apie tai, kaip jaučiasi vaikas / vaikai	213	64,4 %	75	22,7 %	31	9,4 %	12	3,6 %
Atvykdavote į Lietuvą įsitikinti, kaip vyksta vaiko / vaikų priežiūra	113	34,1 %	132	39,9 %	68	20,5 %	18	5,4 %
Siūsdavote pinigus vaiko / vaikų reikmėms	204	61,6 %	89	26,9 %	26	7,9 %	12	3,6 %
Siūsdavote vaikui / vaikams siuntinius, dovanas	169	51,1 %	121	36,6 %	29	8,8 %	12	3,6 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Transnacionalinės šeimos išryškino virtualios komunikacijos ir kontrolės svarbą gyvenant per atstumą bei susilpnino akistatinio bendravimo ir kontrolės reikšmę gyvenant transnacionaliai. Vos 34,1 proc. tyrimo dalyvių nurodė, kad jie dažnai atvykdavo į Lietuvą įsitikinti, kaip vyksta vaiko priežiūra (26 lentelė). Tai dar kartą patvirtina išvykusių tėvų susitelkimą į labiau virtualių šeiminių ryšių su Lietuvoje likusiais gyventi vaikais plėtojimo būdą. Akistatinis bendravimas transnacionalinėms šeimoms yra svarbus, tačiau jis nėra vienintelis ir pagrindinis šeiminio bendrumo per atstumą plėtojimo būdas.

3. Išvykusių tėvų požiūris į globėjo veiklą, padedančią plėtoti šeiminius ryšius (ką daro globėjai?)

Išvykusių tėvų ir Lietuvoje gyvenančių vaikų komunikacija bei tėvų įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą gyvenant per atstumą nėra vieninteliai esminiai transnacionalinių šeiminių ryšių plėtojimo būdai. Ne mažiau svarbus yra vaiko globėjo vaidmuo plėtojant transnacionalinius tėvų ir vaikų šeiminius ryšius. Globėjai yra trečia lygiavertė transnacionalinio „globos trikampio“ grandis, kurios įsitraukimas padeda transnacionalinėms šeimoms išsaugoti buvimo šeima jausmą nepaisant geografinio atstumo.

Pagrindinės vaiko globėjų veiklos tėvų atžvilgiu, siekiant išsaugoti išvykusių tėvų šeiminių bendrumą su Lietuvoje gyvenančiais vaikais, yra globėjų pokalbiai su išvykusiais tėvais, pasitariant ir pasakojant, kaip sekasi vaikui (-ams) (61 %), globėjų pokalbiai su vaikais apie išvykusių tėvų gyvenimą (44,7 %), globėjų raginimas išvykusius tėvus paskambinti vaikui (-ams) (34,1 %) ar raginimas trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką (-us) Lietuvoje (31,4 %) (27 lentelė). Duomenų analizės rezultatai rodo, kad vaiko globėjas yra tarpininkas tarp išvykusių tėvų ir Lietuvoje gyvenančių vaikų. Šiame kontekste globėjo kaip tarpininko vaidmuo itin svarbus. Vaiko globėjas abipusiškai aktualizuoja informaciją apie vaikus tėvams ir prisiminimus apie išvykusius tėvus vaikams bei lygiavertiškai skatina virtualų ir akistatinį išvykusių tėvų ir vaikų bendravimą per didesnę tėvų aktyvumą. Šie aspektai išryškina esminius transnacionalinių šeiminių ryšių išsaugojimo elementus: nuolatinio informacijos tiek apie tėvus, tiek apie vaikus aktualizavimo, virtualios komunikacijos ir trumpo, bet reguliaraus akistatinio bendravimo būtinybę. Taip pat išryškinami mažiausiai reikšmingi transnacionalinio šeiminio bendrumo plėtojimo per globėjų įsitraukimą elementai: materialinės gerovės vaikui sukūrimas pinigais (18,7 %) ir siuntiniais, dovanomis (19 %) bei akistatinio bendravimo skatinimas vaikams svečiuojantis pas išvykusius tėvus užsienyje (10 %) (27 lentelė).

27 lentelė. Vaiko globėjo įsitraukimas į transnacionalinių šeimų bendrumo puoselėjimą (N = 331)

	N	%
Paragindavo Jus paskambinti vaikui / vaikams	113	34,1 %
Paragindavo vaiką / vaikus paskambinti Jums	90	27,2 %
Kalbėdavosi su vaiku / vaikais apie Jus ar Jūsų gyvenimą	148	44,7 %
Pasitardavo su Jumis / pasakodavo Jums, kaip sekasi vaikui / vaikams	202	61,0 %
Paragindavo Jus trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką / vaikus	104	31,4 %
Paragindavo vaiką / vaikus svečiuotis pas Jus užsienyje	33	10,0 %
Paragindavo Jus reguliariai siųsti vaikui / vaikams pinigų	62	18,7 %
Paragindavo Jus siųsti vaikui, vaikams siuntinius, nupirkti dovanų	63	19,0 %
Vaiką (-us) prižiūrintis asmuo (-ys) niekada to nedarė / Nieko iš nurodytų	27	8,2 %
Nežino, neatsakė	17	5,1 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Siekiant įvertinti, ar vaiko globėjo aktyvumas priklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje, t. y. ar transnacionalinėje šeimoje esant ir globėjams prižiūrint daugiau vaikų, globėjai labiau įsitraukia į transnacionalinių šeiminių ryšių tarp išvykusių tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų plėtojimą, pasitelkti aprašomosios statistikos metodai (bendrasis pasiskirstymas, vidurkiai, ANOVA testas) (28 lentelė).

28 lentelė. Globėjų aktyvumo priklausomybė nuo vaikų skaičiaus šeimoje⁴⁶

Pagalba palaikant ryšį su vaiku, kai...	Vaikų kiekis						F	p reikšmė	Tukey Post-hoc (p)			
	1 vaikas		2 vaikai		3 vaikai							
	N	Vidurkis	St. N	N	Vidurkis	St. N	N	Vidurkis	St. N			
išvyksta bet kuris iš tėvų	203	2,32	1,505	113	2,75	1,735	14	2,14	1,231	3,072	0,048	2>1 (0,049)
išvyksta motina	70	2,23	1,299	24	2,96	1,805	5	1,60	1,517	3,033	0,053	
išvyksta tėvas	54	2,15	1,265	43	3,09	1,540	7	2,29	0,951	5,822	0,004	2>1 (0,003)
išvyksta abu tėvai	69	2,77	1,716	31	2,35	1,762	2	3,00	1,414	0,655	0,522	

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Kvotinės tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių apklausos duomenų analizės rezultatai parodė, kad, nors ir labai nežymiai, globėjų aktyvumas priklauso⁴⁷ nuo globojamų vaikų skaičiaus šeimoje (28 lentelė). Be to, vaiko globėjų aktyvumas statistiškai reikšmingai

⁴⁶ „Išvyksta bet kuris iš tėvų“ (N = 331), „išvyksta motina“ (N = 100), „išvyksta tėvas“ (N = 104), „išvyksta abu tėvai“ (N = 102).

⁴⁷ Sig. = 0,048.

skiriasi tarp vieno ir dviejų vaikų šeimoje ir yra didžiausias, kai Lietuvoje išvykus tėvams („išvyksta bet kuris iš tėvų“) lieka du nepilnamečiai vaikai.

Kvotinėje apklausoje dalyvavusių tris vaikus turinčių šeimų skaičius buvo nehomonegiškas vieną ir du vaikus auginančių šeimų atvejų skaičiui. Tris vaikus šeimoje nurodė turintys tik 14 respondentų ir, žvelgiant į bendrąjį atvejų skaičių, galima teigti, kad šis kiekis labai mažas. ANOVA testo rezultatams reikia daugiau atvejų, kad išryškėtų didesnė atvejų grupių priklausomybė.

Apibendrinant galima teigti, kad transnacionalinis gyvenimo būdas skatina šeimas savitai plėtoti šeiminius ryšius gyvenant per atstumą, tačiau tai nebūtinai veda į destruktivių šeiminių ryšių susiformavimą, o išryškina kitokius šeiminio bendrumo plėtojimo per atstumą būdus. Gyvenant transnacionaliai šeiminiams ryšiams išsaugoti svarbūs trys pagrindiniai elementai: komunikacinės veiklos (ir jų dažnis), kurias naudoja išvykę tėvai, kad išsaugotų šeiminių bendrumą su savo vaikais; išvykusių tėvų veiklos, siekiant išsaugoti šeiminių bendrumą gyvenant per atstumą; vaiko globėjo veiklos tėvų atžvilgiu, kurios padeda išsaugoti šeiminius ryšius su Lietuvoje likusiais gyventi vaikais.

Komunikacinės veiklos orientuotos į virtualios komunikacijos plėtojimą, dažniausiai pasitelkiant galimybę bendrauti vaizdą teikiančiomis priemonėmis. Tikėtina, kad būtent galimybė bendrauti įsijungus vaizdo kamerą veikia kaip kompensacinis transnacionalinių šeimų gyvo bendravimo trūkumo mechanizmas.

Išvykusių tėvų veiklos orientuotos į šeimos demonstravimo šeimines praktikas. Vaiko globėjais tampa reikšmingi asmenys, kuriems išvykę tėvai demonstruoja savo pastangas išsaugoti šeiminius ryšius su vaikais. Gyvenant transnacionaliai, tarpusavio ryšiai taip įtvirtinami kaip šeiminiai. Svarbiausios išvykusių tėvų šeimos demonstravimo praktikos, kurios padeda įprasminti transnacionalinėms šeimoms buvimą šeima, yra vaiko emocinės būklės stebėjimas per bendravimą su vaiko globėjais, vaiko materialinę gerovę užtikrinančios šeiminės praktikos per pinigų ir siuntinių, dovanų siuntimą vaikams ir išvykusių tėvų kontrolinis vaidmuo, taip įsitraukiant į kasdienį vaiko gyvenimą ir kontroliuojant globėjo atliekamas vaiko globėjimo praktikas.

Vaiko globėjo veiklos tėvų atžvilgiu orientuotos į nuolatinio informacijos tiek apie tėvus, tiek apie vaikus aktualizavimo, virtualios komunikacijos tarp išvykusių tėvų ir Lietuvoje gyvenančių vaikų skatinimo bei trumpo, bet reguliaraus akistatinio bendravimo skatinimo būtinybę. Didžiausias globėjų aktyvumas išryškėjo transnacionalinėse šeimose, turinčiose du nepilnamečius vaikus.

Taigi minėti aspektai leidžia teigti, kad šeiminių ryšių plėtojimas transnacionalinėse šeimose didele dalimi priklauso nuo transnacionalinio „globos trikampio“ visapusiško įsitraukimo į šeiminio bendrumo išsaugojimą. Visos trys transnacionalinio „globos trikampio“ dalys yra būtinos ir lygiavertės plėtojant šeiminius ryšius per atstumą.

Kvotinės tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių tyrimo dalyvių apklausos duomenys suteikia galimybę atskleisti ne tik bendrus transnacionalinių šeiminių ryšių plėtojimo ypatumus, bet ir išvykusio tėvo, motinos ar abiejų tėvų šeiminių ryšių ypatumus.

1. Šeiminių ryšių plėtojimas, išvykus tėvui

Komunikacinės veiklos ir jų dažnis, išvykus tėvui. Tėvo išvykimo laikotarpiu dominuoja virtualus tėvų ir vaikų tarpusavio ryšius plėtojantis komunikacinis kanalas, tačiau išvykę tėvai atskleidė ir akistatinio bendravimo svarbą jiems atvykstant į Lietuvą aplankyti savo vaikų (49 %) (29 lentelė). Išvykę tėvai ir Lietuvoje gyvenantys vaikai dažniausiai bendrauja naudodami vaizdo skambučius (pvz., *Skype, WhatsApp* ir pan.) (67,3 %), skambina įvairiomis programomis nenaudodami vaizdo kameros (pvz., *Viber, WhatsApp, Skype* ir pan.) (51,9 %), dalijasi nuotraukomis, vaizdo įrašais (pvz., *Instagram, Whatsapp* ir pan.) (48,1 %), susirašinėja internete (pvz., *Facebook, Viber, Whatsapp* ir pan.) (44,2 %) arba skambina telefonu (40,4 %). Virtualaus ir akistatinio bendravimo intensyvumą plėtojant ryšius su Lietuvoje gyvenančiais vaikais tyrimo dalyviai galėjo atskleisti pasirinkdami atsakymą trijų padalų dažnio skalėje („dažnai“, „kartais“ ir „niekada arba beveik niekada“). Dalyvaudami tyrime ir nurodydami savo šeiminių ryšių plėtojimo ypatumus (pasirinkimą naudotis įvairiomis komunikacinėmis priemonėmis ir jų taikymo dažnį), transnacionalinių šeimų tėvai į pirmą vietą iškėlė įvairialypį virtualųjį bendravimą, kurio svarbiausia dalis – galimybė bendrauti įjungus vaizdo kamerą. Tikėtina, kad būtent vaizdas – galimybė matyti vienas kitą – kompensuoja transnacionalinėse šeimose atsirandantį gyvo buvimo kartu trūkumą. Taigi, išvykus tėvui, svarbūs tiek virtualūs, tiek akistatinis bendravimu grįsti šeiminių ryšių plėtojimo kanalai.

29 lentelė. Transnacionalinių šeimų komunikacinė ryšio palaikymo struktūra⁴⁸, išvykus tėvui (N = 104)

	Dažnai		Kartais		Niekada ar beveik niekada		Nežino, neatsakė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bendravote asmeniškai: vaikas / vaikai aplankydavo Jus užsienyje	12	11,5 %	36	34,6 %	54	51,9 %	2	1,9 %
Bendravote asmeniškai: lankydavote vaiką / vaikus Lietuvoje	51	49,0 %	39	37,5 %	14	13,5 %	0	0,0 %
Naudojotės vaizdo skambučiais (pvz., Skype, Whatsapp ir pan.)	70	67,3 %	22	21,2 %	11	10,6 %	1	1,0 %
Skambinote įvairiomis programomis be vaizdo (pvz., Viber, Whatsapp, Skype ir pan.)	54	51,9 %	30	28,8 %	19	18,3 %	1	1,0 %
Skambinote telefonu	42	40,4 %	39	37,5 %	23	22,1 %	0	0,0 %
Rašėte el. laiškus	21	20,2 %	23	22,1 %	57	54,8 %	3	2,9 %
Siuntėte laiškus ir siuntinius paštu	32	30,8 %	41	39,4 %	30	28,8 %	1	1,0 %
Susirašinėjote internete (pvz., Facebook, Viber, Whatsapp ir pan.)	46	44,2 %	20	19,2 %	37	35,6 %	1	1,0 %
Dalijotės nuotraukomis, video (pvz., Instagram, Whatsapp ir pan.)	50	48,1 %	25	24,0 %	28	26,9 %	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Išvykusių tėvų veiklos, siekiant išsaugoti šeiminius ryšius. Detali ir išsami transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumų analizė atskleidžia išvykusio tėvo įsitraukimą į šeiminio bendrumo išsaugojimą gyvenant per atstumą su savo vaikais. Atsižvelgiant į išvykusio tėvo pastangas išsaugoti šeiminių bendrumą, tikslinga panagrinėti, kaip išvykęs tėvas į šias veiklas įsitraukia ir kaip intensyviai jis dalyvauja šeiminiame gyvenime fiziškai nebūdamas kartu. Minėti aspektai išryškina transnacionalinių šeimų šeimos demonstravimo būtinybę ir transnacionalinių šeiminių ryšių plėtojimą per šeimos demonstravimo praktikas.

Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidžia būdus, kuriuos išvykę tėvai naudojo arba kurių nenaudojo, naudojo dažnai arba retai tam, kad parodytų, jog jų šeima yra veiksminga ir gyvybinga (30 lentelė). Šiame kontekste išryškintas išvykusio tėvo įsitraukimas į transnacionalinio „vaiko globos trikampio“ struktūrą. Vaiko globėjas šiuo aspektu tampa reikšmingas asmuo, kuriam ir yra demonstruojami tėvų ir vaikų šeiminiai ryšiai, šeimai gyvenant per atstumą.

⁴⁸ Tuo metu, kol gyvenote užsienyje, ar dažnai toliau išvardytais būdais bendravote su savo vaiku (-ais)? Tai darėte dažnai, kartais ar niekada (beveik niekada)? (Skaityti teiginius, žymėti kiekvieną atsakymą.)

30 lentelė. Išvykusio tėvo įsitraukimas į šeiminių bendrumo puoselėjimą (N = 104)

	Dažnai		Kartais		Niekada ar beveik niekada		Nežino, neatsakė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Aptardavote ir paskirstydavote darbus, kuriuos reikės atlikti, prižiūrėti vaiką / vaikus Lietuvoje	30	28,8 %	47	45,2 %	27	26,0 %	0	0,0 %
Pasirinkdavote ir paskirdavote už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingą asmenį (asmenis)	20	19,2 %	24	23,1 %	56	53,8 %	4	3,8 %
Skambindavote už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingam asmeniui (asmenims) ir teiraudavotės, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis	50	48,1 %	30	28,8 %	23	22,1 %	1	1,0 %
Skambindavote savo vaikui / vaikams, norėdami sužinoti, ar juos prižiūrintis asmuo(asmenys) tinkamai atlieka visas užduotis	48	46,2 %	29	27,9 %	25	24,0 %	2	1,9 %
Prašydavote, kad už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingas asmuo (asmenys) informuotų Jus apie tai, kaip jaučiasi vaikas / vaikai	60	57,7 %	29	27,9 %	12	11,5 %	3	2,9 %
Atvykdavote į Lietuvą įsitikinti, kaip vyksta vaiko / vaikų priežiūra	38	36,5 %	41	39,4 %	22	21,2 %	3	2,9 %
Siųsdavote pinigų vaiko / vaikų reikmėms	69	66,3 %	26	25,0 %	8	7,7 %	1	1,0 %
Siųsdavote vaikui / vaikams siuntinius, dovanas	53	51,0 %	38	36,5 %	12	11,5 %	1	1,0 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Išvykus tėvui, svarbiausias šeimos demonstravimo veiksnys yra **materialinės vaiko gerovės užtikrinimas** siunčiant pinigus vaiko reikmėms (66,3 %) ir siuntinius, dovanas (51 %). Tai rodo, kad tėvo išvykimo pagrindas yra materialinė šeimos gerovė. Šeiminiai ryšiai gyvenant per atstumą yra kuriami per materialinį pagrindą.

Informacija apie emocinę vaiko būklę tėvo išvykimo laikotarpiu yra antra pagal reikšmingumą šeiminių ryšių kokybę tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko lemianti savybė. Daugiau negu pusė tyrimo dalyvių (57,7 %) nurodė, kad jie dažnai prašydavo vaiko globėjo informuoti juos apie emocinę vaiko būklę (30 lentelė). Išryškindami emocinės vaiko būklės svarbą išvykę tėvai parodo, kad jų išvykimas remiasi ne tik ekonominiais kriterijais, bet jiems taip pat svarbu, kaip jaučiasi vaikas (-ai) jų išvykimo laikotarpiu.

Kitas svarbus išvykusio tėvo įsitraukimo į šeiminių ryšių plėtojimą, gyvenant per atstumą, veiksnys yra **tėvo kontrolė**. Tyrimo duomenų analizė išryškino dvejopą išvykusio tėvo kontrolės mechanizmą – per vaiko globėjo kontrolę, kalbinant patį globėją, ir per vaiko globėjo kontrolę, teiraujantis vaiko. Išvykę tėvai dažnai skambino vaiko globėjui ir teiravosi, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis (48,1 %). Atitinkamai panašiu dažnumu išvykę tėvai skambino vaikui ir teiravosi, ar globėjas tinkamai atlieka visas užduotis (46,2 %) (30 lentelė). Šie aspektai išryškino išvykusio tėvo šeimos

demonstravimą per rūpestingumą ir kontrolę. Skambindami ir teiraudamiesi apie vaiko globėjo atliekamas veiklas, išvykę tėvai demonstruoja, kad jiems rūpi, kaip vyksta jų šeimos gyvenimas jiems fiziškai nesant kartu su vaikais ir per kontrolinius skambučius įsitraukia į kasdienį vaiko gyvenimą. Be to, jiems rūpi ir tai, kad būtų atliktos tos veiklos, kurias jie yra paskyrę atlikti vaiko globėjui. Taip išryškintas virtualus įsitraukimas į šeiminio bendrumo išsaugojimą gyvenant per atstumą. Nepaisant to, kad išvykusiems tėvams svarbu, kaip atliekamos jų paskirtos veiklos, tyrimo duomenų analizės rezultatai rodo, kad jie labiau kartais (45,2 %) negu dažnai (28,8 %) aptardavo ir paskirdavo vaiko globėjui darbus, kuriuos šis turėtų atlikti jų išvykimo laikotarpiu. Be to, daugiau negu pusė tyrimo dalyvių (53,8 %) nurodė, kad savo išvykimo laikotarpiu jie nesirinkdavo ir neskirdavo už vaiko priežiūrą minėtu laikotarpiu atsakingo asmens. Taigi, nors išvykusiam tėvui svarbi vaiko globėjo kontrolė, tėvai retai pasirinkdavo ir paskirdavo reikšmingus asmenis vaiko globėjais bei retai aptardavo ir paskirdavo darbus, kuriuos reikia atlikti, prižiūrint jų vaikus. Vykdydami virtualią vaiko globėjo kontrolę, išvykę tėvai demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip tėvų statusą ir taip įsitraukia į šeiminių gyvenimą bei šeiminių ryšių plėtojimą gyvenant per atstumą.

Transnacionalinės šeimos, išvykus tėvui, išryškino virtualios komunikacijos ir kontrolės svarbą gyvenant per atstumą, tačiau taip pat išryškėjo ir akistatinio bendravimo bei kontrolės reikšmė. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad 36,5 proc. tyrimo dalyvių dažnai ir 39,4 proc. kartais atvykdavo į Lietuvą įsitikinti, kaip vyksta vaiko priežiūra (30 lentelė). Tai rodo išvykusio tėvo susitelkimą ne tik į virtualų šeiminių ryšių per atstumą plėtojimą, bet ir į susitikimus „gyvai“, jiems atvykstant į Lietuvą, kad savo akimis pamatytų, jog virtualiai gaunama informacija atitinka tikrovę.

Išvykusio tėvo požiūris į globėjo veiklas, padedančias plėtoti šeiminius ryšius. Išvykus tėvui, plėtojant šeiminius ryšius su vaikais svarbu ne tik aktyvus išvykusio tėvo, bet ir vaiko globėjo vaidmuo, padedantis puoselėti šeiminių bendrumą tėvui ir vaikui gyvenant per atstumą.

Pagrindinės vaiko globėjų veiklos, siekiant plėtoti išvykusio tėvo šeiminių bendrumą su Lietuvoje gyvenančiais vaikais, yra globėjų pokalbiai su išvykusi tėvu, pasitariant ir pasakojant, kaip sekasi vaikui (-ams) (63,5 %), globėjų pokalbiai su vaikais apie išvykusio tėvo gyvenimą (39,4 %) ir globėjų raginimas išvykusiam tėvui paskambinti vaikui (-ams) (39,4 %) (31 lentelė). Duomenų analizės rezultatai rodo, kad, išvykus tėvui, vaiko globėjas yra tarpininkas tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančių vaikų. Šiame kontekste globėjo kaip tarpininko vaidmuo itin svarbus. Vaiko globėjas abipusiškai aktualizuoja informaciją apie vaikus tėvams ir prisiminimus apie

išvykusius tėvus vaikams bei skatina virtualų išvykusio tėvo ir vaikų bendravimą per didesnę tėvų aktyvumą. Šie aspektai išryškina esminius transnacionalinių išvykusio tėvo šeiminių ryšių plėtojimo elementus: nuolatinio informacijos tiek apie tėvus, tiek apie vaikus aktualizavimo ir virtualios komunikacijos būtinybę. Taip pat išryškinamas mažiausiai reikšmingas transnacionalinio šeiminio bendrumo plėtojimo per globėjų įsitraukimą, išvykus tėvui, elementas – akistatinio bendravimo skatinimas vaikams svečiuojantis pas išvykusį tėvą užsienyje (9,6 %). Ankstesnėje tyrimo duomenų analizės dalyje išryškėjo, kad išvykusiam tėvui svarbus akistatinio ryšio su vaikais plėtojimo būdas, todėl tikėtina, kad tėvai dažnai patys aplanko savo vaikus Lietuvoje ir vaiko globėjui nėra būtina skatinti vaikus lankytis pas išvykusį tėvą.

31 lentelė. *Vaiko globėjo įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą, išvykus tėvui (N = 104)*

	N	%
Paragindavo Jus paskambinti vaikui / vaikams	41	39,4 %
Paragindavo vaiką / vaikus paskambinti Jums	26	25,0 %
Kalbėdavosi su vaiku / vaikais apie Jus ar Jūsų gyvenimą	41	39,4 %
Pasitardavo su Jumis / pasakodavo Jums, kaip sekasi vaikui / vaikams	66	63,5 %
Paragindavo Jus trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką / vaikus	28	26,9 %
Paragindavo vaiką / vaikus svečiuotis pas Jus užsienyje	10	9,6 %
Paragindavo Jus reguliariai siųsti vaikui / vaikams pinigų	27	26,0%
Paragindavo Jus siųsti vaikui, vaikams siuntinius, nupirkti dovanų	26	25,0 %
Vaiką (-us) prižiūrintis asmuo (-ys) niekada to nedarė / Nieko iš nurodytų	5	4,8 %
Nežino, neatsakė	5	4,8%

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Kaip ir atliekant bendrąją migracijos patirties turinčių tėvų analizę, siekiant įvertinti, ar, išvykus tėvui, vaiko globėjo aktyvumas priklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje, t. y. ar transnacionalinėje šeimoje esant ir globėjams prižiūrint daugiau vaikų, globėjai labiau įsitraukia į transnacionalinių šeiminių ryšių tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų plėtojimą, pasitelkti aprašomosios statistikos metodai (bendrasis pasiskirstymas, vidurkiai, ANOVA testas) (28 lentelė, 5 priedas).

Galima teigti, kad, išvykus tėvui, vaiko (-ų) globėjų aktyvumas priklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje ir yra didžiausias, kai namuose lieka du

nepilnamečiai vaikai⁴⁹ (28 lentelė, 5 priedas). Kai šeimoje lieka trys vaikai, globėjo aktyvumas yra mažiausias. Tris vaikus šeimoje nurodė turintys vos 6,7 proc. respondentų. Minėtina, kad vieno vaiko (41,3 %) ir dviejų vaikų (51,9 %) šeimoje atvejų skaičius yra panašus. Statistiškai reikšmingas vaiko (-ų) globėjo aktyvumo skirtumas išryškėjo tarp atvejų, kai, išvykus tėvui, šeimoje likdavo du ir vienas vaikas. Tais atvejais, kai, išvykus tėvui, šeimoje likdavo vienas ir trys vaikai, statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta. Tikėtina, kad, esant dviem nepilnamečiams vaikams, kyla didžiausias poreikis vaiko globėjui įsitraukti į šeiminių ryšių palaikymą tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų. Tris vaikus šeimoje nurodė turintys tik 7 respondentai; bendrajame atvejų kontekste šis kiekis labai mažas. ANOVA testo rezultatams reikia daugiau atvejų, kad išryškėtų didesnė atvejų grupių priklausomybė.

Apibendrinant galima teigti, kad, išvykus tėvui, svarbūs tiek virtualieji, tiek akistatinio bendravimu grįsti šeiminių ryšių plėtojimo kanalai. Minėtina ir tai, kad kalbamuojų atveju svarbus šeimos demonstravimo veiksnys – materialinės vaiko gerovės užtikrinimas. Kitas svarbus šeiminių ryšių per atstumą plėtojimo aspektas, išvykus tėvui, yra emocinio artumo puoselėjimas ir kontrolinis tėvo vaidmuo. Vykdydami virtualią vaiko globėjo kontrolę, išvykę tėvai demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip tėvų statusą ir įsitraukimą į šeiminių gyvenimą bei šeiminių ryšių plėtojamą gyvenant per atstumą. Be to, išvykus tėvui, vaiko globėjas yra tarpininkas tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko: globėjas atlieka nuolatinę informacijos apie išvykusius tėvus ir apie vaikus aktualizavimą bei skatina tėvus labiau įsitraukti į virtualią komunikaciją su savo vaikais. Vaiko globėjo aktyvumas yra didesnis du nepilnamečius vaikus auginančiose šeimose.

2. Šeiminių ryšių plėtojimas, išvykus motinai

Komunikacinės veiklos ir jų dažnis, išvykus motinai. Motinos išvykimo laikotarpiu dominuoja virtualus motinų ir vaikų tarpusavio ryšius plėtojantis komunikacinis kanalas (32 lentelė). Išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenantys vaikai dažniausiai bendrauja naudodami vaizdo skambučius (pvz., *Skype*, *WhatsApp* ir pan.) (71 %), skambina įvairiomis programomis nenaudodami vaizdo kameros (pvz., *Viber*, *WhatsApp*, *Skype* ir pan.) (66 %), skambina telefonu (53 %), susirašinėja internete (pvz., *Facebook*, *Viber*, *WhatsApp* ir pan.) (51 %) arba dalijasi nuotraukomis, vaizdo įrašais (pvz., *Instagram*, *Whatsapp* ir pan.) (48 %). Virtualaus ir akistatinio bendravimo intensyvumą, plėtojant ryšius su Lietuvoje gyvenančiais vaikais, tyrimo dalyviai galėjo atskleisti pasirinkdami atsakymą trijų padalų dažnio skalėje

⁴⁹ p = 0,004; 2>1 Turkey Post-hoc p = 0,003.

(„dažnai“, „kartais“ ir „niekada arba beveik niekada“). Dalyvaudamos tyrime ir nurodydamos savo šeiminių ryšių puoselėjimo ypatumus (pasirinkimą naudoti įvairiomis komunikacinėmis priemonėmis ir jų taikymo dažnį), transnacionalinių šeimų motinos į pirmą vietą išskėlė įvairialypį virtualųjį bendravimą, kurio svarbiausia dalis – galimybė bendrauti įjungus vaizdo kamerą. Tikėtina, kad būtent vaizdas – galimybė matyti vienam kitą – kompensuoja transnacionalinėse šeimose atsirandantį gyvo buvimo kartu trūkumą. Skirtingai negu tais atvejais, kai į užsienį dirbti išvyksta tėvas, tyrimo dalyvės atskleidė silpną akistatinio bendravimo svarbą. Respondentės labiau kartais (53 %) negu dažnai (33 %) atvykdavo aplankyti savo vaikų Lietuvoje. Išvykusios motinos linkusios plėtoti intensyvų virtualų kontaktą ir taip puoselėti šeiminių ryšių su Lietuvoje likusiais gyventi vaikais.

32 lentelė. *Transnacionalinių šeimų komunikacinė ryšio plėtojimo struktūra, išvykus motinai (N = 100)*

	Dažnai		Kartais		Niekada ar beveik niekada		Nežino, neatsakė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bendravote asmeniškai: vaikas / vaikai aplankydavo Jus užsienyje	16	16 %	19	19 %	61	61 %	4	4 %
Bendravote asmeniškai: lankydavote vaiką / vaikus Lietuvoje	33	33 %	53	53 %	14	14 %	0	0 %
Naudojotės vaizdo skambučiais (pvz., Skype, Whatsapp ir pan.)	71	71 %	18	18 %	11	11 %	0	0 %
Skambinote įvairiomis programomis be vaizdo (pvz., Viber, Whatsapp, Skype ir pan.)	66	66 %	11	11 %	19	19 %	4	4 %
Skambinote telefonu	53	53 %	36	36 %	4	4 %	7	7 %
Rašėte el. laiškus	29	29 %	22	22 %	41	41 %	8	8 %
Siuntėte laiškus ir siuntinius paštu	36	36 %	37	37 %	26	26 %	1	1 %
Susirašinėjote internete (pvz., Facebook, Viber, Whatsapp ir pan.)	51	51 %	12	12 %	31	31 %	6	6 %
Dalijotės nuotraukomis, video (pvz., Instagram, Whatsapp ir pan.)	48	48 %	21	21 %	27	27 %	4	4 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Išvykusių motinų veiklos, siekiant išsaugoti šeiminius ryšius. Detali ir išsami transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumų analizė atskleidžia išvykusių motinų įsitraukimą į šeiminio bendrumo plėtojimą gyvenant per atstumą su savo vaikais. Atsižvelgiant į išvykusių motinų pastangas plėtoti šeiminių bendrumą, tikslinga panagrinėti, kaip motinos į šias veiklas įsitraukia ir kaip intensyviai jos dalyvauja šeiminiame gyvenime fiziškai nebūdamos kartu. Minėti aspektai išryškina transnacionalinių šeimų šeimos demonstravimo būtinybę ir transnacionalinių šeiminių ryšių plėtojimą per šeimos demonstravimo praktikas.

Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidžia būdus, kuriuos išvykusios motinos naudojo arba kurių nenaudojo, naudojo dažnai arba retai tam, kad parodytų, jog jos šeima yra veiksminga ir gyvybinga. Šiame kontekste išryškinamas išvykusių motinų įsitraukimas į vaiko „globos trikampio“ struktūrą. Vaiko globėjas šiuo aspektu tampa reikšmingas asmuo, kuriam ir yra demonstruojami išvykusių motinų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų šeiminiai santykiai, šeimai gyvenant per atstumą.

33 lentelė. Išvykusios motinos įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą (N = 100)

	Dažnai		Kartais		Niekada ar beveik niekada		Nežino, neatsakė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Aptardavote ir paskirstydavote darbus, kuriuos reikės atlikti, prižiūrint vaiką / vaikus Lietuvoje	40	40 %	42	42 %	17	17 %	1	1 %
Pasirinkdavote ir paskirdavote už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingą asmenį (asmenis)	22	22 %	26	26 %	46	46 %	6	6 %
Skambindavote už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingam asmeniui (asmenims) ir teiraudavotės, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis	63	63 %	24	24 %	13	13 %	0	0 %
Skambindavote savo vakui / vaikams, norėdami sužinoti, ar juos prižiūrintis asmuo(asmenys) tinkamai atlieka visas užduotis	57	57 %	24	24 %	15	15 %	4	4 %
Prašydavote, kad už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingas asmuo (asmenys) informuotų Jus apie tai, kaip jaučiasi vaikas / vaikai	66	66 %	23	23 %	11	11 %	0	0 %
Atvykdavote į Lietuvą įsitikinti, kaip vyksta vaiko / vaikų priežiūra	29	29 %	50	50 %	18	18 %	3	3 %
Siūsdavote pinigų vaiko / vaikų reikmėms	58	58 %	33	33 %	8	8 %	1	1 %
Siūsdavote vaikui / vaikams siuntinius, dovanas	48	48 %	43	43 %	8	8 %	1	1 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Išvykus motinai, svarbiausias šeimos demonstravimo veiksnys yra **informacija apie emocinę vaiko būklę** išvykimo laikotarpiu (66 %). Motinos įsitraukia į šeiminių ryšių su vaiku puoselėjimą bendraudamos su vaiko globėju apie tai, kaip jaučiasi vaikas, ir taip parodo, kad joms rūpi vaiko emocinė būklė. Galima daryti prielaidą, kad šis veiksnys yra esminis motinų išvykimą veikiantis veiksnys. Tikėtina, kad, vaiko emocinei būklei esant prastai, motinos grįžtų į Lietuvą pas savo vaikus.

Išvykusių motinų **kontrolinis vaidmuo** yra antra pagal reikšmingumą šeiminių ryšių kokybę tarp išvykusios motinos ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko lemianti savybė. Daugiau negu pusė tyrimo dalyvių (63 %) nurodė, kad jos dažnai skambindavo vaiko globėjui, norėdamos sužinoti, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis, ir panašiai dažnai (57 %) skambindavo savo vaikams, norėdamos sužinoti, ar globėjas tinkamai šias užduotis atlieka (33 lentelė). Minėti aspektai išryškino išvykusių motinų šeimos demonstravimą per rūpestingumą ir kontrolę. Skambindamos ir teiraudamosi apie vaiko globėjo atliekamas veiklas, išvykusios motinos demonstruoja, kad joms rūpi, kaip vyksta jų vaikų kasdienis gyvenimas joms fiziškai nesant kartu su vaikais. Per kontrolinius skambučius motinos įsitraukia į kasdienį vaiko gyvenimą. Be to, joms rūpi ir tai, kad būtų atliktos veiklos, kurias jos yra paskyrusios atlikti vaiko globėjui. Taip išryškinamas virtualus įsitraukimas į šeiminio bendrumo plėtojimą gyvenant per atstumą. Nepaisant to, kad išvykusioms motinoms svarbu, kaip atliekamos jų paskirtos veiklos, tyrimo duomenų analizės rezultatai rodo, kad jos tiek pat kartais (42 %), kaip ir dažnai (42 %), aptardavo ir paskirdavo vaiko globėjui darbus, kuriuos šis turėtų atlikti jų išvykimo laikotarpiu. Be to, beveik pusė tyrimo dalyvių (46 %) nurodė, kad savo išvykimo laikotarpiu jos nesirinkdavo ir neskirdavo už vaiko priežiūrą minėtu laikotarpiu atsakingo asmens. Taigi, nors išvykusiai motinai svarbi vaiko globėjo kontrolė, ji retai pasirinkdavo ir paskirdavo reikšmingus asmenis vaiko globėjais bei labiau kartais negu dažnai aptardavo ir paskirstydavo darbus, kuriuos reikia atlikti, prižiūrint Lietuvoje likusius vaikus.

Išvykusioms motinoms jų išvykimo laikotarpiu svarbus ir **materialinės vaiko gerovės užtikrinimas** vaiko reikmėms siunčiant pinigus (58 %) ir siuntinius, dovanas (48 %). Vis dėlto šis veiksnys kalbamuoju atveju nėra esminis. Taigi motinų išvykimo į užsienį pagrindas yra materialinė šeimos gerovė, tačiau tai nėra svarbiausias jų išvykimą lemiantis veiksnys. Šeiminiai ryšiai gyvenant per atstumą plėtojami ir per materialinį pagrindą, tačiau emocinis pagrindas išvykusioms motinoms yra reikšmingesnis.

Transnacionalinės šeimos, kuriose į užsienį dirbti išvyksta motina, išryškino virtualios komunikacijos ir kontrolės svarbą šeimai gyvenant per

atstumą ir atskleidė materialinio išvykimo reikšmę šeiminiams ryšiams plėtoti. Respondentės nesureikšmino akistatinio bendravimo su vaikais svarbos jų išvykimo laikotarpiu ir „gyvai“ su vaikais bendraudavo labiau kartais (50 %) negu dažnai (29 %) (33 lentelė). Tai rodo, kad išvykusių motinų atveju virtualus šeiminių ryšių plėtojimas yra pakankamas ir sėkmingai kompensuoja akistatinio bendravimo trūkumą. Išvykusioms motinoms įsitraukiant į kasdienį vaiko gyvenimą nėra būtina atlikti kontrolinio vaidmens patikrinamųjų parvykimų į Lietuvą metu. Taip gali būti dėl kelių priežasčių: išvykusioms motinoms pakanka bendrauti virtualiai, įsijungus vaizdo kamera, kad jos įsitikintų, kaip vyksta vaiko gyvenimas ir ar globėjas tinkamai atlieka visas pareigas, arba motinos labai pasitiki vaiko globėju ir nejučia poreikio atvykti įsitikinti, kaip vyksta vaiko priežiūra. Šios prielaidos susijusios su jau aptartais globėjų struktūros duomenų analizės rezultatais, kurie parodė išvykusių motinų polinkį vaikų globėjais išvykimo laikotarpiu pasirinkti savo motiną ir (arba) sutuoktinį ar partnerį. Taip tarsi patvirtinama, kad vaikai lieka gyventi saugioje ir patikimoje aplinkoje ir išvykusioms motinoms nėra būtina atlikti „gyvo“ kontrolinio vaidmens (pakanka kontroliuoti virtualiai).

Išvykusios motinos požiūris į globėjo veiklas, padedančias plėtoti šeiminius ryšius. Išvykus motinai, plėtojant šeiminius ryšius su vaikais svarbus ne tik aktyvus išvykusios motinos, bet ir vaiko globėjo vaidmuo, padedantis puoselėti šeiminių bendrumą motinai ir vaikui gyvenant per atstumą.

Pagrindinės vaiko globėjų veiklos, siekiant išsaugoti išvykusios motinos šeiminių bendrumą su Lietuvoje gyvenančiais vaikais, yra globėjų pokalbiai su išvykusia motina, pasitariant ir pasakojant, kaip sekasi vaikui (-ams) (67 %), globėjų pokalbiai su vaikais apie išvykusios motinos gyvenimą (46 %) ir globėjų raginimas išvykusių motiną paskambinti vaikui (-ams) (33 %) (34 lentelė). Duomenų analizės rezultatai rodo, kad, išvykus motinai, vaiko globėjas yra tarpininkas tarp išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenančių vaikų. Vaiko globėjas abipusiškai aktualizuoja informaciją apie vaikus motinoms ir prisiminimus apie išvykusias motinas vaikams bei skatina virtualų išvykusių motinų ir vaikų bendravimą per didesnę virtualų motinų aktyvumą. Šie aspektai išryškina esminius transnacionalinių šeiminių ryšių plėtojimo elementus: nuolatinio informacijos tiek apie motinas, tiek apie vaikus aktualizavimo ir virtualios komunikacijos būtinybę. Taip pat išryškinami trys mažiausiai reikšmingi transnacionalinio šeiminio bendrumo plėtojimo per globėjų įsitraukimą, išvykus motinai, elementai: akistatinio bendravimo skatinimas vaikams svečiuojantis pas išvykusių motiną užsienyje (11 %), raginimas išvykusioms motinoms reguliariai siųsti vaikams pinigus

(11 %) ir siuntinius, dovanas (13 %). Galima daryti prielaidą, kad motinos ir pačios aktyviai įsitraukia į materialinių vaiko poreikių tenkinimą, todėl vaiko globėjui nereikia jų papildomai skatinti. Trečdalis tyrimo dalyvių nurodė, kad vaiko globėjai ragindavo jas sugrįžti trumpam į Lietuvą ir aplankyti vaikus. Taigi, galima teigti, kad globėjui svarbu išvykusių motinų ir vaikų akistatinis ryšio plėtojimas, tačiau jis nėra toks reikšmingas, kaip šeiminio bendrumo puoselėjimas suteikiant informacijos vieniems apie kitus (tiek išvykusioms motinoms, tiek Lietuvoje likusiems gyventi vaikams) ir šeiminio bendrumo plėtojimas virtualiai.

34 lentelė. *Vaiko globėjo įsitraukimas į šeiminio bendrumo puoselėjimą, išvykus motinai (N = 100)*

	N	%
Paragindavo Jus paskambinti vaikui / vaikams	33	33 %
Paragindavo vaiką / vaikus paskambinti Jums	28	28 %
Kalbėdavosi su vaiku / vaikais apie Jus ar Jūsų gyvenimą	46	46 %
Pasitardavo su Jumis / pasakodavo Jums, kaip sekasi vaikui / vaikams	67	67 %
Paragindavo Jus trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką / vaikus	30	30 %
Paragindavo vaiką / vaikus svečiuotis pas Jus užsienyje	11	11 %
Paragindavo Jus reguliariai siųsti vaikui / vaikams pinigus	11	11 %
Paragindavo Jus siųsti vaikui, vaikams siuntinius, nupirkti dovanų	13	13 %
Vaiką (-us) prižiūrintis asmuo (-ys) niekada to nedarė / Nieko iš nurodytų	11	11 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Kaip ir atliekant bendrąją migracijos patirties turinčių tėvų ir šeimų, kuriose į užsienį dirbti išvykęs tėvas, duomenų analizę, siekiant įvertinti, ar, išvykus motinai, vaiko globėjo aktyvumas priklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje, t. y. ar transnacionalinėje šeimoje esant ir globėjams prižiūrint daugiau vaikų, globėjai labiau įsitraukia į transnacionalinių šeiminių ryšių tarp išvykusios motinos ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų plėtojimą, pasitelkti aprašomosios statistikos metodai (bendrasis pasiskirstymas, vidurkiai, ANOVA testas) (28 lentelė, 5 priedas).

Galima teigti, kad, išvykus motinai, vaiko (-ų) globėjų aktyvumas nepriklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje⁵⁰ (28 lentelė, 5 priedas). ANOVA testas tikrintas trijose šeimų, kuriose į užsienį išvykusi dirbti motina, grupėse:

⁵⁰ p = 0,053.

(1) auginančiose vieną vaiką, (2) du vaikus ir (3) tris vaikus. Tirti atrinktos šios trys grupės, nes nustatyta tik viena šeima, auginanti keturis vaikus. Vienas atvejis nėra pakankamas statistiniam reikšmingumui vertinti, todėl, analizuojant duomenis, atrinktos respondentės, kaip jau minėta, turinčios vieną, du ar tris vaikus.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad, išvykus motinai, svarbiausiu tampa virtualus šeiminių ryšių su vaikais plėtojimo būdas bei galimybė bendrauti įsijungus vaizdo kamera. Dominuoja įvairialypis virtualus bendravimo kanalas. Minėtina ir tai, kad, išvykus motinai, svarbiausi šeimos demonstravimo veiksniai yra gaunama informacija apie emocinę vaiko būklę ir emocinio artumo plėtojimas. Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinoms, taip pat svarbus ir kontrolinis motinų vaidmuo. Skambindamos ir klausdamos apie vaiko globėjo atliekamas veiklas, motinos išreiškia rūpestį ir demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip motinų statusą bei įsitraukimą į šeiminių ryšių puoselėjimą per atstumą. Šeiminiai ryšiai gyvenant per atstumą, išvykus motinai, plėtojami ir per materialinį pagrindą, tačiau emocinis pagrindas yra reikšmingesnis. Išvykus motinai, svarbus vaiko globėjo vaidmuo, pasireiškiantis per nuolatinę informacijos apie motinas bei vaikus aktualizavimą ir motinų skatinimą plėtoti virtualų ryšį su vaikais. Vaiko globėjo aktyvumas nepriklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje.

3. Šeiminių ryšių plėtojimas, išvykus abiem tėvams

Komunikacinės veiklos ir jų dažnis, išvykus abiem tėvams. Abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu dominuoja virtualus abiejų tėvų ir vaikų tarpusavio ryšius plėtojantis komunikacinis kanalas (35 lentelė). Išvykę abu tėvai ir Lietuvoje gyvenantys vaikai dažniausiai bendrauja naudodami vaizdo skambučius (pvz., *Skype, Whatsapp* ir pan.) (62,7 %), skambina įvairiomis programomis nenaudodami vaizdo kameros (pvz., *Viber, Whatsapp, Skype* ir pan.) (49 %), skambina telefonu (47,1 %), dalijasi nuotraukomis, vaizdo įrašais (pvz., *Instagram, Whatsapp* ir pan.) (43,1 %) arba susirašinėja internete (pvz., *Facebook, Viber, Whatsapp* ir pan.) (37,3 %). Virtualaus ir akistatinio bendravimo intensyvumą plėtojant ryšius su Lietuvoje gyvenančiais vaikais tyrimo dalyviai galėjo atskleisti pasirinkdami atsakymą trijų padalų dažnio skalėje („dažnai“, „kartais“ ir „niekada arba beveik niekada“). Dalyvaudami tyrime ir nurodydami savo šeiminių ryšių puoselėjimo ypatumus (pasirinkimą naudoti įvairiomis komunikacinėmis priemonėmis ir jų taikymo dažnį), transnacionalinių šeimų abu tėvai į pirmą vietą iškėlė įvairialypį virtualų bendravimą, kurio svarbiausia dalis – galimybė bendrauti įjungus vaizdo kamera. Tikėtina, kad būtent vaizdas – galimybė matyti vienam kitą – kompensuoja transnacionalinėse šeimose atsirandantį gyvo buvimo kartu trūkumą. Skirtingai negu tais atvejais, kai į užsienį dirbti išvyksta tėvas,

tyrimo dalyviai, kaip ir į užsienį išvykstančios dirbti motinos, atskleidė silpną akistatinio bendravimo svarbą. Abu tėvai labiau kartais (49 %) negu dažnai (33,3 %) atvykdavo aplankyti savo vaikų Lietuvoje. Išvykę abu tėvai yra linkę plėtoti intensyvių virtualių kontaktą ir taip puoselėti šeiminių ryšių su Lietuvoje likusiais gyventi vaikais.

35 lentelė. *Transnacionalinių šeimų komunikacinė ryšio plėtojimo struktūra, išvykus abiem tėvams (N = 102).*

	Dažnai		Kartais		Niekada ar beveik niekada		Nežino, neatsakė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bendravote asmeniškai: vaikas / vaikai aplankydavo Jus užsienyje	13	12,7 %	34	33,3 %	50	49,0 %	5	4,9 %
Bendravote asmeniškai: lankydavote vaiką / vaikus Lietuvoje	34	33,3 %	50	49,0 %	15	14,7 %	3	2,9 %
Naudojotės vaizdo skambučiais (pvz., Skype, Whatsapp ir pan.)	64	62,7 %	24	23,5 %	11	10,8 %	3	2,9 %
Skambinote įvairiomis programomis be vaizdo (pvz., Viber, Whatsapp, Skype ir pan.)	50	49,0 %	29	28,4 %	13	12,7 %	10	9,8 %
Skambinote telefonu	48	47,1 %	32	31,4 %	14	13,7 %	8	7,8 %
Rašėte el. laiškus	26	25,5 %	18	17,6 %	44	43,1 %	14	13,7 %
Siuntėte laiškus ir siuntinius paštu	27	26,5 %	40	39,2 %	27	26,5 %	8	7,8 %
Susirašinėjote internete (pvz., Facebook, Viber, Whatsapp ir pan.)	38	37,3 %	14	13,7 %	34	33,3 %	16	15,7 %
Dalijotės nuotraukomis, video (pvz., Instagram, Whatsapp ir pan.)	44	43,1 %	20	19,6 %	28	27,5 %	10	9,8 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Išvykusių abiejų tėvų veiklos, siekiant išsaugoti šeiminius ryšius. Detali ir išsami transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumų analizė atskleidžia išvykusių abiejų tėvų įsitraukimą į šeiminio bendrumo plėtojimą gyvenant per atstumą su savo vaikais. Atsižvelgiant į išvykusių abiejų tėvų pastangas plėtoti šeiminių bendrumą, tikslinga panagrinėti, kaip abu tėvai į šias veiklas įsitraukia ir kaip intensyviai jie dalyvauja šeiminiame gyvenime fiziškai nebūdami kartu. Minėti aspektai išryškina transnacionalinių šeimų šeimos demonstravimo būtinybę ir transnacionalinių šeiminių ryšių puoselėjimą per šeimos demonstravimo praktikas.

Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidžia būdus, kuriuos išvykę abu tėvai naudojo arba kurių nenaudojo, naudojo dažnai arba retai tam, kad parodytų, jog jų šeima yra veiksminga ir gyvybinga. Šiame kontekste išryškinamas išvykusių abiejų tėvų įsitraukimas į vaiko „globos trikampio“ struktūrą. Vaiko globėjas šiuo aspektu tampa reikšmingas asmuo, kuriam ir yra demonstruojami tėvų ir vaikų šeiminiai santykiai, šeimai gyvenant per atstumą.

36 lentelė. Išvykusių abiejų tėvų įsitraukimas į šeiminio bendrumo plėtojimą (N = 102)

	Dažnai		Kartais		Niekada ar beveik niekada		Nežino, neatsakė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Aptardavote ir paskirdavote darbus, kuriuos reikės atlikti, prižiūrint vaiką / vaikus Lietuvoje	42	41,2 %	38	37,3 %	18	17,6 %	4	3,9 %
Pasirinkdavote ir paskirdavote už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingą asmenį (asmenis)	28	27,5 %	22	21,6 %	45	44,1 %	7	6,9 %
Skambindavote už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingam asmeniui (asmenims) ir teiraudavotės, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis	69	67,6 %	22	21,6 %	8	7,8 %	3	2,9 %
Skambindavote savo vakui / vaikams, norėdami sužinoti, ar juos prižiūrintis asmuo(asmenys) tinkamai atlieka visas užduotis	58	56,9 %	26	25,5 %	13	12,7 %	5	4,9 %
Prašydavote, kad už vaiko / vaikų priežiūrą atsakingas asmuo (asmenys) informuotų Jus apie tai, kaip jaučiasi vaikas / vaikai	76	74,5 %	19	18,6 %	5	4,9 %	2	2,0 %
Atvykdavote į Lietuvą įsitikinti, kaip vyksta vaiko / vaikų priežiūra	37	36,3 %	36	35,3 %	25	24,5 %	4	3,9 %
Siųsdavote pinigų vaiko / vaikų reikmėms	65	63,7 %	26	25,5 %	8	7,8 %	3	2,9 %
Siųsdavote vaikui / vaikams siuntinius, dovanas	56	54,9 %	36	35,3 %	7	6,9 %	3	2,9 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Išvykus abiem tėvams, svarbiausias šeimos demonstravimo veiksnys yra **informacija apie emocinę vaiko būklę** abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu (74,5 %). Išvykę abu tėvai įsitraukia į šeiminių ryšių su vaiku plėtojamą bendraudami su vaiko globėju apie tai, kaip jaučiasi vaikas, ir taip parodo, kad jiems rūpi emocinė vaiko būklė. Galima daryti prielaidą, kad šis veiksnys yra esminis abiejų tėvų išvykimą veikiantis veiksnys. Tikėtina, kad, vaiko emocinei būklei esant prastai, jie grįžtų į Lietuvą pas savo vaikus. Išvykusiems abiem tėvams itin svarbu plėtoti emocinį artumą su savo vaikais.

Išvykusių abiejų tėvų **kontrolinis vaidmuo** yra antras pagal reikšmingumą šeiminių ryšių kokybę tarp išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų lemiantis veiksnys. Didžioji dauguma tyrimo dalyvių (67,6 %) nurodė, kad jie dažnai skambindavo vaiko globėjui, norėdami sužinoti, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis, ir daugiau negu pusė tyrimo dalyvių (56,9 %) skambindavo savo vaikams, norėdami sužinoti, ar globėjas tinkamai šias užduotis atlieka (36 lentelė). Minėti aspektai išryškino išvykusių abiejų tėvų šeimos demonstravimą per rūpestingumą ir kontrolę. Skambindami ir teiraudamiesi apie vaiko globėjo atliekamas veiklas, išvykę abu tėvai demonstruoja, kad jiems rūpi, kaip vyksta jų vaikų kasdienis gyvenimas jiems fiziškai nesant kartu su vaikais ir per kontrolinius skambučius įsitraukia į kasdienį vaiko gyvenimą. Be to, jiems rūpi ir tai, kad būtų atliktos tos veiklos, kurias jie yra paskyrę atlikti vaiko globėjui. Taip išryškinamas virtualus įsitraukimas į šeiminio bendrumo išsaugojimą gyvenant per atstumą. Išvykusiems abiem tėvams svarbu, kaip atliekamos jų paskirtos veiklos: jie labiau dažnai (41,2 %) negu kartais (37,3 %) aptardavo ir paskirdavo vaiko globėjui darbus, kuriuos šis turėtų atlikti jų išvykimo laikotarpiu. Kitas svarbus aspektas – beveik pusė tyrimo dalyvių (išvykusių abiejų tėvų) (44,1 %) nurodė, kad savo išvykimo laikotarpiu jie nesirinkdavo ir neskirdavo už vaiko priežiūrą minėtu laikotarpiu atsakingo asmens. Taigi, nors išvykusiems abiem tėvams svarbi vaiko globėjo kontrolė, tėvai retai pasirinkdavo ir paskirdavo reikšmingus asmenis vaiko globėjais. Vis dėlto išryškėjo tėvų polinkis paskirstyti globėjams darbus, kuriuos reikia atlikti prižiūrint vaikus.

Išvykusiems abiem tėvams jų išvykimo laikotarpiu svarbus ir **materialinės vaiko gerovės užtikrinimas** vaiko reikmėms siunčiant pinigų (63,7 %) ir siuntinius, dovanas (54,9 %). Vis dėlto šis veiksnys nėra esminis. Abiejų tėvų išvykimo į užsienį dirbti pagrindas yra materialinė šeimos gerovė, tačiau tai nėra svarbiausias jų išvykimą lemiantis veiksnys. Šeiminiai ryšiai gyvenant per atstumą plėtojami ir per materialinį pagrindą, tačiau emocinis pagrindas išvykusiems abiem tėvams, kaip ir išvykusioms motinoms, yra reikšmingesnis.

Transnacionalinės šeimos, kuriose į užsienį dirbti išvyksta abu tėvai, išryškino virtualios komunikacijos ir kontrolės svarbą šeimai gyvenant per atstumą ir atskleidė materialinio išvykimo reikšmę šeimos gerovės kūrimo procese. Respondentai nesureikšmino akistatinio bendravimo su vaikais svarbos jų išvykimo laikotarpiu ir „gyvai“ su vaikais bendraudavo taip pat dažnai (36,3 %), kaip ir kartais (35,3 %) (36 lentelė). Tai rodo, kad išvykusių abiejų tėvų atveju virtualus šeiminių ryšių plėtojimas yra pakankamas ir sėkmingai kompensuoja akistatinio bendravimo trūkumą. Išvykusiems abiem tėvams įsitraukiant į kasdienį vaiko gyvenimą nėra būtina atlikti kontrolinio vaidmens patikrinamųjų parvykimų į Lietuvą metu. Taip gali būti dėl kelių priežasčių: išvykusiems abiem tėvams pakanka bendrauti virtualiai, įsijungus vaizdo kamera, kad jie įsitikintų, kaip vyksta vaiko gyvenimas ir ar globėjas tinkamai atlieka visas pareigas, arba abu tėvai labai pasitiki vaiko globėju ir nejaučia poreikio parvykti įsitikinti, kaip vyksta vaiko priežiūra. Šios prielaidos susijusios su jau aptartais globėjų struktūros duomenų analizės rezultatais, kurie parodė išvykusių abiejų tėvų polinkį vaikų globėjais išvykimo laikotarpiu pasirinkti savo motiną arba abu tėvus. Taip tarsi patvirtinama, kad vaikai lieka gyventi saugioje ir patikimoje aplinkoje ir išvykusiems abiem tėvams nėra būtina atlikti „gyvo“ kontrolinio vaidmens (pakanka kontroliuoti virtualiai).

Išvykusių abiejų tėvų požiūris į globėjo veiklas, padedančias plėtoti šeiminius ryšius. Išvykus abiem tėvams, plėtojant šeiminius ryšius su vaikais svarbus ne tik aktyvus išvykusių abiejų tėvų, bet ir vaiko globėjo vaidmuo, padedantis palaikyti šeiminių bendrumą abiem tėvams ir vaikui gyvenant per atstumą.

Pagrindinės vaiko globėjų veiklos, siekiant išsaugoti išvykusių abiejų tėvų šeiminių bendrumą su Lietuvoje gyvenančiais vaikais, yra globėjų pokalbiai su išvykusiais abiem tėvais, pasitariant ir pasakojant, kaip sekasi vaikui (-ams) (58,8 %), pokalbiai su vaikais apie išvykusių abiejų tėvų gyvenimą (54,9 %) ir globėjų raginimas išvykusius tėvus trumpam sugrįžti ir aplankyti vaikus Lietuvoje (41,2 %) (37 lentelė). Duomenų analizės rezultatai rodo, kad, išvykus abiem tėvams, vaiko globėjas yra tarpininkas tarp išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje gyvenančių vaikų. Vaiko globėjas abipusiškai aktualizuoja informaciją apie vaikus tėvams ir prisiminimus apie išvykusius tėvus vaikams bei skatina akistatinį išvykusių abiejų tėvų ir vaikų bendravimą per didesnę tėvų aktyvumą. Šie aspektai išryškina esminius transnacionalinių šeiminių ryšių plėtojimo elementus: nuolatinio informacijos tiek apie abu tėvus, tiek apie vaikus aktualizavimo ir „gyvos“ komunikacijos būtinybę. Taip pat išryškinamas mažiausiai reikšmingas transnacionalinio šeiminių bendrumo puoselėjimo per globėjų įsitraukimą, išvykus abiem tėvams, elementas –

akistatinio bendravimo skatinimas vaikams svečiuojantis pas išvykusius abu tėvus užsienyje (9,8 %). Taigi, skirtingai negu tais atvejais, kai yra išvykęs tėvas ir išvykusi motina, išvykus abiem tėvams, globėjas skatina šeiminius ryšius plėtoti ne virtualiai, o „gyvai“. Globėjas ragina abu išvykusius tėvus trumpam grįžti į kilmės šalį ir taip plėtoti šeiminių ryši su Lietuvoje likusiais gyventi vaikais.

37 lentelė. *Vaiko globėjo įsitraukimas į šeiminio bendrumo plėtojimą, išvykus abiem tėvams (N = 102)*

	N	%
Paragindavo Jus paskambinti vaikui / vaikams	31	30,4 %
Paragindavo vaiką / vaikus paskambinti Jums	28	27,5 %
Kalbėdavosi su vaiku / vaikais apie Jus ar Jūsų gyvenimą	56	54,9 %
Pasitardavo su Jumis / pasakodavo Jums, kaip sekasi vaikui / vaikams	60	58,8 %
Paragindavo Jus trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką / vaikus	42	41,2 %
Paragindavo vaiką / vaikus svečiuotis pas Jus užsienyje	10	9,8 %
Paragindavo Jus reguliariai siųsti vaikui / vaikams pinigų	21	20,6 %
Paragindavo Jus siųsti vaikui, vaikams siuntinius, nupirkti dovanų	22	21,6 %
Vaiką (-us) prižiūrintis asmuo (-ys) niekada to nedarė / Nieko iš nurodytų	7	6,9 %
Nežino, neatsakė	4	3,9 %

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018.

Kaip ir atliekant bendrąją migracijos patirties turinčių tėvų ir šeimų, kuriose į užsienį dirbti išvykęs tėvas ar motina, duomenų analizę, siekiant įvertinti, ar, išvykus abiem tėvams, vaiko globėjo aktyvumas priklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje, t. y. ar transnacionalinėje šeimoje esant ir globėjams prižiūrint daugiau vaikų, globėjai labiau įsitraukia į transnacionalinių šeiminių ryšių tarp išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų plėtojimą, pasitelkti aprašomosios statistikos metodai (bendrasis pasiskirstymas, vidurkiai, ANOVA testas) (28 lentelė, 5 priedas).

Galima teigti, kad, išvykus abiem tėvams, vaiko (-ų) globėjų aktyvumas nepriklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje⁵¹ (28 lentelė, 5 priedas).

Šeimų, kuriose į užsienį dirbti išvykę abu tėvai, grupių atvejų skaičius nėra homogeniškas (28 lentelė, priedas 5). Tai gali paaiškinti, kodėl vaiko (-ų) globėjų aktyvumas ir vaikų skaičius šeimoje nėra statistiškai reikšmingai susijęs. Tyrimo duomenų analizė leido išskirti tik dvi šeimas, kuriose, išvykus į užsienį abiem tėvams, Lietuvoje liko gyventi trys vaikai. Nepaisant to,

⁵¹ p = 0,522.

didžiausias grupių homogeniškumo vidurkis išryškėjo būtent šiose tris vaikus auginančiose šeimose. Minėtų atvejų skaičius nėra pakankamas, tačiau galima daryti prielaidą, kad, esant daugiau šeimų, kuriose, į užsienį išvykus dirbti abiem tėvams, Lietuvoje lieka trys vaikai, vaiko (-ų) globėjo aktyvumas būtų didesnis negu vieną ar du vaikus auginančiose analogiškose šeimose.

Apibendrinant galima teigti, kad, išvykus abiem tėvams, dominuoja įvairialypis virtualus bendravimo su vaikais kanalas. Išvykusiems abiem tėvams svarbiausias yra emocinio artumo su vaikais plėtojimo veiksnys. Išryškindami savo kontrolinį vaidmenį, išvykę abu tėvai rodo, kad jiems rūpi, kaip vyksta jų vaikų kasdienis gyvenimas jiems fiziškai nesant kartu. Vykdydami virtualią vaiko globėjo kontrolę, išvykę abu tėvai demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip tėvų statusą ir šeiminių ryšių puoselėjimą per atstumą. Šeiminiai ryšiai, gyvenant per atstumą, plėtojami ir per materialinį pagrindą, tačiau emocinis pagrindas išvykusiems abiem tėvams, kaip ir išvykusių motinų atveju, yra reikšmingesnis. Skirtingai negu išvykusio tėvo ir išvykusios motinos atvejais, išvykus abiem tėvams vaiko globėjas kaip tarpininkas ne tik aktualizuoja informaciją tėvams ir vaikams vieniems apie kitus, bet ir skatina „gyvą“ tėvų ir vaikų komunikaciją, ragindamas tėvus aplankyti vaikus. Minėtina ir tai, kad, išvykus abiem tėvams, vaiko globėjų aktyvumas nepriklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje.

4. ŠEIMOS SAMPRATA, ŠEIMINIAI RYŠIAI IR EMOCINĖS PATIRTYS: TRANSNACIONALINĖS ŠEIMOS VAIKO PERSPEKTYVA

Disertacijos kokybinio tyrimo duomenys padeda atskleisti, kaip patys vaikai suvokia transnacionalinį gyvenimo būdą, savo patirtį, gyvendami išvykus abiem tėvams ar vienam iš tėvų. Tyrimo metu išskirtos skirtingos vaikų patirtys, emocijos ir prisiminimai, išgyvenant tėvų išvykimo laikotarpį. Tėvų išvykimas kaip procesas vaikams daro poveikį, todėl svarbu išsiaiškinti, kaip patys vaikai mato save ir savo patirtis, gyvendami transnacionalinėje šeimoje. Vaikai geriausiai suvokia savo jausmus, veiksmus ir mintis, o tėvų išsakomi žodžiai ar atliekami veiksmai vaikų atmintyje atsiranda tada, kai vaikai jiems suteikia tam tikrą reikšmę (Levin, 1993). Šiuo požiūriu, remiantis W. I. Thomaso ir D. S. Thomas teorema⁵², svarbu atskleisti, kaip vaikai apibūdina situaciją ir kokias konkrečiai reikšmes jie suteikia įvykiams bei išgyvenimams.

Transnacionalinių vaikų patirtys atskleidžiamos trimis pjūviais:

1. Vaikams iš transnacionalinių šeimų tirti taikant „Mano šeimos“ žemėlapiu metodą, analizuojami vaikų sudaryti šeimos narių sąrašai ir nupiešti šeimos paveikslai. Siekiama atskleisti, kokia yra transnacionalinių vaikų šeimos samprata, struktūrinė organizacija tėvų ar vieno iš tėvų išvykimo laikotarpiu, kokiais kriterijais vadovaudamiesi vaikai įtraukia konkrečius asmenis į savo šeimą, kokios išryškėja įsivaizduojamų diadų konfigūracijos.

2. Remiantis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimo duomenimis, analizuojami transnacionaliniai šeiminiai ryšiai ir šeiminių įsipareigojimų pokyčiai. Kasdienėms šeiminiams praktikoms transnacionalinių šeimų vaikai suteikia savitas reikšmes ir parodo, kas vyksta su šeiminiams įsipareigojimais šių šeiminių praktikų kontekste.

Atsižvelgiant į pirmą ir antrą kokybinio tyrimo analizės pjūvius, formuluojamas trečias disertacijos ginamasis teiginys: **tėvams išvykus į užsienį, o vaikams liekant gyventi kilmės šalyje, keičiasi vaikų šeimos samprata (šeimos struktūrinė organizacija, narystės šeimoje kriterijai), vyksta šeiminių įsipareigojimų pertvarka ir vaiko aktyvaus vaidmens, šeimai priimant sprendimus, peržiūra.**

3. Transnacionalinis gyvenimo būdas veikia vaikus, todėl disertacijoje siekiama nustatyti, koks emocinis poveikis vaikams išryškėja tėvų emigracijos kaip proceso ir kaip tarpsnio metu.

⁵² „Jei žmogus apibrėžia situaciją kaip tikrą, ji tikra savo pasekmėmis“ (W. I. Thomas ir D. S. Thomas, 1928: 572).

Atsižvelgiant į trečią kokybinio tyrimo analizės pjūvį, formuluojamas ketvirtas disertacijos teiginys: **transnacionalinių šeimų vaikai turi tiek neigiamų, tiek teigiamų patirčių, kurios skirtingai reiškiasi tėvų ar vieno iš tėvų išvykimo kaip proceso ir išvykimo kaip gyvenimo tarpsnio kontekstuose.**

Visi trys kokybinio tyrimo analizės pjūviai atliekami atskirai analizuojant išvykusio tėvo, išvykusios motinos ir išvykusių abiejų tėvų atvejus.

Svarbu pabrėžti, kad kokybinis transnacionalinių vaikų tyrimas traktuotinas kaip konkrečių atvejų analizė, todėl analizuojant duomenis pateikti atvejai nėra bendriniai, o atskleidžia tik individualias (būdingas konkrečioms tyrimo dalyviams) šeiminių gyvenimo situacijas ir ypatumus.

4.1. Šeimos samprata: struktūrinė organizacija ir narystės kriterijai

Atliekant transnacionalinių vaikų tyrimą taikant „Mano šeimos“ žemėlapių metodą, analizuoti vaikų sudaryti šeimos narių sąrašai ir nupiešti šeimos žemėlapiai. Taip, atsižvelgiant į vaikų požiūrį, atskleista šeimos samprata ir išskirti šeimos narystės kriterijai. Sudarinėdami savo šeimos narių sąrašus ir piešdami šeimos žemėlapius, transnacionalinių šeimų vaikai į juos įtraukė nuo 3 iki 15 asmenų, kuriuos pavadino šeimos nariais. Savo šeimos nariais transnacionaliniai vaikai laiko asmenis, kurie priskiriami branduolinei šeimai (motina, tėvas, broliai, seserys) ir (arba) išplėstinei šeimai (seneliai, dėdės, tetos, pusbroliai, pusseserės, patėviai, pamotės, netikra sesė), taip pat krikšto tėvus. Minėtina, kad transnacionalinių šeimų vaikai į savo šeimą linkę įtraukti ir naminius gyvūnus (šunis, kates) bei žirgus. Galima teigti, kad transnacionalinių vaikų sprendimą tam tikrus asmenis įtraukti į šeimą lėmė šie kriterijai: bendra gyvenamoji vieta, kraujo ryšys, giminystės ryšys, emocinis artumas ir bendravimo intensyvumas. Tyrimo duomenų analizė atskleidė keturis šeimos sampratos tipus: sąryšio, emocinę, struktūrinę ir įveiklintą.

Šeiminių narystės transnacionalinėje šeimoje analizė parodė, kad šeiminių narystė siejama su įsipareigojimais. Transnacionalinėse šeimose susiformuoja lūkesčių ir įsipareigojimų sistema, kuria remiantis konkretūs asmenys arba įtraukiami, arba nėra įtraukiami į šeiminių struktūrą. Į šeiminių struktūrą įtraukti asmenys vadinami šeimos nariais. Vaikai konkrečiam asmeniui suteikia tam tikrą įsipareigojimą, kurio pagrindu tas asmuo tampa transnacionalinio vaiko šeimos nariu.

Transnacionalinių vaikų šeimos sampratos analizė taip pat atskleidė tėvų įsipareigojimų delegavimo svarbą. Transnacionalinių šeimų vaikai į savo šeimą įtraukia ir tuos asmenis, kurie tapo jų globėjais tėvų išvykimo

laikotarpiu. Taip tėvų įsipareigojimų delegavimas kitiems asmenims išplėtė transnacionalinio vaiko šeimos sampratą.

Atliktas tyrimas leidžia išplėsti transnacionalinės šeimos šeimines struktūros analizę ir atskleisti šeimų, kuriose į užsienį dirbti išvykęs tėvas, motina ar abu tėvai, ypatumus.

Šeimos, kurioje į užsienį išvykęs tėvas, atvejis. Siekiant atskleisti transnacionalinės šeimos išvykus tėvui struktūrą vaiko akimis, esminis klausimas, kaip vaikas apibūdina savo šeimą. Struktūrinė transnacionalinių vaikų šeimos piešinių analizė parodė, kad, išvykus tėvui, vaikai iš transnacionalinių šeimų šeimos nariais vadino ne tik savo tėvus, brolius, seseris, senelius, bet ir patėvį, krikšto tėvus ir draugus ar drauges. Taip išryškėjo *emocinio artumo šeimos narystės kriterijus*. Vienas tyrimo dalyvis, kurdamas savo šeimos paveikslą, įprasmino šeimą „medžio“ metafora (*Seneliai gal tos šaknys būtų*).⁵³ (V9)), atskleisdamas tvirtą šeiminių ryši ir vienybę, nepaisant to, kad jis nėra su visais asmenimis susijęs giminystės ryšiais ir kartu negyvena (27 pav.):

Tai mama prie Vilniaus tenais, netoli. <...> Tėčio žmona irgi netoli Vilniaus. <...> Senelė Ignalinoj, senelis Anykščiuose. <...> Tada krikšto tėvai Airijoje, o pats tėtis <...>, jisai grįžta labiau. (V9)

⁵³ Kaip jau buvo minėta, transkribuota tiksli tyrimo dalyvių kalba, nekeičiant jų kalbėjimo stiliaus, vartotų žodžių, emocinių atodūsių.

27 pav. *Sąryšio šeimos samprata (V9, 14 m.)*

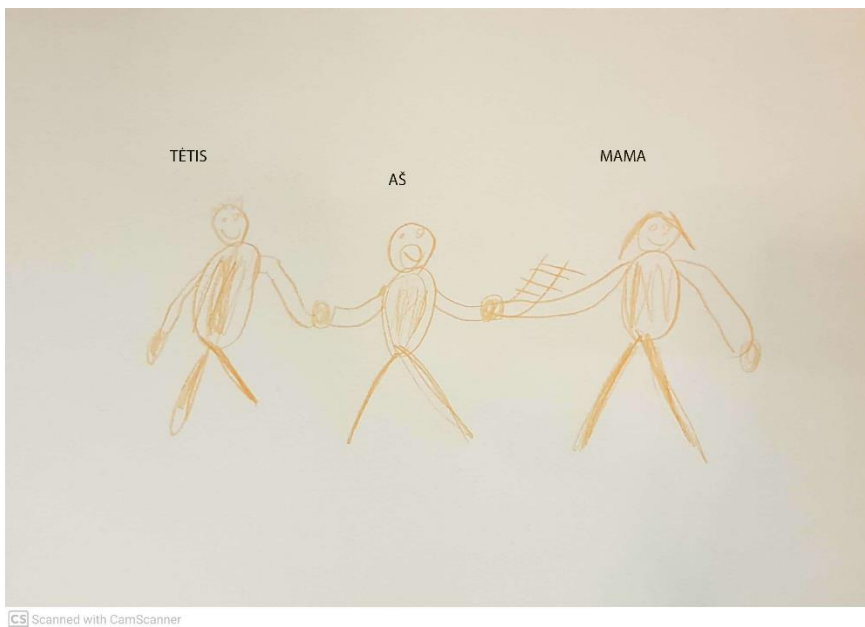
Šaltinis. Kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

*Kraujo ryšiais grįsta šeimos narystė yra kitas svarbus transnacionalinių šeimų, kuriose į užsienį išvykęs tėvas, kriterijus, kuriuo remdamiesi vaikai atskleidžia savo šeimos sampratą. Šis kriterijus nėra akivaizdus, jo akivaizdumas išryškėja tik vaikui piešiant savo šeimos paveikslą. Pavyzdžiui, galvodamas apie savo šeimą, vienas tyrimo dalyvis pirmiausia pagalvojo apie savo draugus ir drauges ir pirmiausia sudarė jų, kaip savo šeimos narių, sąrašą (*Geriausi draugai arba draugės.* (V14)). Tik po tam tikro laiko pagalvojęs nusprendė, kad jo šeima yra tėtis, mama ir seneliai. Galiausiai, antroje tyrimo pakopoje, piešdamas savo šeimą, jis nupiešė tik save, mamą ir tėtį. Senelių vaikas nepiešė, nors iš pradžių į sąrašą juos buvo įtraukęs. Pagrindinis šio tyrimo dalyvio argumentas – seneliai yra tiesiog seneliai (*Taip, nes seneliai.**

(V14)), o jo šeima jam yra tėtis ir mama (28 pav.). Minėtas tyrimo dalyvis emocinį šeimos artumą atskleidė per „nuotraukos“ metaforą:

In. *Jie nusifotkino susikibę rankom. I. O ką reiškia tas susikibimas rankomis? <...>. In. Draugystė, šeima. (V14)*

Kalbamuojų atveju tyrimo dalyvis išryškino kraujo ryšio kaip šeimos narystės kriterijaus svarbą, tačiau akcentavo tik artimiausio kraujo ryšį, į galutinį savo šeimos paveikslą neįtraukdamas senelių, su kuriais kraujo ryšys taip pat yra, tik tolimesnis. Taigi kraujo ryšys kaip šeiminių narystės kriterijus transnacionalinių šeimų vaikų požiūriu nėra vienareikšmiškas. Emocinio artumo per kraujo ryšį simbolis šiame transnacionalinio vaiko šeimos paveiksle išreiškiamas per susikabinusias rankas.

28 pav. *Emocinė šeimos samprata (V14, 9 m.)*

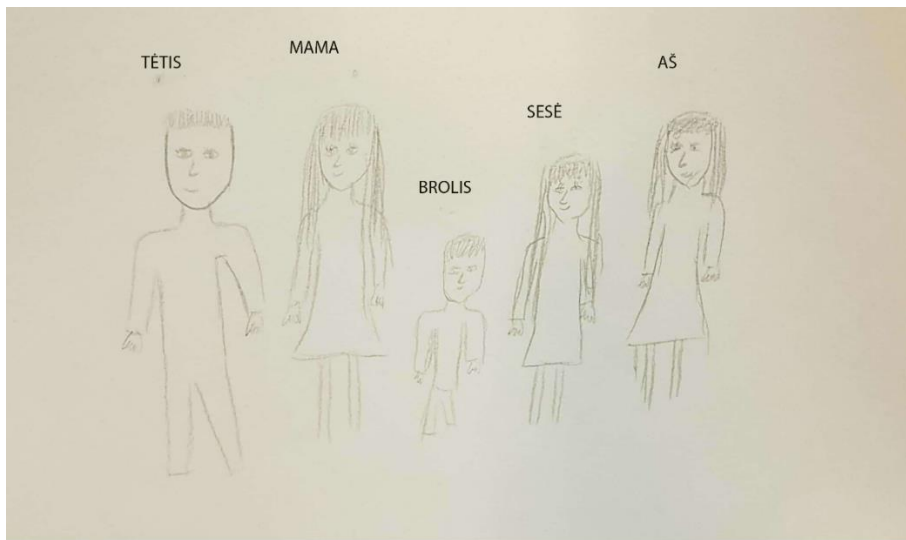
Šaltinis. Kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Kiti, į užsienį išvykus tėvui, transnacionalinių šeimų narius į vieną struktūrą jungiantys narystės kriterijai yra *giminystės ryšys* ir *gyvenamoji vieta*. Giminystės ryšys, kaip esminis šeimos narius jungiantis narystės kriterijus, vienai tyrimo dalyvei neleido į šeimą įtraukti jos tėčio dabartinės žmonos. Nepaisant to, kad ši moteris tyrimo dalyvei artimesnė už užsienyje gyvenantį tėvą ir kartu gyvenančią mamą, ji neįtraukė jos į savo šeimos narius kaip neturinčios giminystės ryšio:

In. *Dar galvojau įtraukti tėčio žmoną, bet neįtraukiau. I. Gal galėtum paaiškinti, kas lėmė apsisprendimą?* In. *Nes, nes ta tėčio žmona man labai artimas žmogus, nu, kaip panašiai, panašiai kaip mama, bet pagalvojau, kad iš tikrųjų mes neturim jokio giminystės ryšio, tai todėl ir neparašiau.* (V2)

Tėvas šios tyrimo dalyvės šeimos paveiksle buvo pirmas (*Nes, pirmiausia, pagalvojau apie tėtį, tada jį nupiešiau. Paskui pagalvojau, kad prie tėčio turi būt mama, tada mamą nupiešiau, tada sesę ir brolių.* (V2)), kaip pagrindinis žmogus, nors jis gyvena ir dirba užsienyje ir jie neturi artimo tarpusavio ryšio (29 pav.). Išryškėjo įsivaizduojamas emocinis tyrimo dalyvės santykis su išvykusi tėvu. Remdamasi šiuo įsivaizduojamu santykiu, tyrimo dalyvė ir įtraukė tėvą į kuriamą šeiminių struktūrą. Taip išreiškiamas transnacionalinio vaiko lūkestis turėti su išvykusi tėvu emociškai artimesnį santykį. Patvirtindama giminystės ryšiais grįstą šeimos narystės kriterijų, ši tyrimo dalyvė į šeimą įtraukė seserį, kuri yra patėvio vaikas ir kartu negyvena. Vis dėlto, yra tam tikras giminystės ryšys per mamą, todėl patėvio duktė taip pat traktuotina kaip šeimos narė:

Mama ir brolis gyvena su mumis, sesė gyvena tam pačiam mieste, bet su savo tėčiu, o mano tėtis gyvena Anglijoje. (V2)

29 pav. *Struktūrinė šeimos samprata (V2, 18 m.)*

Šaltinis. Kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Atskleidami šeimos struktūrą ir narystės kriterijus, tyrimo dalyviai išryškino globėjų vaidmenį savo gyvenime. Tyrimo dalyviams svarbus bendrumo jausmas per šeiminių ryšių puoselėjimą. Net išskirdami asmenis,

kurių neįtraukė į šeimos narius, jie atskleidė emocinį artumą su tais žmonėmis. Taigi šeimōs, kurioje į užsienį išvykęs tėvas, globėjus galima skirstyti į fizinius, palaikančius šeiminių bendrumo jausmą ir jį padedančius išlaikyti fiziškai būnant kartu, ir virtualius globėjus, kurie padeda išlaikyti šeiminių bendrumą su išvykusiū tėčiu per atstumą, virtualiai. Globėjai yra ātramos transnacionalinių šeimų vaikams, gyvenantiems per atstumą su išvykusiū tėvu. Nežiūrint į atskirus narystės kriterijus, pagrindinis globėjas, su kuriuo lieka gyventi vaikas išvykus tėvui, buvo įtrauktas į visus tyrime dalyvavusių vaikų šeiminių struktūros poveikslus (tai dažniausiai vaiko motina).

Šeimos, kurioje į užsienį išvykusi motina, atvejis. Siekiant atskleisti transnacionalinės šeimos, išvykus motinai, struktūrą vaiko akimis, esminiai klausimai, kaip vaikas apibūdina savo šeimą ir kokius narystės kriterijus jis išskiria. Struktūrinė transnacionalinių vaikų šeimos piešinių analizė parodė, kad savo šeimos nariais vaikai iš transnacionalinių šeimų, išvykus motinai, laiko ne tik savo tėvus, brolius, seseris, senelius, bet ir pamotę, patėvį. Be to, dalis tyrimo dalyvių į savo šeimos narių struktūrą įtraukė naminius gyvūnus ir net žirgą, kaip lygiaverčius šeimos narius. Naminiai gyvūnai, išvykus motinai, tampa šių tyrimo dalyvių šeimos nariais.

Šeimose, kuriose į užsienį išvykusios motinos, išryškėjo keturių tipų vaikų išskirti narystės kriterijai: „*gyviminystės*“, *reikšmingumo*, *giminystės* ir *gyvenamosios vietos*.

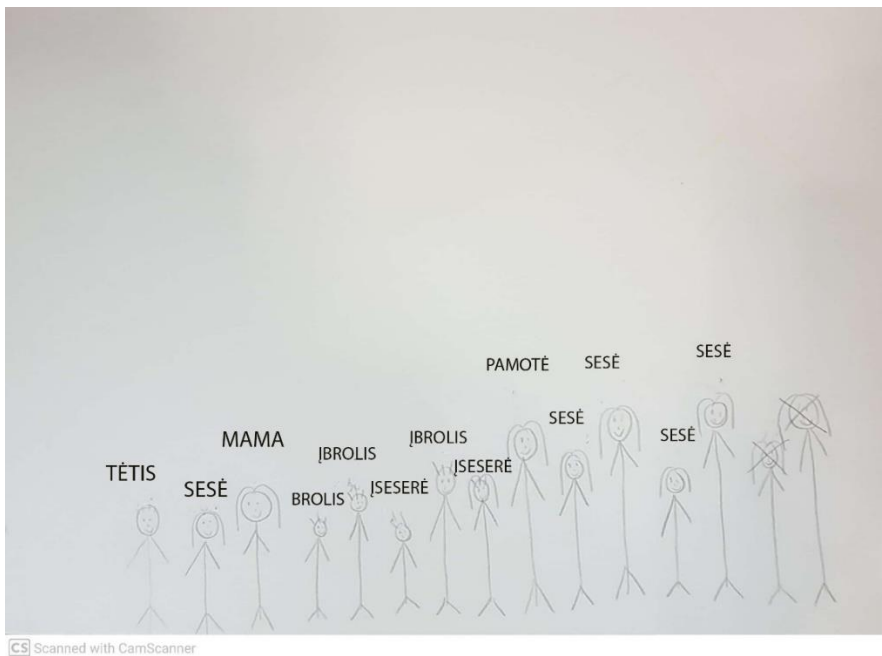
„*Gyviminystės*“ kriterijus išryškino neaiškia ir kintančia tyrimo dalyvės šeimos samprata. Pačioje pradžioje ji pasitikslino, ar įtraukti į savo šeimą tėtį ir mamą: *O tėtį ir mamą irgi?* (V10)

Gavusi tyrėjos atsakymą, kad nuspręstų, kaip jai atrodo, kad turėtų būti, mergaitė į sąrašą įtraukė tik seseris ir brolius (*Sesė1, sesė2, sesė3, brolis1, brolis2, brolis3, sesė4, brolis4, sesė5, sesė6*. (V10)). Tik garsiai perskaičiusi sudarytą sąrašą, išreiškė susirūpinimą, kad neįtraukė mamos ir tėčio (*Oooo, neparašiau mamos ir tėčio* (labai susirūpino). (V10)). Tada dar kartą pasitikslino, ar turėtų įtraukti savo biologinę mamą (*O įrašyti tikrą mamą?* (V10)) ir iš karto papildė šeimos narių sąrašą ne tik mama ir tėčiu, bet ir pamote, kurią vėliau įvardijo kaip mamą (*Jo* (dar kartą išvardijo visus nuo pradžių), *pamotė (mama), tikra mama, tėtis*. (V10)).

Minėta šeiminių sampratos kaitos sudarymo grandinė atskleidė „gyviminystės“ kriterijų, nes į šeimą buvo įtraukti ne tik giminystės ryšiais susiję, bet ir šiais ryšiais nesusiję, tačiau kartu gyvenantys asmenys. Sudarytas išplėstinės šeimos struktūrinis paveikslas (30 pav.):

Čia mano tėtis. Jo vardas X, čia mano sesė, vardas X, ji tokia, tokia mažesnė jau, čia mano mama tikra, kur dabar Anglijoje gyvena, brolis, su mama gyvena, nu, mano tikras brolis. Oi, čia vardas X, iš mamos pusės šitos,

o brolis X irgi su broliu X gyvena ir mama, mano tikra mama. X – įbrolis, nu, jam 21 metas, jįsai nežinau, didelis. Sesė X, mama pamotė, čia aš, sesė X, sesė X, sesė X, turbūt per daug prirašiau. (7s) Ai, vienu vėl per daug. (V10)

30 pav. *Struktūrinė šeimos samprata (V5, 15 m.)*

Šaltinis. Kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Reikšmingų asmenų kriterijus atskleidė visų tyrimo dalyvei reikšmingų asmenų įtraukimu grįstą šeimos sampratą, į kurią pateko biologiniai tėvai, pamotė, patėvis, broliai ar seserys, įbroliai ar įseserės. Iš pradžių suabejojusi, ar įtraukti į šeimą mamą ir sesę bei brolių (I. Dabar, ar buvo abejonių, ką įtraukti į sąrašą ar ko neįtraukti? In: *M-m-m, mamą, nes ji gyvena Anglijoje, ir sesę vyresnę, ir brolių.* (V5)), kurie gyvena kartu su mama Anglijoje, tyrimo dalyvė nusprendė įtraukti visus jai reikšmingus asmenis:

Tėtis su mumis gyvena, brolis Anglijoje, pamotė su ma-, su mumis, sesė Anglijoje vyresnė, patėvis m-m-m (3 s) Karmėlavoje gyvena, brolis Anglijoje, mama Anglijoje, sesė kitur gyvena, įbrolis su mumis gyvena, šitie šeimos nariai gyvena pas mus. (V5)

Kiti tyrimo dalyviai atskleidė *giminystės ryšiais* grįstą šeimos sampratą, kai į šeimos narių struktūrą įtraukiami tik giminystės ryšiais susiję asmenys. Be to, į šeimos sampratą įtraukiami ir naminiai gyvūnai (šunys, katė) bei žirgas:

Tai aš, mama, brolis (vardas), brolis (vardas), tėtis, sesuo (vardas), močiutė ir trys šunys. (V12)

Nepaisant kartu negyvenančio tėvo, tyrimo dalyvė išreiškė abejonę dėl jo įtraukimo į šeimos narių sąrašą, tačiau įtraukė, nes jį laiko šeimos nariu:

Dėl tėčio, nes mes kartu su juo negyvenam. Bet aš vis tiek skaitau jį savo šeimos nariu. (V12)

Giminystės ryšiais grįstą šeimos sampratą tyrimo dalyvė įvardijo kaip savaime suprantamą – tėvai ir vaikai turi būti kartu, o močiutės įtraukimą nulėmė jos dalyvavimas šeiminiame gyvenime per pagalbą prižiūrint jaunesnę sesę:

Tėvai kartu, visą laiką taip yra, tada broliai ir sesės. Visą laiką prie sesės močiutė būna, nes jinai ją prižiūri ir šunys visą laiką dažniausiai būna su jom, nes jos dažniausiai būna namie. Ir aš, nu, tai aš save nupiešiau kaip ir prie mamos, nes aš, nu kaip, labai gerai sutariu su mama ir man patinka prie jos būti. (V12)

Gyvenamosios vietos kriterijumi grįsta šeimos samprata atskleidė tyrimo dalyvio šeimos narių įtraukimą į šeimą pagal gyvenimą kartu:

Aš (vardas), tada mano brolis (vardas), mano sesė (vardas), sesė (vardas), mama, močiutė ir šunys. (V13)

Be to, išryškėjo šeimos sampratos kaita. Mamos išvykimo laikotarpiu tyrimo dalyvio šeimos samprata skyrėsi nuo dabartinės šeimos sampratos, nes joje nebuvo nei mamos, nei močiutės, o buvo kartu tuo metu gyvenantis tėvas:

Tada nebuvo nei mamos, nei močiutės, bet buvo tik tėtis. Ir buvo be mamos man liūdna labai, sunkiau buvo. (V13)

Šis tyrimo dalyvis nurodė emocinį prisirišimą prie mamos ir atskleidė įveiklintos šeimos sampratos reprezentacijos paveikslą, kai šeimos narius susiejo su veiklomis, kurias jie įprastai atlieka (31 pav.):

Brolis (vardas) telefoną, nes jisai tikriausiai daugiausiai rašo ir su draugais kalba. Aš knygą todėl, kad man patinka skaityti. Mano mažoji sesė laiko šuns žaisliuką, nes ji mėgsta su šunimis žaisti. Mano didžioji sesė laiko šukas, nes jinai mėgsta dažytis ir, nu, prižiūrėti save. O močiutė laiko keptuvę, nes jinai mėgsta gaminti. (V13)

31 pav. Įveiklinta šeimos samprata (VI3, 12 m.)

Šaltinis. Kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Atskleidami šeimos struktūrą ir narystės kriterijus, transnacionalinių šeimų vaikai, išvykus motinai, išryškino globėjų⁵⁴ vaidmenį savo gyvenime. Tyrimo dalyviams svarbus bendrumo jausmas per šeiminių ryšių puoselėjimą, atskleistas šeimos narių įveiklinimas ir tų veiklų suasmeninimas⁵⁵. Be to, šeimose, kuriose į užsienį išvykusios motinos, išryškėjo naminių gyvūnų kaip lygiaverčių šeimos narių įtraukimas į šeimos struktūrą. Trys tyrimo dalyviai (iš penkių) įtraukė į savo šeimą šunis, katę arba žirgą. Gyvūnai tapo tyrimo dalyvių šeimos nariais. Taigi šeimose, kuriose į užsienį dirbti išvyksta motina, globėjus galima skirstyti į fizinius globėjus, kurie gyvena su Lietuvoje likusiais vaikais fiziškai, ir naminius gyvūnus kaip emocinius globėjus motinos išvykimo laikotarpiu. Globėjai yra atamos transnacionalinių šeimų vaikams, gyvenantiems per atstumą su išvykusia motina. Nežiūrint į atskirus narystės kriterijus, pagrindiniais globėjais, su kuriais lieka gyventi vaikas išvykus motinai, galima įvardyti dvi diadas: tėvas ir vaiko močiutė arba tėvas ir pamotė. Konkrečiais tyrimo dalyvių atvejais šeimose, kuriose į užsienį dirbti išvykusi motina, pagrindinis globėjas yra ne vienas asmuo, o globėjų diada.

⁵⁴ Pagal giminybę, gyvenamąją vietą arba tiesiog reikšmingumą.

⁵⁵ Konkrečios veiklos priskyrimas tam tikram šeimos nariui.

Šeimos, kurioje į užsienį išvykę abu tėvai, atvejais. Siekiant atskleisti transnacionalinės šeimos, išvykus abiem tėvams, struktūrą vaiko akimis, esminis klausimas, kaip vaikas apibūdina šeimą per savo patirtį, gyvendamas išvykus abiem tėvams. Struktūrinė transnacionalinių vaikų šeimos piešinių analizė parodė, kad savo šeimos nariais vaikai iš transnacionalinių šeimų, išvykus abiem tėvams, vadino ne tik savo tėvus, brolius, seseris, senelius, tetą, pusbrolių, bet ir patėvį. Be to, dalis tyrimo dalyvių į savo šeimos narių struktūrą įtraukė naminius gyvūnus⁵⁶ kaip lygiaverčius šeimos narius. Naminiai gyvūnai, išvykus abiem tėvams, tampa šių tyrimo dalyvių šeimos nariais ir emocinės paramos teikėjais.

Išryškėjo du pagrindiniai šeimos narystės kriterijai, pagal kuriuos tyrimo dalyviai atskleidė savo šeimos struktūrinį paveikslą: *giminystės kriterijus* ir *bendravimo intensyvumo kriterijus*.

Giminystės ryšiais grįstą šeimos struktūrinį paveikslą atskleidė keli tyrimo dalyviai, į šeimos narių sąrašą įtraukdami giminystės ryšiais susijusius asmenis:

Tai, aš, mama, tėtis, sesė, brolis. (V1)

Viena tyrimo dalyvė atskleidė labai tvirtą branduolinę šeimos sampratą, kad šeima yra tėvai ir vaikai:

Paprasta schema, mama, tėtis ir vaikai, daugiau... Šeima tas ir yra. (V1)

Kitas tyrimo dalyvis į sąrašą įtraukė ne tik savo tėvus, kurie buvo išvykę, savo tetą ir pusbrolių, su kuriais gyveno tėvams dirbant užsienyje, bet ir senelius bei šunį (*Mama, tėtis, šuniukas, teta, pusbrolis, močiutė, močiutė, senelis.* (V6)), tačiau, piešdamas savo šeimos paveikslą, senelių nebeapiešė, o tikslingai paliko tik tuos asmenis, su kuriais gyveno tėvų išvykimo laikotarpiu, ir savo tėvus bei šunį. Tėvų išvykimo laikotarpiu kartu gyvenanaty asmenys tampa transnacionalinio vaiko šeimos nariais. Emocinis artumas tarp transnacionalinio vaiko ir reikšmingų asmenų, vaiko gyvenime atsiradusių tėvų išvykimo laikotarpiu, išplėtė vaiko šeimos sampratą.

Minėtas tyrimo dalyvis atskleidė vizualią šeimos struktūrą per gyvenimo kartu patirtį. Seneliai buvo įtraukti į šeimos narių sąrašą, tačiau tyrimo dalyvis tėvų išvykimo laikotarpiu pas juos negyveno, todėl į vizualų šeimos paveikslą jie nepateko. Seneliai šio atvejo kontekste atliko pramoginį vaidmenį, nes organizuodavo tyrimo dalyviui pramogas, tačiau pramogų organizavimo kriterijus nėra pakankamas šeiminių narystės kriterijus:

Man senelis su močiute padarė sūpynes ten lauke išnešę, ten smėlio dėžę, ten sūpynes. Su seneliu dar žuvaujam, žvejojam ir buvau pagavęs du veidrodinius karpus, nemažus. (V6)

⁵⁶ Šunis tyrimo dalyviai įtraukė į šeimą kaip lygiaverčius šeimos narius.

Be to, išryškėjo šio tyrimo dalyvio šeimos narių įveiklinimas – šeimos samprata per šeimos narių įveiklinimą:

Mama mano yra grįžusi ten į Lietuvą, ten padeda pratybas, ten pasiruošti viskam. Tė-tėtis bando uždirbti pinigų ten atrakcionams, vandens parkui, o aš bandau būt pats geriausias mokinys klasėje, pasieksiu daug visko. Šuo tai man palaiko kompaniją, kad būtų linksmiau, kad galėčiau pažaisti. Teta (vardas), teta (vardas), ji ten manim rūpinosi, ten, kiek ten metų, ten, sakė mama, manim rūpinosi, žaidėm kartu, valgyt gaminom, lauke ten buvom, tvarkėmės. O pusbrolis, mes su juo dūkstam, žaidžiam, žiūrim visokiausius multikus dar nežinomus, naujus, sutariam, kaip daryti viską, ginčas vyksta, o teta (vardas) ateina ir sako: „Kas vyresnis, to ir turi klausyt, tai pagal jį ir sekt.“ (V6)

Įveiklinimas siejamas su atsakomybių paskirstymu – tyrimo dalyvis kiekvienam į šeimą įtrauktam nariui suteikė tam tikrą atsakomybę. Naminis gyvūnas (šuo) įtraukiamas į šeiminių struktūrą kaip lygiavertis šeimos narys, turintis savo atsakomybę, t. y. kaip tyrimo dalyvio linksmintojas.

Kitas išvykusių abiejų tėvų šeimų narystės kriterijus yra reikšmingumas pagal bendravimo intensyvumą. Bendravimo intensyvumas sukuria emocinį artumą tarp šeimos narių. Į šeimą įtraukiami tyrimo dalyviui reikšmingi asmenys, kurie įvardijami kaip pagrindinė šeima:

Nu, aišku čia yra mano pagrindinė šeima kaip ir, tai mano viskas, kaip aš sakau. <...> Aš, mama, patėvis, senelis, tikrasis tėtis ir du mano šuniai. (V3)

Išryškindamas pagrindinės šeimos struktūrą, tyrimo dalyvis aiškiai įvardijo, kas nepatenka į pagrindinės šeimos sudėtį – giminės, pažįstami ir draugai. Pastarieji asmenys taip pat tyrimo dalyviui svarbūs kaip šeima, bet ne kaip pagrindinė, o „savotiška“ šeima:

O toliau ten giminės, pažįstami, draugai, nu, jie jau irgi šeima man, bet tai yra savotiška šeima, kadangi aš su jais taip artimai nebendrauju, kaip su savo va šituo sąrašu. (V3)

Tyrimo dalyvio išskirtas reikšmingumo pagal bendravimo intensyvumą šeimos narystės kriterijus turi lygiavertį pagrindą šeimoje – visi į pagrindinę šeimą patenkantys asmenys įvardijami kaip vienodai reikšmingi:

Nu, tai yra artimiausi žmonės, aš juos matau (3 s) savo širdyje, nėra jie išrikiuoti kažkaip, va čia pirma, čia antras, nu, nėra, jie visi man yra labai svarbūs ir aš juos branginu. (V3)

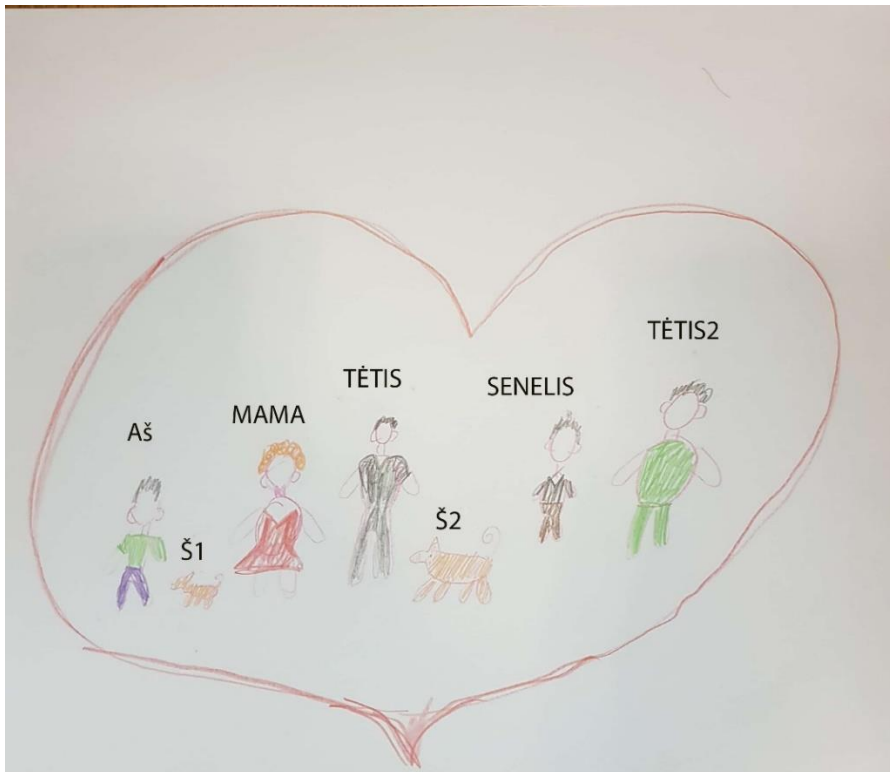
Be to, kaip emocinius šeimos narius, tyrimo dalyvis išskyrė savo naminius gyvūnus (šunis), kurie atlieka psichologinio komforto sukūrimo funkciją:

Jie tave pasitinka, džiaugiasi tavo kaip sakant, nors tu ateini piktas, pavargęs, be nuotaikos, bet jie ateina, tave su tokia meile pasitinka, kad, kad tu negali ant jų pykt, net jeigu jie kažką ir pridaro. (V3)

Šio tyrimo dalyvio reikšmingumo kriterijus grįstas ne tik giminystės ryšiais susijusiais asmenimis, įtraukiamas ir patėvis, kuris savo reikšmingumu pagal bendravimo intensyvumą tyrimo dalyviui nenusileidžia kitiems pagrindinės šeimos nariams:

Tai šuo vienas, tai yra mano, kaip sakant, mažiausias augintinis, kurį mes neseniai užsivedėm su šeima, čia su juo vargo vakarienė, nes jis penkių minučių negali ramiai pasėdėt, jis labai judrus, labai aktyvus ir, nu, toksai pas jį veidelis, kad, nu, nu, apkabint norisi, taip užmyluot, bučiuot, tai kažkas yra siaubingo. Mama, mama yra man vienas brangiausių žmonių, nors ir buvom apsiropykę, bet bet aš ją stengiuosi labai saugoti, nors jai ir su sveikata kartais blogai. Kodėl aš ją nupiešiau su raudona suknele, todėl, kad aš noriu, aš ją visą laiką matau ryškiai kaip asmenybę, nes jinai, jinai pakankamai stipri asmenybė, kiek jai teko patirt, tai aš skaitau, kad jinai yra stipri asmenybė, tai va. Tėtis juodas, tėtis toksai visą laiką, patėvis, gerai, čia patėvis. Patėvis visą laiką toksai, toksai, ta prasme, rimtas, toksai su jūmorėliu savotišku, visą laiką toksai, be mamos, kažką jeigu darai, sako, paklausk mamos, paklausk mamos, paklausk mamos, be mamos niekur. Šuo du, tai yra mano pirmasis šuo, kuris yra man brangiausias irgi, kaip ir visa mano šeima, ir miegam su juo, kaip sakant, šaltą žiemos vakarą, labai sušildo. Senelis, tai mano irgi artimas žmogus, kadangi su juo aš daug išmokau. <..> Jis mane to išmokė, ten iš medžio daug ką išmokė drožinėti, daryti, tai nuostabus tikrai žmogus. Tėtis du, kaip sakant, tikrasis tėvas, mes su juo labai retai bendraujam, bet palaikom ryšį, bet jis irgi man svarbus labai, kadangi vis tiek yra mano dalis, aš esu jo dalis ir jis mano dalis, kaip sakant. Ir be jo aš gyvent negalėčiau. (V3)

Išryškindamas kiekvieno šeimos nario reikšmingumą jam, tyrimo dalyvis atskleidė emocinės vertės suvokimą – kiekvienas pagrindinės šeimos narys kuria savitą emocinę vertę (32 pav.).

CS Scanned with CamScanner

32 pav. Emocinė šeimos samprata (V3, 18 m.)

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Atskleidami šeimos struktūrą ir narystės kriterijus, tyrimo dalyviai išryškino globėjų⁵⁷ vaidmenį savo gyvenime. Išvykus tėvams, tyrimo dalyviams svarbus bendrumo jausmas per šeiminių ryšių puoselėjimą, atskleistas emocinis vertės sukūrimas Lietuvoje likusiam gyventi vaikui. Be to, šeimose, kuriose į užsienį išvykę abu tėvai, išryškėjo naminių gyvūnų kaip lygiavertčių šeimos narių įtraukimas į šeimos struktūrą. Du tyrimo dalyviai (iš trijų) įtraukė į savo šeimą šunis. Taip gyvūnai tapo tyrimo dalyvių šeimos nariais. Atliekant tyrimo duomenų analizę, išryškėjo tyrimo dalyvio šeimos narių įveiklinimas per atsakomybių paskirstymą šeimos nariams. Taigi šeimōs, kuriose į užsienį išvykę abu tėvai, globėjus galima skirstyti į fizinius globėjus, kurie gyvena su Lietuvoje likusiais vaikais fiziškai, ir naminius gyvūnus kaip emocinius globėjus abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu. Globėjai yra ātramos transnacionalinių šeimų vaikams, gyvenantiems per atstumą su išvykusiais abiem tėvais. Nežiūrint į atskirus narystės kriterijus, pagrindiniais

⁵⁷ Pagal giminystę arba lygiavertį reikšmingumą.

globėjais, su kuriais lieka gyventi vaikas išvykus abiem tėvams, galima įvardyti šiuos asmenis: seneliai, teta su pusbroliu, tėčio draugė. Šeimose, kuriose į užsienį išvykę abu tėvai, pagrindinis globėjas yra vienas žmogus (tėčio draugė) arba diada (močiutė ir senelis; teta su pusbroliu). Be to, išryškėjo galima globėjų kaita, kai iš tėčio draugės vaiko globa perėjo seneliams.

4.2. Šeiminiai ryšiai ir nauji šeiminiai įsipareigojimai

Transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams arba vienam iš tėvų, kinta šeiminis gyvenimas ir formuojasi nauji šeiminiai įsipareigojimai. Naujų šeiminių įsipareigojimų susiformavimą lemia kintančios šeiminės praktikos, kurias tėvų išvykimo laikotarpiu atlieka transnacionalinių šeimų nariai. Transnacionaliniams šeiminiams įsipareigojimams susiformuoti svarbus trečios „globos trikampio“ grandies – vaiko globėjo – įsitraukimas į šeiminių gyvenimą, tėvams ir vaikams gyvenant per atstumą.

Transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumai atskleidžiami per transnacionalines kasdienes veiklas ir jų ypatumus: komunikacijos sistemą, delegavimą, naujų šeiminių įsipareigojimų susiformavimą, šeimos demonstravimo šeimines praktikas.

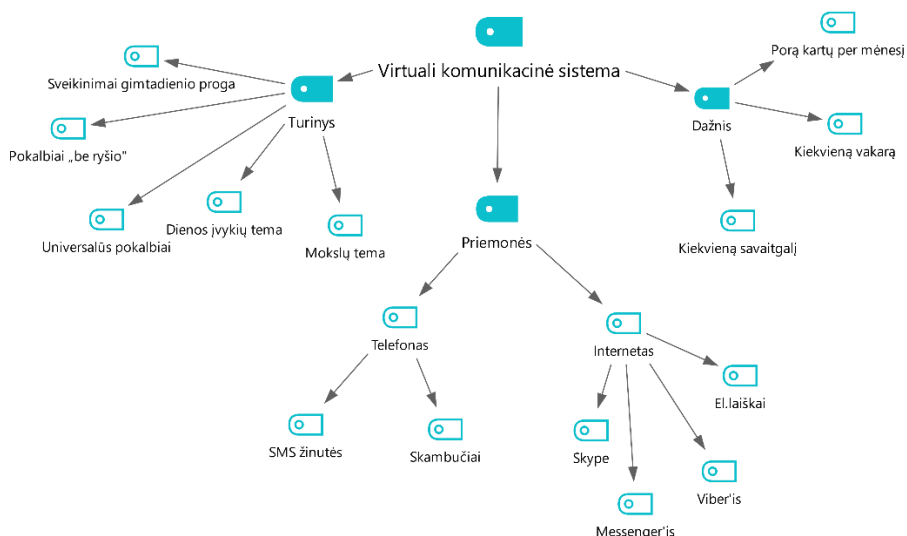
Atliktas tyrimas leidžia išplėsti transnacionalinių šeiminių ryšių analizę ir atskleisti išvykusio tėvo, išvykusios motinos ir išvykusių abiejų tėvų šeimos atvejų ypatumus.

Svarbu pabrėžti, kad kokybinis transnacionalinių vaikų tyrimas traktuotinas kaip konkrečių atvejų analizė, todėl analizuojant duomenis pateikti atvejai nėra bendriniai, galimi taikyti apskritai transnacionalinėms Lietuvos šeimoms, o atskleidžia tik individualias (būdingas konkrečioms tyrimo dalyviams) šeiminių gyvenimo situacijas ir ypatumus.

1. Šeimos, kurioje į užsienį išvykęs dirbti tėvas, atvejis

Komunikacinė sistema. Transnacionaliai gyvenančiose šeimose, išvykus tėvui, išryškėja savita komunikacinė sistema. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad tėvo išvykimo laikotarpiu svarbus virtualus ir akistatinis bendravimas.

Virtualus bendravimas tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko tampa centrine šeiminių ryšio palaikymo grandimi. Virtualus bendravimas atskleidžiamas per virtualios komunikacijos tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko turinį, priemones ir dažnį (33 pav.).

33 pav. Virtuali komunikacija, išvykus tėvui

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Virtualus bendravimas transnacionalinėse išvykusio tėvo šeimose vykdomas dviem kryptimis: **palaikant telefoninį ryšį** (*Susiskambinam.* (V8); *Parašau žinutes.* (V2)) ir **internetiniu ryšiu** (*Tai per skaiptą.* (V9); *Nu, tai per mesendžerį. Jisai ten ne visam laikui gi išvažiavęs.* (V4); *Tiesiog su telefonu žiūrėjom per kamerą – per mesendžerį arba vaiberį.* (V14)). Telefoninis ryšys – tai skambučiai telefonu ir trumposios (SMS) žinutės. Internetinis ryšys – tai el. laiškų rašymas ir bendravimas virtualiomis internetinėmis programomis (*Skype, Messenger, Viber*). Esminis telefoninio ir internetinio ryšio palaikymo skirtumas – galėjimas bendrauti naudojantis vaizdo kameromis, matant vieniems kitus. Bendravimas naudojant vaizdo kameras sukuria virtualios realybės iliuziją – nors ir gyvenant per atstumą, galima pajusti vienam kitą ir pamatyti savo šeimos narius realiu laiku. Tai suteikia galimybę dalyvauti kasdiniame vaiko gyvenime fiziškai nebūnant kartu, bet matant vaiką ekrane.

Renkant duomenis apie transnacionaliai gyvenančių šeimų bendravimo dažnumą, tyrimo dalyviai nurodė, kad bendravimas vyksta „dažnai“, Paprašius sukonkretinti, ką jiems reiškia bendrauti „dažnai“, išryškėjo trys skirtingi dažno bendravimo matavimo vienetai: kiekvieną vakarą (*Kiekvieną vakarą.* (V8); *Kasdien, bet vakare.* (V14)), kiekvieną savaitgalį (*Dažnai, kiekvieną savaitgalį.* (V9)) ir porą kartų per mėnesį (*Susirašom gal porą kartų į mėnesį.* (V2)). Tyrimo dalyvių pavartotas žodis „dažnai“ atskleidžia

pakankamo bendravimo su išvykusių tėvų reikšmę ir išryškina bendravimo reguliarumą.

Virtualaus bendravimo tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko turinys išryškino penkias bendravimo temų kryptis (33 pav.):

1) **sveikinimai gimtadienio proga** (*Šiandien, kai skambinsim, tai sveikinsim su gimtadieniu.* (V8));

2) **mokslai** (*Nu, tai kaip gy, kaip einasi, kaip mokslai.* (V9); *Ai, kas būna mokykloj.* (V11));

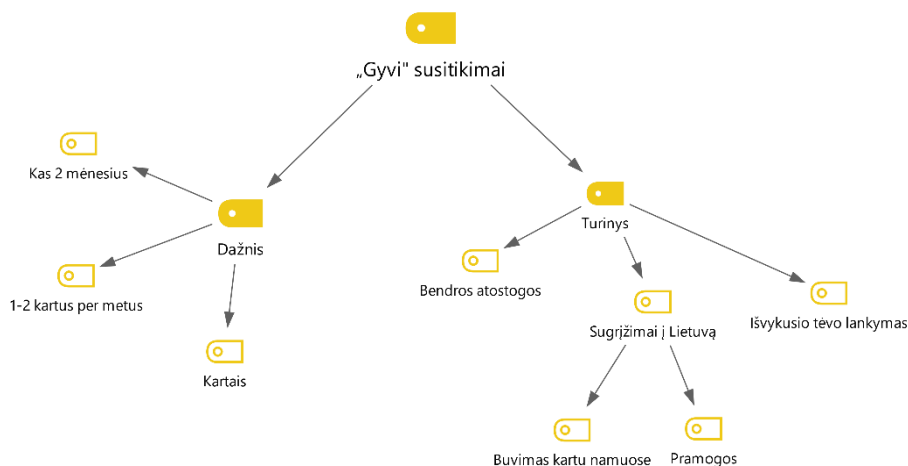
3) **dienos įvykiai** (*Kas atsitiko per dieną ir ką dariau.* (V11));

4) **universalūs pokalbiai** (*Apie viską kalbamės.* (V9));

5) **pokalbiai „be ryšio“** (*Ir kai susitinkam, matosi, kad tėtis vis bando ten kažką pasakyti, ten kažko paklaust, bet jam labai sunkiai sekasi, nes jis atrodo nesupranta išvis, kaip, kaip reikia su ta dukra bendrauti, o aš irgi nežinau nei kaip jam ką pasakoti, nei dar ką.* (V2); *Nu, neturiu aš apie ką su juo šnekėt.* (V4)).

Išryškindami penkias virtualaus bendravimo turinio kryptis, tyrimo dalyviai atskleidė išvykusių tėvų dalyvavimą jų gyvenime per domėjimąsi, kaip jiems sekasi mokslai, kokie dienos įvykiai nutiko ir kas apskritai vyksta jų gyvenime, tėvams gyvenant per atstumą. Tyrimo dalyviai išreiškė abipusį dalyvavimą vienas kito gyvenime ir tai parodė išsakydami, kad virtualiai sveikina išvykusį tėvą gimtadienio proga. Tokios įprastos šeimos darybos veiklos, kaip kad sveikinimas su gimtadieniu, nėra akistatinės, bet persikelia į virtualią erdvę. Formuojasi naujos šeiminės praktikos, kai svarbiausiose transnacionalinės šeimos narių gyvenimo įvykiuose dalyvaujama virtualiai, o ne akistatiniu būdu. Pokalbių „be ryšio“ kryptis atskleidė negatyvų virtualiosios komunikacijos turinį, kai išvykęs tėvas ir Lietuvoje likęs gyventi vaikas nežino, kaip bendrauti, nemoka bendrauti ir apskritai neturi noro bendrauti. Šiuo atveju svarbūs du aspektai: noras bendrauti, bet nežinojimas kaip, ir nenoras bendrauti, nes neturi apie ką kalbėti. Pirmu atveju išryškėjo abipusė virtualiosios komunikacijos įtampa bandant išmokyti bendrauti vienas su kitu. Antru atveju tyrimo dalyvis atskleidė vienpusę bendravimo įtampą, kai jis nenori bendrauti su išvykusių tėvų, nes neturi temų, kuriomis galėtų kalbėti. Ši bendravimo turinio kryptis rodo susvetimėjimo apraiškas tarp transnacionaliai gyvenančių šeimos narių. Naujai besiformuojančios šeiminės praktikos virtualiosios komunikacijos požiūriu nebūtinai yra tik teigiamas šeiminių ryšių per atstumą išsaugojimo būdas, bet kai kuriais atvejais sukelia ir daug įtampos, nes virtualus bendravimas yra dirbtinis tiek išvykusiam tėvui, tiek Lietuvoje gyvenančiam vaikui, tačiau jie jaučia poreikį plėtoti šeiminius ryšius per atstumą, net ir natūraliai nejausdami poreikio bendrauti.

Akistatinis bendravimas yra kita šeiminio ryšio per atstumą plėtojimo grandis. Palyginti su virtualiu bendravimu, akistatinis bendravimas kaip transnacionalinė šeiminį ryšį palaikanti praktika yra mažiau išreikšta. „Gyvi“ susitikimai suteikia galimybę palaikyti fizinį artumą tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko, tačiau tyrimo duomenų analizė parodė, kad jie yra pakankamai reti. Akistatinio bendravimo analizė aprėpia du aspektus: susitikimų turinį ir dažnį (34 pav.).

34 pav. Akistatinis bendravimas, išvykus tėvui

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad „gyvų“ išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko susitikimų turinys yra trejopas: atostogos kartu, išvykusio tėvo sugrįžimai į Lietuvą aplankyti savo vaiko ir išvykusio tėvo lankymas užsienyje. Bendros atostogos siejasi su bendromis kelionėmis užsienyje, kai išvykęs tėvas ir Lietuvoje gyvenantis vaikas kartu vyksta į kitas užsienio valstybes atstogauti. Tai yra iš anksto suplanuoti „gyvi“ susitikimai konkrečiai numatytam laikotarpiui:

Vieną kartą buvom Ispanijoj kartu. Ir dabar spalio 4 d. skrisim į Italiją. O praleidžiam laiką tai porą dienų, keturias daugiausiai. (V2)

Išvykusio tėvo sugrįžimai į Lietuvą yra reguliarūs, iš anksto numatytu laikotarpiu, norint aplankyti Lietuvoje gyvenančią savo šeimą:

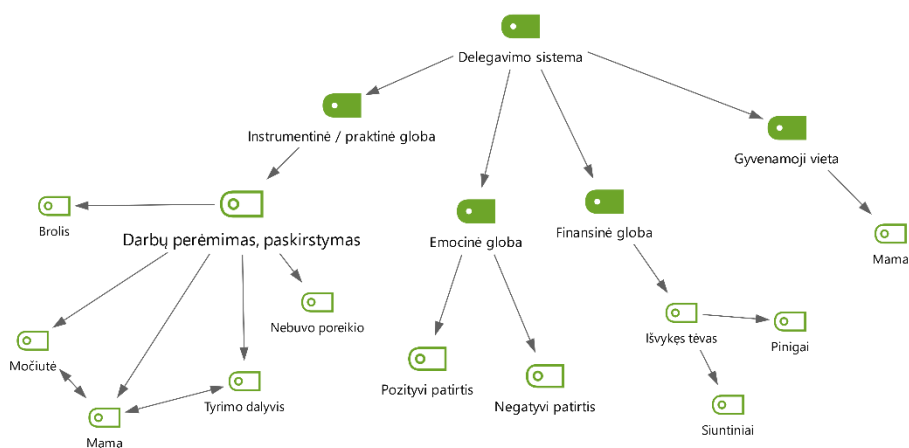
Jisai, jisai, kai išskrenda, tai tada po tų kelių mėnesių ir atskrenda į Lietuvą. (V8)

Išvykusio tėvo sugrįžimus į Lietuvą aplankyti vaiko nuo vaiko išvykimų į užsienį aplankyti tėvo skiria reguliarumas, nes sugrįžimai į Lietuvą būna

reguliarūs (kas 2 mėn., 1–2 kartus per metus), o vaiko išvykimai į užsienį aplinkyti tėvo būna epizodiniai (kartais: *Buvau nuvažiavusi tris kartus. (V2)*).

Taigi transnacionalinių šeiminių praktikų požiūriu akistatinis bendravimas yra svarbus fizinio artumo tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko plėtojimo būdas, tačiau vaikų požiūriu virtualus bendravimas yra labiau išreikštas ir intensyvesnis šeiminių bendrumo per atstumą puoselėjimo kanalas.

Delegavimas siejasi su transnacionalinėmis šeiminių praktikomis per „globos trikampio“ įsitraukimą į šeiminių ryšių plėtojimą. Tyrimo duomenų analizė išryškino keturių modulių delegavimo sistemą, kuri atskleidžiama per kasdienės globos šeimines praktikas vaikui (35 pav.).

35 pav. Vaiko globos delegavimas, išvykus tėvui

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad, tėvui išvykus dirbti į užsienį, šeimoje vyksta darbų perėmimas, perskirstymas. Išvykus tėvui, mama tampa centre šeimai, tačiau jai padeda ir kiti šeimos nariai:

- 1) **pats tyrimo dalyvis** (*Namus tvarkytis, daug ką padedu mamai. (V8)*);
- 2) **močiutė** (*Močiutė, kai mama dirba, bet savaitgaliais mama kažkada dirba, kažkada nedirba, tai, kai nedirba, pasirūpina manimi, o kai dirba, tai močiutė pasirūpina. (V11)*).

Tiek pats tyrimo dalyvis, tiek močiutė įsitraukia į šeimoje atliekamus kasdienes darbus. Atsiranda kasdinių darbų **pasidalijimas**, taip, tėvui išvykus, keičiasi įprastos šeiminių praktikos. Pagrindiniu žmogumi, skirstančiu darbus, šiuo laikotarpiu tampa mama, su kuria lieka gyventi vaikas:

I. *O kas nusprendžia apskritai vat Jūsų šeimoje, kokius darbus reikia atlikti?* In. *M-m-m, mama.* (V8)

Be darbų paskirstymo ir padalijimo, svarbus **darbų perėmimo** aspektas. Tyrimo dalyviai atskleidė, kad, išvykus tėvui, vyriškus darbus šeimoje perima kitas vyriškosios lyties atstovas – brolis (šeimose, kuriose šis šeimos narys yra):

Nu, tiesiog, kad žolę nupjauti, tai brolis, ar kažką padaryt, tai brolis. (V8)

Išryškėjo vienas atvejis, kai, išvykus tėvui, šeimoje nebuvo poreikio perskirstyti, padalyti ar perimti darbus:

Nerekėjo nieko dirbt. (V14)

Šis atvejis rodo, kad, išvykus tėvui, šeiminių gyvenimas nepraranda įprasto stabilumo ir, nepaisant gyvenimo per atstumą, išsaugo įprastą šeiminių gyvenimo ritmą.

Transnacionalinių šeiminių praktikų ypatumai emocinės globos vaikui aspektu aprėpia tiek teigiamus, tiek neigiamus aspektus. Neigiami emocinės globos aspektai siejasi su vienišumo, nereikalingumo jausmais, kai Lietuvoje likęs gyventi vaikas jaučiasi esantis vienas ir susidūręs su skaudžiais gyvenimo iššūkiais neturi į ką kreiptis pagalbos. Neturėjimas atraminio žmogaus šalia sukelia negatyvų emocinės globos atspalvį. Šiuo atveju svarbus tiek emocinis atotrūkis nuo išvykusio tėvo, tiek šalti emociniai santykiai su kartu gyvenančiu globėju – mama:

Nu, būdavo atsitikdavo ten kokia bėda, ten kažkas nepasisekdavo ir labai, ir labai nerimaudavau, ir kažkaip. Būdavo su mama, su mama būdavo santykiai tokie nekokie ir tada pagalvodavau, kad neturiu net tėčio, kuriam galėčiau viską papasakot. Ir kad (3 s), nu, kažkaip vieniša pasijaučiau. (V2)

Pozityvi emocinė globa siejasi su globėju, kuris yra šalia ir gali išklaudyti bei patarti, įsitraukimu:

I. *O apie savo šeimą su kuo nors gali pasikalbėt ar taip nėra tokių žmonių, su kuriais galėtum?* In. *Nu, su močiute kokia galėčiau.* (V2)

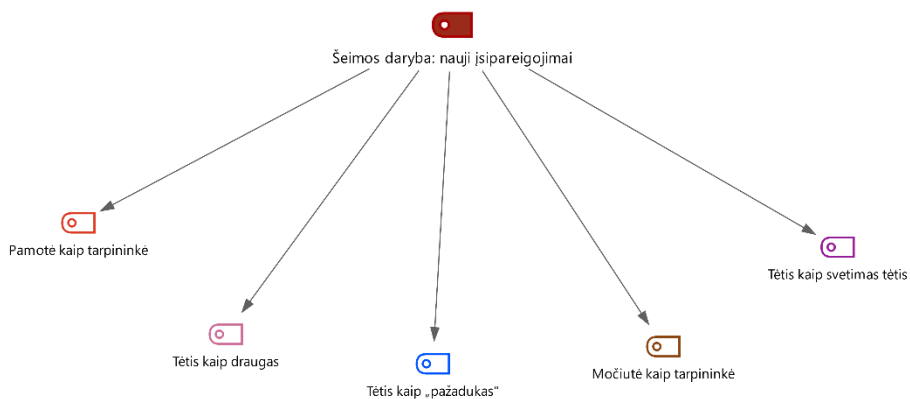
Emocinės globos teikėjas vaikui nebūtinai yra žmogus, gyvenantis kartu. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad tokiu žmogumi neretai tampa kartu negyvenanti močiutė arba pamotė, jei kartu gyvenanti mama sukuria negatyvų emocinės globos foną. Taigi kritiniais gyvenimo momentais, išvykus tėvui, vaikui yra svarbu turėti atraminį žmogų, kuris padėtų susidoroti su iššūkiais.

Transnacionalinių šeiminių praktikų ypatumai finansinės globos vaikui aspektu išryškino išvykusio tėvo įsitraukimą, kai stipri šeiminių ryšio su išvykusiu tėvu puoselėjimo grandis yra finansinis aspektas. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad pagrindinis į užsienį dirbti išvykusio tėvo motyvas yra finansinis šeimos aprūpinimas, kuris vyksta dviem kryptimis: tiesiogiai pinigais (*Jisai važiuoja ten, nes dėl pinigų, labiausiai taip.* (V11)) ir siuntiniais

(Ai, įvairiai. Tai dažniausiai drabužių gal kokių. (5 s) Dažniausiai ko man reikia. (V9)). Taip išryškintas išvykusio tėvo, kaip pagrindinio šeimos maitintojo, vaidmuo. Bet šis vaidmuo tampa išplėstinis, nes išvykęs tėvas prisiima atsakomybę ne tik aprūpinti šeimą pinigais, bet ir kitomis materialinėmis gėrybėmis, kurias siunčia iš užsienio į Lietuvą. Formuojasi virtualios materialinės gerovės kūrimo vaikui šeiminei praktikai, šeimai gyvenant transnacionaliai.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad, išvykus tėvui, vaiko gyvenamoji vieta nėra reikšminga ir kintanti, ji neturi didelės įtakos naujoms transnacionalinėms šeiminei praktikai susikurti. Transnacionalinis gyvenimo būdas nepaveikė vaikų gyvenamosios vietos, ji išliko stabili. Tyrimo dalyviai nurodė, kad jie liko gyventi su savo motina.

Kasdienėse praktikose besiformuojantys nauji šeiminiai išsipareigojimai. Transnacionalinis gyvenimo būdas formuoja naujus išsipareigojimus šeimose. Kai kurie išsipareigojimai formuojasi dėl šeiminio ryšio puoselėjimo poreikio, kiti atsiranda dėl to, kad išvykęs tėvas neatlieka šeiminių išsipareigojimų. Tokiais atvejais atsiranda nauja transnacionalinė šeiminei praktikai – šeiminių išsipareigojimų kompensacija. Vienus išsipareigojimus tiesiogiai atlieka išvykęs tėvas, kitus – į šeiminių ryšių puoselėjimą įtraukti asmenys (36 pav.).

36 pav. *Nauji transnacionalinių šeimų išsipareigojimai, išvykus tėvui*
 Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Transnacionalinių šeimų šeiminei praktikai atsirandantys vaikų išskirti nauji šeiminiai išsipareigojimai skirstytini į dvi grupes: tiesioginius ir netiesioginius išsipareigojimus.

Tiesioginiai išsipareigojimai. Tyrimo dalyviai išryškino trejopus tiesioginius į užsienį dirbti išvykusio tėvo išsipareigojimus:

1) **tėtis kaip „pažadukas“** (*Jisai pažadukas yra. Pažada ir nieko nedaro. (V4)*);

2) **tėtis kaip draugas** (*Kaip kokie draugai atrodo. (V2)*);

3) **tėtis kaip svetimas tėvas** (*Susirašom gal porą kartų į mėnesį, susitinkam kartą į metus arba kartą per du metus, nu, įvairiai, kaip gaunasi. O, o bendravimas toks labai, labai sunkus, nes labai sunku su juo apie kažką šnekėt, bendraut, nes kai tiek, nu, kai tiek laiko gyvenam atskirai, tai jau labai tas ryšys toksai, atrodo, esam labai artimi, bet, nu, neišeina taip bendraut laisvai apie viską ir labai sunkiai, labai sunkiai šnekamės. Ir kai susitinkam, matosi, kad tėtis vis bando ten kažką pasakyt, ten kažko paklaust, bet jam labai sunkiai sekasi, nes jis atrodo nesupranta išvis, kaip, kaip reikia su ta dukra bendraut, o aš irgi nežinau, nei kaip jam ką pasakot, nei dar ką, bet mes, nu, bandom tą ryšį kažkaip suartinti, nes abu suprantam, kad jis atitolęs ir daug kartų apie tai šnekėjom, bet labai sunku, nes jisai atvažiuoja, pabendruojam, viskas gerai, o paskui vėl išvažiuoja ir vėl atitolstam. (V2)*).

Visi trys išvykusio tėvo tiesiogiai atliekami įsipareigojimai vaikų požiūriu turi negatyvų atspalvį. Tėčio kaip „pažaduko“ įsipareigojimas išryškina tėvo žodinį prisižadėjimą atvykti ir praleisti su Lietuvoje gyvenančiais vaikais laisvalaikį, tačiau realiai šis žodinis pasižadėjimas nevykdomas. Tai kelia vaikams nusivylimo ir liūdesio jausmus bei parodo šeiminių praktikų nepastovumą ir trūkinėjantį šeiminių ryšių pobūdį, nes nebelieka nuoseklumo ir stabilumo. Išvykęs tėvas nevykdo įsipareigojimo vaikui ir, vaiko nuomone, taip keičia šeiminius įsipareigojimus.

Tėvo kaip draugo ir tėvo kaip svetimo tėvo įsipareigojimas išryškina susvetimėjimo aspektą, gyvenant per atstumą. Šeimos daryba šiame kontekste tampa retorinė, nes išvykęs tėvas ir Lietuvoje likęs gyventi vaikas nori kurti ir puoselėti šeiminius ryšius, bet jiems neišeina, jie nemoka to daryti. Ilgalaikis gyvenimas per atstumą išryškino susvetimėjimo aspektą, kuris atsiskleidė per nežinojimą, ką, kokias pareigas ir kaip turi atlikti tėvas, bei ką, kokias pareigas ir kaip turi atlikti vaikas. Taigi transnacionalinėse šeimose, išvykus tėvui, transnacionalinės šeiminės praktikos atskleidžiamos per mokymąsi atlikti tėvo ir vaiko įsipareigojimus.

Kitų asmenų įsipareigojimai. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaikų požiūriu į šeiminių ryšių puoselėjimo procesą yra įtraukiami ir kiti asmenys:

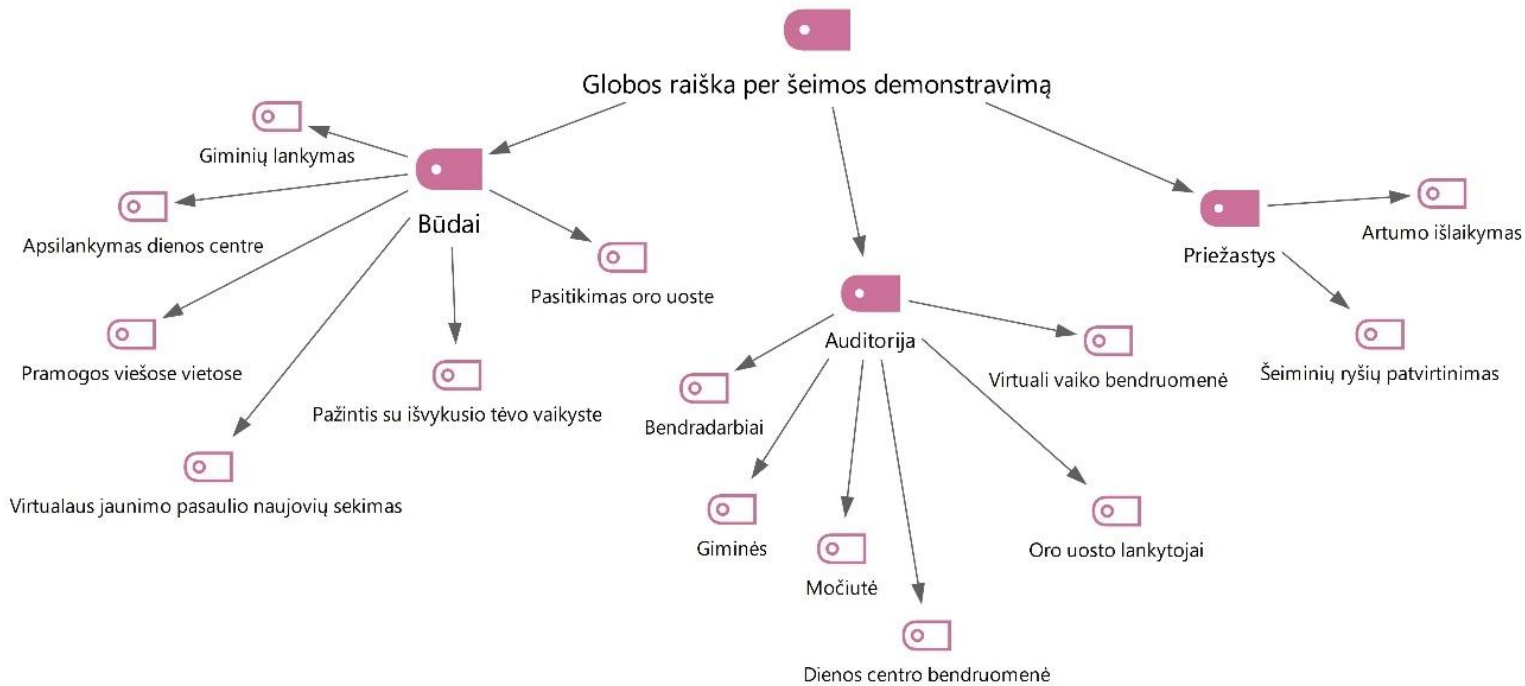
1) **močiutė** (*I. Tai Tu papasakoji močiutei, kaip tėčiui sekasi ar ar močiutė Tau papasakoja (šypsosi)? In. Močiutė labiau, nes jinai kiekvieną dieną su juo bendrauja. (V2)*);

2) **pamotė** (*Matosi, kad ir jam sunku su manim bendraut. Nu, tai paklausia ten, kaip mokykloj, kaip kas, bet jisai matosi, kad nori kažką daugiau pasakyt, bet ir taip jisai nepasako ir dažniausiai jo žmona ateina ir pasikalba su*

manim, o paskui, paskui, o paskui tėtis manęs klausia apie tuos dalykus, apie, apie kuriuos šnekėjau su ta žmona. Manęs klausinėja apie tuos dalykus, tai vadinasi ta žmona su manim pasišneka ir tada viską jam pasako. (V2)).

Būdami tarpininkai tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko, kiti asmenys padeda atlikti šeiminius įsipareigojimus ir puoselėti šeiminius ryšius, gyvenant per atstumą. Formuojasi naujos transnacionalinės šeiminės praktikos, į kurių kūrimą įsitraukia močiutė ir pamotė. Tiek močiutė, tiek pamotė į šeimines praktikas įsilieja per bendravimą ir per informacijos perteikimą. Minėtos moterys sušvelnina įtampą tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko bei padeda tvirtinti šeiminius ryšius gyvenant per atstumą.

Transnacionalinių šeiminių ryšių analizė atskleidė poreikį išvykus tėvui **demonstruoti šeiminius ryšius** per atliekamas šeimines praktikas ir taip įtvirtinti transnacionaliniame kontekste besiformuojančias šeiminio ryšio palaikymo praktikas kaip šeimines (37 pav.).

37 pav. *Transnacionalinė tėvystė: vaiko globos demonstravimas*
 Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Atskleidžiamos veiklos, kokias atlieka transnacionalinių šeimų nariai, norėdami parodyti, kad jie yra šeima ir kad jų šeima yra veiksminga. Į tokių veiklų lauką patenka:

1) **pramogos kartu viešose vietose** (*Nu jis nusivedė į kavinę, paskui nusivedė apsipirkt, tada ledų valgėm, mieste buvom.* (V2));

2) **pažintis su išvykusio tėvo vaikyste** (*Jisai man parodo, jeigu būnam kaime, ten kur jis gyveno.* (V2));

3) **giminių lankymas** (*Tada buvom pas močiutę, tai tenais buvom į svečius nuėję.* (V2));

4) **pasitikimas oro uoste** (*Jeigu mama klausia, ar važiuosi tėčio pasiimt, tai visą laiką važiuoju.* (V8));

5) **apsilankymas dienos centre** (*Kai aš buvau tokiam dienos centre, kai baigias mokykla ten galiu būt, tai kai tetis atėjo, aš bėgau į jį ir taip laikydavaus ore ir apsikabindamas jį.* (V14));

6) **virtualaus jaunimo pasaulio naujovių sekimas** (*Rašo žinutes, bando, bando pažinti tą jaunimo pasaulį, atsisiunčia visokių programėlių (juokiasi), paskui išbando jas, ieško manęs, rašo, kaip jomis naudotis.* (V2)).

Šeiminių praktikų tikslas – demonstruoti reikšmingiems asmenims, kad, nepaisant gyvenimo per atstumą, šeimos santykiai yra šeiminiai, todėl transnacionalinė šeima kuria naujas šeimines praktikas, kad tai parodytų. Transnacionalinių šeimų veiklos nėra kasdienės rutininės, joms būdingas fragmentiškumas, visos jos turi priežastingumą, kodėl yra atliekamos: dėl šeiminių ryšių patvirtinimo ar artumo išlaikymo. Eidami į viešas vietas kartu pramogauti, lankydami dienos centre, lankydami gimines ar vykdami į oro uostą pasitikti sugrįžtančio tėvo, transnacionalinių šeimų nariai parodo sau ir kitiems žmonėms, kad jie yra šeima ir kad jų santykiai yra šeiminiai. Šeimos demonstravimo veiklos padeda patvirtinti sau ir išorinei auditorijai, kad šeiminiai ryšiai, gyvenant per atstumą, nepakito, tačiau yra kitaip organizuojami. Taip vaikų požiūriu kuriasi naujos transnacionalinės šeiminės praktikos. Minėtina ir tai, kad, domėdamiesi virtualaus jaunimo pasaulio naujienomis, vykdami į kaimą kartu su savo trumpam sugrįžusiu tėvu susipažinti su jo vaikyste, transnacionalinių šeimų nariai išsaugo ir puoselėja artumo vienas kitam jausmus.

Esminis elementas, demonstruojant transnacionaliai besiformuojančias naujas šeimines praktikas, yra ne tik jų savitumas, bet ir reikšmingų asmenų auditorija, kuri patvirtina šias praktikas esančias šeiminėmis praktikomis. Tyrimo duomenų analizė leido išskirti penkias transnacionalinių šeimų su išvykusiu tėvu šeimos demonstravimo auditorijos grupes: *močiutė, giminės, bendradarbiai, virtuali vaiko bendruomenė, dienos centro bendruomenė, oro uosto lankytojai.*

Tyrimo dalyviai išryškino reikšmingą **močiutės** vaidmenį, atliekant šeimos demonstravimo šeimines praktikas:

Tada paklausė, ar aš tuo metu būsiu neužimta, o paskui pasiūlė, kad savaitgalį atvažiuočiau, nu, nu, pas močiutę į kaimą. Ir kad pabūtumėm kartu savaitgalį. Tai aš paskui atvažiauvau, jie mane pasiėmė iš autobusų stoties ir tada buvom pas močiutę, tai tenais buvom į svečius nuėję, buvom nu šiaip, didžiąją dalį praleidom pas močiutę. (V2)

Močiutė atlieka tėvo ir vaiko šeiminių santykių patvirtintojos vaidmenį, kuris nėra kasdienis procesas, bet atliekamas tada, kai jų tarpusavio santykiai yra atšalę ir reikalingas išorinis veikėjas, kurio akyse lengviau įprasminti tėvo ir vaiko santykius ir parodyti, kad jie tikrai veikia. Giminės vaidmuo atitinka močiutės vaidmenį, tačiau tyrimo dalyvių teiginiuose močiutės vaidmuo buvo įvardytas kaip svaresnis. Bendradarbiai yra užsienyje esanti šeimos demonstravimo auditorijos dalis, kai išvykęs tėvas, naudodamasis informacinėmis technologijomis, nereguliariai rodo Lietuvoje gyvenančiai šeimai, kokius darbus dirba, ir taip savo bendradarbiams parodo, kad turi šeimą ir jos šeiminiai santykiai tvirti:

Ir kai jisai kartais dirba darbe tenai, kartais irgi paskambinam, nu, bet labai retai, tai jis tiesiog parodo, ką dirba. (V8)

Parodydamas tai, ką dirba užsienyje, išvykęs tėvas tuo pačiu patvirtina savo šeimai darbo atlikimo faktą. Virtuali vaiko bendruomenė kaip šeimos demonstravimo auditorija išryškino išvykusio tėvo norą dalyvauti vaiko gyvenime ir norą tobulėti virtualiame pasaulyje kartu su vaiku. Norėdamas patvirtinti savo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko santykius kaip šeiminius, išvykęs tėvas jungiasi prie virtualių bendruomenių, kurių narys yra vaikas, ir bando domėtis ir dalyvauti kartu:

Rašo žinutes, bando, bando pažinti tą jaunimo pasaulį, atsisieniūcia visokių programėlių (juokiasi), paskui išbando jas, ieško manęs, rašo, kaip jomis naudotis. (V2)

Vienas tyrimo dalyvis atskleidė dienos centro bendruomenę kaip auditoriją, kuriai buvo pademonstruoti jo šeiminiai ryšiai. Šiuo atveju išvykęs tėvas, grįžęs iš darbo užsienyje, atvažiavo į dienos centrą, kuriame vaikas buvo po pamokų. Tėvo atvykimas buvo staigmena, kurios liudininkais tapo tiek dienos centro auklėtojos, tiek draugai, buvę kartu su juo:

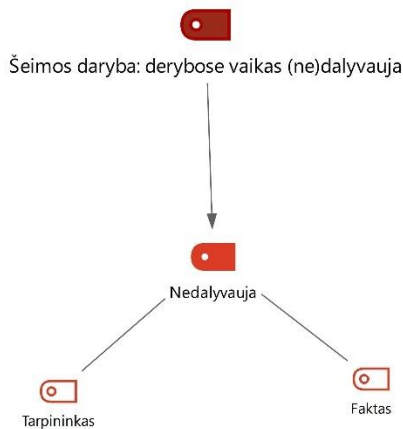
Kai aš buvau tokiam dienos centre, kai baigias mokykla, ten galiu būt, tai kai tetis atėjo, aš bėgau į jį ir taip laikydavaus ore ir apsikabindamas jį. (V14)

Taip sugrįžusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko šeiminiai ryšiai patvirtinti esant šeiminingais santykiais. Taigi šeimoje, kurioje į užsienį išvykęs dirbti tėvas, formuojasi naujos šeiminės praktikos, atskleidžiančios ir transnacionalinių šeimų poreikį šias veiklas demonstruoti, kad jos reikšmingų

asmenų būtų pripažintos šeiminiėmis. Taigi transnacionalinis šeimos gyvenimas, išvykus tėvui, organizuojamas kitaip, bet nebūtinai neigiamai.

Transnacionalinių šeiminių ryšių analizės kontekste svarbu išsiaiškinti, kiek vaikas dalyvauja šeiminiuose sprendimuose ir ar jis yra aktyvus veikėjas priimant reikšmingus šeimos sprendimus. Reikšmingi šeiminiai sprendimai yra siejami su tėvo išvykimo klausimu – ar vaikas yra įtraukiamas į šeimos derybas kaip aktyvus sprendimų priėmėjas, ar jis yra transnacionalinio proceso dalyvis, neturintis aktyvaus vaidmens tėvui priimant sprendimą išvykti. Šiam šeiminių ryšių formavimosi aspektui užčiuopti tikslingai pasitelktas siužetų metodas, turintis konkretų ir tikslingai sukurtą siužetą.

Giluminio interviu metu, analizuodami siužetą apie vaikų į(si)traukimą į šeiminius migracijos sprendimus, tyrimo dalyviai atskleidė, ar jie yra įtraukiami ir kiek įtraukiami į tėvo sprendimą išvykti dirbti į užsienį. Absoliuti dauguma tyrimo dalyvių išsakė, kad jie **nebuvo įtraukti į tėvo priimtą sprendimą išvykti dirbti į užsienį** (38 pav.).

38 pav. Vaiko įtraukimas į šeiminius sprendimus, išvykus tėvui
Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Vaikui iš transnacionalinės šeimos informacija apie tėvo sprendimą išvykti dirbti į užsienį ateina dviem kanalais: **per tarpininką ir kaip faktas**. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad tarpininko vaidmenį atlieka globėjai:

Mama pasakė. (V4)

Patį faktą vaikas sužino tėvui jau išvykus dirbti į užsienį:

Net nesupratau, kas vyksta. Nežinojau, kur tėtis išvažiuoja, galvojau, kad tėtis išvažiuoja kažkur pas draugą ar ten ką, ir tiesiog galvojau, kad jisai sugrįš, bet nesugrįžo, tai tiesiog labai liūdna buvo. (V8)

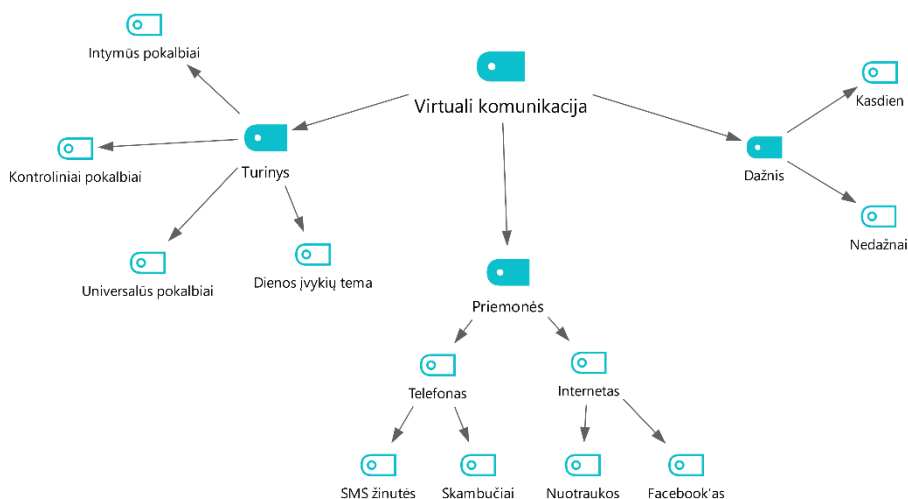
Interviu ištraukos rodo, kad vaikas nedalyvauja derybose dėl tėvo sprendimo išvykti dirbti į užsienį ir informaciją gauna per globėją kaip

tarpininką arba pats pastebi tėvo „poišvykiminį“ faktą. Taigi transnacionalinis vaikas tėvo išvykimo laikotarpiu šeiminiame gyvenime dalyvauja kaip aktyvus dalyvis per šeimines praktikas ir taip įsitraukia į transnacionalinių šeiminių praktikų kūrimą, tačiau jis nedalyvauja transnacionalinių šeiminių praktikų kūrimo reikšmingų sprendimų priėmimo etape.

2. Šeimos, kurioje į užsienį išvykusi dirbti motina, atvejis

Komunikacinė sistema. Transnacionaliai gyvenančiose šeimose, išvykus motinai, išryškėja savita komunikacinė sistema. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad motinos išvykimo laikotarpiu svarbus virtualus bendravimas ir akistatinis bendravimas.

Virtualus bendravimas tarp išvykusios motinos ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko tampa centrine šeiminio ryšio plėtojimo grandimi. Virtualus bendravimas sukuria naujas transnacionalines šeimines praktikas, kurios atskleidžiamos per virtualios komunikacijos tarp išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenančio vaiko turinį, priemones ir dažnį (39 pav.).

39 pav. Virtuali komunikacija, išvykus motinai

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad išvykusios motinos virtualų bendravimą su savo Lietuvoje likusiais gyventi vaikais vykdo dviem kryptimis: telefoniniu ryšiu ir palaikydamos internetinį ryšį.

Bendravimas telefonu apima telefoninius skambučius (*Susiskambindavom ir kalbėdavom.* (V12)) ir trumpųjų žinučių rašymą (*Žinutes siųsdavom.* (V13)).

Bendravimas internetu apima siunčiamas nuotraukas (*Jinai, būdavo, atsiųsdavo nuotraukų.* (V13)) ir bendravimą internetinėmis programėlėmis, iš kurių tyrimo dalyviai konkrečiai įvardijo *Facebook'ą* (*Rašinėjuosi per feisbuką arba paskambina.* (V5)).

Vaikų požiūriu, išvykusios motinos atsiųstos nuotraukos ir žinutės suburdavo Lietuvoje gyvenančius šeimos narius, nes jie visi kartu per sesers telefoną žiūrėdavo nuotraukas ir skaitydavo žinutes, kurias atsiųsdavo užsienyje gyvenanti ir dirbanti motina. Taip motina virtualiai suburia ir suvienija savo šeimą bendrai veiklai, pati būdama per atstumą. Formuojasi transnacionalinius šeiminius ryšius puoselėjanti šeiminė praktika, virtualiai suburianti šeimą.

Virtualios komunikacinės sistemos analizė dažnio atžvilgiu išryškino du bendravimo dažnumo kraštutinumus:

1) **bendravimą kasdien** (*Kasdien bendraujam.* (V5); *Stengdavomės kiekvieną dieną. Vakare, pavyzdžiui, kai aš jau paruošiu pamokas, mama baigia darbą tenai.* (V12));

2) **retą bendravimą** (*Nebūna taip labai dažnai, kad mes kalbėtumėmės. Mama labai daug turi darbo ten, tai neturi laiko...* (V10)).

Tyrimo dalyvių požiūriu, šeimose, kuriose motinos išvykimas yra ilgalaikis, virtualiai bendraujama retai. Jei motina išvykusi trumpam, bendraujama kasdien. Ilgalaikė motinos emigracija atitolina motinos ir vaikų ryšį, skatina retą virtualų ryšio plėtojimą. Tiek išvykusi motina, tiek Lietuvoje gyvenantys vaikai gyvena atskirus gyvenimus, nebelieka poreikio dažnai dalytis savo kasdienio gyvenimo patirtimis ir išgyvenimais. Trumpalaikės motinos emigracijos atveju išvykusi motina ir Lietuvoje gyvenantys vaikai bendrauja kasdien, nes yra abipusis poreikis pasidalyti kasdienių įvykių patirtimis ir išgyvenimais ir taip puoselėti tarpusavio ryšį.

Išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenančių vaikų virtualaus bendravimo turinio analizė atskleidė keturias pokalbių temų kryptis:

1) **intymūs pokalbiai** (*Nu, nežinau, bet kokiom, mes neturim paslapčių. Pavyzdžiui, ką įsimylėjau, galiu papasakoti.* (V10); „*Nu, tai aš tiesiog kitiem negaliu išsipasakot, pripratau mamai pasakoti ir man taip yra patogu. Aš saugiai jaučiuosi.* (V12));

2) **kontroliniai pokalbiai** (*ar nesipykstam su broliais ir seserim, taip pat kaip jai sekasi, kaip jinai jaučiasi ten, ką valgo. Ir paklausdavo, ar viskas pas mus gerai. Nu, šiaip pakalbėdavom kažkokiom temom ten, apie šunis ir visą kitą, kaip jiems sekasi, ar rūpinamės jais.* (V12); *Kaip ką daryti.* (V13));

3) **universalūs pokalbiai** (*Visaip būna, kaip sekasi, tada kažkaip tipo. Visaip taip pakalbam.* (V10));

4) **dienos įvykių tema** (*Kaip sekėsi visą dieną, kaip sekėsi mokykloj.* (V12)).

Išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenančių vaikų pokalbiai orientuoti į kasdienio gyvenimo ir kasdienių įvykių aptarimą, tačiau išryškėjo ir kontroliniai pokalbiai, kurių metu išvykusi motina išsiaiškina, ar namuose viskas gerai, ar vaikai tarpusavyje gerai sutaria, ar susitvarko su augintinių priežiūra. Gyvendama per atstumą, išvykusi motina bando atlikti savo kaip motinos kontrolinį vaidmenį virtualiai. Išvykusi motina neatsiriboja nuo dalyvavimo kasdieniame šeimos gyvenime. Ji taria lemiamą žodį sprendžiant probleminę situaciją šeimoje, nepaisant to, kad nėra fiziškai namuose:

Nu, pavyzdžiui, dėl šunio, kai, pavyzdžiui, ten vieną kartą buvo mano šuo susirgęs, kai mama buvo išvažiavusi, ir kadangi mama ir aš visą laiką rūpinomės, tai tiesiog nežinojau ko paklausti, tai paklausiau mamos ir jinai tada jau pasakė, kad nuvežčiau į veterinarijos kliniką ir aš tada su tėčiu nuvažiauvau į kliniką. Vis tiek iš pradžių paklausiau mamos, o ne tėčio. (V12)

Šiuo atveju vaikai liko gyventi su tėvu, tačiau sprendimo, kaip elgtis probleminėje situacijoje, jie ieškojo kreipdamiesi užsienyje dirbančią mamą, o ne į šalia esantį tėvą. Jeigu probleminės situacijos sprendimo paieškas šiuo atveju inicijavo vaikai, gyvenantys Lietuvoje, tai kontrolę kasdieniuose buitiniuose darbuose inicijuoja užsienyje dirbanti motina:

Žinutes, rodos, visada rašydavo, pastoviai. Kaip ką daryti. (V13)

Išvykusi motina vykdo Lietuvos gyvenančios šeimos kasdienio gyvenimo kontrolę rašydama trumpąsias (SMS) žinutes ir daro tai reguliariai. Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, naudojami kontroliniai skambučiai, siekiant pasiteirauti, kaip sekasi gyventi be mamos fizinio buvimo šalia, ar pavyksta susitvarkyti su kasdieniais buitines darbais. Atitinkamai transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, naudojamos trumposios (SMS) žinutės, teikiant nuolatinius nurodymus, kaip ir ką reikia daryti Lietuvoje likusiems gyventi vaikams.

Intymių pokalbių kryptis atskleidė artimo ryšio su Lietuvoje gyvenančiais vaikais išsaugojimą gyvenant transnacionaliai. Saugumo jausmas išsipasakoti bei galėjimas bendrauti intymiomis temomis, tokiomis kaip įsimylėjimas, patenka į intymių pokalbių lauką. Nuolatinis virtualus bendravimas su Lietuvoje likusiais gyventi vaikais išvykusioms motinoms suteikė sąlygas teikti emocinę globą savo vaikams būnant per atstumą:

Nu, man būdavo liūdna dažniausiai. Man būdavo liūdna ir aš tiesiog, nu, neverkdavau, bet man buvo, buvo toksai, nu, gėlė širdj. Toks liūdesys. Nu, bet

kai pakalbėdavau su mama ar mes pasirašinėdavom, tai man tas liūdesys praeidavo, kol vėl neateidavau iki to susirašinėjimo. (V12)

Vaikų požiūriu virtualus bendravimas padėdavo nusiraminti ir laikinai pašalindavo liūdesio dėl motinos išvykimo jausmą. Be to, vaikai iš transnacionalinių šeimų buvo įpratę išsipasakoti motinai ir tą įpratimą sėkmingai puoselėjo ir gyvendami per atstumą:

Taip, internetu. Nu, tai aš tiesiog kitiem negaliu išsipasakot, pripratau mamai pasakoti ir man taip yra patogu. Aš saugiai jaučiuosi. (V12)

Gyvenimas per atstumą nepanaikino išvykusios motinos ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko artumo jausmo. Priešingai, gebėjimas paguosti virtualiai ir išsaugoti vaiko paslaptis dar labiau sustiprino išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenančio vaiko ryšį:

Kai blogą pažymį gaudavau, tai sakydavau mamai ir mama mane paguosdavo ir kitiem nesakydavo. (V12)

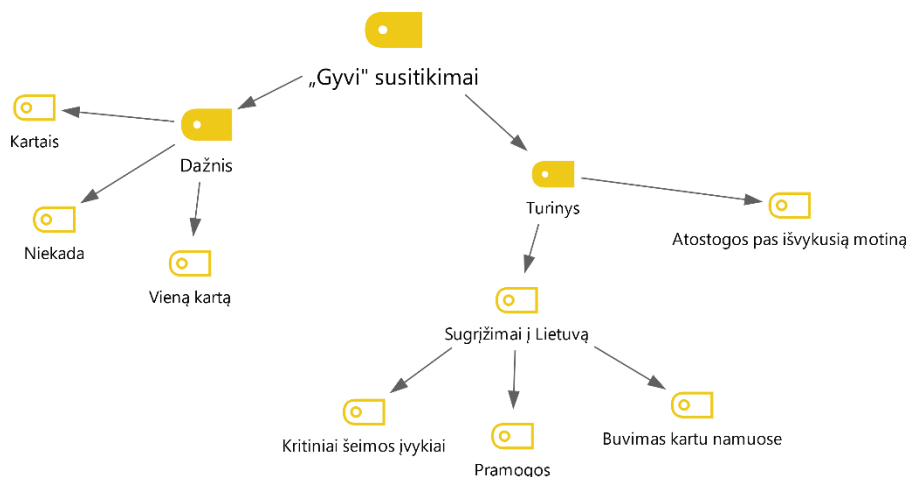
Taigi išvykusi motina stiprino tarpusavio ryšį per nuolatinę virtualią emocinę globą. Tai rodo, kad gyvenimas per atstumą nėra kliūtis šeiminiam artumui puoselėti.

Universalūs pokalbiai apima išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenančių vaikų bendravimą bendromis temomis, neliečiant intymių temų.

Dienos įvykių temos pokalbių kryptis orientuota į konkrečios dienos, kai vyksta pokalbis, įvykius, kurie išvykusiai motinai padeda geriau pajusti vaikų gyvenimo tempą ir kasdienius išgyvenimus.

Taigi, išvykus motinai, formuojasi naujos šeiminės praktikos, kai svarbiausiuose transnacionalinės šeimos narių gyvenimo įvykiuose dalyvaujama virtualiai, o ne akistatiniu būdu, kaip kad buvo įprasta iki motinos išvykimo. Atrandami nauji virtualūs būdai, kaip palaikyti šeiminių bendrumą, net ir būnant fiziškai toli vieniems nuo kitų. Šie pokyčiai formuoja naujas transnacionalines šeimines praktikas arba koreguoja esamas.

Akistatinis bendravimas – kita šeiminio ryšio per atstumą plėtojimo grandis. Palyginti su virtualiu bendravimu, akistatinis bendravimas kaip transnacionalinė šeiminių ryšį puoselėjanti praktika yra mažiau išreikšta. „Gyvi“ susitikimai suteikia galimybę plėtoti fizinį artumą tarp išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenančio vaiko, tačiau tyrimo duomenų analizė parodė, kad šie susitikimai pakankamai reti. Akistatinio bendravimo analizė aprėpia du aspektus: susitikimų turinį ir dažnį (40 pav.).

40 pav. Akistatinis bendravimas, išvykus motinai

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Akistatinio bendravimo dažnio analizė išryškino nesisteminę, pavienį išvykusios motinos ir Lietuvoje gyvenančių vaikų bendravimą „gyvai“ susitikus. Išvykus motinai, „gyvi“ susitikimai transnacionalinėse šeimose vyksta:

1) **kartais** (važiuojam atostogaut pas mamą (V5));

2) **niekada** (Nu, dar nebuvo važiuojęs į Angliją, bet kitos sesės buvo, dabar aš tik viena esu nebuvo susitikęs. Šiais metais jos jau trys metai eina kaip mes nesusitinkam. (V10); O mama šiaip atvažiuoja aplankyti tavęs kada nors į Lietuvą? In. Ne. (V10));

3) **vieną kartą** (Buvo laikotarpis, kai jinai buvo kažkiek laiko, tuomet atvyko pas mus pavišėt ir paskui vėl išvyko. (V12); Buvo išvykusi, tada buvo trumpam sugrįžus, paskui vėl išvyko. (V13)).

„Gyvi“ susitikimai, vaikų požiūriu, nėra sistemingi ir reguliarūs, jie pavieniai arba jų apskritai nėra.

Akistatinio bendravimo turinio analizė atskleidė dvišipį „gyvo“ bendravimo pobūdį: motinai atvykstant į Lietuvą ir vaikams važiuojant atostogauti pas išvykusią motiną. Atostogų metu vaikai turi galimybę važiuoti aplankyti savo motinos, gyvenančios užsienyje:

Važiuojam atostogaut pas mamą. (V5)

Tačiau kai kurie tyrimo dalyviai išreiškė nuoskaudas dėl atostogų pas motiną, nes, tėvams konfliktuojant, atostogų planai buvo atšaukti:

Tai jis sako, kad leistų, bet ir vieną kartą sako: „Per atostogas važiوسي.“ Ir nenuvažiuoju. (V10)

Vidinės įtampos, santykiai šeimoje tampa trukdžiais vaiko ir išvykusios motinos „gyviems“ susitikimams.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė trejų išvykusios motinos sugrįžimų į Lietuvą pobūdį:

1) **kritiniai įvykiai šeimoje** (*Mano močiutė mirė iš mamos pusės, tai susitikom. <...> Mama tik dvi dienas ten buvo. Vieną laidotuvėse. Ai, tris dienas buvo. Antrą kaip tas kryžiaivimas, ar kažkas ten, ir trečią dieną jau išvažiavo.* (V10));

2) **pramogos** (*Einam į parduotuvę, apsipirkinėjame, nuperka kažko, važiuojame į visokius parkus, atrakcionus.* (V5));

3) **buvimas kartu namuose** (*Žiūrėjome filmus, pasakojome savo nuotykius, kaip mes jautėmės be jos, pakavome dovanas, kurias ji atvežė, ir, žodžiu, užsiiminėjome tokia šeimyniška veikla.* (V12)).

Kritiniai įvykiai šeimoje apima išvykusios motinos sugrįžimo atvejus, kurie yra priverstiniai dėl šeimos nario mirties. Tai nėra pramoginio pobūdžio sugrįžimai ir laiko vaikams tokių sugrįžimų metu nėra skiriama arba skiriama minimaliai. Šių apsilankymų tikslumas yra ne dėmesio vaikams parodymas, o atsisveikinimas su artimu žmogumi.

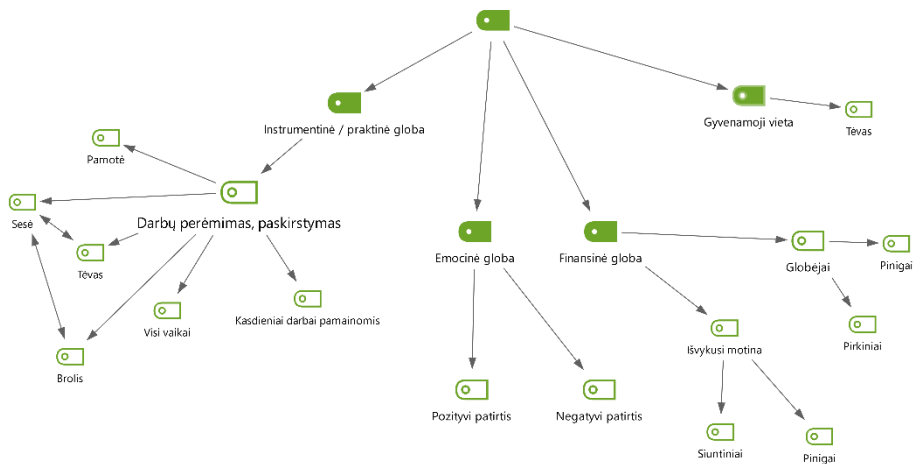
Pramogų kategorija atskleidžia tikslingą išvykusios motinos parvykimą aplankyti vaiko ir kartu praleisti laiką pramogaujant išorinėse erdvėse. Buvimas kartu namuose taip pat atskleidžia motinos tikslingumą atvykti į Lietuvą pas vaikus kartu pabūti ir smagiai praleisti laiką pramogaujant vidinėje erdvėje – namuose.

Išryškėja kontrolinis išvykusių motinų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų „gyvų“ susitikimų pobūdis. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad išvykusios motinos parvyksta į Lietuvą aplankyti savo vaikų ir įsitikinti, kaip vyksta gyvenimas namuose:

Nu, sugrįžo jinai trumpam, paskui vėl išvažiavo. Ta prasme, kad pamatyt mus ir įsitikint, kad viskas gerai. (V13)

Vykdydama kontrolinius parvykimus, motina parodo norą kontroliuoti ir įsitikinti, ar tikrovė atitinka virtualios informacijos perdavimą. Gyvai matydama ir įsitikindama tikrovės realumu, motina patenkina emocinį diskomfortą, kurį jaučia gyvendama per atstumą nuo savo vaikų.

Delegavimas siejasi su transnacionalinėmis šeimninėmis praktikomis per „globos trikampio“ įsitraukimą į šeiminių ryšių plėtojimą. Tyrimo duomenų analizė išryškino keturių modulių delegavimo sistemą, kuri atskleidžiama per kasdienes globos šeimines praktikas vaikui (41 pav.).

41 pav. Vaiko globos delegavimas, išvykus motinai

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo dalyviai atskleidė dvejopą emocinės globos pobūdį: negatyvų ir pozityvų. Negatyvus emocinės globos pobūdis reiškiasi per motinos *emocinės globos trūkumą*:

Man tuo laikotarpiu buvo labai liūdna, man trūko mamos ir, nu, kartais buvo tokių momentų, kai aš neturėjau ko paklausti patarimų, pavyzdžiui, nes visą laiką to dalyko, tų dalykų klausdavau savo mamos. (V12)

Tada nebuvo nei mamos, nei močiutės, bet buvo tik tėtis. Ir buvo be mamos man liūdna labai, sunkiau buvo. (V13)

Mamai išvykus, prarandamas artimas ryšys, tai vaikams sukelia liūdesį ir emocinę tuštumą, nes nebėra su kuo pasikalbėti, paklausti patarimų. Transnacionalinių šeimų vaikai išryškino stiprų emocinį prisirišimą prie moteriškosios giminės šeimos narių: motinos ir močiutės. Sakydamas, kad „nebuvo nei mamos, nei močiutės, bet buvo tik tėtis“, vaikas atskleidžia fizinį tėčio buvimą šalia ir gyvenimą kartu, bet nepakankamą emocinį artumą.

Pozityvus emocinės globos pobūdis atskleidė *virtualų emocinį ryšį* su motina, jai būnant užsienyje:

Būdavo, kai blogą pažymį gaudavau, tai sakydavau mamai ir mama mane paguosdavo ir kitiem nesakydavo. (V12)

Taip, internetu. Nu, tai aš tiesiog kitiem negaliu išsipasakot, pripratau mamai pasakoti ir man taip yra patogiu. Aš saugiai jaučiuosi. (V12)

Nu, visą laiką paguosdavo. (V13)

Išvykusi motina emocinę globą teikdavo per atstumą ir gebėdavo išsaugoti vaiko paslaptis nuo kitų šeimos narių. Transnacionalinis gyvenimo būdas nėra kliūtis saugumo ir pasitikėjimo santykiams megzti ir puoselėti tarp išvykusios

motinos ir Lietuvoje gyvenančio vaiko. Tyrimo dalyviai atskleidė ir sąmoningai gaunamą emocinę globą iš kartu gyvenančio tėvo, kuris, išvykus motinai, buvo vaikų globėjas:

Nu, būdavo, kad kartais išsipasakodavau tėčiui, bet ne dėl to, kad mama negalėdavo, o dėl to, kad pati norėjau. (V12)

Minėtinas sąmoningas emocinės globos pasirinkimas išsipasakojant tėvui ir organiškai išvykusios motinos emocinės globos poreikis. Tinkamų žodžių, frazių parinkimas Lietuvoje gyvenančiam vaikui padėdavo motinai organiškai sukurti pozityvios emocinės globos aplinką vaikui gyvenant per atstumą:

Nu, jinai dažnai man parašydavo, sakydavo frazes, kurios man patikdavo, pavyzdžiui, „aš myliu tave“, „pasiilgau“. (V12)

Išvykusios motinos ir vaiko ryšio palaikymas frazėmis, kurias nori girdėti vaikas ir taip patenkinant jo emocinės globos poreikį, padeda kurti naujas šeimos praktikas gyvenant per atstumą ir puoselėjant šeiminių bendrumą.

Finansinė globa transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, pasireiškia dviem kryptimis: *tiesiogiai per išvykusią motiną ir per globėją*, kurio pareigas motinos išvykimo laikotarpiu perima tėvas. Išvykusi motina teikia finansinę pagalbą pinigais iš anksto palikdama Lietuvoje gyvenantiems vaikams pinigų pragyvenimo išlaidoms (*Mama buvo palikusi pinigų. (V13)*) ir siunčia jiems siuntinius (*Viską man pirkdavo. (V10); Lauktuvių. (V5)*). Motinos išvykimo laikotarpiu tiesioginė finansinė atsakomybė už vaikus ir jų priežiūrą tekdavo globėjui, kuriuo tuo metu būdavo kartu gyvenantis tėvas:

Nu, tik tai jau, kai mama išvažiavo, tai tada reikėdavo tėčio prašyti, kai, pavyzdžiui, reikėdavo išvykai ar kažkam, bet šiaip dažniausiai mamos prašau. (V12)

Jeigu iki motinos išvykimo finansinė šeimos linija buvo nukreipta per motiną, tai, išvykus motinai, vaikams teko persiorientuoti ir finansinės globos kreiptis į tėvą.

Transnacionalinėse šeimose motinos išvykimo laikotarpiu vyksta darbų perėmimo, pasidalijimo procesai. Išryškėjo instrumentinės (praktinės) globos pasidalijimas tarp kartu gyvenančio tėvo ir vyresnių šeimos vaikų:

Taip tai eidavo sese (vardas) į parduotuvę arba broliis (vardas). (V13)

Kaip matyti, pasidalijimas pasireiškia šeimos aprūpinimo kasdieniais maisto produktais kontekste. Tai atsakomybių už maisto produktų pirkimą pasidalijimas tarp tėvo ir vyresniųjų šeimos vaikų. Šeimoje esant ne vienam vaikui, motinos išvykimo laikotarpiu tėvas kreipdavosi į vyresnę savo dukrą mažesnių brolių priežiūros klausimu:

Rūpinosi manimi, užregistrudavo į mokyklą, paprašydavo kartais, kai negalėdavo, kad brolių pasiimčiau iš darželio. Tai taip vat. (V10)

Jaunesnio brolio paėmimas iš darželio tėvui paprašius patenka į tėvo atsakomybių delegavimą patiems vaikams. Susiformavo instrumentinės (praktinės) „globos grandinė“: išvykusi motina darbus delegavo vaikų tėvui, o vaikų tėvas juos delegavo savo vyresniems vaikams. Tyrimo dalyviai atskleidė ir kitą šeimos modelį, kai, nepaisant vaikų gyvenimo kartu su tėvu, išvykusi motina kasdienius darbus ir atsakomybes už jaunesnius brolius, seses deleguodavo ne vaikų tėvui, o vyresnei savo dukrai:

Nu, kadangi mama visą laiką rūpinosi namais, tai tie visi darbai ant manęs suguldavo, bet, nu, aš džiaugiausi, man patiko tvarkytis. Ir man šiaip patinka tvarką daryti, taip kad aš, man nebuvo kažkaip sunku tą tvarką daryti. Ir dar rūpindavausi seserim mažą, mažesnę sėse ir broliu. (V12)

Transnacionalinėse šeimose išryškėjo kasdienių darbų ir atsakomybių delegavimas per moteriškąją liniją. Išvykusi motina savo pasitikėjimą vyresne dukra išreiškia per kasdienių darbų ir atsakomybių delegavimą. Vyresnioji dukra atsakingai įsitraukia į buvimo mama pareigas savo jaunesniems broliams, sesėms ir vykdo kasdienes ritualines procedūras, kurias mama darydavo prieš išvykdama:

Padėdavau pamokas ruošti, priversdavau išsiprausti sekmadieniais prieš mokyklą ir kartais, pavyzdžiui, kai tėtis dirbdavo, tai pamaitindavau. (V12)

Be to, transnacionalinėse šeimose vyksta kasdienių darbų pasidalijimas per savarankiškumo ir atsakomybės jausmo už save ir savo aplinką ugdymą:

Aš dar tada neturėjau šuns, ką vedžiot, bet aš užtat mokytis turėjau ir sutvarkyt savo kambarį. (V13)

Lietuvoje likusiems gyventi vaikams perduodama atsakomybė gerai mokytis ir susitvarkyti savo kambarius. Skirtingomis kasdienių darbų ir atsakomybių apkrovomis į instrumentinę (praktinę) globą įtraukiami ir patys vaikai, tokiu būdu ugdant jų savarankiškumą.

Motinos išvykimo laikotarpiu išryškėjo ir dar vienas kasdienių darbų ir atsakomybių pasiskirstymo modelis, kai vyresni vaikai namų ruošos darbus atlikdavo pamainomis:

Mes vis, kiekvieną dieną po vieną dieną žmogų, tik ne mažiuku, pavyzdžiui, aš, sesė X ir sesė X. Keičiamės pamainomis. Kiti mažiukai, tai nemoka. (V10)

Susiformavo pamaininė namų ruošą, kaip kasdienių buities darbų pasidalijimo forma. Kitu atveju transnacionalinių šeimų vaikai kasdienius buities darbus tarpusavyje skirstydavosi pagal moteriškus ir nemoteriškus darbus:

Nu, dar vyresnis brolis, būdavo, kartais padėdavo, bet šiaip jisai, nu, nemoteriškus darbus, nu, moteriškus darbus aš darydavau, o nemoteriškus darbus jis. Taip kažkaip. (V12)

Kasdienių buities darbų pasiskirstymas, kai tai daro patys vaikai, vyksta tiek pagal pamaininius, tiek pagal darbų lytiškumo kriterijus.

Esant ilgalaikei motinos emigracijai, transnacionalinėse šeimose išryškėjo šeiminė reorganizacija. Motinai nusprendus nebegrižti į Lietuvą, jos vietą užima nauja vaikų „mama“. Vyksta etapinis instrumentinės (praktinės) globos delegavimas. Pirmiausia, vyrai ir kitiems vaikams (*O kas perėmė mamos tuos darbus, ką mama darydavo?* In. *Tėtis arba mes.* (V5); *O ką tėtis konkrečiai darė, kokius darbus?* In. *Skalbė, indus plovė, prižiūrėjo brolių.* (V5); *O ką mama darydavo, ką Jūs perėmėt? Kokius darbus?* In. *Brolių prižiūrėt.* (V5)), o vėliau – pamotėi (*O kas dabar atlieka va tas pareigas, kurias atliko mama, kai dar buvo su jumis?* In. *Pamotė.* (V5)). Tai rodo transnacionalinėse šeimose vykstančią instrumentinės (praktinės) globos kaitą, kai pareigomis ir atsakomybėmis yra pasidalijama ir, laikui bėgant, jos kinta.

Gyvenamosios vietos globa visais tyrimo dalyvių atvejais buvo susijusi su tėvu, su kuriuo motinai išvykus liko gyventi vaikai:

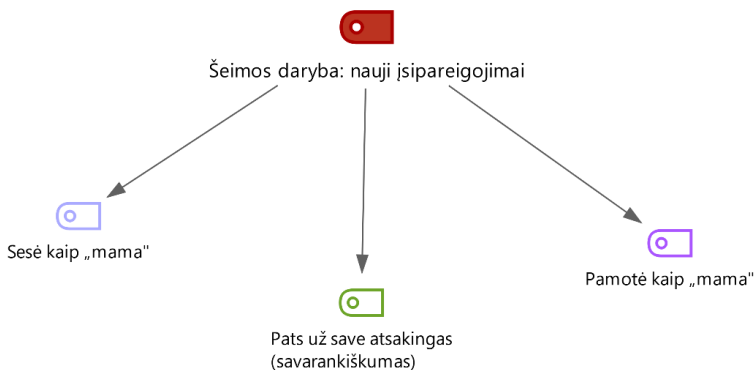
Nu, tėtis, nu, rūpinosi manimi jau gal nuo 9 metų. Jau dabar kiek čia metų, reikia paskaičiuoti. Jau keturis metus mane globoja. (V10)

Nu, pasakė, kad išvažiuos ir reiks pabūti vieniems kartu su tėčiu. (V13)

Išryškėjo tėvo kaip pagrindinio vaikų globėjo įsipareigojimas gyvenamosios vietos aspektu.

Taigi, išvykus motinai, formuojasi naujos šeiminės praktikos, į kurių sėkmingą veikimą įsitraukia ir vaiko globėjai. Atskleidžiamas ir globėjo įsitraukimas bei jo vaidmuo formuojant šeiminių bendrumą vaiko akimis.

Kasdienėse praktikose besiformuojantys nauji šeiminiai įsipareigojimai. Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, formuojasi nauji šeiminiai įsipareigojimai. Tyrimo duomenų analizė vaikų požiūriu leido išskirti trijų tipų naujus šeiminius įsipareigojimus išvykus motinai: sesė kaip „mama“, pamotė kaip „mama“ ir pats už save atsakingas (42 pav.).

42 pav. Nauji šeiminiai įsipareigojimai, išvykus motinai

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Naujas sesės kaip „mamos“ įsipareigojimas transnacionalinėse šeimose pasireiškia per išvykusios motinos pareigų perėmimą ir rūpinimąsi jaunesniais broliais bei seserimis:

Nu, pasakė, kad jina išvažiuoja kažkuriam laikui į užsienį ir paprašė manęs pasirūpinti broliais ir seserimi. (V12)

Nu, tai perėmiau mamos pareigas. (V12)

Vyresnioji sesė perima išvykusios motinos pareigas ir tampa atsakinga tiek už save, tiek už jaunesnius brolius, seseris, tiek už namų ruošos darbus ir tvarką šeimoje.

Naujas pamotės kaip „mamos“ įsipareigojimas transnacionalinėse šeimose pasireiškia kaip esminis šeimos persitvarkymas. Motinai išvykus ir nusprendus nebegrįžti į Lietuvą pas vaikus, Lietuvoje gyvenančius šeimos narius papildo naujas visiškai svetimas žmogus – pamotė, kuri ilgainiui perima motinos vaidmenį ir vaikams tampa antra mama. Pamotės pripažinimas mama vaikų kalboje pasireiškia per įvardijimą „mama“:

O kaip sutari su pamote? In. Gerai. I. Kaip kreipiesi į ją? In. Mama. (V5)

Pamotės tapimas mama yra adaptacinis laikas, kai vaikai turi priprasti prie naujo asmens šeimoje ir jo aktyvaus įsiliejimo į šeiminių gyvenimą mamos vaidmeniu. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad kasdinių darbų atlikimo (instrumentinės globos) pakanka naujos mamos įsipareigojimams atsirasti.

Tyrimo dalyviai atskleidė dar vieną šeiminių įsipareigojimą transnacionalinėse šeimose – tai vaidmuo, kai esi pats už save atsakingas. Šiuo atveju, išvykus motinai, atsakingi už savo priežiūrą tampa patys transnacionalinių šeimų vaikai, tai skatina jų savarankiškumą:

Norėjosi to savarankiškumo, norėjosi to galbūt atitrūkimo nuo, pailsėjimo nuo mamos. (V12)

Lietuvoje likę gyventi vaikai sąmoningai ir savanoriškai priima įsipareigojimą „pats už save atsakingas“ motinos išvykimo laikotarpiu, nes taip patenkina savo poreikį išmokti savimi pasirūpinti ir jausti atsakomybę.

Transnacionalinių šeiminių ryšių analizė atskleidė poreikį išvykus motinai **demonstruoti šeiminius ryšius** per atliekamas šeimines praktikas ir taip įtvirtinti transnacionaliniame kontekste besiformuojančias šeiminių ryšio palaikymo praktikas kaip šeimines.

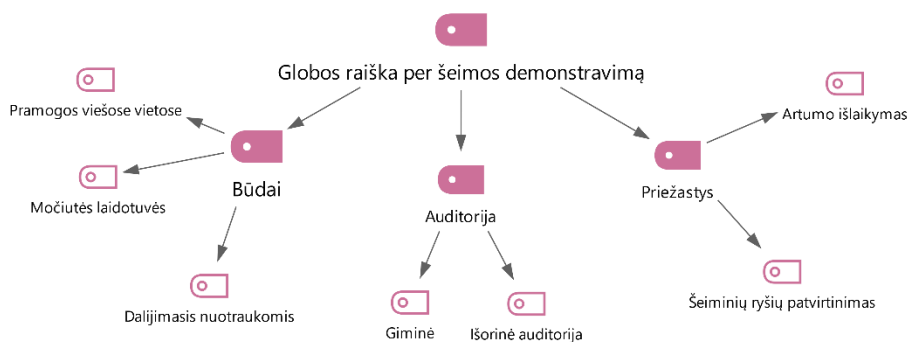
Atskleidžiamos veiklos, kurias transnacionalinių šeimų nariai atlieka, norėdami parodyti, kad jie yra šeima ir kad ši šeima yra veiksminga. Į tokių veiklų lauką patenka (42 pav.):

1) **pramogos viešose vietose** (*Einam į parduotuvę, apsipirkinėjam, nuperka kažko, važiuojam į visokius parkus, atrakcionus. (V5)*);

2) **močiutės laidotuvės** (*Mama tik dvi dienas ten buvo. Vieną laidotuvėse. Ai, tris dienas buvo. Antrą kaip tas kryžiaivimas, ar kažkas ten, ir trečią dieną jau išvažiavo.* (V10));

3) **dalijimasis nuotraukomis** (*Nu, buvo porą nuotraukų ten, buvo per šventes, kai mes atsiuntėme nuotraukų jai, kaip mes švenčiam Kalėdas. Ir jinai, būdavo, kartais atsiųsdavo irgi.* (V12)).

Šie šeimos demonstravimo būdai nėra reguliarūs, kasdieniški, tai pavieniai, nesikartojantys atvejai. Atvykusi į močiutės laidotuves, vaiko motina atlieka savo kaip dukters išsipareigojimą ir kartu savo kaip motinos išsipareigojimą aplankyti vaikus. Dalydamiesi nuotraukomis ar pramogaudami viešose vietose transnacionalinių šeimų nariai įprasmina šeiminių gyvenimą per veiklas ir kurdami prisiminimus.

43 pav. *Transnacionalinė motinystė: vaiko globos demonstravimas*
Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Minėtų šeiminių praktikų tikslas – demonstruoti reikšmingiems asmenims, kad, nepaisant gyvenimo per atstumą, šeimos santykiai yra šeiminiai. Kuriamos naujos šeiminės praktikos, kad būtų galima visa tai parodyti. Atkreiptinas dėmesys, kad transnacionalinių šeimų veiklos nėra kasdienės rutininės, joms būdingas fragmentiškumas, visos jos turi priežastį ir yra atliekamos dėl šeiminių ryšių patvirtinimo arba artumo išlaikymo. Eidami į viešas vietas kartu pramogauti, dalyvaudami močiutės laidotuvėse ar dalydamiesi nuotraukomis, transnacionalinių šeimų nariai parodo sau ir kitiems, kad yra šeima ir kad jų santykiai yra šeiminiai. Šeimos demonstravimo veiklos leidžia patvirtinti sau ir išorinei auditorijai, kad šeiminiai ryšiai, gyvenant per atstumą, nepakito, tačiau yra kitaip organizuojami. Taip formuojasi naujos transnacionalinės šeiminės praktikos. Minėtina ir tai, kad dalydamiesi nuotraukomis ir kurdami bendrą šeiminių emociją, transnacionalinių šeimų nariai saugo ir puoselėja artumo vienas kitam jausmus.

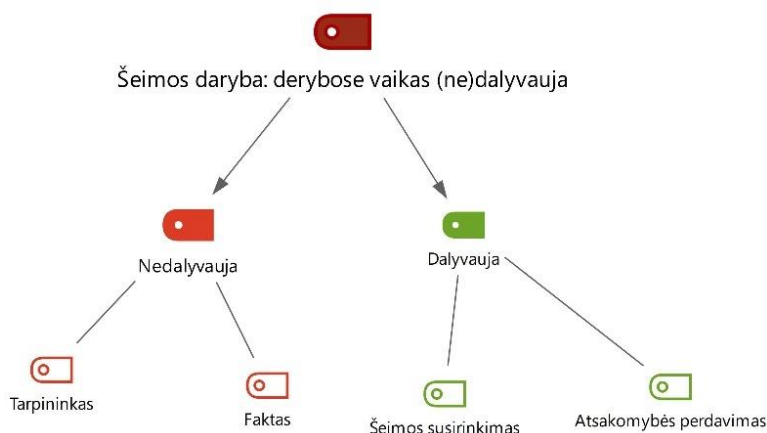
Esminis elementas, demonstruojant transnacionaliai besiformuojančias naujas šeimines praktikas, yra ne tik jų savitumas, bet ir reikšmingų asmenų auditorija, kuri patvirtina šias praktikas esančias šeiminiomis. Tyrimo duomenų analizė leido išskirti dvi transnacionalinių šeimų, išvykus motinai, šeimos demonstravimo auditorijos grupes: gimines ir išorinę auditoriją.

Giminės kaip šeimos demonstravimo auditorijos vaidmuo pasireiškia per dalyvavimą laidotuvėse. Giminės nariai tampa liudininkais, kad šeimos santykiai yra aktyvūs ir artimi. Išorinė auditorija kaip šeimos demonstravimo auditorijos grupė atlieka šeiminių santykių patvirtinimo vaidmenį viešose vietose šeimai kartu pramogaujant.

Giminė ir išorinė auditorija patvirtina išvykusių motinų ir Lietuvoje gyvenančio vaiko šeiminius ryšius esant šeiminiomis. Taigi šeimose, kuriose į užsienį dirbti išvykusi motina, formuojasi naujos šeiminės praktikos. Akvaizdus transnacionalinių šeimų poreikis šias praktikas demonstruoti, kad reikšmingi asmenys jas pripažintų šeiminiomis.

Transnacionalinių šeiminių ryšių analizės kontekste svarbu išsiaiškinti, kiek vaikas dalyvauja šeimai priimant sprendimus ir ar jis yra aktyvus veikėjas. Reikšmingi šeiminiai sprendimai kalbamuoju atveju sietini su motinos išvykimo klausimu. Taigi, ar vaikas yra įtraukiamas į šeimines derybas kaip aktyvus sprendimų priėmėjas, ar jis yra transnacionalinio proceso dalyvis, nedalyvaujantis motinai priimant sprendimą išvykti. Šiam šeiminių ryšių formavimosi aspektui užčiuopti tikslingai pasitelktas siužetų metodas, turintis konkretų ir tikslingai sukurtą siužetą.

Giluminio interviu metu, analizuodami siužetą apie vaikų į(si)traukimą į šeiminius migracijos sprendimus, tyrimo dalyviai atskleidė, ar jie yra ir kiek yra įtraukiami į motinos sprendimą išvykti dirbti į užsienį. Transnacionalinėse šeimose, prieš motinai išvykstant, vyksta dvejopas pasiruošimo procesas: vaikai nedalyvauja šeimai priimant sprendimus arba vaikai įtraukiami į šeimoje priimamų sprendimų procesą (44 pav.).

44 pav. Vaiko įtraukimas į šeiminius sprendimus, išvykus motinai
 Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Vaikų nedalyvavimas šeimai priimant sprendimus pasireiškia dviem formomis:

1) **vaikai apie motinos išvykimą sužino per tarpininką** (*Pasakė tėčiui, kad išvažiuoja pinigų uždirbti ir išvažiavo, ir nebegrįžo. I. Ir pasakė tėčiui? Tau nesakė?* In. Jo. Paskui tėtis pasakė. (V10));

2) **tai, kad išvyksta, vaikams praneša pati motina** (*Ai, sakė, kad dirbs ir po mėnesio grįš. I. Grįžo po mėnesio?* In. Ne. (V5)).

Taigi, išvykstant motinai, transnacionalinėse šeimose taikomos dvejopos strategijos, kaip pranešti apie motinos išvykimą neįtraukiant vaikų į šeiminius sprendimus. Pirmą strategiją veikia per tarpininką, kuriuo tampa vaikų globėjas – tėvas. Antra strategija – pačios motinos aktyvus vaidmuo, tiesiogiai pranešant vaikams apie savo išvykimą.

Išvykstant motinai, transnacionalinėse šeimose vaikų dalyvavimas šeimai priimant sprendimus taip pat pasireiškia dviem formomis:

1) **organizuojamas šeimos susirinkimas** (*Jo, jinai mums pranešė, pasakė, viską paaiškino, kad greitai grįš ir viskas bus gerai.* (V13));

2) **motina prieš išvykdama atsiklausia vaikų, ar gali jiems perduoti savo atsakomybes** (*Jo, jinai paklausė, ar man nebūtų sunku susitvarkyti, ar aš galėčiau perimti tuos visus jos darbus ir aš pasakiau, kad galėčiau, ir jinai gali ramiai važiuoti.* (V12)).

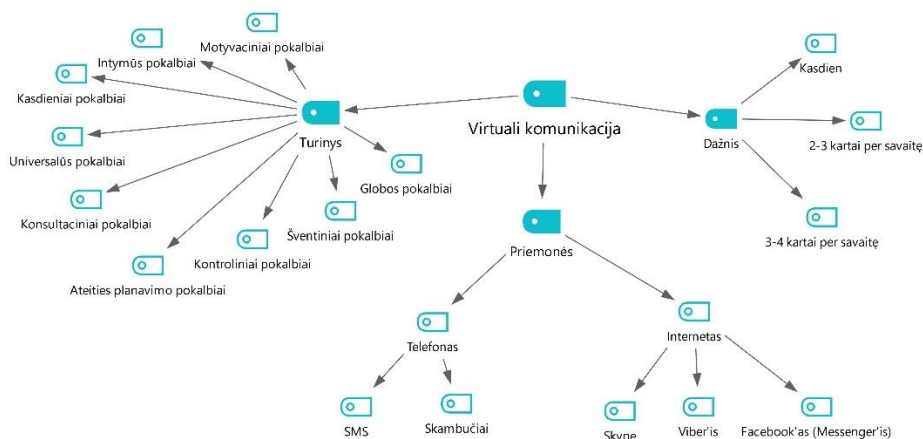
Taigi taikomos dvejopos aktyvaus vaiko įtraukimo į šeiminius sprendimus strategijos. Pirmą strategiją atskleidžiama organizuojant šeimos susirinkimą, kurio metu išvykstanti motina praneša vaikams apie savo išvykimą, suteikia instrukcijas, kaip reikės gyventi be jos, informuoja, kiek laiko ji bus išvykusi

ir kartu emociškai nuramina vaikus, pasakydama, kad viskas bus gerai. Antra strategija atskleidžiama per tiesioginį išvykstančios motinos kreipimąsi į vaikus su klausimu ar prašymu perimti jos pareigas, kol ji bus išvykusi dirbti į užsienį. Šiuo atveju vaikai emociškai nuramina motiną, patikindami, kad jie susitvarkys su namų ruošos užduotimis ir pasirūpins vienas kitu. Motinos išvykimo dirbti į užsienį suvokimas ir aptarimas, kaip vyks šeiminis gyvenimas jai būnant išvykus, šeimos nariams suteikia abipusį emocinį saugumą ir nusiteikimą, leidžia planuoti tolesnį šeimos gyvenimą.

3. Šeimos, kurioje į užsienį išvykę dirbti abu tėvai, atvejais

Komunikacinė sistema. Transnacionaliai gyvenančiose šeimose, išvykus abiem tėvams, išryškėja savita komunikacinė sistema. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu svarbus tiek virtualus, tiek akistatinis bendravimas.

Virtualus bendravimas tarp išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko tampa centrine šeiminio ryšio plėtojimo grandimi. Virtualus bendravimas sukuria naujas transnacionalines šeimines praktikas, kurios atskleidžiamos per virtualios komunikacijos tarp išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje gyvenančio vaiko turinį, priemones ir dažnį (45 pav.).

45 pav. Virtuali komunikacija, išvykus abiem tėvams

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė dvejų krypčių priemonių kanalus: **telefoninį ryšį ir internetinį ryšį.**

Telefonas kaip virtualios komunikacijos plėtojimo priemonė apima *trumpąsias (SMS) žinutes (esemesai (V3))* ir *telefoninius skambučius (Tėtis*

irgi tas pats – esemesai, skambučiai. (V3); Jau tetis į numerį skambina, nes, sakau, tiesiog iš užsienio šalių į lietuvišką numerį skambinėt nėra labai protinga (šypsosi), nes sąskaitą labai muša. (V1)).

Internetas kaip virtualaus ryšio plėtojimo priemonė aprėpia bendravimą naudojant įvairias internetines programėles: *Skype (feisbukas, skaipas (V3)), Viber (Tai tas pats mesendžeris, vaiberis. (V1)), Facebook (Messenger) (Tai per feisbuką susirašom, tas mesendžeris dabar kuo puikiausia programėlė, tiek susirašyt, tiek susiskambint gali ir vaizdo pokalbiai yra, tai nėra problemų. (V1); Skambinėti, pavyzdžiui, iš numerio, tai yra ganėtinai nepatogu ir ir tiesiog labai brangiai kainuoja tai, o per mesendžerį susiskambint, kameras pasijungus, tiek vienas kitą galima matyt, tai o per numerį susiskambinus, tokios galimybės jau nėra. Tiesiog taip patogiau, parankiau. (V1)).*

Tyrimo dalyviai atskleidė internetinių pokalbių privalumus, palyginti su telefoniniais pokalbiais:

- 1) internetinėmis programėlėmis vykdomi pokalbiai yra pigesni;
- 2) internetinės programėlės suteikia galimybę bendrauti, įsijungus vaizdo kamerą, matant vieniems kitus;
- 3) bendrauti naudojant internetines programėles yra patogiau;
- 4) tyrimo dalyviai pabrėžė dalijimosi nuotraukomis ir vaizdo įrašais svarbą; gyvenant per atstumą, tai pigu, patogu ir greitai, naudojantis internetinėmis programėlėmis.

Analizuojant virtualiosios komunikacijos dažnumą, išryškėjo trys dažnumo kryptys:

- 1) **kasdien** (*Nu, stengdavomės taip kas vakarą. (V3);*
- 2) **2–3 kartai per savaitę** (*Gal trečiadieniais, penktadieniais, šeštadieniais kalbėdavomės. (V6);*
- 3) **3–4 kartai per savaitę** (*Į savaitę kokius tris keturis kartus mes susiskambinam. (V1)).*

Minėti ryšio palaikymo dažniai išryškino transnacionalinių šeimų, išvykus abiem tėvams, bendravimo reguliarumą, sistemingumą.

Virtualios komunikacijos sistema turinio požiūriu atskleidė pokalbių įvairialypiškumą, kuris aprėpia:

- 1) **universalūs pokalbiai** (*Tai klausia, kaip seneliai gyvena, vis vien gimines aplankiau, tai kaip tetos, dėdės gyvena. Nu, vat tokios vat temos, kaip namuose man čia sekas tvarkytis, kaip kaip darbe pirmos dienos praėjo. (V1);*
- 2) **kontrolinius pokalbiai** (*Nu, įvairiai, pavyzdžiui, kaip diena, kaip atidirbai, ką valgyt gaminai, ką gamint. (V3);*

3) **kasdienius pokalbius** (*Tokie kasdieniniai pokalbiai. (V1); Tai irgi, tėtis klausinėja, kaip kaip praėjo diena, kai, pavyzdžiui, vakare susikambinam, tai klausia, kaip praėjo diena. (V1)*);

4) **intymius pokalbius** (*Mama, mama tiek ir apie mano naują vaiką žino (juokiasi), teko pasipasakot. (V1)*);

5) **konsultacinius pokalbius** (*Aišku, jeigu ten reikia, susiskambini, patarimą gauni, ten kokios reikia informacijos, gauni ir viskas kaip ir tvarkoj. (V1); Ten pasitardavom reikalais ten finansiniais. (V3)*);

6) **globos pokalbius** (*Tai dažniausia tėtis klausia, kaip ten sekas, ar viskas tvarkoj, ar ten tas ir tas nesunku, ar čia nereik ten to ir to, ar pinigų reikia, ar nereikia, ar ten, kaip ten dieduko sveikata. (V1); Ten pasakau, mama, reikia ten pinigų butui užmokėt. (V3); Klausdavo per Kalėdas, ką tau padovanot, ką tau pirkt, gimtadienis, ką tau padovanot, nu, tikrai norėjo padaryt kažką gero. (V3)*);

7) **ateities planavimo pokalbius** (*Bendraudavom, kad kada grįši, kada atostogų, kada pas mus atvažiuosi, nu, vat tokie, kaip sakant, paprasti šeimyn-, šeimyniniai tokie reikalai, kaip sakant, ten, kokie planai pas juos ateity. (V3)*);

8) **šventinius pokalbius** (*Susėdom tiesiog prie stalo bendrai, per skaių pasveikinom vienas kitą, kad ir koks būtų ryšys blogas ten, pasveikinom, taip sakant, taurėm susidaužėm, palinkėjom kuo geriausio, va taip ir bendravom kiekvieną dieną. Ir <...> siuntinėdavau ten, o, žiūrėk, aš gavau diplomą. (V3)*);

9) **motyvacinius pokalbius** (*Klausdavau, kada grįš, noriu juos pamatyti. O man sakydavo, kad jau už kelių dienelių atvažiuosime. O paskutinį kartą, kai paskambinom, aš prižadėjau išmokti skaityti ir tada per tas kelias dienas, aš su teta (vardas) mokindavausi skaityti. (V6)*).

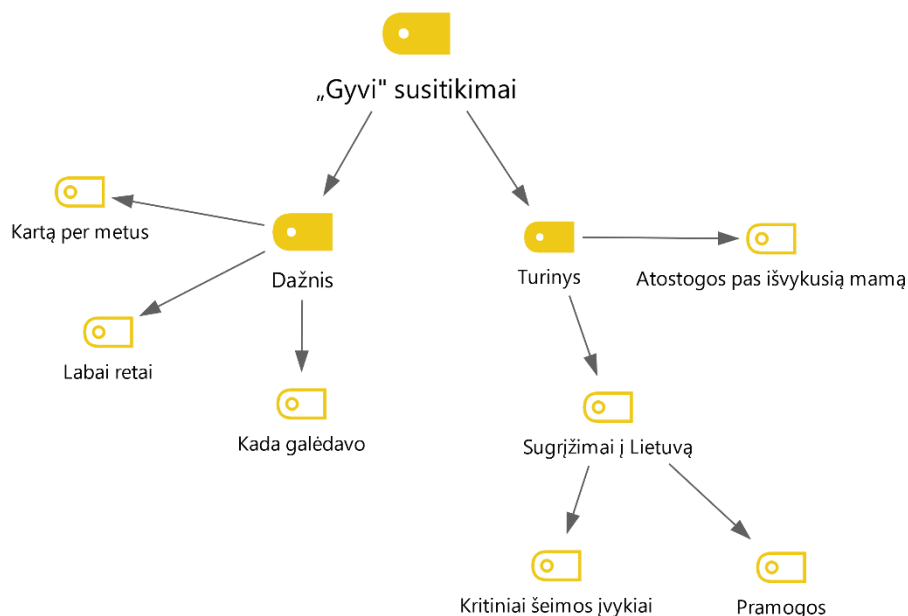
Išvykus dirbti į užsienį abiem tėvams, Lietuvoje liekantys gyventi vaikai susiduria su šeiminio gyvenimo pokyčiais ir naujai persitvarkančiu šeiminiu gyvenimu. Pokalbių įvairovė išryškina aspektus, kurie yra atraminiai vaikams gyvenant Lietuvoje be tėvų. Pokalbių krypčių įvairovė parodo, kaip, bendraudami virtualiai, transnacionalinių šeimų nariai kuria ir puoselėja šeiminius ryšius, gyvendami per atstumą. Šeiminiams ryšiams kurti ir puoselėti, gyvenant per atstumą, svarbūs universalūs pokalbiai apie viską, kas vyksta tiek vaiko, tiek išvykusių tėvų gyvenime; kontroliniai pokalbiai, išvykusiems tėvams išreiškiant tėvišką pareigą koordinuoti Lietuvoje likusį gyventi vaiką; kasdieniai pokalbiai, sekant kasdienius įvykius, kurie vyksta vaiko ir išvykusių tėvų gyvenimuose; intymūs pokalbiai, išsaugant artimumo ryšį su Lietuvoje gyvenančiu vaiku ir jo paslapčių žinojimą; konsultaciniai pokalbiai, siekiant patarti Lietuvoje gyvenančiam vaikui ir taip išreiškiant

pareigą rūpintis vaiku; globos pokalbiai, rodant finansinę paramą vaikui ir kuriant finansinio saugumo aplinką gyvenant per atstumą; ateities planavimo pokalbiai, planuojant bendras atostogas; šventiniai pokalbiai, kartu virtualiai švenčiant didžiausias metų šventes arba gimtadienius; motyvaciniai pokalbiai, siekiant paskatinti vaiką išmokyti kažką naujo prieš sugrįžtant tėvams į Lietuvą.

Virtualios komunikacijos analizė transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams, atskleidė aktyvų motinos vaidmenį, kuris pasireiškia per vaiko kontrolę (*Mama, mama tiek ir apie mano naują vaikiną žino (juokiasi), teko pasipasakot, vis vien kartu laiką leidžiam, mama paskambina, tai su kuom tu, su tokiu ir tokiu.* (V1)) ir valdymą (*Iš pradžių dar kalbėdavo: „Nu, kam tau, kam tau, kam tau papildomos išlaidos, iš jų jokio tolko, kam tau čia.“ Bet dabar suprato, kad nieko nebus kitaip.* (V1)). Kontrolė ir valdymas yra glaudžiai susiję, tačiau kontrolės vaidmuo sietinas su išvykusios motinos noru žinoti, su kuo bendrauja Lietuvoje likęs vaikas, o valdymo vaidmuo sietinas su aktyviu įsiliejimu į vaiko sprendimų priėmimą ir bandymą patarti, pristinti savo nuomonę. Taigi kontrolė – tai pasyvus išvykusios motinos įsiliejimas į vaiko gyvenimą, siekiant gauti informaciją. Kontrolė pasireiškia per situacijos žinojimą. Valdymas – tai išvykusios motinos aktyvus įsitraukimas į vaiko gyvenimą, siekiant paveikti priimamus sprendimus.

Transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams, išryškėjo pasyvus tėvo vaidmuo, kuris reiškiasi per Lietuvoje gyvenančio vaiko stebėjimą iš šono, nesikišant į vaiko sprendimus (*„Nu, tėtis irgi žino, bet kol kas tėtis mažai klausinėja.* (V1)). Nebylus dalyvavimas – tai žinojimas tiek, kiek pats vaikas yra pasirengęs papasakoti, nebandant išgauti daugiau informacijos.

Akistatinis bendravimas yra kita šeiminio ryšio per atstumą plėtojimo grandis. Palyginti su virtualiu bendravimu, akistatinis bendravimas kaip transnacionalinė šeiminių ryšių plėtojanti praktika yra mažiau išreikšta. „Gyvi“ susitikimai suteikia galimybę puoselėti fizinį artumą tarp išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje gyvenančio vaiko, tačiau tyrimo duomenų analizė parodė, kad jie pakankamai reti. Akistatinio bendravimo analizė apima du aspektus: susitikimų turinį ir dažnį (46 pav.).

46 pav. Akistatinis bendravimas, išvykus abiem tėvams

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje gyvenančių vaikų susitikimai būna:

1) **labai retai** (*Retkarčiais, labai retai, nes kadangi darbo daug, atsilaisvint nėr galimybės, bent jau ne žuvų fabrike, sakau, dirba.* (V3));

2) **kartą per metus** (*Vieną kartą į metus.* (V1));

3) **„kai galėdavo“** (*Atvažiuodavo, kada galėdavo.* (V6)).

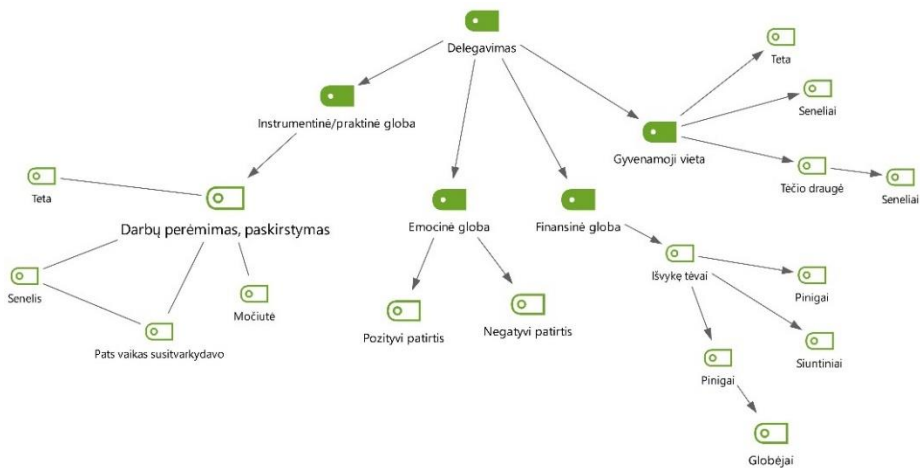
„Kai galėdavo“ kategorija atskleidė neprisirišimą prie konkretaus laiko ir vaiko suvokimą, kad abu išvykę tėvai užsienyje dirba ir parvyksta į Lietuvą, kai gali. Tai sąmoningas tėvų migracinės situacijos priėmimas vaiko akimis. Be to, ilgalaikės tėvų emigracijos atvejais transnacionalinės šeimos atpranta nuo „gyvų“ susitikimų kartu, nebejaučia poreikio dažnai susitikti „gyvai“. „Gyvų“ susitikimų vietą užpildo ar perima dažnas virtualus bendravimas.

Akistatinio bendravimo analizė turinio požiūriu atskleidė dvi „gyvo“ bendravimo kryptis: atostogos pas išvykusią motiną, vaikui vykstant į užsienį, ir išvykusių tėvų sugrįžimai į Lietuvą, kai tėvai tikslingai parvyksta į Lietuvą papramogauti kartu su vaikais (*Būdavo smagu pabendrauti, pasišnekėti, pažaisti žaidimus, eiti į kavinę su jais ten.* (V6); *Oi, įvairiai, prie ežero, į žvejybą, į miestą, kinai, valgyt, žodžiu, bendraujam. Būna tokie kino vakarai pas mus. Va taip, čilinam įvairiai, kaip sakant.* (V3)) arba kritiniais šeimos

atvejais, tokiais kaip močiutės laidotuvės (*Jeigu jau kažkas įvyksta, tai jau tada tikrai, vat kai močiutės mirtis buvo, dasiskambint, mes jiems skambinom 25 kartus tada ir per 5 minutes į autobusą ir per parą atvažiuo, nes kadangi tikrai davažiuiot ten buvo sunku. Nu, kaip pas mus rajone, aišku, pas mus paprasčiau davažiuiot, o ten atstumai Vokietijoj nemaži, kaip sakant, kad davažiuiot iki Vilniaus.* (V3)).

Tyrimo dalyviai atskleidė tėvų sugrįžimo į Lietuvą reikšmę. Tam, kad pabūtų su atvykusiais tėvais ir kokybiškai išnaudotų kartu leidžiamą laiką, vaikai atsisako kasdienės rutinos (*Aš, jeigu netgi mokausi, nusimuilinu nuo pamokų, bet su tėčiu aš susitinku.* (V3)).

Delegavimas susijęs su transnacionalinėmis šeiminėmis praktikomis per „globos trikampio“ įsitraukimą į šeiminių ryšių plėtojimą. Tyrimo duomenų analizė išryškino keturių modulių delegavimo sistemą, kuri atskleidžiama per kasdienes globos šeimines praktikas vaikui (47 pav.).

47 pav. Vaiko globos delegavimas, išvykus abiem tėvams

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Abiem tėvams išvykus dirbti į užsienį, Lietuvoje liekantys gyventi vaikai pakeičia savo įprastą šeiminių gyvenamąją vietą ir apsigyvena su globėjais:

1) **tetos namuose** (*Teta* (vardas). *Kartais ten nusivesdavo į darbą, su draugėmis ten susipažinom.* (V6));

2) **senelių namuose** (*Reikėjo važiuoti nustatinėti laikinąją globą, reikėjo ten rašyt prašymą, močiutei reikėjo pas gydytojus nueit ten, kad jinai tikrai gali mane prižiūrėt.* (V3));

3) **tėčio draugės namuose** (*Tai tėtis jau čia pasisodino mane, vis vien jau man tada biškį daugiau metų buvo, tai sako, sako teks išvažiuot, sako, ar čia*

vis vien aš jau tą Dianą žinojau, pažinojau, vis vien su tėčiu laiką leidi, tai nusiveža ten pas ją ir šiaip, kai reikalas būdavo, aš su ja ten sutardavau, nes vis vien vyresnis žmogus, ten ką jau labai nepasakysi. Bet taip: „Ar pagyvensi su ja?“ Nu, sakau: „Gerai.“ Nori nenori, čia jau tete paprašė, reikia daryt. (V1).

Seneliai ir teta patenka į vaiko giminės globėjų kategoriją, tėčio draugė – į draugų (pažįstamų) kategoriją. Tyrimo dalyviai ne tik atskleidė globėjų struktūrą pločio prasme, bet ir parodė globėjų kaitą tėvų išvykimo laikotarpiu:

Jo, bet aš pas ją gal e-e-e keletą mėnesių pagyvenau, nes man ten ir mokykla nelabai patiko. (V1)

Pas senelius tai buvo kaip ir viskas gerai. (V1)

Vienas tyrimo dalyvis pakeitė savo gyvenamąją vietą ir atitinkamai globėjus dėl įtampos pirminio globėjo namuose. Psichologinis diskomfortas gyvenant pas pirminę globėją – tėčio draugę – paskatino pakeisti globėją ir transnacionalinės šeimos vaiką perkelti pas senelius:

Nu, aš tetei pasakiau, sakau: „Nu, nepyk, bet aš su ja tai negyvensiu.“ (Juokiasi.) Nes, nu, aišku, ten Diana mano to ten sprendimo, kad aš noriu žirgyną lankyt, irgi labai taip neuždraudė, arba jinai, arba jos sūnūs mane po pamokų į žirgyną vežiodavo, nu, bet taip, nu bet irgi buvo ten nelabai patenkinta, kad „čia vat grįžti, tavo rūbai arkliais aplipę, į skalbiankę mest, po to skalbiankė smirda arkliu“. (Juokiasi.) Nu, tokių va būdavo priekandžiavimų, bet taip... (V1)

Globėjams pasikeitus, išryškėjo dviejų sluoksnių globėjų struktūra: pirminė ir antrinė,

Emocinės globos atžvilgiu tyrimo duomenų analizė parodė, kad Lietuvoje liekantys gyventi vaikai išgyvena tiek pozityvias, tiek negatyvias emocinės globos patirtis. Negatyvi emocinės globos patirtis reiškiasi:

1) **psichologiniu globėjos priekabiavimu prie vaiko** (*Ai, tai ten, tai ten parei-, pareini, tai vieną kartą striukę pakabinau, nu, ir matyt normaliai neužmečiau ant kabliuko, tai jinai savo kabino ir nukrito mano striukė, ir prisikabino. Nuvėjau aš, pakėliau tą savo striukę ir sakau: „Viskas, nebeplyšauk.“ Tai va prie tokių smulkmenėlių, jeigu kas kur ten, ar ten puodelį ne į vietą padėjai, jau iš karto kabinas, o tiesiog gal šiaip nepatikau. (V1));*

2) **biurokratiniais formalumais, nustatant laikinąją globą vaikui tėvų išvykimo laikotarpiu** (*Reikėjo važiuoti nustatinėti laikinąją globą, reikėjo ten rašyt prašymą, močiutei reikėjo pas gydytojus nueit ten, kad jinai tikrai gali mane prižiūrėt, nu, vat tokie formalumai, biurokratija, kaip sakau. Gavom tuos dokumentus po dviejų savaitių – originalą sau pasilikom, o kopiją atidavėm mokyklai, ir tiek. (V3));*

3) nepalankiu mokytojų elgesiu su vaiku, žinant, kad vaiko tėvai išvykę dirbti į užsienį (*Ant manęs mokykloj, pavyzdžiui, mokyt-, tiek mokytojai, sakė, toks požiūris buvo toks, kad dabar, kaip sakant, mes tave pastramučinsim, skųskis tu mamytei kiek nori, bet jinai neatvažiuos, kaip sakant. Bet bet ne ant to žmogaus ir užpuolė, kadangi mano charakteris toksai agres-, nu, neagresyvus, toksai tvirtas, už save galiu pastovėt, tai aš ten daug ką pastačiau iš mokytojų į vietą.* (V3)).

Negatyvus mokytojų požiūris į Lietuvoje be tėvų gyvenantį vaiką, paskatino vaiko savarankiškumą ir gynybinės pozicijos susiformavimą, siekiant apsiginti nuo nepalankaus mokytojų elgesio. Vaikas skatinamas pats teikti sau emocinę globą ir išmolti apsiginti. Nepalankus mokytojų elgesys vaiko atžvilgiu ir psichologinis globėjos priekabiavimas patenka į vidinių negatyvių emocinės globos aspektų lauką. Biurokratiniai formalumai, apsunkinantys vaiko globą ir suteikiantys emocinio nesaugumo jausmą jiems vykstant, vertinami kaip išoriniai emocinės globos aspektai.

Pozityvi emocinė globa reiškiasi per:

1) saugios aplinkos vaikui suorganizavimą tėvų išvykimo laikotarpiu (*Pas senelius visas vasaras praleisdavau, tai man labai ten, labai... <...> Pas senelius, tai buvo kaip ir viskas gerai.* (V1));

2) rūpestį vaiku ir jo gerove (*Pasitikdavo, tave išklausinėdavo, primaitindavo, paguldydavo, užmigdydavo, žodžiu, buvai išlepintas, išmylėtas, kaip sakant, pats laimingiausias žmogus.* (V3)).

Tai emocinė globa, sukuriant saugią fizinę ir psichologinę aplinką Lietuvoje likusiam gyventi vaikui.

Išvykus abiem tėvams, finansinė globa transnacionalinėse šeimose skleidžiasi per Lietuvoje gyvenančio vaiko globojimą pinigais (*Aišku, ir finansiškai ten remdavo, nes, nu, tam ir važiavo, kad kad darbas būtų ten kažkaip, prie šeimos išlaikymo prisidėtų.* (V1); *Pagrinde pinigais iš tikrųjų, viskas pagrinde pinigais eidavo.* (V3)) ir siuntiniais (*Tiek mama, tiek tėtis siuntinius darydavo.* (V1)). Išryškėjo kelios finansinės globos kryptys: tiesioginė išvykusių tėvų finansinė globa vaikui pinigais bei siuntiniais ir išvykusių tėvų finansinė globa pinigais vaikui per globėją.

Jo, nes kadangi ir už butą jinai mokėjo, ir valgyt, nu, buvo toksai mūsų ramstis. (V3)

Pirmuoju atveju išvykę tėvai tiesiogiai perveda pinigus vaikui ir siunčia jam siuntinius į Lietuvą. Tyrimo dalyviai atskleidė, kad su išvykusiais tėvais tariamasi dėl siuntinių turinio:

Dabar planuoja siuntinį daryt, tai s-s-sakė: „Susiziūrėk, ko nori, nupirksiu, sukrausiu, atvešiu.“ (V1)

Jo, siųsdavo, siuntinius siųsdavo, ir saldumynų, ir maisto, ir drabužių kartais prašydavom. (V3)

Išvykę tėvai siunčia tai, ko reikia Lietuvoje gyvenančiam vaikui, arba dovanas, staigmenas:

Jo, nu, ir, būdavo, atsiuntė man fotoaparata, atsiuntė ir mums namo grilių, atsiuntė. (V3)

Antruoju atveju išvykę tėvai siunčia pinigus vaiko globėjui, kuris rūpinasi vaiko finansine globa tenkindamas kasdienius vaiko poreikius ir kompensuodamas pragyvenimo išlaidas.

Instrumentinė ar praktinė globa transnacionalinėse šeimose – tai darbų perdavimas (perėmimas), tėvams išvykus dirbti į užsienį. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad, išvykus tėvams, kasdienius darbus perima:

1) **globėjai – teta, senelis** (*Aišku, senelis, jis visą laiką burba, barasi, kad to nedaryk, čia sunku, aš jau nudirbsiu. (V1)*);

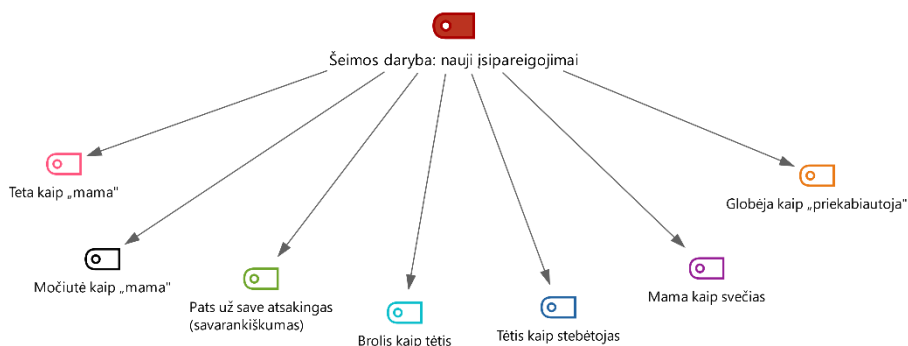
2) **močiutė** (*Močiutė mane irgi visą laiką veja, ten „eik, eik, aš susitvarkysiu, susitvarkysiu“.* (V1); *Močiutė kadangi nedirbo dėl sveikatos, bet tai butas būdavo idealiai iššveistas, valgyt pagaminta, dar pareidavai, pasitikdavo tave, išklausinėdavo, primaitindavo, paguldydavo, užmigdydavo, žodžiu, buvai išlepintas, išmylėtas, kaip sakant, pats laimingiausias žmogus. (V3)*);

3) **pats vaikas** (*Nu, nežinau, aš visą laiką susitvarkydavau, aš pavalgau, po savęs susitvarkau, ten indus išsiplaunu, nes, nu, normalu yra, reikia tvarkytis. (V1)*);

4) **vyksta darbų pasidalijimas** (*Deja, man teko. Nu, kaip, tokius pagrindinius darbus, kaip pagamint valgyt, ten iššluot grindis, prasiurbti, tai mano darbas, senelio ten kartais, nu, žodžiu, mes su seneliu dalindavomės abu darbus: taip, tu eini prašluoji, aš einu pagamint valgyt, už butą aš paskaičiuoju, tu sumoki. Nu, ir va taip dalindavomės, nebuvo to, kad viską ant manęs, viską ant manęs, taip dalindavomės. (V3)*).

Išryškėjo tiek vaiko įsitraukimas į namuose atliekamus kasdienius darbus, tiek aktyvi globėjų veikla kasdienėje vaiko globoje. Taigi, išvykus abiem tėvams, vykstanti šeiminių praktikų reorganizacija glaudžiai siejasi su globėjų įsitraukimu į transnacionalinį tėvų ir vaikų gyvenimą ir šeiminio bendrumo palaikymą.

Kasdienėse praktikose besiformuojantys nauji šeiminiai įsipareigojimai. Transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams, formuojasi nauji šeiminiai įsipareigojimai. Tyrimo duomenų analizė leido išskirti šiuos naujus šeiminius įsipareigojimus, išvykus abiem tėvams: teta kaip „mama“, močiutė kaip „mama“, pats už save atsakingas, mama kaip svečias, brolis kaip tėtis, tėtis kaip stebėtojas, globėja kaip „prikabiautoja“ (48 pav.).

48 pav. Nauji įsipareigojimai šeimoje, išvykus abiem tėvams

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė leido išskirti naujus šeiminius įsipareigojimus, kuriuos atlieka šeimos nariai, abiem tėvams išvykus dirbti į užsienį. Šiuos įsipareigojimus tikslinga skirstyti į tris grupes: nauji vyriški įsipareigojimai, nauji moteriški įsipareigojimai ir vaiko įsipareigojimai.

Į naujų vyriškų įsipareigojimų lauką patenka:

1) **brolis kaip tėtis** (*Brolis visą laiką mumis rūpinosi. Mes ten jo mažesnės sesutės, tai jis visą laiką prižiūrėdavo, kad mes neprisidirbtume. (V1); Jis visą laiką žiūrėdavo, su kokiais draugais mes būnam, prižiūrėdavo, kad būtų paruošti namų darbai, kad ten pasakai, jeigu kokį negražų žodį, tai jau brolis: „Baikit, nesikeikit, negalima.“ Tai jau kad ir ten tą „še“ pasakai, jau brolis iš karto žiūri piktais: „Baikite.“ Jis visą laiką stengdavosi pavyzdį gerą rodyt, jįsai tiek ir mokinosi gerai. (V1));*

2) **tėtis kaip stebėtojas** (*Jis pasižiūri, kaip man sekas tvarkytis, ir, jeigu man viskas gerai sekas, tai jis, nu, jeigu reikia finansiškai ten kažkiek paremia, bet jis pataria, stebi iš tolo, kaip sekas. Jeigu mato, kad jau man sunkiau, tai jis tada įsikiša, padeda, vėl ant to tinkamo kelio užveda ir vėl iš tolo stebi. (V1)).*

Naujas brolio prisiimtas įsipareigojimas atskleidžia naujas jo šeimines veiklas namuose per prisiimtą atsakomybę. Prisiimdamas atsakomybę už gerą seserų elgesį ir gerus mokymosi rezultatus, brolis pats stengiasi elgtis tinkamai ir gerai mokytis. Tai kasdienės šeiminės praktikos per rodomą pavyzdį.

Tėvo kaip stebėtojo įsipareigojimas išryškina sąmoningą atsakomybių perleidimą pačiam vaikui. Kasdienės šeiminės veiklos namuose pasireiškia vaiką visapusiškai įtraukiant į savo gyvenimo valdymą. Tėvo kaip stebėtojo įsipareigojimas išryškino patariamąjį, o ne kontrolinį jo balsą.

Į naujų moteriškų įsipareigojimų lauką patenka:

1) **teta kaip mama** (*Aš tada vadindavau tetą (vardas) mama ir savo mamą irgi mama.* (V6));

2) **močiutė kaip mama** (*Būdavo močiutė, kuri, kaip sakant, atstovaudavo mano mamai.* (V3));

3) **mama kaip svečias** (*Ai, kad nelabai aš čia, atvažiavo tai atvažiavo, kaip eilinis svečias.* (V1));

4) **globėja kaip „priekabiuotoja“** (*Nu, bet kažkiek laiko su ja pabuvus tiesiog jau nervai nebelaikė (juokiasi), nes labai tokia kandi moteriškė, kabinėjas ten jinai.* (V1)).

Gyvenant kartu su vaiku kasdienį rutinį gyvenimą, vaikų globėjoms tenka prisimti naujus šeiminius įsipareigojimus. Transnacionalinių šeimų vaikai, gyvendami su teta ar močiute, išreiškė pozityvią šeiminio gyvenimo patirtį ir jas prilygino mamoms. Priskirdamas tetai prasminį vardą „mama“, Lietuvoje gyvenantis vaikas išreiškė tetos svarbą savo gyvenime. Tetos atliekamos šeiminės pareigos prilygsta motinos atliekamoms šeiminėms pareigoms. Močiutės kaip „mamos“ įsipareigojimas pasireiškia per atliekamas motinos pareigas tėvų išvykimo laikotarpiu. Tai kasdienė instrumentinė vaiko priežiūra, oficiali jo globa ir atstovavimas mokykloje. Nagrinėtu atveju močiutė tiesiogiai ir oficialiai prisiėmė visas išvykusios motinos pareigas. Mamos kaip svečio įsipareigojimas turi negatyvų atspalvį, išryškinantį motinos pareigų nebuvimą vaiko šeiminiame gyvenime. Vaikas priima išvykusią motiną kaip svečią, nesieja jos su jokiais šeiminėmis motinos pareigomis. Ilgalaikės emigracijos pasekmė – motinos kasdienių akistatinių pareigų vaikui išnykimas, liekiant tik virtualioms motinos pareigoms – ryšio palaikymui per bendravimą. Globėjos kaip „priekabiuotojos“ įsipareigojimas pasireiškia per nuolatinę globėjos vykdomą kontrolę ir nuolatinio nepasitenkinimo kasdieniu vaiko elgesiu apraiškas. Nuolat patiriamas psichologinis diskomfortas skatina vaiko globėjų kaitą – persikėlimą gyventi pas senelius.

Naujas vaiko įsipareigojimas, abiem tėvams išvykus dirbti į užsienį, – **buvimas pačiam už save atsakingam:**

Aš tvarkausi viena, jau kai per daug kišasi į mano reikalus, jau irgi nelabai man patinka. (V1)

Šis vaiko įsipareigojimas ugdo jo savarankiškumą. Prisiimdamas atsakomybę už savo kasdienę priežiūrą, vaikas išmoksta gyventi savarankiškai ir nebėra susietas su išvykusių tėvų pareiga juo rūpintis.

Transnacionalinių šeiminių ryšių analizė atskleidė poreikį, išvykus abiem tėvams, **demonstruoti šeiminius ryšius** per atliekamas šeimines praktikas ir taip įtvirtinti transnacionaliniame kontekste besiformuojančias šeiminio ryšio plėtojimo praktikas kaip šeimines.

Atskleidžiamos veiklos, kurias atlieka transnacionalinių šeimų nariai, norėdami parodyti, kad jie yra šeima ir kad ši šeima yra veiksminga. Į veiklų lauką patenka (49 pav.):

1) **komunikacija su draugais (pažįstamais) apie išvykusius tėvus** (*Nu, šiaip iš draugų, artimo rato, tai visi žino, kad mano tėvai po užsienį važinėja, kad jau mama kuris laikas Škotijoje gyvena, nes vis vien, kai su draugais būni, tai į svečius užėina, ta ta ta kalba išėina, kažkaip išsiriša, tai kur tavo tėvai gyvena, ar ten, vis vien daug kas iš mano pažįstamų mano mamą ir taip pažįsta, tai klausia, tai kaip ten tavo mama dabar gyvena.* (V1));

2) **vaiko tarpininkavimas** (*Tai būna seneliai pasiklausia, kaip ten mama gyvena, kaip sekasi, kai atvažiuoja, tai ką veikiat, kur važiuosit. Jeigu kur nors važiuojam, tai ir senelius pasiimam, nes vis vien ką jie ten kaime, nieko nemato.* (V1); *Ir saldumynų ten, ir mes perduodavom kitiems.* (V3));

3) **pramogos viešose vietose** (*Ten ir dėdė gyvena, mamos pusbrolis, tai apvažiuom aplinkinius miestus, ten tuos muziejus, nu, tiesiog turiningai leidom laiką.* (V1); *Važiuodavom po kavines ten, valgyti darydavom.* (V6));

4) **bendros dovanos organizavimas** (*Tada susiskambina, dažniausiai kažką taip, ar ten planuoja kažką ten bendro, kokią dovaną ar ten sesei pirkt, ar ten kažką.* (V1));

5) **ypatingų progų minėjimas** (*Susėdom tiesiog prie stalo bendrai, per skaių pasveikinom vienas kitą, kad ir koks būtų ryšys blogas ten, pasveikinom, taip sakant, taurėm susidaužėm, palinkėjom kuo geriausio, va taip ir bendravom kiekvieną dieną. Ir <...> siuntinėdavau ten, o, žiūrėk, aš gavau diplomą, ten, o, žiūrėk, mes tau nupirkom ten tą tą.* (V3));

6) **giminių lankymas** (*Tai kaip visą laiką, tenai pas gimines apsilankai, ten su teta tai tur, tai tur važiuoji. <...> visas gimines, atvažiuoja, apvažiuojam, nes pas mamą šeimoje jie keturiese yra, tai visas dėdes, tetas apvažiuoji.* (V1));

7) **pokalbiai su mama, esant su draugais** (*Nu, aš neįėjau tenai jokios gėdos jausmo, kad, pavyzdžiui, prie draugų būni ir paskambina mama ir čia „ai, atmesiu ragelį, nekalbėsiu“. Ne, aš pakeliu, aš pasakau su kuom būnu. Mama supranta vis vien, nebe vaikas aš, kad vis vien ir su draugais laiką leidžiu, nes nebūna, sakau, tokio dalyko, kad: „Oi, čia mama skambina, aš su chebra, atmesiu ragelį.“ Tai taip ne.* (V1));

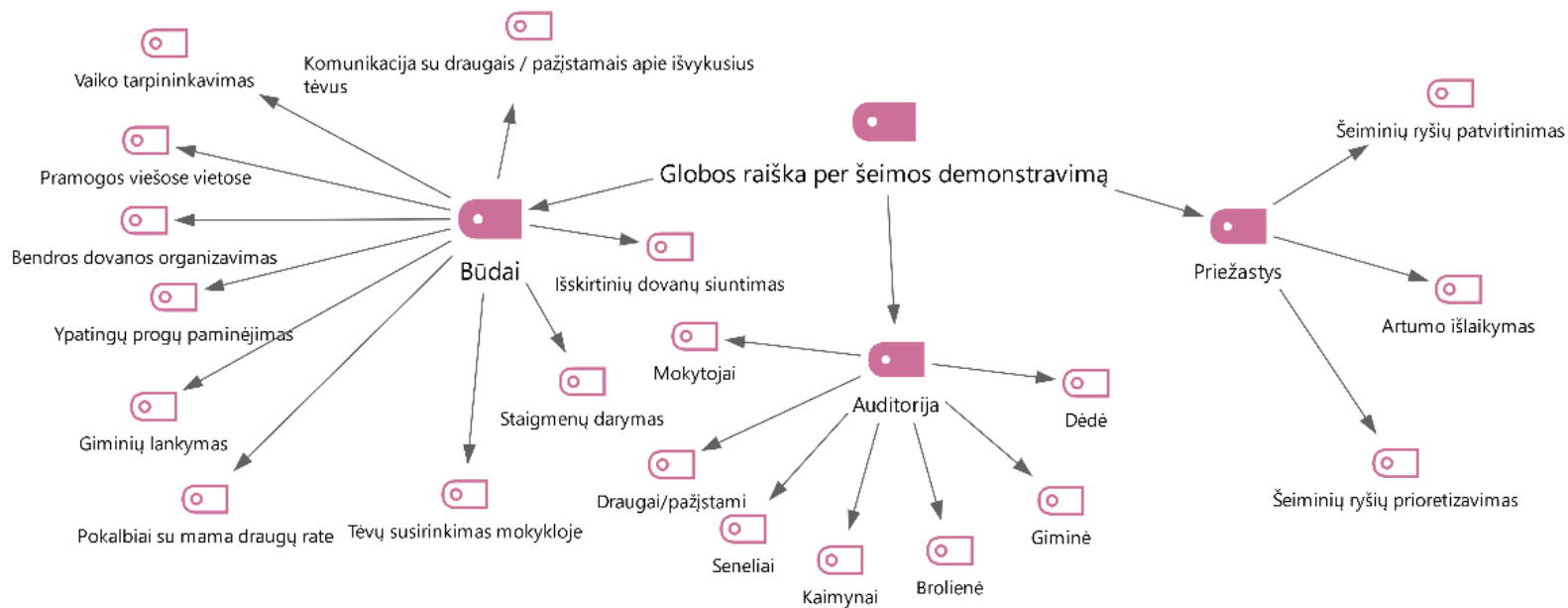
8) **tėvų susirinkimas mokykloje** (*Ai, reikėjo mamai į mokyklą atvažiuot, į tėvų susirinkimą. Mamos tada nebuvo, tai močiutė nuėjo.* (V3));

10) **staigmenų rengimas** (*Mama man siurprizą padarė iš tikrųjų. Sumokėjo už kelionę, mama iš tikrųjų labai pergyveno. Aš ten sakau: „Mama, apsiramink, viskas.“ Skambina: „Aš negaliu, aš pergyvenu, kaip tu*

davažiuosi, ajajai.“ Tokia panikuodama. Sakau: „Mama, nusiramink, davažiuosiu sveikas, gyvas.“ (V3));

11) **išskirtinių dovanų siuntimas** (*Jo, nu, ir, būdavo, atsiuntė man fotoaparata, atsiuntė ir mums namo grilių, atsiuntė (V3)*).

Tyrimo duomenų analizė atskleidė platų šeimos demonstravimo būdų lauką, iš kurių kai kurios šeiminės praktikos atliekamos virtualiai, o kitos – „gyvai“. Bendravimas su draugais ar pažįstamais apie išvykusius tėvus, vaiko tarpininkavimas, pramogos viešose vietose, giminių lankymas ir tėvų susirinkimas mokykloje yra „gyvai“ atliekamos šeimos demonstravimo šeiminės praktikos. Bendros dovanos organizavimas, ypatingų progų paminėjimas, pokalbiai su mama, būnant su draugais, staigmenų rengimas ir išskirtinių dovanų siuntimas yra virtualiai atliekamos šeimos demonstravimo praktikos.

49 pav. Vaiko globos demonstravimas, išvykus abiem tėvams
 Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Minėtų šeiminių praktikų tikslas – demonstruoti reikšmingiems asmenims, kad, nepaisant gyvenimo per atstumą, šeimos santykiai išlieka šeiminiai. Kuriamos naujos šeiminės praktikos, kad būtų galima tai parodyti. Minėtina, kad transnacionalinių šeimų veiklos nėra kasdienės rutininės, joms būdingas fragmentiškumas, visos jos turi priežastingumą:

1) **šeiminių ryšių patvirtinimo** (*Nu, tai taip, tėtis visą laiką klausinėja, ką mes veikiame, nes, nu, tėčiui įdomu. Tai būna seneliai pasiklausia, kaip ten mama gyvena, kaip sekasi, kai atvažiuoja, tai ką veikiat, kur važiuosit. Jeigu kur nors važiuojam, tai ir senelius pasiimam, nes vis vien ką jie ten kaime, nieko nemato.* (V1));

2) **artumo išlaikymo** (*Mama man siurprizą padarė iš tikrųjų. Sumokėjo už kelionę, mama iš tikrųjų labai pergyveno. Aš ten sakau: „Mama, apsiramink, viskas.“ Skambina: „Aš negaliu, aš pergyvenu, kaip tu davažiuosi, ajajai.“ Tokia panikuodama. Sakau: „Mama, nusiramink, davažiuosiu sveikas, gyvas.“ Atvažiavęs į Vokietiją, parą nemiegojęs, nu kaip, miegojęs ten toksai, apsnūdęs, ten mama, ašaros buvo, tikrai, viskas fainai ten.* (V3));

3) **šeiminių ryšių prioretizavimo poreikio** (*Aš jeigu netgi mokausi, nusimuilinu nuo pamokų, bet su tėčiu aš susitinku.* (V3)).

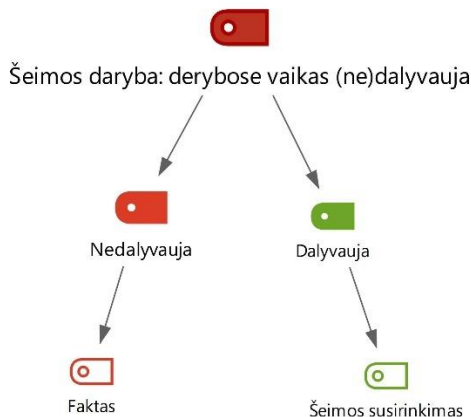
Išskirti šeimos demonstravimo priežasčių blokai rodo, kad, išvykus abiem tėvams, Lietuvoje liekantiems gyventi vaikams svarbus tiek šeiminių ryšių patvirtinimas, tiek artimo ryšio plėtojimas, tiek „gyvų“ susitikimų organizavimas. Šios veiklos prioretizuojamos, palyginti su visomis kitomis kasdienėmis veiklomis. Visi trys priežasčių blokai orientuoja į šeimos demonstravimo praktikas „gyvų“ susitikimų metu bei bendraujant virtualiai.

Esminis elementas, demonstruojant transnacionaliai besiformuojančias naujas šeimines praktikas, yra ne tik jų savitumas, bet ir reikšmingų asmenų auditorija, kuri patvirtina šias praktikas esančias šeimines. Tyrimo duomenų analizė leido išskirti septynias transnacionalinių šeimų, kuriose į užsienį išvykę abu tėvai, šeimos demonstravimo auditorijos grupes: mokytojai, draugai ar pažįstami, seneliai, kaimynai, brolienė, giminė, dėdė. Giminytės ryšiais susiję ir šiais ryšiais nesusiję asmenys tampa per atstumą gyvenančių šeimų šeimos demonstravimo auditorija, patvirtinančia išvykusių tėvų ir Lietuvoje gyvenančių vaikų šeiminius ryšius, ir sudaro sąlygas formuoti naujoms šeiminėms praktikoms, šeimai gyvenant per atstumą.

Transnacionalinių šeiminių ryšių analizės kontekste svarbu išsiaiškinti, kiek vaikas dalyvauja šeimos sprendimuose, ar jis yra aktyvus veikėjas priimant reikšmingus šeimos sprendimus. Šiuo atveju reikšmingi šeimos sprendimai susiję su abiejų tėvų išvykimo į užsienį klausimu: ar vaikas įtraukiamas į šeimos derybas kaip aktyvus sprendimų priėmėjas, ar jis yra

transnacionalinio proceso dalyvis, neatliekantis aktyvaus vaidmens, abiem tėvams priimant sprendimą išvykti.

Giluminio interviu metu, analizuodami siužetą apie vaikų į(si)traukimą į šeiminius migracijos sprendimus, tyrimo dalyviai atskleidė, ar jie yra ir kiek yra įtraukiami į abiejų tėvų sprendimą išvykti dirbti į užsienį. Transnacionalinėse šeimose, prieš išvykstant abiem tėvams, vyksta dvejopas pasiruošimo procesas: vaikai nedalyvauja šeimai priimant sprendimus arba vaikai yra įtraukiami į priimamų šeimos sprendimų procesą (50 pav.).

50 pav. Vaiko įtraukimas į šeiminius sprendimus, išvykus abiem tėvams
Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad transnacionalinių šeimų tėvai, pranešdami apie savo išvykimą, linkę taikyti dvikryptę strategiją:

1) **Lietuvoje liekančiam gyventi vaikui praneša savo išvykimo faktą;**

2) **įtraukia vaiką į priimamus šeimos sprendimus** („Važiuoju į Vokietiją.“ *Tai man buvo tas „nu, gerai“, o mintyse „nu, kodėl ten“, įsijungė maža mergytė manyje.* (V3); *Nu, ten mes labai ir, nu, su mum ten labai nesikalbėjo tėvai, tarpusavy pakalbėjo, pasakė, kad va, išvažiuoja ir viskas.* (V1)) ir, pasikvietę pokalbio, prašo jo kurį laiką pagyventi su globėjais (*Bet taip: „Ar pagyvensi su ja?“ Nu, sakau: „Gerai.“ Nori nenori, čia jau tete paprašė, reikia daryt.* (V1)).

Pirmu atveju vaikas yra pasyvus dalyvis ir priima tėvų išvykimo faktą. Antru atveju atskleidžiamas aktyvus vaiko įsitraukimas, kai su vaiku derinamas vaiko gyvenimas su globėja. Vienas tyrimo dalyvis išreiškė nuoskaudą, kad prieš išvykdama motina apie tai, kad išvyksta, pirmiau pranešė močiutei (vaiko globėjai), o ne jam:

Ne, ten, nu, kaip, iš tikrųjų vieni, pirmas žmogus, kuris sužinojo apie mamos meilę, tai jau buvau aš, o kas, kad važiuoja į Vokietiją, tai buvo močiutė, tai vat ten nuo manęs nuslėpė apie tą, kaip sakant, Vokietiją. (V3)

Nuslėpto fakto aplinkybė išreiškiama kaip nuoskauda, nes vaikas apie motinos išvykimą sužino paskutinis.

4.3. Transnacionalinis gyvenimo būdas kaip procesas ir gyvenimo tarpsnis

Disertacijos kokybinio tyrimo dalyje siekiama atskleisti vaiko požiūrį į tėvų išvykimą ir tai, kokių emocijų patirčių įgyja vaikas šiuo laikotarpiu.

Taikant „šeimos žemėlapių“ ir siužetų metodus surinkti duomenys leido išskirti du tėvų emigracijos analizės lygmenis (*išvykimo kaip proceso* ir *išvykimo kaip gyvenimo tarpsnio*) ir parengti šių dviejų lygmenų aprašymus.

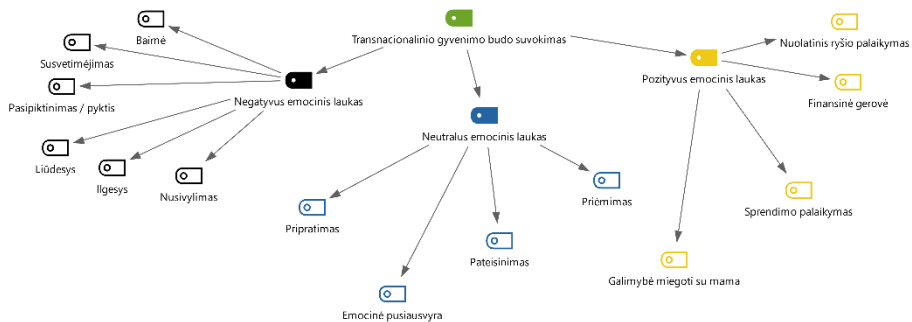
Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad vaikai emociiniu lygmeniu skiria tėvų išvykimą kaip procesą ir išvykimą kaip gyvenimo tarpsnį. Vaikų požiūriu, šiais etapais išgyvenami skirtingi emociniai patyrimai. Per minėtus lygmenis išryškėja ir tai, kaip vaikai vertina tėvų išvykimą. Svarbios reikšmės, kurias transnacionaliniai vaikai suteikia vertindami tėvų išvykimą kaip procesą ir išvykimą kaip gyvenimo tarpsnį.

Atliktas tyrimas leidžia išplėsti vaiko transnacionalinio gyvenimo būdo patirčių emociiniu lygmeniu analizę ir atskleisti išvykusio tėvo, išvykusios motinos ir išvykusių abiejų tėvų šeimos atvejų ypatumus.

Svarbu pabrėžti, kad kokybinis transnacionalinių vaikų tyrimas traktuotinas kaip konkrečių atvejų analizė, todėl, analizuojant transnacionalinio gyvenimo būdo sampratą vaiko akimis, pateikti atvejai nėra bendriniai, galimi taikyti apskritai transnacionalinėms Lietuvos šeimoms, o atskleidžia tik individualias (būdingas konkrečioms tyrimo dalyviams) šeiminių gyvenimo situacijas ir ypatumus.

1. Šeima, kurioje į užsienį išvykęs tėvas

Tėvo išvykimas kaip procesas. Transnacionalinio gyvenimo būdo vaiko patirčių analizė atskleidė, kokių transnacionalinio gyvenimo patirčių emociiniu lygmeniu patiria vaikai, jų tėvui išvykus dirbti į užsienį.

51 pav. *Transnacionalinio gyvenimo būdo suvokimas, išvykus tėvui*
Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Galvodami apie asmeninę transnacionalinio gyvenimo būdo patirtį, tyrimo dalyviai atskleidė tris emocinio vertinimo polių: pozityvų, neutralų ir negatyvų (51 pav.).

Pozityvus emocinis laukas aprėpia penkis aspektus:

1. Tyrimo dalyviai išreiškė **palaikymą** tėvo sprendimui išvykti dirbti į užsienį ir tai parodė vartodami formą „mes“ (*Taip, o dabar su tėčiu neturim galimybių kur pakeliaut, nes taupom pinigus.* (V9)).

2. Tyrimo dalyviai atskleidė **finansinės gerovės** kūrimo svarbą (*Mmm, jįsai, jįsai važiuoja ten, nes dėl pinigų, labiausiai taip.* (V11); *Pasako, pasako, mmm reikia važiuot dėl pinigų, tai tiek. Pasako, kad reikia dėl pinigų išvažiuot dirbt dėl pinigų.* (V4)). Tėvo išvykimas dirbti į užsienį padeda sukurti materialinę gerovę Lietuvoje gyvenančiai šeimai.

3. Kaip pozityvų transnacionalinio gyvenimo aspektą tyrimo dalyvis pabrėžė **galimybę miegoti kartu su mama** vienoje lovoje (*Bet buvo vienas pliusas, ane, kad buvo galima miegoti su mama lovoj vienoj.* (V14)).

4. Pozityviu transnacionalinio gyvenimo būdo aspektu tyrimo dalyviai laikė **nuolat palaikomą ryšį**, kai virtualus tarpusavio ryšys plėtojamas kiekvieną dieną (*Kasdien, bet vakare, kai mes būdavom lovoje jau.* (V14); *Mmm, jam, jįsai, jam būna tik viena išėiginė per savaitę Danijoje, aš nežinau, bet jįsai mums visada vakare paskambina.* (V11)).

Neutralus emocinis laukas. Kalbėdami apie savo patirtį, transnacionalinių šeimų vaikai išskyrė tarpinę transnacionalinio gyvenimo būdo emocinio lauko dimensiją – neutralų emocinį lauką. Šis emocinio lauko aspektas sietinas su tokiais tėvo išvykimo kaip proceso emocinio vertinimo kategorijomis, kaip pripratimas, pateisinimas, emocinė pusiausvyra ir priėmimas.

1. **Pripratimo** kategorija reiškiamą pasakymu: *Nu nieko, pripranti. Lauki, kada atvažiuos.* (V9)

2. **Pateisinimas** reiškiamas per bandymą suprasti tėvo išvykimo priežastis, suvokiant išvykimo naudą, bet kartu išreiškiant savo liūdesį dėl gyvenimo per atstumą: *Gerai galvoju. Bet biškį liūdžiu.* (V8)

3. **Priėmimo** kategorija atskleidžiama per suvokimą, kad viskas taip ir turėjo susiklostyti, ir per nenorą nieko keisti: *Tai viskas susidėliojo taip, kaip ir turėjo būti, tik tiek, kad aš nuo jų labai atitolau.* (3 s) *Nu, bet dabar jau tokia yra situacija ir aš su ja esu susigyvenusi, tai nieko ir nekeisčiau.* (V2)

4. **Emocinė pusiausvyra** kaip neutralus emocinis krūvis atskleidžiama per neigiamos transnacionalinės patirties išryškinimą ir lygiagrečiai ją nuraminant situaciją suvokiant pozityviai:

Nu, jis buvo jaunas, su mama išsiskyrė, kai man pasakojo, jam buvo blogai, tai jis norėjo nuo visko pabėgt, tai turbūt tuo metu buvo jam geras sprendimas, nes ten susikūrė gerą gyvenimą, šeimą susikūrė, yra laimingas, tai iš dalies viskas gerai. Tik kad man biškį liūdna, kad mes išsiskyrėm, bet iš kitos pusės, tai jam yra labai gerai. (V2)

Emocinės pusiausvyros kategorijai priskirtinas ir nuolatinio ryšio plėtojimo aspektas, kuris neutralizuoja neigiamą transnacionalinio gyvenimo patirtį (*Nes tada toks nežinojimas, ar tėvai iš viso gyvi, ar kaip. Kas jiems yra. Kai pasikalbi, tai ir sužinai, kas blogai, kas gerai.* (V9)).

Neigiamas emocinis laukas. Negatyvus transnacionalinio gyvenimo suvokimas apima šešias kategorijas:

1) **baimę** (*Nes, kai būna tėtis, aš jaučiuosi savimi, bet dabar tai aš biškį bailus, kai nēr tėčio. Bet, kai būna tetis, aš savimi jaučiuosi.* (V14));

2) **nusivylimą** (*O kiek laiko praleidžiate kartu su tėčiu, kai jį grįžta? In. Savaitę arba dvi. I. Paskui jį vėl išvažiuoja? In. Mhhh. Mėnesiams.* (V14); *Nu, būdavo, atsitikdavo ten kokia bėda, ten kažkas nepasisekdavo ir labai ir labai nerimaudavau, ir kažkaip. Būdavo su mama, su mama būdavo santykiai tokie nekokie ir tada pagalvodavau, kad neturiu net tėčio, kuriam galėčiau viską papasakot.* (V2));

3) **susvetimėjimą** (*Nu, man, pavyzdžiui, dėl to tėčio labai kartais pasidaro baisu, kas bus, nu, vis tiek jį sensta, metai bėga ir kartais atrodo, kad tu va taip paimsi, jį išeis ir atrodys taip, lyg jo išvis neturėjau, tai aš neįsivaizduoju, kaip tą, kaip tą ryšį padaryt artimesnį.* (V2));

4) **pasipiktinimą ar pyktį** (*Jaučiau pyktį, nes atrodė, kad jis mane paliko ir išskrido, ir paskui paskui susirūpino po kiek laiko. Bet tuo pačiu to pykčio tai nerodžiau, nėjo taip, kad pykstu ir jau dabar čia nenoriu jokių ryšių palaikyt. Tuo pačiu norėjau ir ir suartėt, ir kad viskas gerai būtų.* (V2); *Ir paskui prisimenu, visada mes, jį atvažiuodavo taip kartą į metus, tai visą laiką, kai išvažiuodavo, aš keikdavau, kad mes susitikom, nes paskui labai labai verkdavau.* (V2));

5) **liūdesį** (*Nu, liūdna biškį be tėčio. (V8); Net nesupratau, kas vyksta. Nežinojau, kur tėtis išvažiuoja, galvojau, kad tėtis išvažiuoja kažkur pas draugą ar ten ką ir tiesiog galvojau, kad jisai sugrįš, bet nesugrįžo, tai tiesiog labai liūdna buvo. (V8); Nu, liūdnai. (V14));*

6) **ilgesį** (*Pasiilgstu jo, mmm, mes ten per telefoną pašnekam, mmm, nu pasiilgstu jo. (V11)).*

Neigiamos transnacionalinio gyvenimo būdo suvokimo kategorijos parodė, kad tėvo išvykimas dirbti į kitą šalį Lietuvoje likusiam vaikui sukelia baimę ir nepasitikėjimą savimi, tarsi trūktų vieno dėmens pilnoje šeiminiėje struktūroje. Be to, vaikai iš transnacionalinių šeimų, išvykus tėvui, patiria nusivylimo jausmą, kai ilgi išsiskyrimai sukuria tam tikrą emocinę distanciją. Pastaroji emocinė distancija iš pradžių reiškiasi per pyktį ar pasipiktinimą, liūdesį ir ilgesį, tačiau ilgainiui, transnacionaliniam gyvenimo būdui besitęsiant, išryškėja susvetimėjimo jausmas, kai nebeaišku, kaip ir apie ką bendrauti su ilgai nematytu tėvu.

Tyrimo dalyviai atskleidė, kad svarbiausi veiksniai, reikšmingi tėvo išvykimo laikotarpiu kaip padedantys lengviau priimti išvykimo kaip proceso lygmenį, yra šie:

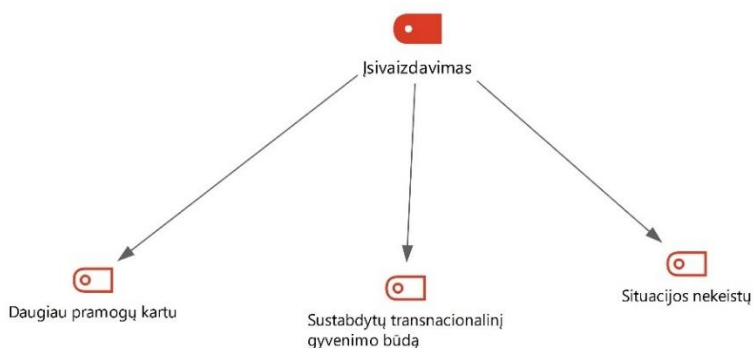
1) **saugi aplinka** (*Mhh, nes gyvena, gyvena su su seneliais, artimais žmonėm. Tada per kiekvienas atostogas atvažiuoja aplankyti ir dar kiekvieną dieną kalbasi su jais. Tai gera. (V8));*

2) **finansinės gerovės vertės suvokimas** (*Nežinau, gal tada lengviau yra su pinigėliais tiesiog gal. (V9));*

3) **nuolat palaikomas ryšys** (*Tai būna maloniau, susitinki, pakalbi. <...> Nu, jo, irgi gerai, geriau negu būt tik su močiute. (V14)).*

Taigi tėvo išvykimo kaip proceso vertinimas vaikų akimis pasireiškė per pozityvų, neutralų ir negatyvų išvykimo kaip proceso vertinimą. Taip pat išryškėjo pagrindinės sąlygos, kurios gali sušvelninti tėvo išvykimo patirtį vaikui.

Tėvo išvykimas kaip gyvenimo tarpsnis. Šio lygmens vertinimas vaikų akimis atskleidžiamas per įsivaizdavimą, „kaip norėčiau, kad būtų“. Tyrimo dalyviai įsivaizdavo, kaip jie norėtų, kad būtų jų gyvenime, ir atskleidė tris gyvenimo pokyčių kryptis: sustabdytą transnacionalinį gyvenimo būdą; norėtų daugiau pramogų; situacijos nekeistų (52 pav.).

52 pav. Šeiminio gyvenimo lūkesčiai, išvykus tėvui

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo dalyvių išryškinta įsivaizdavimo kryptis „sustabdyti transnacionalinį gyvenimo būdą“ orientuoja į norą gyventi kartu Lietuvoje, kad tėvas daugiau nebevažiuotų dirbti į užsienį:

Kad tėtis neišvažinėtų. (V8)

Tai norėčiau su visa savo šeima gyvent. (V2)

Dalis tyrimo dalyvių buvimo kartu trūkumą atskleidė per norą turėti daugiau pramogų kartu:

Nežinau, į kokią filmą nueit, į atrakcionus, pasivaikščirot. (V7)

Noras daugiau pramogauti su išvykusiū tėvu siejasi su noru daugiau patirti kartu, nes bendri patyrimai kuria turiningus prisiminimus, švelninančius ilgesį.

Kiti tyrimo dalyviai atskleidė trečią įsivaizdavimo kryptį – tai situacijos priėmimo kryptis, kai nesinori nieko keisti ir transnacionalinis gyvenimo būdas priimamas kaip geriausias šeimai gyvenimo būdas:

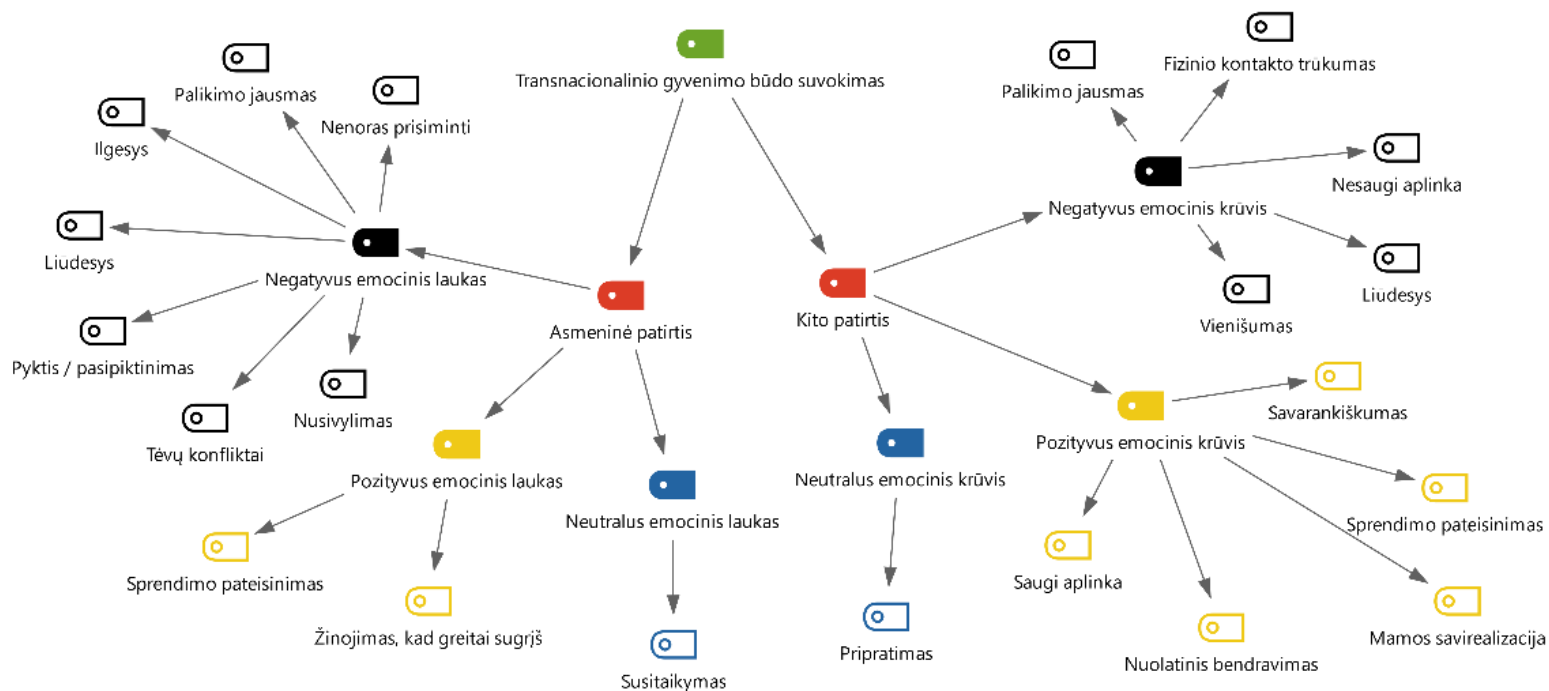
Neturiu ką pakeisti. (V11)

Nekeistinos situacijos kryptis susijusi su neutraliu transnacionalinio gyvenimo vertinimu ir patvirtinimu, kad šeimos gyvenimo būdas yra tinkamas ir geriausias, koks galėtų būti.

Taigi tėvo išvykimo kaip gyvenimo tarpsnio vertinimas vaikų akimis atskleidė tėvo išvykimo patirtis vaikui ilgalaikėje perspektyvoje ir parodė jų įvairovę. Vieniems tyrimo dalyviams toks gyvenimo būdas yra priimtinas ir jie nenorėtų nieko keisti, kitiems toks šeimos gyvenimas yra sudėtingas, norėtųsi jo atsisakyti, papildyti bendromis šeimos veiklomis.

2. Šeima, kurioje į užsienį išvykusi motina

Motinos išvykimas kaip procesas. Transnacionalinio gyvenimo būdo vaiko patirčių analizė atskleidė, kokių transnacionalinio gyvenimo patirčių emociniu lygmeniu patiria vaikai, jų motinai išvykus dirbti į užsienį.

53 pav. *Transnacionalinio gyvenimo būdo suvokimas, išvykus motinai*
Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Galvodami apie asmeninę transnacionalinio gyvenimo būdo patirtį, tyrimo dalyviai atskleidė tris emocinio vertinimo polių: pozityvų, neutralų ir negatyvų (53 pav.).

Pozityvus emocinis laukas apima du aspektus:

1) **žinojimą, kad mama greitai sugrįš** (*Bet, nu, mes žinjom, kad ji vėl grįš ir kad bus vėl tas džiaugsmas.* (V12); *Žinojau, kad jau greitai grįš.* (V13));

2) **mamos sprendimo pateisinimą** (*„Nu, jinai kadangi buvo ne ilgą laiko tarpą tenais, tris mėnesius, nu, tai aš manau, kad jinai, nu, turėjo tą teisę išvykti. Ir ne tik dėl poilsio jinai vyko, ir dėl darbo šiaip, tai kaip ir, nu, aš sutinku su tuo.* (V12)).

Žinojimas, kad išvykusi motina greitai sugrįš, Lietuvoje likusiems vaikams suteikia ramybę ir laukimą tų džiaugsmo akimirku, kurios bus, kai jie susitiks. Pozityvių emocijų patyrimo numatymas netolimoje ateityje atitolina liūdesį ir ilgesį ir neutralizuoja neigiamus išgyvenimus. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad motinos išvykimas jų šeimai ir pačiai motinai buvo reikalingas. Išryškėjo vaikų sąmoningumas ir gebėjimas pateisinti motinos išvykimą, siekiant patenkinti tiek visos šeimos, tiek pačios motinos poreikius.

Neutralus emocinis laukas. Kalbėdami apie savo patirtį, transnacionalinių šeimų vaikai išskyrė tarpinę transnacionalinio gyvenimo būdo emocinio lauko dimensiją – neutralų emocinį lauką. Šis emocinio lauko aspektas susijęs su situacijos priėmimo arba susitaikymo kategorija:

Susitaikiau su išvykimu. (V10)

Tai, kad motina išvyksta, priimama be jokio emocinio krūvio. Gebėjimas nevertinti motinos išvykimo fakto atskleidžia lūkesčių nebuvimą. Lietuvoje gyvenantys vaikai nekelia lūkesčių išvykusiai motinai ir geba nevertinti jos išvykimo.

Neigiamas emocinis laukas. Negatyvus transnacionalinio gyvenimo suvokimas apima septynias kategorijas:

1) **nenoras prisiminti** (*Nežinau. Nelabai prisimenu.* (V10));

2) **palikimo jausmas** (*Nu, paliko vaikus.* (V10));

3) **liūdesys** (*Nu, kažkaip, kad mama išvyksta ir mums liūdna būna be mamos.* (V13));

4) **pyktis ar pasipiktinimas** (*Ai, dabar jau ignoruoju savo mamą.* (V10));

5) **tėvų konfliktai** (*Jo, ir labai noriu pas mamą važiuot. Bet tėtis nenori išleisti, nes galvoja, kad mama, nu, manęs neatiduos į Kauną, jo.* (V10));

6) **nusivylimas** (*Nėra gerų mamų.* (V10); *I. O ką pasakė? In. Ai, sakė, kad dirbs ir po mėnesio grįš. I. Grįžo po mėnesio? In. Ne.* (V5));

7) **ilgesys** (*Be jos sunkiau viską daryti ir jos labai pasiilgęs buvau.* (V12)).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad, išvykus motinai, vaikai jaučiasi palikti, pikti ir nusivylę. Palikimo, pykčio ir nusivylimo jausmai perauga į vienišumo ir nereikalingumo jausmus. Motinos prisizadėjimas grįžti po mėnesio, bet pažado neįvykdymas sukelia vienišumo ir nereikalingumo jausmą. Išgyvendami šias negatyvias emocijas dėl motinos išvykimo kai kurie tyrimo dalyviai išsakė nenorą prisiminti to laiko, kai motina išvyko. Išsakytas sąmoningas nenoras prisiminti tai, kas sukelia skausmingus vidinius išgyvenimus. Tyrimo duomenų analizė išryškino tėvų konfliktus, kurie veda prie fizinio kontakto su išvykusia motina neturėjimo, nes kartu gyvenantis tėvas neleidžia vaikui važiuoti aplankyti išvykusios motinos, bijodamas, kad motina vaiko nebegrąžins. Vaikas tampa tėvų konfliktų įkaitu ir buvimas šių konfliktų centrine figūra nepatenkina esminių vaiko poreikių – fizinio kontakto su mama. Liūdesio ir ilgesio kategorijos yra labai artimos, tačiau tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad liūdesys yra pirminė ilgesio stadija. Išvykus motinai, Lietuvoje likę gyventi vaikai jaučia liūdesį, tačiau, būdami be mamos ilgesnį laiką, jie pradeda jausti ilgesį.

Tyrimo dalyviai atskleidė, kad svarbiausi veiksniai, reikšmingi mamos išvykimo laikotarpiu kaip padedantys lengviau priimti išvykimo kaip proceso lygmenį, yra šie:

1) **savarankiškumas** (*Tada berniukas save prižiūrėtų. Savarankiškas būtų.* (V13));

2) **sprendimo pateisinimas** (*Nu, jeigu vienas iš tėvų išvyksta kažkokiam, nu, ne visam laikui, bet kažkokiam trumpam laikui, tai, nu, normalu.* (V12));

3) **mamos savirealizacijos vertės suvokimas** (*Gero tai gal, kad mama gal savo reputaciją kuria, jeigu dirba, jeigu darbas jai, pavyzdžiui, patinka, pinigų uždirba, kad išlaikytų vaikus.* (V13));

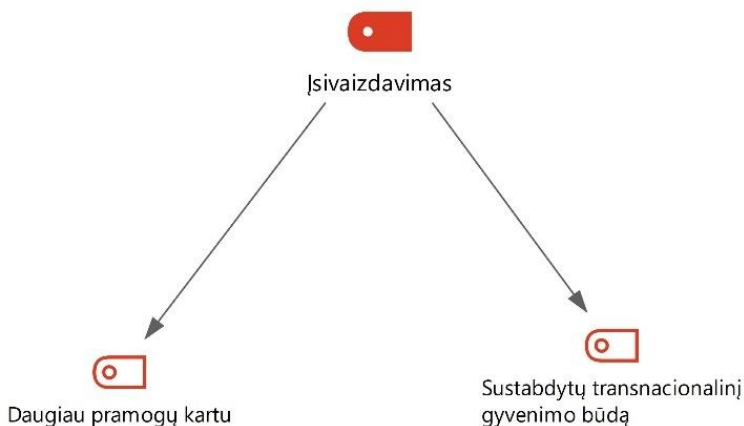
4) **nuolatinis bendravimas** (*Nu, paklausia, kaip sekasi, ar viskas gerai.* (V10)), „saugi aplinka“ (*Seneliai, aišku, prižiūri.* (V13)).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaikams svarbus mamos savirealizacijos poreikio patenkinimas ir jos išvykimo pagrindimas siekiant šį poreikį patenkinti. Pastarasis mamos savirealizacijos poreikis yra vertinamas iš trumpalaikio išvykimo perspektyvos ir būtent trumpalaikės emigracijos atveju jis vertinamas pozityviai. Apskritai, trumpalaikė motinos emigracija vertinama pozityviai ir tyrimo dalyvių pateisinama kaip „normalus“ šeiminio gyvenimo periodas. Šiuo periodu Lietuvoje likę gyventi vaikai tampa savarankiškesni, o savarankiškumas įvardijamas kaip vienas iš pozityvaus emocinio krūvio veiksnių. Saugios aplinkos kategorija Lietuvoje likusiam gyventi vaikui apima fiziškai saugią aplinką, kuri siejama su gyvenimu pas senelius. Nuolatinis bendravimas kaip pozityvaus emocinio krūvio kategorija

siejama su ryšio tarp išvykusios motinos ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko palaikymu ir puoselėjimu.

Taigi motinos išvykimo kaip proceso vertinimas vaikų akimis pasireiškė per pozityvų, neutralų ir negatyvų išvykimo kaip proceso vertinimą. Išryškėjo pagrindinės sąlygos, kurios gali sušvelninti motinos išvykimo patirtį vaikui.

Motinos išvykimas kaip gyvenimo tarpsnis. Šio lygmens patirties vertinimas vaikų akimis atskleidžiamas per įsivaizdavimą, „kaip norėčiau, kad būtų“. Tyrimo dalyviai įsivaizdavo, kaip jie norėtų, kad būtų jų gyvenime, ir atskleidė dvi gyvenimo pokyčių kryptis: daugiau pramogų kartu ir sustabdyti transnacionalinį gyvenimo būdą (54 pav.).

54 pav. Šeiminio gyvenimo lūkesčiai, išvykus motinai

Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad kai kurie transnacionalinių šeimų vaikai norėtų daugiau pramogų kartu su išvykusia motina:

Norėčiau eiti apsipirkti. <...> Arba į kiną nueiti. Į Akropolį. Kažkur. <...> Ooo, norėčiau į Druskininkų parką vandens. (V10)

Išryškėjo į pramogas orientuota šeiminius ryšius su išvykusia motina stiprinanti priemonė, šeimai gyvenant per atstumą.

Kiti tyrimo dalyviai norėtų sustabdyti transnacionalinį gyvenimo būdą. Jie išreiškė norą, kad motina grįžtų gyventi į Lietuvą ir kad visi kartu gyventų taip, kaip gyveno prieš išvykstant motinai:

Kad grįžtų namo iš Anglijos ir persikraustytumėme į Klaipėdą. (V5)

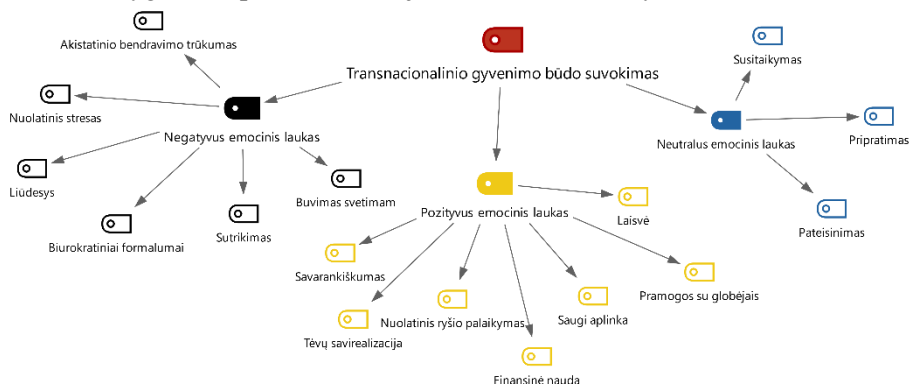
Taip išryškėjo vaikų iš transnacionalinių šeimų nostalgija praeityje buvusiam šeimoms gyvenimui.

Taigi motinos išvykimo kaip gyvenimo tarpsnio vertinimas vaikų akimis atskleidė motinos išvykimo pasekmes vaikui ilgalaikėje perspektyvoje ir

parodė jų įvairovę. Visi tyrimo dalyviai norėjo pokyčių, tačiau vieni pokyčiai sietini su daugiau pramogų, kitiems tai noras nutraukti sudėtingas šeimos gyvenimo aplinkybes.

3. Šeima, kurioje į užsienį išvykę abu tėvai

Abiejų tėvų išvykimas kaip procesas. Transnacionalinio gyvenimo būdo vaiko patirčių analizė atskleidė, kokių transnacionalinio gyvenimo patirčių emociniu lygmeniu patiria vaikai, jų abiem tėvams išvykus dirbti į užsienį.

55 pav. Transnacionalinio gyvenimo būdo suvokimas, išvykus abiem tėvams
Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Galvodami apie savo asmeninę transnacionalinio gyvenimo būdo patirtį, tyrimo dalyviai atskleidė tris emocinio vertinimo poliūs: pozityvų, neutralų ir negatyvų (55 pav.).

Pozityvus emocinis laukas apima šiuos aspektus:

1) **savarankiškumą** (*Nu, gal biškį daugiau savarankiškiau reikėjo būt, bet, manau, tai tik į gera.* (V1));

2) **tėvų savirealizaciją** (*Tuo momentu manau, kad taip. Nu, ir dabar manau, kad taip, nes, nu, tiesiog dirba, uždirba, gyvena savo gyvenimą, jai tas patinka, o jeigu patinka, tai kodėl prieštaraut. <...> Tėtis irgi dirba, užsidirba, jis dirba pagal savo specialybę, jam tas patinka.* (V1));

3) **nuolatinio ryšio palaikymą** (*Mes nenustojam bendraut, bendraujam.* (V1));

4) **finansinę naudą** (*Žmogus išvažiavo pinigų užsidirbt.* (V3); *Vau, mama važiuoja dirbt į užsienį, taigi užsidirbs pinigų, cool, taigi užsidirbs baškių, važiuosim kur nors atostogaut, čia taip pozityviai stengiaus galvot.* (V3));

5) **saugią aplinką** (*Tai tas išvykimas į užsienį iš dalies yra gerai, jeigu vaikas yra vyresnis negu ten dešimties, nu, galbūt ten dvylika, trylika metų,*

kad jam nepadaryt psichologinės traumos ir jis turi su kuom gyvent, kas jį prižiūrės. (V3));

6) **pramogas su globėjais** (*O linksma, kad su teta (vardas) ir pusbroliu ten žaidėme ten visokiausius žaidimus, dūkdavom, žaisdavom, į kiną eidavom. (V6));*

7) **laisvę** (*Buvo iš tikrųjų neįprasta, bet po to pajutau savotišką laisvę, kadangi pradėjau... Nu, mama ir taip ten leisdavo vėlai namo grįžt, bet kažkaip ai. Močiutei ten kažkaip irgi nelabai ten, nu, močiutė mane labiau lepino iš tikrųjų. (V3)).*

Taigi pozityvus emocinis laukas iš vaiko perspektyvos reiškiasi trejopai: nauda vaikui, nauda išvykusiems tėvams, abipusė nauda. Savarankiškumas, pramogos su globėjais, saugi aplinka ir laisvė siejasi su naudos vaikui suvokimu. Tėvų išvykimas skatina Lietuvoje likusius gyventi vaikus patiems savimi pasirūpinti ir taip ugdo savarankiškumą. Pramogos su globėjais Lietuvoje likusiam gyventi vaikui suteikė galimybę užmiršti tėvų išvykimo faktą ir linksmi leisti laiką, nepaisant to, kad tėvų nėra šalia. Pramogos su globėjais sudaro saugios vaikui aplinkos vaizdinį, nes jis toje aplinkoje jaučiasi saugus ir linksmas. Taigi saugi aplinka siejasi su globėjų iš artimos vaikui aplinkos parinkimu (seneliai, teta). Neigiamas tėvų išvykimo patirtis vaikui sušvelnina buvimas su artimais žmonėmis. Laisvės kategorija siejasi su vaiko laisvės pojūčiu, išvykus tėvams. Tiesioginės tėvų kontrolės nebuvimas sukelia laisvės jausmą Lietuvoje gyvenančiam vaikui.

Tėvų savirealizacija iš vaikų perspektyvos siejasi su nauda tėvams, kurie išvyksta dirbti į užsienį. Transnacionalinių šeimų vaikams svarbus išvykusių tėvų galėjimas save realizuoti ir uždirbti pinigų tiek sau, tiek Lietuvoje likusiems gyventi vaikams išlaikyti. Finansinė nauda ir nuolatinio ryšio plėtojimas atskleidžia naudą abiem šalims – tiek išvykusiems tėvams, tiek Lietuvoje likusiems gyventi vaikams. Finansinę tėvų išvykimo naudą jaučia tiek užsienyje dirbantys tėvai, tiek Lietuvoje gyvenantys vaikai. Nuolat plėtojamas ryšys suteikia galimybę išgirsti ir virtualiai pamatyti vieniems kitus gyvenant per atstumą ir taip puoselėti šeimos ryšius.

Neutralus emocinis laukas. Kalbėdami apie savo patirtį, transnacionalinių šeimų vaikai išskyrė tarpinę transnacionalinio gyvenimo būdo emocinio lauko dimensiją – neutralų emocinį lauką. Šis emocinio lauko aspektas susijęs su tokiomis kategorijomis, kaip:

1) **susitaikymas** (*Tai nežinau, tikrai dabar, pasijutai kažkoks našlaitis, bet tai po to susitaikei ir gerai, tai išvažiavo, tai išvažiavo, kai pasiklausai kitų mokytojų, tai „pas mane dukra emigravus“, „pas mane sūnus emigravęs“, „pas mane tas tas emigravęs“, nu, tai va. (V3));*

2) **pripratimas** (*Ai, nu, nežinau, aš jau pripratus, atvažiuo, tai atvažiuo, čia viskas tvarkoj.* (V1));

3) **pateisinimas** (*Ten reikėjo jiems dar pinigėlių uždirbt, pabaigti darbus, susitvarkyt, ten dokumentus visus ir jau aš negyvenau tada ten.* (V6)).

Susitaikymo kategorija parodė, kad neutraliai tėvų išvykimą leidžia vertinti asmeninės situacijos lyginimas su kitų žmonių patirtimi. Išreiškiamas bendrumo arba solidarumo jausmas su kitais netiesioginės migracinės patirties turinčiais žmonėmis. Solidarumo jausmas sušvelnina neigiamas tėvų emigracijos patirtis. Pripratimas išryškino ilgalaikės emigracijos patirtį Lietuvoje likusiam gyventi vaikui, kai ilgainiui priprantama prie pasikeitusio šeimos gyvenimo. Tėvų išvykimo pateisinimo kategorija atskleidžia vaiko sąmoningą norą pagrįsti tėvų išvykimo būtinybę.

Neigiamas emocinis laukas. Negatyvus transnacionalinio gyvenimo suvokimas apima šešias kategorijas:

1) **akistatinio bendravimo trūkumas** (*Sunkiai buvo iš tikrųjų išvert. Pasikalbėt norisi gyvai ir apkabint, buvo sunku iš tikrųjų labai.* (V3));

2) **nuolatinė įtampa** (*Ašaros, ašaros ir ašaros.* (V3));

3) **liūdesys** (*Nu, buvo tikrai sunku išsiskirt tiesiog. <...> Stengiesi galvot „neverk, neverk, neverk, neverk“, bet vis tiek verki, nu, paleidau savo emocijom išplūst.* (V3); *Liūdnei, nes mama retai atvažiuodavo ir negalėdavau su ja pasikalbėt, man buvo tada liūdnei, buvo sunku.* (V6));

4) **biurokratiniai formalumai** (*Reikėjo važiuoti nustatinėti laikinąją globą, reikėjo ten rašyt prašymą, močiutei reikėjo pas gydytojus nueit ten, kad jinai tikrai gali mane prižiūrėt, nu, vat tokie formalumai, biurokratija, kaip sakau. Gavom tuos dokumentus po dviejų savaitių – originalą sau pasilikom, o kopiją atidavėm mokyklai, ir tiek.* (V3));

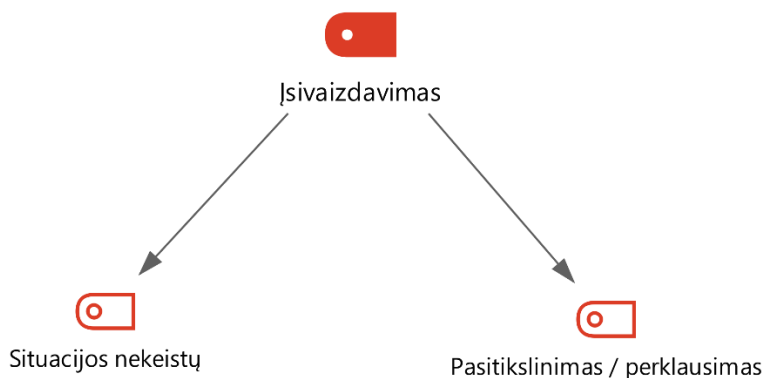
5) **sutrikimas** (*Tada tada susimaišai, kur yra tavo mama tikroji ir pradedi vadinti kitą, ten tetą.* (V6));

6) **buvimas svetimam** (*Sako, „kokie be pinigai bebūtų, ar ten tūkstantį eurų, ar du tūkstančius, milijoną“, sako, „vis tiek namuose yra geriau, geriau, kai tu žinai, o aš šiandien atidirbau, aš gausiu minimumą, aš išgyvensiu, visi taip gyvena ir aš išgyvensiu, bet aš būsiu namuose, sėdėsiu savoį šaly ir aš būsiu laiminga, o užsieny, kai tu nieko nepažįsti, tai yra labai sunku.* (V3)).

Akistatinio bendravimo trūkumas, nuolatinis stresas, liūdesys, sutrikimas – tai Lietuvoje gyvenančio vaiko negatyvūs emociniai patyrimai, išvykus abiem tėvams. Akistatinio bendravimo trūkumas atskleidžia „gyvo“ ryšio plėtojimo svarbą per susitikimus ir apkabimus. Šeiminiai ryšiai puoselėjimi per prisilietimus. Sutrikimas atskleidžia vaiko blaškymąsi tarp išvykusių tėvų ir globėjų, su kuriais gyvena Lietuvoje. Pradėdamas vadinti savo tetą mama, vaikas leidžia blaškymąsi išskirti tarp šeiminių įsipareigojimų. Gyvendama

kartu, rūpindamasi vaiku, teta kaip globėja tampa tokia pat artima, kaip mama. Biurokratiniai formalumai atskleidžia atsakomybės perėmimą ar perdavimą tėvų išvykimo laikotarpiu. Buvimo svetimam kategorija orientuoja į vaiko išgyvenamą motinos nepripažinimą svetimoje šalyje. Matyti vertybinio pagrindo kaita iš materialinio į psichologinį: būti reikalingam savoje šalyje su savo šeima, nepaisant mažo finansinio uždarbio, yra vertingiau negu būti svetimam be šeimos kitoje šalyje, bet uždirbant daug pinigų.

Abiejų tėvų išvykimas kaip gyvenimo tarpsnis. Šio lygmens vertinimas vaikų akimis yra atskleidžiamas per įsivaizdavimą, „kaip norėčiau, kad būtų“. Tyrimo dalyviai įsivaizdavo, kaip jie norėtų, kad būtų jų gyvenime, ir atskleidė dvi gyvenimo pokyčių kryptis: situacijos nekeisti ir rinktis pasitikslinti (perklausti) (56 pav.).

56 pav. Šeiminio gyvenimo lūkesčiai, išvykus abiem tėvams
Šaltinis. Vizualusis kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas, 2018–2021.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vaikai iš transnacionalinių šeimų nekeistų savo šeimos migracinės situacijos. Migracinė patirtis priimama kaip vertingas šeimos patyrimas:

Man viskas gerai, kaip sakant, nes, jeigu mama nebūtų išvykus į užsienį, kaip sakant, tai neturėtų tos patirties galbūt, kuri buvo, kuri buvo pas ją, tokios galbūt, ją sustiprino ta patirtis, aš skaitau. O kiek aš ten, net neįsivaizduoju, ką pakeist, čia labai ilgai reiktų galvot. (V3)

Tyrimo dalyviai abiejų išvykusių tėvų migracinę patirtį vertina per naudos tėvams prizmę ir parodo, kad migracinė patirtis tėvus sustiprino. Vaikų vertinimu, atskleidžiamas patirtinis išvykusių tėvų augimas migracijos kontekste.

Tyrimo dalyviai atskleidė ir išvykusių tėvų nepasitikėjimą:

Jo, klausia, nes kai kada, nes kai kada tete galvoja, kad aš jam ne viską pasakau, tai jis dar bobutės pasiklausia. (V1)

Jo, pasiklausia, nes irgi kai kada galvoja, kad gal ne viską pasakau, tada močiutės klausia, pasitikslinka. (V1)

Tai, kad tėvai skambina vaiko globėjams pasitikslinkinti, ar tikrai yra taip, kaip pasakė vaikas, atskleidžia vaiko įsivaizdavimą, kad išvykę tėvai nepasitiki informacijos realumu, kurią perteikia vaikas, ir, virtualiai bendraudami su globėjais, nori gauti patvirtinimą. Išvykusiems tėvams globėjai tampa vaiko „melo“ detektoriais.

IŠVADOS

Didelis Lietuvos gyventojų mobilumas formuoja transnacionalinį šeiminių gyvenimo būdą. Disertacijoje siekta išnagrinėti šeiminius ryšius koreguojančias transnacionalinės vaikų globos praktikas, atskleidžiant išvykusių tėvų, motinų ar abiejų tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų požiūrius. Derinant „globos cirkuliacijos“ ir šeiminių praktikų teorines prieigas su diadine konfigūracine šeimų tyrimo prieiga, suformuotas savitas vaiko transnacionalinėse šeimose tyrimas, atskleidžiantis išvykusių tėvų ir kilmės šalyje likusių gyventi vaikų globos organizavimo, šeiminių ryšių ir emocinių vaikų patirčių ypatumus.

Analizuojant transnacionalinės vaiko globos cirkuliaciją ir šeiminių ryšių ypatumus, nustatyta, kad tėvų išvykimo laikotarpiu vyksta vaiko globos pertvarka ir formuojasi šeiminės praktikos, įtvirtinančios transnacionalinės šeimos buvimą šeima. Formuojasi savita transnacionalinė šeiminė struktūrinė organizacija ir šeiminių patirčių bei įsipareigojimų paveikslas. Nustatyta, kad transnacionalinių šeimų vaikai, išvykus tėvams, patiria emocines tėvų išvykimo pasekmes, kurioms laiko atžvilgiu būdinga dinamika.

1. Pagrindžiant pirmą ginamąją disertacijos teiginį (*tėvams ar vienam iš tėvų išvykus gyventi į užsienį, nepilnamečių vaikų globa vykdoma įtraukiant globėją; „globos trikampis“ užtikrina vaiko globos tęstinumą šeimų gyvenimo abipus sienų laikotarpiu*), formuluojama išvada, kad, išvykus vienam iš tėvų arba abiem tėvams, transnacionalinėse šeimose vyksta vaiko globos pertvarka. Tėvų išvykimo laikotarpiu suformuojamas „globos trikampis“, kurio lygiaverte grandimi tampa ne tik išvykęs vienas iš tėvų ar abu tėvai bei vaikas, bet ir vaiko globėjas. Pagrindiniais vaiko globėjais vieno ar abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu tampa kilmės šeimos ir prokreacinės šeimos nariai: tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), tyrimo dalyvio tėvai, sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina ir tyrimo dalyvio sesuo ar seserys. Išryškinama moteriškosios giminės globėjų linija. Esant vienam vaiko globėjui, juo dažniausiai tampa tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė). Globėjų esant daugiau, svarbiausi asmenys yra tyrimo dalyvio tėvai. Vaiko tėvams išvykus dirbti į užsienį, svarbu nuolatinei vaiko gyvenamoji vieta. Analizuojant emocinę vaikui teikiamą globą, išskirta daugiausia globėjų, palyginti su gyvenamąją, instrumentinę ir finansinę globą teikiančių asmenų skaičiumi.

2. Pagrindžiant antrą ginamąją disertacijos teiginį (*transnacionalinėse šeimose, išvykus tėvams ar vienam iš tėvų, formuojasi savitos išvykusių tėvų ir globėjų globos praktikos, užtikrinančios šeiminių ryšių išsaugojimą*,

šeimoms gyvenant abipus sienų) formuluojama išvada, kad transnacionalinis gyvenimo būdas formuoja savitas išvykusių tėvų ir Lietuvoje likusių vaikų globėjų praktikas. Gyvenant transnacionaliai, šeimos ryšiams išsaugoti svarbūs trys pagrindiniai elementai: (1) komunikacinės veiklos, kurias naudoja išvykę tėvai, kad išsaugotų šeiminių bendrumą su savo vaikais, ir jų dažnis (komunikacinių veiklų analizė atskleidė virtualios komunikacijos dominavimą – išnaudojamos galimybės bendrauti vaizdą suteikiančiomis priemonėmis; tikėtina, kad būtent galimybė bendrauti matant vaizdą veikia kaip kompensacinis transnacionalinių šeimų „gyvo“ bendravimo trūkumo mechanizmas); (2) išvykusių tėvų veiklos, orientuotos išsaugoti šeiminius ryšius (išvykę tėvai vykdo transnacionalinę globą ir per globojimo praktikas demonstruoja savo vaikui ir platesnei auditorijai (globėjui), kad, nepaisant geografinio atstumo, jie rūpinasi savo vaikais ir kad jie yra šeima; globėjas įtraukiamas į globos veiklas, užtikrinant vaiko globos tęstinumą); svarbiausios išvykusių tėvų veiklos: (a) vaiko emocinės būklės stebėjimas bendraujant su vaiko globėjais, (b) vaiko materialinę gerovę užtikrinančios šeiminių praktikos per vaikams siunčiamus pinigus ir siuntinius, dovanas ir (c) išvykusių tėvų kontrolės veiklos, virtualiai kontroliuojant kasdienį vaiko gyvenimą ir globėjo atliekamas vaiko globojimo praktikas; (3) Lietuvoje liekančių vaikų globėjų atranka ir bendradarbiavimas su globėjais per atstumą. Išvykusių tėvų požiūriu, įsitvirtina „globos trikampio“ veiklos. Skiriamos į išvykusius tėvus, motinas ar abu tėvus (*ragindavo paskambinti vaikui (-ams); pasakodavo, kaip sekasi vaikui (-ams); ragindavo trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką (-us); ragindavo reguliariai siųsti vaikui (-ams) pinigus; ragindavo siųsti vaikui (-ams) siuntinius, nupirkti dovanų*) ir į Lietuvoje likusius gyventi vaikus (*ragindavo paskambinti išvykusiems tėvams ar vienam iš tėvų; kalbėdavosi su vaiku (-ais) apie išvykusių tėvų ar vieno iš tėvų gyvenimą; ragindavo svečiuotis pas išvykusius tėvus ar vieną iš tėvų užsienyje*) orientuotos globėjų veiklos. Didžiausias globėjų aktyvumas išryškėjo transnacionalinėse šeimose, auginančiose du vaikus.

3. Pagrindžiant trečią ginamąją disertacijos teiginį (*tėvams išvykus į užsienį, o vaikams liekant gyventi kilmės šalyje, keičiasi vaikų šeimos samprata (šeimos struktūrinė organizacija, narystės šeimose kriterijai), vyksta šeiminių išipareigojimų pertvarka ir vaiko aktyvaus vaidmens, šeimai priimant sprendimus, peržiūra*) formuluojama išvada, kad savo šeimos nariais transnacionalinių šeimų vaikai laiko ne tik branduolinei (motina, tėvas, broliai, seserys, patėviai, pamotės, netikra sesė ar brolis), bet ir išplėstinei šeimai (seneliai, dėdės, tetos, pusbroliai, pusseserės) priskiriamus asmenis, taip pat krikšto tėvus ir naminius gyvūnus (šunis, kates) bei žirgus. Vaikų sprendimą tam tikrus asmenis įtraukti į šeimą lėmė šie kriterijai: *bendra*

gyvenamoji vieta, kraujo, giminystės ryšys, emocinis artumas ir bendravimo intensyvumas. Transnacionalinėse šeimose susiformuoja lūkesčių ir įsipareigojimų sistema, kuria remiantis konkretūs asmenys įtraukiami arba nėra įtraukiami į šeiminių struktūrą. Vienas iš esminių šeiminių narystės kriterijų transnacionalinėse šeimose vaikų požiūriu yra emocinis santykis. Išryškėjo tėvų įsipareigojimų delegavimo svarba, nes transnacionalinių šeimų vaikai į savo šeimą įtraukia ir tuos asmenis, kurie tapo jų globėjais tėvų išvykimo laikotarpiu. Taip pat išryškėjo *sąryšio, emocinis, struktūrinis* ir *įveiklintas* šeimos sampratos paveikslai. Be to, transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams arba vienam iš tėvų, kinta šeiminių gyvenimas ir formuojasi nauji šeiminiai įsipareigojimai, kuriuos lemia kintančios šeiminių praktikos. Transnacionaliniams šeiminiams įsipareigojimams susiformuoti svarbus vaiko globėjo įsitraukimas į šeiminių gyvenimą, tėvams ir vaikams gyvenant per atstumą. Išryškėjo transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumai per komunikacijos sistemos, delegavimo, naujų šeiminių įsipareigojimų susiformavimo ir šeimos demonstravimo šeiminių praktikų ypatumus. Transnacionalinių šeiminių ryšių analizė atskleidė poreikį, išvykus tėvui, motinai ar abiem tėvams, demonstruoti šeiminius santykius per atliekamas praktikas ir taip įtvirtinti šeiminius ryšius, šeimai gyvenant per atstumą.

4. Pagrindžiant ketvirtą ginamąją disertacijos teiginį (*transnacionalinių šeimų vaikai turi tiek neigiamų, tiek teigiamų patirčių, kurios skirtingai reiškiasi tėvų ar vieno iš tėvų išvykimo kaip proceso ir išvykimo kaip gyvenimo tarpsnio kontekstuose*) formuluojama išvada, kad transnacionalinių šeimų vaikai emociniu lygmeniu skiria tėvų išvykimą kaip procesą ir kaip gyvenimo tarpsnį. Išryškėjo trys emocinio vertinimo poliai (pozityvus, neutralus ir negatyvus) ir pageidaujami transnacionalinio šeiminio gyvenimo scenarijai, į užsienį išvykus tėvui, motinai ar abiem tėvams.

Disertacijos tyrimas atskleidė savitus šeimų, kuriose į užsienį dirbti išvykęs tėvas, motina ar abu tėvai, paveikslus tėvų ir vaikų požiūriais:

5. ŠEIMA, KURIOJE Į UŽSIENĮ IŠVYKĘS TĖVAS.

5.1. *Tėvo požiūris.* Šeimai, kurioje į užsienį išvykęs tėvas, būdinga ilgalaikė emigracija. **Pagrindiniais vaiko globėjais tampa vaiko motina arba prokreacinės šeimos nariai**, atitinkantys išvykusio tėvo namų ūkio struktūrą. Vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos požiūriais yra panašios. Išvykus tėvui, svarbūs tiek virtualūs šeiminių ryšių palaikymo kanalai, tiek šeiminių ryšių palaikymas akistatinio bendravimo būdu. Svarbiausias šeimos demonstravimo veiksnys – **materialinės vaiko gerovės užtikrinimas**. Kiti svarbūs šeiminių ryšių per atstumą palaikymo, išvykus tėvui, aspektai yra emocinio artumo palaikymas ir kontrolinis tėvo vaidmuo. Vykdydami

virtualią vaiko globėjo kontrolę, išvykę tėvai **demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip tėvų statusą** ir įsitraukimą į šeiminių gyvenimą bei šeiminių ryšių puoselėjimą gyvenant per atstumą. Išvykus tėvui, vaiko globėjas yra tarpininkas tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko: globėjas atlieka nuolatinę informacijos apie išvykusius tėvus ir apie vaikus aktualizavimą bei **skatina tėvus labiau įsitraukti į virtualią komunikaciją** su savo vaikais. Vaiko globėjo aktyvumas yra didesnis šeimose, kuriose, išvykus tėvui, kilmės šalyje lieka du nepilnamečiai vaikai.

5.2. **Vaikų požiūris.** Vaikai iš transnacionalinių šeimų, išvykus tėvui, atskleidė *emocinio artumo, kraujo ryšio, giminystės ryšių* ir *gyvenamosios vietos* šeimos narystės kriterijus. Tyrimo dalyviai pabrėžė globėjų vaidmenį jų gyvenime tėvo išvykimo laikotarpiu ir atskleidė globėjų skirstymą į fizinius ir virtualius. **Globėjai yra ātramos transnacionalinių šeimų vaikams, gyvenantiems per atstumą su išvykusiu tėvu.** Transnacionalinių šeiminių ryšių požiūriu akistatinis bendravimas yra svarbus fizinio artumo tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko palaikymo būdas, tačiau, vaikų vertinimu, **virtualusis bendravimas yra labiau išreikštas** ir intensyvesnis šeiminio bendrumo per atstumą palaikymo kanalas. Išvykus tėvui, transnacionalinėse šeimose **vyksta darbų perėmimas, perskirstymas ir pasidalijimas.** Be to, į transnacionalines šeimines praktikas įtraukiami reikšmingi vaikui asmenys, kurie padeda vaikui išgyventi kasdienio gyvenimo keliamus iššūkius. **Gyvenant transnacionaliai, formuojasi virtuali materialinės gerovės kūrimo vaikui šeiminė praktika.** Minėtina, kad transnacionalinis gyvenimo būdas, išvykus tėvui, atskleidė **vaiko gyvenamosios vietos, kuri siejama su vaiko motina, stabilumą.** Transnacionalinių šeimų šeiminėse praktikose atsiranda naujų tiesioginių ir netiesioginių šeiminių įsipareigojimų. Išvykus tėvui, išryškėjo šeimos poreikis demonstruoti naujai besiformuojančias šeimines praktikas, kad jos reikšmingų asmenų būtų pripažintos šeiminėmis. Transnacionalinių šeimų **vaikai įsitraukia į transnacionalinį šeiminių gyvenimą, tačiau jie nėra įtraukiami į transnacionalinių šeiminių ryšių reikšmingų sprendimų priėmimo etapą.** Tėvo išvykimo kaip proceso vertinimas vaikų akimis pasireiškė per pozityvų, neutralų ir negatyvų išvykimo kaip proceso vertinimą, tačiau taip pat išryškėjo pagrindinės sąlygos, kurios gali sušvelninti neigiamą tėvo išvykimo patirtį vaikui (**saugi aplinka; finansinės gerovės vertės suvokimas; nuolatinio ryšio palaikymas**). Tėvo išvykimas kaip gyvenimo tarpsnis atskleidė tris gyvenimo pokyčių kryptis vaiko akimis. Vaikai norėtų: **sustabdyti transnacionalinį gyvenimo būdą; daugiau pramogų; situacijos nekeistų.**

6. ŠEIMA, KURIOJE Į UŽSIENĮ IŠVYKUSI MOTINA.

6.1. **Motinos požiūris.** Šeimai, kurioje į užsienį išvykusi motina, būdinga ilgalaikė emigracija (ji trumpesnė negu išvykus tėvui). **Pagrindiniais vaiko globėjais tampa tyrimo dalyvės motina ir vaiko tėvas.** Vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos požiūriais yra panašios. **Dominuojantys vaiko globėjai yra kilmės šeimos nariai,** kurie patenka į išvykusios motinos namų ūkio struktūrą. Šeimoje, kurioje į užsienį išvykusi motina, svarbiausias virtualus šeiminių ryšių su vaikais palaikymo būdas ir galimybė bendrauti, naudojant vaizdo kamerą. **Dominuoja įvairialypis virtualus bendravimo kanalas.** Minėtina ir tai, kad, išvykus motinai, svarbiausias šeimos demonstravimo veiksnys yra **informacijos apie emocinę vaiko būklę gavimas ir emocinio artumo palaikymas.** Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinoms, taip pat svarbus ir kontrolinis motinų vaidmuo. Skambindamos ir klausdamos apie vaiko globėjo įgyvendinamas veiklas, motinos išreiškia rūpestį ir **demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip motinų statusą** bei įsitraukimą į šeiminių ryšių puoselėjimą per atstumą. Šeiminiai ryšiai, gyvenant per atstumą, išvykus motinai, kuriami ir per materialinį pagrindą, tačiau **emocinis pagrindas yra reikšmingesnis.** Svarbus vaiko globėjo vaidmuo, pasireiškiantis per nuolatinę informacijos apie motinas ir vaikus aktualizavimą ir **motinų skatinimą palaikyti virtualų ryšį su vaikais.** Vaiko globėjo aktyvumas nepriklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje.

6.2. **Vaikų požiūris.** Išvykus motinai, vaikų šeimos nariai yra ne tik žmonės, bet ir gyvūnai. Šeimos nariais vaikai laiko asmenis, su kuriais juos sieja *giminystės ryšiai, bendra gyvenamoji vieta* ir tai, *kiek asmuo yra jiems reikšmingas.* Išvykus motinai, svarbus tampa bendrumo jausmas per šeiminių ryšių puoselėjimą, **šeimos narių įveiklinimas ir tų veiklų suasmeninimas.** **Pagrindinis vaiko globėjas yra ne vienas žmogus, o diada (tėvas ir vaiko močiutė bei tėvas ir pamotė).** Išvykus motinai, šeimoje **vyksta virtualaus bendravimo šeiminių ryšių palaikymas,** kuris yra reguliarus, esant trumpalaikiai motinos emigracijai, ir retas, motinai emigravus ilgam. Išvykus motinai, formuojasi naujos šeiminės praktikos. **Svarbiausiuose transnacionalinės šeimos narių gyvenimo įvykiuose dalyvaujama virtualiai, o ne akistatiniu būdu.** Gyvendama per atstumą, išvykusi motina **atlieka savo kaip motinos kontrolinį vaidmenį,** kuris reiškiasi per grįžimus aplankyti savo vaikų ir įsitikinti, ar tikrovė atitinka virtualios informacijos perdavimą. Transnacionalinėse šeimose motinos išvykimo laikotarpiu vyksta darbų perėmimo, pasidalijimo procesai. Išryškėjo **kasdienių darbų ir atsakomybių delegavimas per moteriškąją liniją.** Esant ilgalaikiai motinos emigracijai, išryškėjo šeiminė pertvarka, kai, motinai nusprendus nebegrįžti į

Lietuvą, jos vietą užima nauja vaikų „mama“. Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, **formuojasi nauji šeiminiai įsipareigojimai**, atskleidžiamas globėjo įsitraukimas bei jo vaidmuo formuojant šeiminių bendrumą vaiko atžvilgiu. Išryškėjo transnacionalinių šeimų poreikis demonstruoti naujai besiformuojančias šeimines praktikas, kad jos reikšmingų asmenų būtų pripažintos kaip šeimines. Transnacionalinėse šeimose, prieš motinai išvykstant, vyksta dvejetainis pasiruošimo procesas: **vaikai nedalyvauja priimant šeiminius sprendimus arba vaikai yra įtraukiami į šeimos priimamų sprendimų procesą**. Motinos išvykimo kaip proceso vertinimas vaikų akimis pasireiškė per pozityvų, neutralų ir negatyvų išvykimo kaip proceso vertinimą, tačiau taip pat išryškėjo pagrindinės sąlygos, kurios gali sušvelninti neigiamą motinos išvykimo patirtį vaikui (**savarankiškumas; sprendimo pateisinimas; mamos savirealizacijos vertės suvokimas; nuolatinis bendravimas**). Motinos išvykimas kaip gyvenimo tarpsnis atskleidė dvi gyvenimo pokyčių kryptis vaiko akimis: **norą daugiau pramogauti kartu ir sustabdyti transnacionalinį gyvenimo būdą**.

7. ŠEIMA, KURIOJE Į UŽSIENĮ IŠVYKĘ ABU TĖVAI.

7.1. **Abiejų tėvų požiūris**. Šeimai, kurioje į užsienį išvykę abu tėvai, būdinga ilgalaikė emigracija, nors trečdalis tyrimo dalyvių nurodė, kad jų išvykimo trukmė buvo vienų metų arba trumpesnis laikotarpis. **Pagrindiniais vaiko globėjais, į užsienį išvykus abiem tėvams, tampa vaiko seneliai (itin dažnai – tyrimo dalyvio tėvai)**. Vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos požiūriais yra panašios. **Dominuojantys vaiko globėjai yra kilmės šeimos nariai**, nepatenkantys į tyrimo dalyvių šeimos namų ūkio struktūrą. Išryškėjo **vaiko globos pertvarka per vaiko gyvenamosios vietos kaitą**. Išvykus abiem tėvams, dominuoja įvairialypis virtualus bendravimo su vaikais kanalas. Išvykusiems abiem tėvams **svarbiausias yra emocinio artumo su vaikais palaikymo veiksnys**. Išryškindami savo kontrolinį vaidmenį, išvykę abu tėvai parodė, kad jiems rūpi, kaip vyksta jų vaikų kasdienis gyvenimas jiems fiziškai nesant kartu. **Vykdydami virtualią vaiko globėjo kontrolę, išvykę abu tėvai demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip tėvų statusą ir šeiminių ryšių puoselėjimą per atstumą**. Šeiminiai ryšiai, gyvenant per atstumą, kuriami ir per materialinį pagrindą, tačiau **emocinis pagrindas išvykusiems abiem tėvams, kaip ir motinoms, yra reikšmingesnis**. Skirtingai negu išvykus tėvui ar motinai, **išvykus abiem tėvams, vaiko globėjas kaip tarpininkas ne tik aktualizuoja informaciją tėvams ir vaikams vieniems apie kitus, bet ir skatina ne virtualią, o „gyvą“ tėvų ir vaikų komunikaciją, ragina tėvus aplankyti vaikus**. Minėtina, kad, išvykus

abiem tėvams, vaiko globėjų aktyvumas nepriklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje.

7.2. **Vaikų požiūris.** Išvykus abiem tėvams, vaikų šeimos nariai yra ne tik žmonės, bet ir gyvūnai, kurie tampa ir emocinės paramos teikėjais vaikui. Išryškėjo *giminystės* ir *bendravimo intensyvumo* šeiminių narystės kriterijai. Išvykus abiem tėvams, formuojasi vaikui svarbus **bendrumo jausmas per šeiminių ryšių puoselėjimą**, atskleistas **emocinės vertės sukūrimas Lietuvoje likusiam gyventi vaikui bei šeimos narių įveiklinimas per atsakomybių pasiskirstymą**. Išvykusių abiejų tėvų šeimoje pagrindinis **globėjas yra vienas žmogus (tėčio draugė) arba diada (močiutė ir senelis; teta ir pusbrolis)**. Išryškėjo **globėjų kaita**. Virtualus bendravimas tarp išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko yra pagrindinis šeiminių ryšio palaikymo būdas. Bendraujama dažnai, sistemingai ir reguliariai. Kasdienių įvairialypių pokalbių metu vyksta transnacionalinio šeiminių gyvenimo persitvarkymas. Išryškėjo **aktyvus motinos vaidmuo (kontroliuoja ir valdo) ir pasyvus tėvo vaidmuo (stebi)**. Išvykus abiem tėvams, **keičiasi ir vaiko gyvenamoji vieta**, ja tampa globėjo namai. Vykstanti šeiminių ryšių pertvarka glaudžiai susijusi su globėjų išitraukimu į transnacionalinę tėvų ir vaikų gyvenimą bei šeiminių bendrumo palaikymą. **Formuojasi nauji šeiminiai išipareigojimai**: naujos vyriškos, moteriškos ir vaiko pareigos. Minėtina ir tai, kad, išvykus abiem tėvams, kyla poreikis demonstruoti reikšmingiems asmenims, kad, nepaisant gyvenimo per atstumą, šeimos santykiai yra šeiminiai. Kuriamos naujos šeiminių praktikos, kad tai būtų galima parodyti. Transnacionalinėse šeimose, prieš išvykstant abiem tėvams, vyksta dvejopas pasiruošimo procesas: **vaikai nedalyvauja priimant šeiminius sprendimus arba vaikai įtraukiami į šeimos priimamų sprendimų procesą**. Abiejų tėvų išvykimo kaip proceso vertinimas vaikų akimis pasireiškė per pozityvų, neutralų ir negatyvų išvykimo kaip proceso vertinimą, tačiau, skirtingai negu išvykusio tėvo ir išvykusios motinos atvejais, **neišryškėjo sąlygos, kurios galėtų sušvelninti neigiamą abiejų tėvų išvykimo patirtį vaikui**. Abiejų tėvų išvykimas kaip gyvenimo tarpsnis atskleidė dvi gyvenimo pokyčių kryptis: **vaikai situacijos nekeistų; būdingas pasitikslinimas (perklausimas), kai globėjas tampa tarpininku, patvirtinančiu vaiko perduotą informaciją**.

Transnacionalinis gyvenimas skatina šeimas ieškoti būdų, kaip išlaikyti šeiminių bendrumą, gyvenant per atstumą. Išryškėjo kitoks šeiminių gyvenimo kūrimo ir šeiminių ryšių plėtojimo būdas, turintis ne destruktivų, o konstruktyvų foną: vyksta vaiko globos pertvarka, formuojasi transnacionalinės šeiminių praktikos, nauji išipareigojimai, ryškėja savita transnacionalinių šeimų vaikų šeimos samprata ir emocijų patirčių

paveikslas. Unikaliuos transnacionalinio šeiminio gyvenimo patirtys šeimose formuojasi išvykus tėvui, motinai ar abiem tėvams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Akesson, L. (2004). *Making a Life: Meanings of Migration in Cape Verde*. Goteborg: University of Goteborg, Department of Social Anthropology, unpublished PhD thesis. Prieiga per internetą:

<https://journals.openedition.org/cea/168?lang=fr&gathStatIcon=true>

Akesson, L., Carling, J. & Drotbohm, H. (2012). Mobility, Moralities and Motherhood: Navigating the Contingencies of Cape Verdean Lives. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(2), 237–260.

Alderson, P. (1995). *Listening to children: Ethics and social research*. Barkingside: Barnardo's.

Almack, K. (2011). „Display Work: Lesbian Parent Couples and their Families of Origin Negotiating New Kin Relationships“. In: Dermott, E. & Seymour, J. *Displaying Families A New Concept for the Sociology of Family Life*. Palgrave Mcmillan UK.

Baldassar, L., Vellekoop-Baldock, C. & Wilding, R. (2007). *Families Caring Across Borders: Migration, Ageing and Transnational Caregiving*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Baldassar, L. (2007). „Transnational Families and The Provision of Moral and Emotional Support: The Relationships between Truth and Distance“. In: *Identities: Global Studies in Culture and Power*. London: Routledge. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1080/10702890701578423>

Baldassar, L. (2008). Missing Kin and Longing to be Together: Emotions and the Construction of Co-presence in Transnational Relationships. *Journal of Intercultural Studies*, 29(3), 247–266.

Baldassar, L. & Merla, L. (eds.). (2014). *Transnational Families, Migration and The Circulation of Care: Understanding Mobility and Absence in Family Life*. London: Routledge.

Bartram, D., Poros, M. & Monforte, P. (2014). *Key Concepts in Migration*. London: Sage Publications.

Bernardes, J. (1986a). Multidimensional developmental pathways: A proposal to facilitate the conceptualisation of a family diversity. *The Sociological Review*, 34(3), 590–610.

Bernardes, J. (1988a). Founding the new „Family Studies“. *The Sociological Review*, 36(1), 57–86.

Bernardes, J. (1988b). Whose ‘family’? A note on ‘The changing sociological construct of the family’. *The Sociological Review*, 36(2), 267–272.

Bernardes, J. (1999). We Must Not Define “The Family”!. *Marriage & Family Review*, 28(3–4), 21–41, doi: 10.1300/J002v28n03_03.

Bernardi, L. (2011). *A mixed-method social networks study design for research on transnational families*. Lives working paper, 2011/3, Swiss National Science Foundation. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.12682/lives.2296-1658.2011.3>

Brannen, J., Hepinstall, E. & Bhopal, K. (2000). *Connecting Children: Care and Family Life in Later Childhood*. London: Routledge.

Bonizzoni, P. & Boccagni, P. (2014). „Care (and) Circulation Revisited: A Conceptual Map of Diversity in Transnational Parenting“. In: Baldassar, L. & Merla, L. (eds.). *Transnational Families, Migration and The Circulation of Care: Understanding Mobility and Absence in Family Life*. London: Routledge.

Bourdieu, P. (1986). „The Forms of Capital“. In: *Cultural Theory*, 2011. Willey-Blackwell.

Brahic, B. (2015). „Dvitautes europiečių poros ir jų orientacinės šeimos: šeimos daryba abipus sienų ir kultūrų“. In: Juozeliuniene, I. & Seymour, J. (eds.). *Family Change in Times of the De-Bordering of Europe and Global Mobility: resources, processes and practices*. Vilnius: Vilnius University Press, 130–148.

Bryceson, D. (2002). „Europe’s Transnational Families and Migration: Past and Present“. In: Bryceson, D. & Vuorela, U. (eds.). *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg, 31–62.

Bryceson, D. & Vuorela, U. (eds.). (2002). *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg.

Bryceson, D. (2019). Transnational families negotiating migration and care life cycles across nation-state borders. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(16), 3042–3064. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1547017>

Butt, L. (2018). Introduction: the absent child and transnational families. *Global Networks*, 18(1), 127–132.

Carling, J. (2008). The human dynamics of migrant transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 31(8), 1452–1477.

Castaneda, E. & Buck, L. (2011). Remittances, transnational parenting, and the children left behind: economic and psychological implications. *The Latin Americanist*, 55(4), 85–110.

Cheal, D. (2002). *Sociology of Family Life*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Coleman, S. J. (1988). Social Capital in The Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95–120.

Crespi, I., Meda, G. S., Merla, L. (2018). *Making Multicultural Families in Europe“ Gender and Intergenerational Relations*. Studies in Family and Intimate Life: Palgrave Macmillan.

Česnuitytė, V., Kanopienė, V. ir Mikulionienė, S. (2014). *Lietuvos šeima: socialinių sątyų perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Česnuitytė, V. (2020). „Doing Family across Borders: the Role of Routine Practices, Traditions and Festivities in Lithuania“. In: Juozeliūnienė, I. & Seymour, J. (eds.). *Making Lithuanian families across borders: conceptual frames and empirical evidence I*. Vilnius: Vilnius University Press, 99–126.

Dankyi, E. (2014). *Transnational child raising arrangements: an ethnographic study of transnational caregivers in Ghana*. Unpublished doctoral thesis submitted to the University of Ghana. Prieiga per internetą: <http://hdl.handle.net/123456789/7417>

Davies, H. (2013). „Children and family transitions: contact and togetherness“. In: McCarthy, R. et al. *Troubling normalities and normal family troubles: diversities, experiences and tensions*. Chicago: Polity Press.

Dermott, E. & Seymour, J. (eds.). (2011). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. Great Britain: Palgrave MacMillan.

Dorrer, N., McIntosh, I., Punch, S. & Edmond, R. (2011). „I know we can’s be a family bu tas close as you can get“. *Displaying Families within and Institutional Context*. In: Dermott, E. & Seymour, S. (eds.). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. Great Britain: Palgrave MacMillan.

Doucet, A. (2011). „It’s Just Not Good for a Man to be Interested in Other People’s Children’: Fathers, Public Displays of Care and „Relevant Others“. In: Dermott, E. & Seymour, S. (eds.). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. Great Britain: Palgrave MacMillan, 81–101.

Dreby, J. (2007). Children and power in Mexican transnational families. *Journal of Marriage and Family*, 69(4), 1050–1064.

Dreby, J. & Adkins, T. (2010). Inequalities in Transnational Families. *Sociology Compass*, 4, 673–689.

Duncan, S. & Smith, D. (2006). Individualisation versus the geography of ‘new’ families. *Journal of the Academy of Social Sciences*, 1(2). Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/17450140600906955>

Duque-Paramo, M. C. (2012). Parental migration in Colombia: Children’s voices in national and international perspectives. *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology*, 17(3), 472–492.

EMN. (2021). *Migracija skaičiais*. Prieiga per internetą: <https://123.emn.lt/>

Finch, J. & Mason, J. (1993). *Negotiating family responsibilities*. London, New York: Tavistock / Routledge.

Finch, J. (2007). Displaying Families. *Sociology*, 41, 65–81.

Flick, U. (2004). „Triangulation in qualitative research“. In: Flick, U., von Kardorff, E. & Steinke, I. (eds.). *A Companion to Qualitative Research*, 178–184.

Gabb, J. (2008). *Researching Intimacy in Families*. United Kingdom, Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Gabb, J. (2011). „Troubling Displays: The Affect of Gender, Sexuality and Class“. In: Dermott, E. & Seymour, J. (eds). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. Great Britain: Palgrave MacMillan, 38–60.

Gans, H. (1962). *The Urban Villages*. New York: Penguin.

Gardner, K. (2012). Transnational migration and the study of children: an introduction. *Journal of ethnic and migration studies*, 38(6), 889–912. Priega per internetą:

http://eprints.lse.ac.uk/52760/1/Gardner_Transnational_migration_children_2012.pdf

Gianelli, G. & Mangiavacchi, L. (2010). Children’s schooling and parental migration: empirical evidence on the “left-behind” generation in Albania. *Labour*, 24, 76–92.

Gillies, V. (2003). *Family and Intimate Relationships: A Review of the Sociological Research*. Families & Social Capital ESRC Research Group.

Gordon, N. J. & Fleishner, W. L. (2011). *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. London: Elsevier.

Goulbourne, H., Reynolds, T., Solomos, J. & Zontini, E. (2010). *Transnational Families: Ethnicities, Identities and Social Capital*. New York: Routledge.

Graham, E. & Jordan, L. (2011). Migrant parents and the psychological well-being of left behind children in Southeast Asia. *Journal of Marriage and Family*, 73, 763–787.

Graham, E., Jordan, P. L., Yeoh, B., Lam, T. & Asis, M. S. (2012). Transnational families and the family nexus: perspectives of Indonesian and Filipino children left behind by migrant parent(s). *Environ Plan A*, 44(4). doi: 10.1068 / a44445.

Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78, 1360–1380.

Haynes, J. & Dermott, E. (2011). „Displaying Mixedness: Differences ad Family Relationships“. In: Dermott, E. & Seymour, J. (eds.). *Displaying*

Families: A New Concept for the Sociology of Family Life. Great Britain: Palgrave Macmillan, 145–159.

Heaphy, B. (2011). „Critical Relational Displays“. In: Dermott, E. & Seymour, J. (eds.). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. Great Britain: Palgrave Macmillan, 19–37.

Heath, S., McGhee, D. & Trevena, P. (2011). Lost in Transnationalism: Unravelling the Conceptualisation of Families and Personal Life Through a Transnational Gaze. *Sociological Research Online*, 16(4), 1–7.

Hedgecoe, A. (2008). Research Ethics Review and the Sociological Research Relationship. *Sociology*, 42(5), 873–886. doi: 10.1177 / 0038038508094567

Herrera Lima, F., Morillon, C. O. & Valdovinos, H. L. (2007). *Communicating networks and cloistered networks*. Evidence of three contrasting Migratory circuits.

Hochschild, A. (2000). „Global Care Chains and Emotional Surplus Value“. In: *On the Edge: Living with Global Capitalism*, ed. by Giddens, A. & Hutton, W. London: Jonathan Cape, 130–146.

Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (1995). *The Active Interview* (Qualitative Research Methods Series No. 37). Thousand Oaks, CA: Sage.

Hondagneu-Sotelo, P. (1994). *Gendered Transitions: Mexican Experiences of Immigration*. University of California Press. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1525/9780520911529>

Hondagneu-Sotelo, P. & Avila, E. (1997). ‚I’m Here, But I’m There’: The Meanings of Latina Transnational Motherhood. *Gender and Society*, 11, 548–571.

Hoph, Ch. (2004). „Qualitative interviews: An Overview“. In: Flick, U., von Kardorff, E. & Steinke, I. (eds.). *A Companion to Qualitative Research*. London: Sage Publications, 203–209.

Hughes, K. & Valentine, G. (2011). „Practices of Display: The Framing and Changing on Internet Gambling Behaviours in Families“. In: Dermott, E. & Seymour, J. (eds.). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. Great Britain: Palgrave Macmillan, 145–159.

Jallinoja, R. & Widmer, E. D. (2011). *Families and kinship in contemporary Europe: rules and practices of relatedness*. New York (N.Y.): Palgrave Macmillan.

James, A. & Curtis, P. (2010). Family Displays and Personal Lives. *Sociology*, 44(6): 1163–1180.

Jamieson, L., Simpson, R. & Lewis, R. (eds.). (2011). *Researching Families and Relationships: Reflections on Process*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Juozeliūnienė, I. (1992). „Pabaigos žodis“. In: *Pasaulis ir šeima: nacionaliniai šeimos ypatumai (sociologiniai tyrimai)*. Vilnius: FSTI.

Juozeliūnienė, I. (2003). *Janas Trostas ir šeimos sociologija: naujos tyrimo galimybės*. Vilnius: Garnelis.

Juozeliūnienė, I. (2008). Atotolio šeimų tyrimas: teorinių priegū ir tyrimo metodų paieška. *Filosofija. Sociologija*, 19(4), 72–79.

Juozeliūnienė, I. ir Leonavičiūtė, Ž. (2009). Atotolio šeima daugiavietiškumo požiūriu. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1(24), 81–98.

Juozeliūnienė, I. ir Kanapienienė, L. (2012). *Šeimos žemėlapių metodas. Mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Juozeliūnienė, I. (2014). *Žemėlapių metodai vaizdu grįstame tyrime. Monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Juozeliūnienė, I. ir Seymour, J. (2015). *Šeiminiai pokyčiai atvirų Europos sienų ir globalaus mobilumo akivaizdoje: resursai, procesai ir praktikos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Juozeliūnienė, I. & Budginaitė, I. (2018). How Transnational Mothering is Seen to be ‘Troubling’: Contesting and Reframing Mothering. *Sociological Research Online*, 23(1), 262–281.

Juozeliūnienė, I. (2020a). „Framing the Study of Transnational Families in Lithuania“. In: *Making Lithuanian Families Across Borders: Conceptual Frames and Empirical Evidence*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Juozeliūnienė, I., Martinkėnė, G. & Budginaitė-Mačkinė, I. (2020b). „Transnational Displays of Parenting and Caring for Elderly Parents“. In: *Making Lithuanian Families Across Borders: Conceptual Frames and Empirical Evidence*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 30–48.

Juozeliūnienė, I., Bielevičiūtė, I. & Budginaitė-Mačkinė, I. (2020c). „Parenting and Migration in Academic Publications“. In: Juozeliūnienė, I. & Seymour, J. (eds.). *Making Lithuanian families across borders: conceptual frames and empirical evidence*. Vilnius: Vilnius University Press, 77–96.

Juozeliūnienė, I. & Bielevičiūtė, I. (2020d). „Troubling‘ Migrant Families: Representations of Family and Migration in Official Lithuanian Policy Documents“. In: *Making Lithuanian Families Across Borders: Conceptual Frames and Empirical Evidence*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 51–62.

Juozeliūnienė, I. (2021). *Visual Family Research Methods*. The Palgrave Handbook of Family Sociology in Europe. Chapter 7.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. (1989). Prieiga per internetą: <https://unicef.lt/wp-content/uploads/2017/06/JT-Vaiko-Teisi%C5%B3-Konvencija.pdf>

Kaniušonytė, G., Truskauskaitė, I. ir Gervinskaitė, L. (2012). *Psichologinės migracijos pasekmės šeimai*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

Kehily, M. J. & Thomson, R. (2011). „Displaying Motherhood: Representations, Visual Methods and the Materiality of Maternal Practice“. In: Dermott, E. & Seymour, J. (eds.). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. Great Britain: Palgrave Macmillan, 61–80.

Kilkey, M. & Merla, L. 2014. ‘Situating Transnational Families’ Care-Giving Arrangements: the Role of Institutional Contexts’, *Global Networks*, 14(2): 210–247.

Kofman, E. (2004). Family-Related Migration: A Critical Review of European Studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(2), 243–262.

Lam, T. & Yeoh, B. (2019). Parental migration and disruptions in everyday life: reactions of left-behind children in Southeast Asia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(16), 3085–3104. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1547022>

Leliūgienė, I., Rupšienė, L. ir Plavinskienė, L. (2005). Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaikų socializacijai. *Specialusis ugdymas*, 1(12), 35–44.

Levin, I. (1987). „Intimate Couples in the Stepfamily“. In: *Nordic Intimate Couples – Love, Children and Work: Report from an international symposium at Hasselby Castle*, Stockholm, Sweden. Stockholm: Nordisk Ministerrad, JAMFO, 210–221.

Levin, I. (1993). Family as Mapped Realities. *Journal of Family issues*, 14, 82–92.

Levin, I. (1995a). „Children’s perception of their family“. In: Brannen, J. & O’Brien, M. (eds.). *Childhood and Parenthood*. London: Institute of Education, University of London.

Levin, I. (1995b). „Stepfatherhood and fatherhood“. In: *La Figura del Padre en las Familias de las Soiedades Resarrolladas*. Universidad de Las Palmas de Gran Canaria. Paper held at Symposium on Fatherhood, October 5–8, 1994, Las Palmas, de Gran Canaria.

Levin, I. (1997a). „Stepfamily as project“. In: Levin, I. & Sussman, M. B. (eds.). *Stepfamilies – History, Research and Policy* (special issue). Marriage and Family Review. The Haworth Press, 123–133.

Levin, I. (1997b). „The stepparent role from a gender perspective“. In: Levin, I. & Sussman, M. B. (eds.). *Stepfamilies – History, Research and Policy* (special issue), Marriage and Family Review. The Haworth Press, 177–190.

Levin, I. (1999). What Phenomenon is Family. *Marriage & Family Review*, 28(3/4), 93–104.

Levitt, P. & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualising simultaneity: a transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(3): 1002–1039.

Levitt, P. & Jaworsky, N. B. (2007). Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends. *The Annual Review of Sociology*, 33(129–156). doi: 10.1146/annurev.soc.33.040406.131816

Lutz, H. (2011). *The New Maids: Transnational Women and the Care Economy*. London: Zed Books.

Lutz, H. & Palenga-Möllnbeck, E. (2012). Care Workers, Care Drain, and Care Chains: Reflections on Care, Migration, and Citizenship. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 19(1), 15–37.

Mahler, S. J. & Pessar, P. (2001). „Gendered Geographies of Power: Analyzing Gender across Transnational Spaces“. In: *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 7(4), 441–459.

Malinauskas, G. (2006a). „Ar vaikas išgyvena krizę?“. Tyrinėjant laikinos darbo migracijos įtaką vaikui. *OIKOS*, 2, 43–53.

Malinauskas, G. (2006b). Researching the impact of partial labour migration on a child: Failure of attachment theory. *Social Work and Society*, 4(2), 1–12.

Malinauskas, G. (2008). Pagalbos ypatumai vaikams, išgyvenantiems sunkumus, kai jų tėvai yra išvažiavę dirbti į užsienį. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 129–145.

Malinauskas, G. (2011). Paauglių išgyvenimai tėvams dirbant užsienyje: naratyvinis reiškinio suvokimo būdas. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 2(1), 61–78.

Maslauskaitė, A. (2005). Tarpusavio santykio kokybė Lietuvos šeimose. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1.

Maslauskaitė, A. ir Stankūnienė, V. (2009). *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

Maslauskaitė, A. ir Stankūnienė, V. (2007). *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

Mason, J. (2004). Managing Kinship over Long Distances: The Significance of the Visit. *Social Policy and Society*, 3(4), 421–429.

Mazzucato, V. & Schans, D. (2011). ‘Transnational families and the well-being of children: conceptual and methodological challenges’, *Journal of Marriage and Family*, 73(4), 704–712. doi: 10.1111/j.1741-3737.2011.00840.x.

Miller, T. (2012). „Reconfiguring Research Relationships: Regulation, New Technologies and Doing Ethical Research“. In: *Ethics in Qualitative Research*, ed. by T. Miller et al., 2nd ed., 29–42. Sage Publications.

Mikulionienė, S. (2014). „Šeiminių santykių praktikos atotolio šeimose: tarpgeneracinis aspektas“. In: Česnuiytė, V., Kanopienė, V. ir Mikulionienė, S. (red.). *Lietuvos šeima: socialinių sątyų perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 110–136.

Mitchell, E. R. (1973). Residential patterns and family networks (II). *International Journal of Sociology of the Family*, 3(1), 23–41.

Morgan, D. H. J. (1996). *Family Connections: An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press.

Morgan, D. H. J. (2011a). *Rethinking Family Practices*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Morgan, D. H. J. (2011b). Locating Family Practices. *Sociological Research Online*, 16(4), 14.

Olwig, F. K. (1999). Narratives of the children left behind: Home and identity in globalised Caribbean families. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25(2), 267–284. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1369183X.1999.9976685>

Orb, A., Eisenhauer, L. & Wynaden, D. (2000). Ethics in Qualitative Research. *Journal of Nursing Scholarship*, 33(1), 93–96.

O'Reilly, M. & Dogra, N. (2017). *Interviewing Children and Young People for Research*. London: Sage Publications.

Parrenas, S. R. (2001). Mothering from a Distance: Emotions, Gender, and Intergenerational Relations in Filipino Transnational Families. *Feminist Studies*, 27(2), 361–390.

Parrenas, S. R. (2005). *Children of Global Migration: Transnational Families and Gendered Woes*. California: Stanford University Press.

Parrenas, S. R. (2008). Transnational fathering: gendered conflicts, distant disciplining and emotional gaps. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34, 1057–1072. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13691830802230356>

Parrenas, S. R. (2010). Transnational mothering: a source of gender conflicts in the family. *North Carolina Law Review*, 88, 1825–1856. Prieiga per internetą: <http://scholarship.law.unc.edu/nclr/vol88/iss5/13>

Poeze, M., Dankyi, K. E. & Mazzucato, V. (2016). Navigating transnational childcare relationships: migrant parents and their children's caregivers in the origin country. *Global Networks* 17(1), 111–129.

Ribbens McCarthy, J., Edwards, R. & Gilies, V. (2000). Moral Tales of The Child and the Adult: Narratives of Contemporary Family Lives under Changing Circumstances. *Sociology*, 34(4), 785–803.

Seymour, J. (2011). „Family Hold Back“: Displaying Families in the Single-Location Home / Workplace. In: Dermott, E. & Seymour, J. (eds.). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. Great Britain: Palgrave Macmillan, 160–174.

Shih, Y. K. (2016). Transnational Families. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Family Studies*, First Edition.

Smart, C. (2007). *Personal Life: New Directions in Sociological Thinking*. Cambridge: Polity Press.

Sokolowska, B. (2018). „‘Not Fit for Migration with Teenage Children’: Polish Transnational Immigrant Families in Ireland“. In: Crespi, S., Meda, G. & Merla, L. (eds.). *Making Multicultural Families in Europe*, I. Cham: Palgrave Macmillan, 215–231.

Spyrou, S. (2002). Images of 'the Other': 'The Turk' in Greek Cypriot children's imaginations. *Race Ethnicity and Education*, 5(3), 255–272.

Suarez-Orozco, C., Todorova, I. & Louie, J. (2002). Making Up For Lost Time: The Experience of Separation and Reunification Among Immigrant Families. *Family Process*, 41(4). Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2002.00625.x>

Szydlik, M. (2016). *Sharing Lives: Adult Children and Parents*. Routledge.

Thomas, W. I. & Thomas, D. S. (1928). *The Child in America*. New York: Alfred A. Knopf.

Trost, J. (1988). Conceptualising the family. *International Sociology*, 3(1), 301–308.

Trost, J. (1993). Family from a dyadic perspective. *Journal of Family Issues*, 14(1), 92–104.

Trost, J. (1996). Family structure and relationships: The dyadic approach. *Journal of Comparative Family Studies*, 27(2), 395–408.

Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer (Qualitative Interviews)*. 2 rev. ed. Lund: Studentlitteratur (In Swedish).

Trost, J. & Levin, I. (1992). Understanding the concept of family. *Family Relations*, 41(2), 348–351.

Trost, J. & Levin, I. (2000). Stepfamily as Dyads – Direct and Indirect Relationships. *Journal of Comparative Family Studies*, 31(3), 137–154.

Tyrell, N. & Kallis, G. (2016). „Children in Transnational Family Migration“. In: Laoire, N. C. & White, A. (2017). *Movement, Mobilities and Journeys*. Springer Science.

Vertovec, S. (2004). Migrant Transnationalism and Modes of Transformation. *International Migration Review*, 38(3). Sage Publications. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00226.x>

Walsh, J. (2015). „Displaying Across Borders: The Role of Family Display in Maintaining Transnational Intergenerational Relations“. In: Juozeliuniene, I. & Seymour, J. (eds.). *Family Change in Times of the De-Bordering of Europe and Global Mobility: resources, processes and practices*. Vilnius: Vilnius University Press, 340–358.

Wilding, R. (2006). ‘Virtual’ intimacies? Families communicating across transnational contexts. *Global Networks*, 6(2), 125–142.

Wiltshire, J. (1992). *Jane Austen and the Body*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yeates, N. (2004). Global Care Chains. *International Feminist Journal of Politics*, 6(3), 369–391. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1461674042000235573>

Yeates, N. (2005). Global care chains: a critical introduction. *Global Commission on International Migration (GCIM)*, 44.

Yeates, N. (2009). Production for Export: The Role of the State in the Development and Operation of Global Care Chains. *Population, space and place*, 15, 175–187.

Yeates, N. (2012). Global care chains: a state-of-the-art review and future directions in care transnationalization research. *Global Networks*, 12(2), 135–154.

Zeitlyn, B. & Mand, K. (2012). Researching transnational childhoods. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(6), 987–1007.

Zontini, E. (2007). Continuity and Change in Transnational Italian Families: The Caring Practices of Second-Generation Women. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(7), 1103–1119. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13691830701541622>

Zontini, E. & Reynolds, T. (2014). *Bringing transnational families from the margins to the centre of family studies in Britain. Families, Relationships and Societies*. Polity Press. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1332/204674314X14008543149532>

Žalimienė, L., Gvaldaitė, L., Gevorgianienė, V., Petružytė, D. ir Šumskienė, E. (2020a). Vaiko teisių apsaugos specialistų darbo organizavimo klausimai teisinio reglamentavimo kontekste. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 25(1). Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.7220/2029-5820.25.1.2>

Žalimienė, L., Gevorgianienė, V., Petružytė, D., Šumskienė, E., Seniutis, M. ir Gvaldaitė, L. (2020). Institucinės agresijos apraiškos vaiko

gerovės profesionalų veikloje. *Filosofija. Sociologija*, 31(2), 148–156. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.6001/fil-soc.v31i2.4233>

Žilinskienė, L. (2020). „Doing Family Memory in the Case of Emigration Experience“. In: *Making Lithuanian Families Across Borders: Conceptual Frames and Empirical Evidence*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 155–180.

Žukauskienė, R. ir Malinauskienė, O. (2007). Paauglių emocinio ir elgesio sunkumų sąsajos ir pokyčiai per trejus metus: amžiaus ir lyties ypatumai. *Psichologija*, 350, 19–31. doi: 10.15388/Psichol.2007.0.2855.

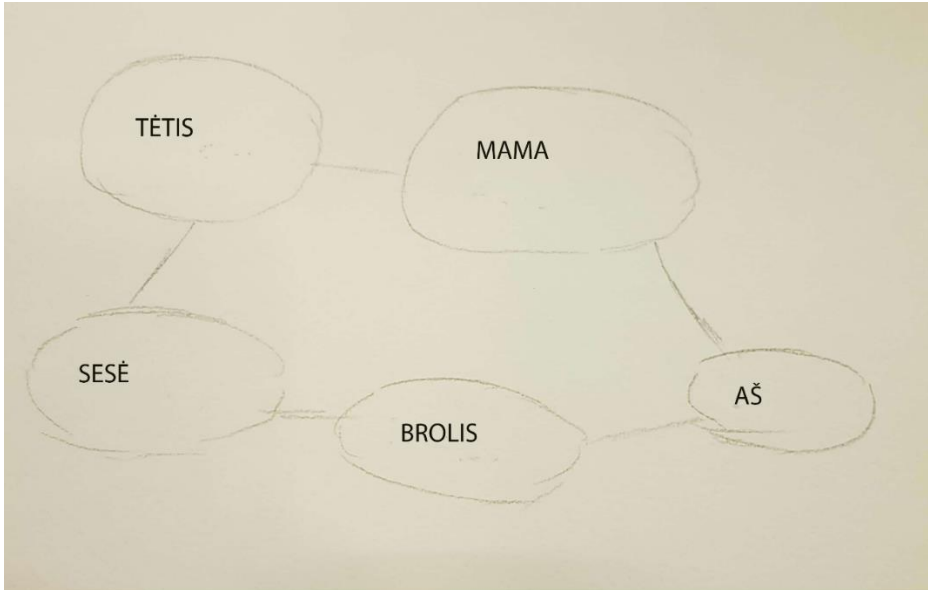
PRIEDAI

1 priedas. Migracijos patirties turinčių respondentų charakteristikos, išskirtos atliekant tiesioginę apklausą (N = 406)

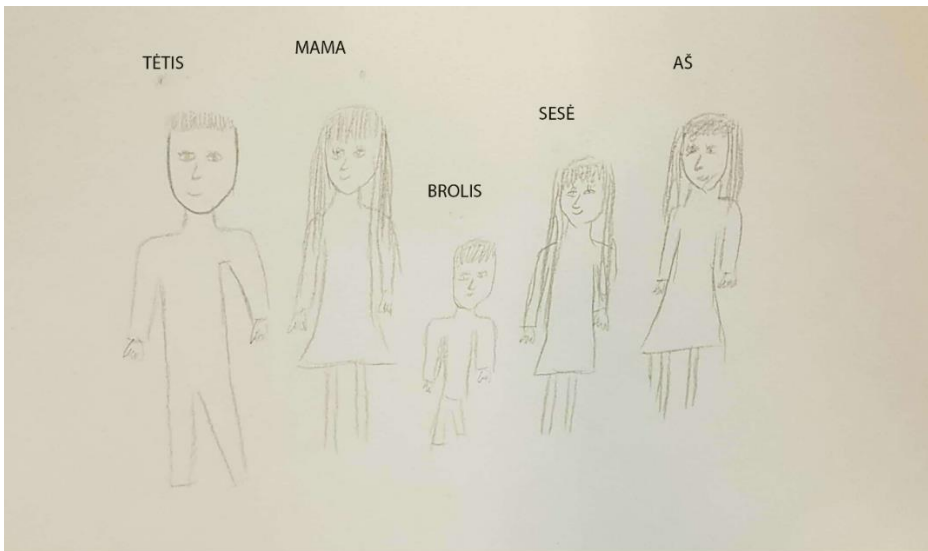
	Vidurkis arba %	SD	Imties plotis
LYTIS (N = 406)			
RESPONDENTŲ LYTIS	48,8 %	–	0–1
AMŽIUS (N = 406)			
RESPONDENTŲ AMŽIUS	41,5	9,948	21–67
IŠSILAVINIMAS (N = 406)			
ŽEMAS (ISCED 0, 1, 2)	12,6 %	–	0–1
VIDUTINIS (ISCED 3, 4)	58,1 %	–	0–1
AUKŠTAS (ISCED 5, 6, 7, 8)	29,3 %	–	0–1
GYVENAMOJI VIETA (N = 406)			
KAIMAS, MIESTELIS (iki 10 000 gyventojų)	42,6 %	–	0–1
MIESTAS (10 000– 99 000 gyventojų)	23,4 %	–	0–1
DIDMIESTIS (daugiau negu 100 000 gyventojų)	34,0 %	–	0–1
KITOS CHARAKTERISTIKOS (N = 406)			
TURI SUTUOKTINĮ (-Ę) AR PARTNERĮ (-Ę)	73,2 %	–	0–1
TURI VAIKŲ	93,6 %	–	0–1
VAIKŲ SKAIČIUS (N = 380)	1,6	,661	1–4

Šaltinis. Kvotinė tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausa, 2018 (N = 406).

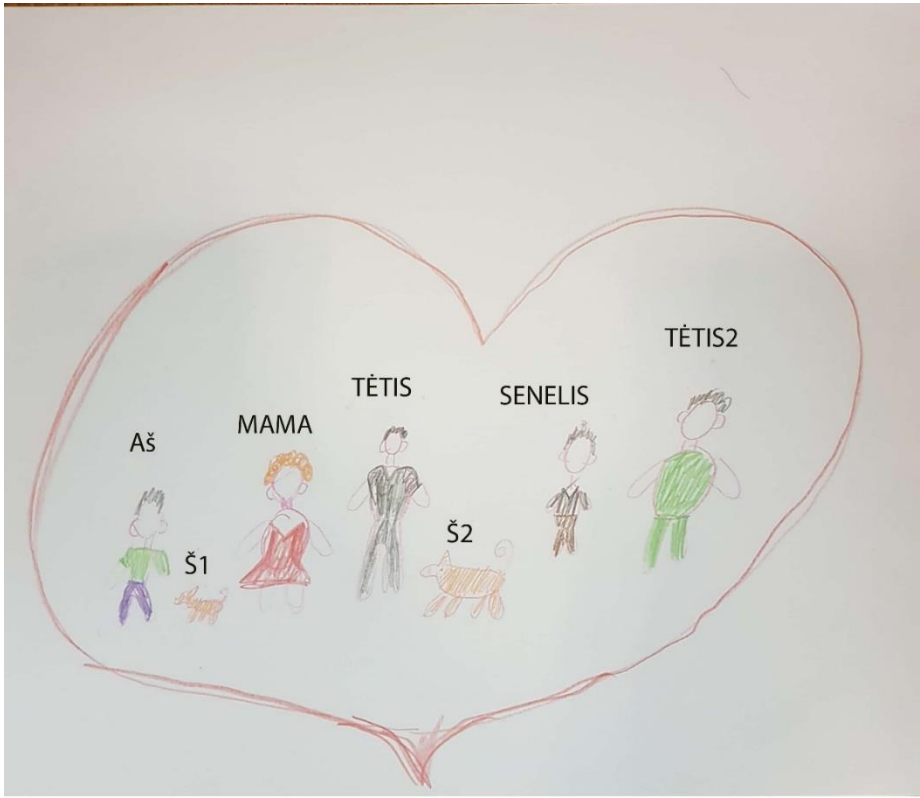
2 priedas. Vizualus kokybinis transnacionalinių šeimų vaikų tyrimas („Mano šeimos“ žemėlapiai)

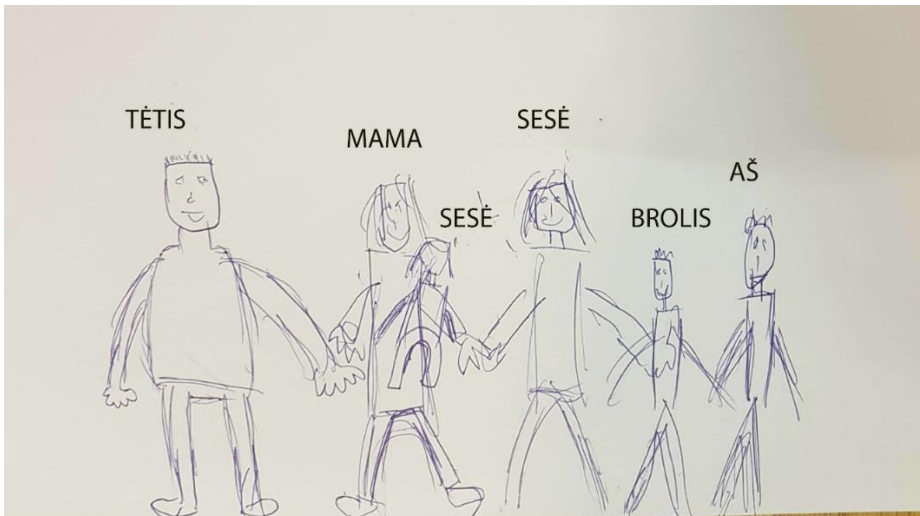
CS Scanned with CamScanner

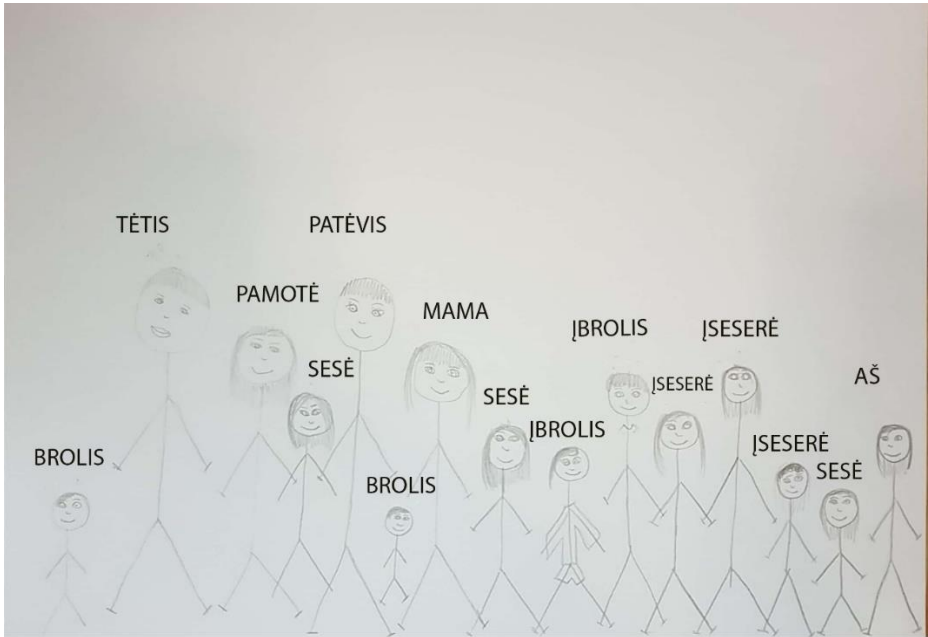
CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

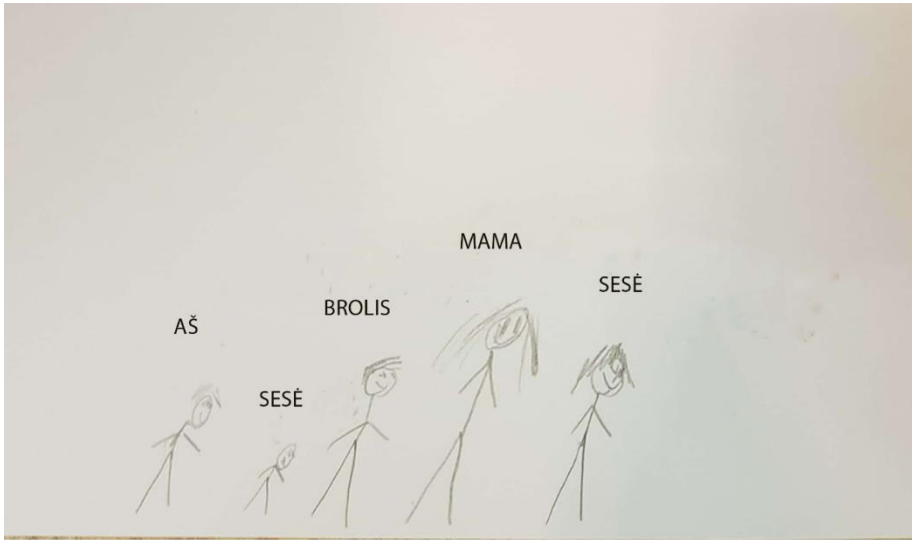
CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

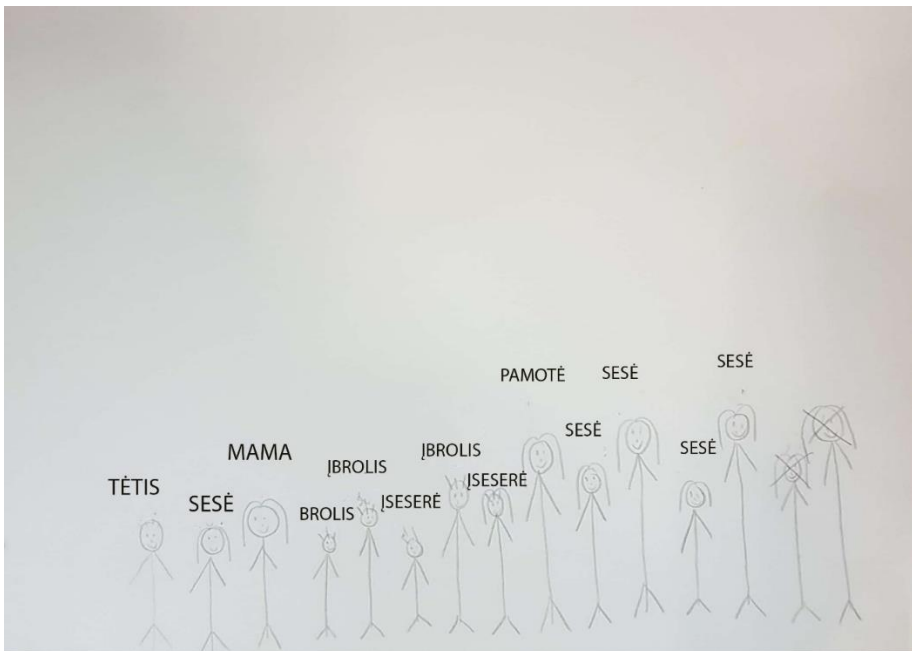
CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

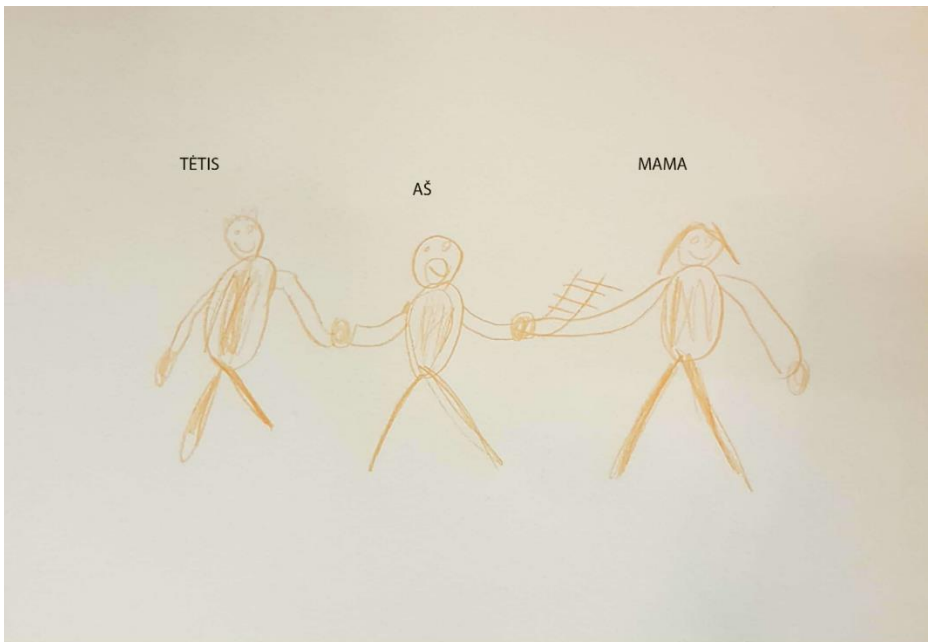
CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

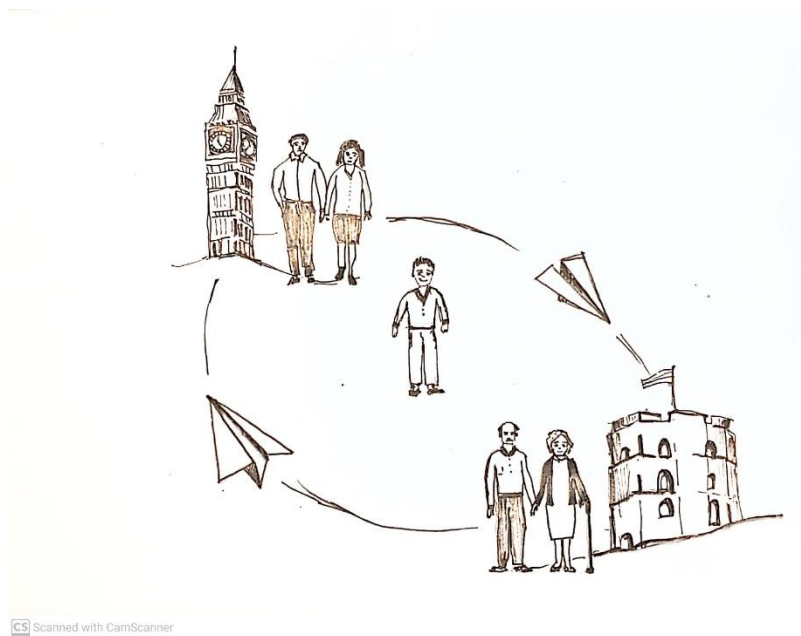
CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

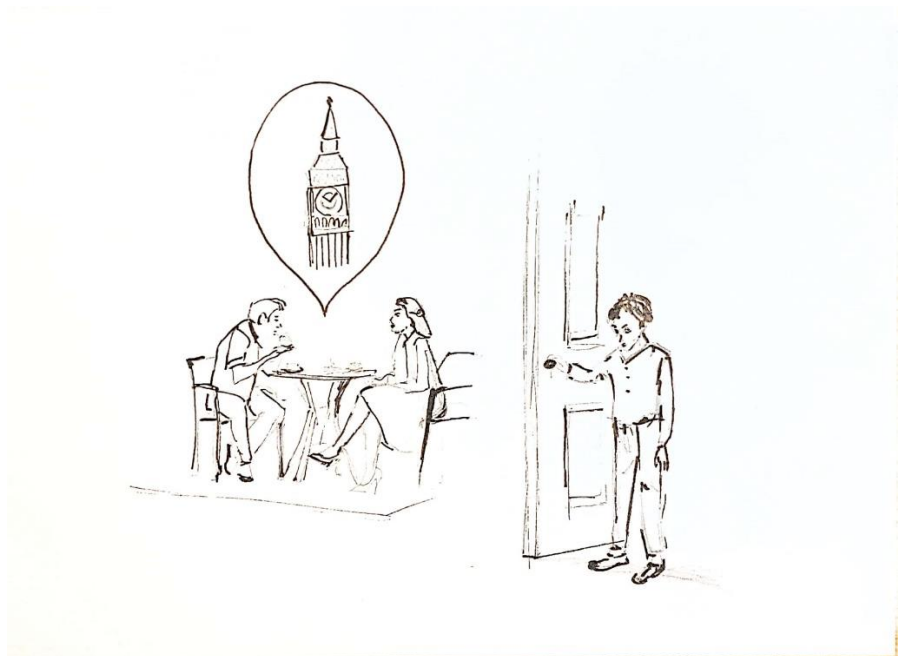

3 priedas. Vizualaus kokybinio transnacionalinių šeimų vaikų tyrimo siužetai

CS Scanned with CamScanner

CS Scanned with CamScanner

4 priedas. Vizualaus transnacionalinių šeimų vaikų kokybinio tyrimo dalyvių charakteristikos

Eil. nr.	Tyrimo dalyvio kodas	Amžius	Lytis	Transnacionalinės šeimos tipas	Gyvenimo be vieno iš tėvų ar abiejų tėvų trukmė	Interviu atlikimo data	Interviu trukmė
1.	V1	18 m.	Mot.	Abu tėvai	Antra (8 m.)	2018-03-24	01:21:58
2.	V2	18 m.	Mot.	Tėvas	Antra (16 m.)	2018-04-24	0:32:22
3.	V3	18 m.	Vyr.	Abu tėvai	Antra (1 m.)	2018-04-30	00:50:03
4.	V4	10 m.	Vyr.	Tėvas	Pirma (3 m.)	2018-05-15	00:20:55
5.	V5	15 m.	Mot.	Motina	Antra (5 m.)	2018-05-15	00:29:41
6.	V6	8 m.	Vyr.	Abu tėvai	Pirma (6 mėn.)	2018-05-16	01:00:07
7.	V7	6 m.	Vyr.	Tėvas	Pirma (3 m.)	2018-06-05	00:17:45
8.	V8	10 m.	Mot.	Tėvas	Pirma (5 m.)	2018-08-30	00:35:42
9.	V9	14 m.	Vyr.	Tėvas	Antra (10 m.)	2019-01-21	00:47:21
10.	V10	11 m.	Mot.	Motina	Pirma (5 m.)	2019-10-23	00:44:37
11.	V11	9 m.	Vyr.	Tėvas	Pirma (4 m.)	2019-11-14	00:31:54
12.	V12	15 m.	Mot.	Motina	Antra (9 mėn.)	2019-11-21	00:36:15
13.	V13	12 m.	Vyr.	Motina	Antra (9 mėn.)	2019-11-21	00:41:02
14.	V14	9 m.	Vyr.	Tėvas	Pirma (5 m.)	2020-08-30	00:31:07
15.	V15	16 m.	Mot.	Motina	Antra (10 m.)	2021-02-20	00:34:41

5 priedas. Tiesioginės migracijos patirties turinčių asmenų apklausos klausimynas

1. Kiek vaikų buvo Lietuvoje, kai Jūs gyvenote užsienyje? *(Įrašykite vaikų skaičių.)*

Lietuvoje gyveno *(įrašykite skaičių)* _____.

2. Kokio amžiaus buvo Jūsų vaikas (-ai), kai išvykote gyventi į užsienį? Nurodykite visų Lietuvoje likusių vaikų amžių – nuo jauniausio iki vyriausio. *(Galimi keli atsakymai.)*

Lietuvoje gyveno *(įrašykite vaikų amžių)* _____.

3. Kiek metų Jūsų vaikas (-ai) gyveno Lietuvoje, kol Jūs buvote užsienyje? Jei vaikas (-ai) Lietuvoje buvo likę mažiau negu metus, nurodykite kiek tiksliai mėnesių.

Vaikai be manęs Lietuvoje gyveno _____ metų (metus).
Jeigu mažiau negu metus, kiek iš viso mėnesių: _____ mėn.

4. Su kuo Jūsų vaikas (-ai) gyveno Lietuvoje, kol Jūs buvote užsienyje, t. y. kas buvo atsakingas (-i) už jų priežiūrą? Jei per tą laiką vaikas (-ai) gyveno keliose vietose, nurodykite visus už jų priežiūrą buvusius atsakingus asmenis. *(Rodyti kortelę. Galimi keli atsakymai.)*

Vaikas (-ai) gyveno pas *(įrašykite numerį iš kortelės)* _____.

5. Kas tuo metu atlikdavo kasdienius darbus, susijusius su Jūsų vaiku (-ais), pvz., gamindavo jiems valgyti, išskalbdavo drabužius, nuvesdavo į darželį, mokyklą ar būrelius? Jei tai atlikdavo keli asmenys, nurodykite visus. *(Rodyti kortelę. Galimi keli atsakymai.)*

(Įrašykite numerį iš kortelės) _____.

6. Kas tuo metu padėdavo aprūpinti Jūsų vaiką (-us) finansiškai, pirkdavo jiems maistą, drabužius ar dovanas? Jei tai atlikdavo keli asmenys, nurodykite visus. *(Rodyti kortelę. Galimi keli atsakymai.)*

(Irašykite numerį iš kortelės) _____.

7. Kas tuo metu išklausydavo Jūsų vaiką (-us), jam (jiems) patardavo ir jį (juos) palaikydavo emociškai? Jei tai atlikdavo keli asmenys, nurodykite visus. (Rodyti kortelę. Galimi keli atsakymai.)

(Irašykite numerį iš kortelės) _____.

8. Kaip Jūsų vaiką (-us) prižiūrintis asmuo ar asmenys padėdavo Jums palaikyti ryšį su vaiku (-ais) tuo metu, kai gyvenote užsienyje? Ar Jūsų vaiką (-us) prižiūrintis asmuo ar asmenys darė tai, kas išvardyta toliau, kol Jūs buvote užsienyje? (Perskaityti atsakymų variantus. Galimi keli atsakymai.)

1. Ragindavo Jus paskambinti vaikui (-ams).
2. Ragindavo vaiką (-us) paskambinti Jums.
3. Kalbėdavosi su vaiku (-ais) apie Jus ar Jūsų gyvenimą.
4. Pasakodavo Jums, kaip sekasi Jūsų vaikui (-ams), ar tardavosi su Jumis.
5. Ragindavo Jus trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką (-us).
6. Ragindavo vaiką (-us) svečiuotis pas Jus užsienyje.
7. Ragindavo Jus reguliariai siųsti vaikui (-ams) pinigų.
8. Ragindavo Jus siųsti vaikui (-ams) siuntinius, pirkti dovanas.
9. (Neskaityti) Vaiką (-us) prižiūrintis asmuo ar asmenys niekada to nedarė / Nei vienas iš nurodytų punktų.
10. (Neskaityti) Nežino, neatsakė.

9. Kai Jūs gyvenote užsienyje, o Jūsų vaikas (-ai) buvo Lietuvoje, ar Jūs tai, kas išvardyta toliau, darėte dažnai, kartais ar niekada (beveik niekada)? (Skaityti teiginius, žymėti kiekvieną atsakymą.)

	Dažnai	Kar- tais	Niekada ar beveik niekada	N/N
1. Aptardavote ir paskirstydavote darbus, kuriuos reikėjo atlikti prižiūrint vaiką (-us) Lietuvoje.	1	2	3	9
2. Pasirinkdavote ir paskirdavote už vaiko (-ų) priežiūrą atsakingą asmenį ar asmenis.	1	2	3	9
3. Skambindavote už vaiko (-ų) priežiūrą atsakingam asmeniui ar asmenims ir teiraudavotės, kaip sekasi atlikti paskirtas užduotis.	1	2	3	9
4. Skambindavote savo vaikui (-ams), norėdami sužinoti, ar juos prižiūrintis asmuo ar asmenys tinkamai atlieka visas užduotis.	1	2	3	9
5. Prašydavote, kad už vaiko (-ų) priežiūrą atsakingas asmuo ar asmenys informuotų Jus apie tai, kaip jaučiasi vaikas (-ai).	1	2	3	9
6. Grįždavote į Lietuvą įsitikinti, kaip vyksta vaiko (-ų) priežiūra.	1	2	3	9
7. Siūsdavote pinigų vaiko (-ų) reikmėms.	1	2	3	9
8. Siūsdavote vaikui (-ams) siuntinius, dovanas.	1	2	3	9

10. Tuo metu, kol gyvenote užsienyje, ar dažnai toliau išvardytais būdais bendravote su savo vaiku (-ais)? Tai darėte dažnai, kartais ar niekada (beveik niekada)? (*Skaityti teiginius, žymėti kiekvieną atsakymą.*)

	Dažnai	Kartais	Niekada ar beveik niekada	N / N
1. Bendravote asmeniškai – vaikas (-ai) aplankydavo Jus užsienyje.	1	2	3	9
2. Bendravote asmeniškai – lankydavote vaiką (-us) Lietuvoje.	1	2	3	9
3. Naudojotės vaizdo skambučiais (pvz., <i>Skype</i> , <i>WhatsApp</i> ir pan.).	1	2	3	9
4. Skambinote įvairiomis programomis nenaudodami vaizdo kameros (pvz., <i>Viber</i> , <i>WhatsApp</i> , <i>Skype</i> ir pan.).	1	2	3	9
5. Skambinote telefonu.	1	2	3	9
6. Rašėte el. laiškus.	1	2	3	9
7. Siuntėte laiškus ir siuntinius paštu.	1	2	3	9
8. Susirašinėjote internete (pvz., <i>Facebook</i> , <i>Viber</i> , <i>WhatsApp</i> ir pan.).	1	2	3	9
9. Dalijotės nuotraukomis, vaizdo įrašais (pvz., <i>Instagram</i> , <i>WhatsApp</i> ir pan.).	1	2	3	9

KORTELEĖ

1. Jūsų sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė).
2. Jūsų dukra (-os).
3. Jūsų sūnus (-ūs).
4. Jūsų motina.
5. Jūsų tėvas.
6. Jūsų sesuo (-erys).
7. Jūsų brolis (-iai).
8. Jūsų draugai ar pažįstami.
9. Jūsų sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina.
10. Jūsų sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) tėvas.
11. Jūsų sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) draugai ar pažįstami.
12. Jūsų motinos giminės.
13. Jūsų tėvo giminės.
14. Jūsų motinos draugai ar pažįstami.
15. Jūsų tėvo draugai ar pažįstami.
16. Kita. (*Nurodyti, koks tai asmuo.*)

6 priedas. Tėvų sutikimas dėl vaiko dalyvavimo tyrime

Gerbiami tėveliai,

esu Vilniaus universiteto Sociologijos doktorantūros studentė Gintė Martinkėnė. Rašau disertaciją tema „Vaikas migracijos šeimoje: šeiminiai ryšiai ir vaiko globos organizavimas“. Tyrimo metu Jūsų vaikui bus užduodami klausimai apie gyvenimo ir bendravimo ypatumus šeimoje, buvusius tuo metu, kai vaikas gyveno Lietuvoje, o vienas iš tėvų arba abu tėvai buvo išvykę iš Lietuvos. Duomenis tyrimui renku interviu būdu ir naudoju specialų *Mano šeimos* žemėlapio metodą, kuris leidžia į interviu įtraukti vaizdinę medžiagą, t. y. bendraujant su vaikais, prašoma jų ir piešti, rašyti. Tyrimo metu surinkti duomenys bus naudojami apibendrinti ir tik moksliniais tikslais. Anonimiškumas garantuojamas (Jūsų vaiko vardas, pavardė niekur nebus minimi). Kilus klausimų ar norėdami grįžtamosios informacijos apie tyrimo rezultatus, galite susisiekti su manimi tel. +370 650 31 817 arba el. paštu ginte.martinkene@fsf.vu.lt.

Dėkoju už pagalbą.

Pagarbiai

Gintė Martinkėnė

Aš,, **sutinku**, kad mano duktė / sūnus

Vardas

Pavardė

..... dalyvautų tyrime.

Vardas

Pavardė

Aš,, **nesutinku**, kad mano duktė / sūnus

Vardas

Pavardė

..... dalyvautų tyrime.

Vardas

Pavardė

7 priedas. Kokybinio tyrimo (interviu) gairės

1. Šeimos narių sąrašas.

Prašau pagalvoti apie dabartinę savo šeimą. Kas, Tavo nuomone, yra Tavo šeima? Sudaryk savo šeimos narių sąrašą. Pradėk nuo savęs.

- Gal gali perskaityti, ką parašei?
- Ar buvo abejonių, ką įtraukti į sąrašą? Prašau papasakoti plačiau.
- Gal buvo kas nors, apie ką pagalvojai, bet neįtraukei į sąrašą? Kas lėmė Tavo apsisprendimą?
- Gal buvo kas nors, dėl ko turėjai abejonių, bet vis tiek įtraukei į sąrašą? Kas lėmė Tavo apsisprendimą?

2. Šeimos žemėlapis.

Dabar paprašysiu Tavęs šiame lape nupiešti savo šeimą. Čia yra pieštukai ir baltas popieriaus lapas. Prašau nupiešti, kaip Tu matai savo šeimą. Nupiešk šeimos narius, kuriuos nurodei sąrašė. Gali piešti kuo paprasčiau, kaip Tau atrodo, kad turėtų būti. Nėra teisingo ar neteisingo piešimo būdo. Man svarbus Tavo požiūris, kaip atrodo Tavo šeima.

3. Giluminis interviu.

3.1. Bendroji informacija ir šeimos konceptualizavimas.

- Gal gali papasakoti apie šį savo šeimos paveikslą?
- Kur gyvena kiekvienas iš Tavo nupieštų šeimos narių?
- Ką reiškia atstumas (-ai) žemėlapyje?
- Kaip nusprendei šeimos narius atskirti tokiais atstumais?
- Ar šis žmogus buvo Tavo šeimos narys prieš tai, kai mama (tėtis) išvyko į užsienį? Kaip nusprendei šį asmenį įtraukti į šeimos paveikslą? (Klausti apie kiekvieną asmenį.)

3.2. Tėvystės ar motinystės strategijos dalyvaujant šeimos veikloje.

- Kaip bendrauji su (šiuo) šeimos nariu? Kaip dažnai? Koku būdu bendraujate? (Klausti apie kiekvieną šeimos narį.)
- Kaip palaikai ryšį su mama (tėčiu)? Gal gali pateikti pavyzdžių?
- Kada paskutinį kartą bendravote? Gal lankeisi pas mamą (tėtį)? Ką veikėte susitikę?
- Apie ką kalbatės? Kaip dažnai? Ką veikiate, kai būnate kartu? Ką veikdavote prieš tai, kai mama (tėtis) išvyko?
- Kas pirmas paskambina? Kas paskatina paskambinti?
- Ką šeimos narys daro dabar? Ką jis darydavo prieš tai, kai mama (tėtis) išvyko į užsienį?
- Gal yra dalykų, kuriuos norėtum pakeisti ar norėtum, kad šeimos narys nedarytų arba, atvirkščiai, darytų?
- Kas dabar daro tai, ką anksčiau darydavo mama (tėtis)? Kas priėmė tokį sprendimą?
- Kaip Tu į tai reaguoji? Ką darai?
- Kaip Tu jautiesi dėl to, kad (veiklą) atlieka (...), o ne mama (tėtis)?
- Ar pasakoji kam nors, ką veikei su mama (tėčiu)? Ar pasakoji kam nors, ką kalbatės su mama (tėčiu)? Gal gali papasakoti, ką pasakoji?
- Ar skambini mamai (tėčiui), kai būni tarp kitų žmonių? Kokios tai situacijos? Gal gali papasakoti plačiau?

3.3. Išvažiavimo aplinkybės.

- Ar prisimeni, kada Tavo mama (tėtis) išvyko pirmą kartą? Kada tai buvo?
- Kaip tada jautiesi? Ar dabar jautiesi taip pat? Kas pasikeitė?
- Ar prieš išvykdama (-as) mama (tėtis) kalbėjo su Tavimi apie išvykimą? Gal gali papasakoti, ką ji (jis) sakė?

- Kaip reagavai, kai sužinojai, kad mama (tėtis) išvyksta?
- Ar pasikeitė Tavo kasdienis gyvenimas, kai mama (tėtis) išvyko? Kas pasikeitė? Kaip Tu dėl to jautiesi? Ar norėtum ką nors pakeisti? Kaip pakeistum?
- Ar dabar kalbatės su mama (tėčiu), kodėl ji (jis) išvyko? Kaip dažnai?
- Kaip Tau atrodo, kas Tavo gyvenime būtų kitaip, jei gyventum kartu su mama (tėčiu)? Kaip jautiesi dėl to, kad jūs gyvenate atskirai?

3.4. *Mamos (tėčio) grįžimas (lankymas).*

- Ar mama (tėtis) atvyksta Tavęs aplankyti? Kada buvo paskutinį kartą?
- Kaip viskas būna, kai mama (tėtis) atvyksta?
- Apie ką kalbatės?
- Kiek laiko praleidžiate kartu?
- Ką veikiate?
- Kaip Tu tada jautiesi? Dėl ko labiausiai džiaugiesi? Gal yra dalykų, dėl kurių būna liūdna?
- Ar prieš išvažiuojant mamai (tėčiui) bendravote kitaip?
- Gal gali prisiminti paskutinį kartą, kai Tavo mama (tėtis) buvo grįžusi (-ęs) Tavęs aplankyti?
- Ką veikėte pirmą dieną, kai ji (jis) grįžo?
- Ką veikėte paskutinę dieną prieš jai (jam) išvykstant?
- Kokia diena iš jos (jo) apsilankymo Tau buvo pati įsimintiniausia? Ką tada veikėte?
- Kokia buvo pirma diena, kai mama (tėtis) išvyko? Ką tada veikei? Kaip jauteisi?
- (Klausti, jei mama (tėtis) negrįžta.) Kaip manai, kaip viskas būtų, jei Tavo mama (tėtis) sugrįžtų?

- (Klausti, jei mama (tėtis) ketina pasiimti vaiką pas save.) Kaip manai, kaip viskas bus, kai išvažiuosi pas mamą (tėtį)? Ar lauki tos dienos?

3.5. *Įsipareigojimai, globos perdavimas.*

- Kai išvyko Tavo mama (tėtis), kas Tavimi rūpinosi? Kaip dažnai? Ką darė?
- Gal gali pateikti pavyzdžių, kas ką darė, kai išvyko mama (tėtis)?
- Ar mama (tėtis) atliko kokius nors darbus, būdami išvykę? Kas perėmė išvykusios mamos (tėčio) darbus jūsų namuose?
- Kas sprendžia, kokius darbus ir kada reikia daryti, kai mama (tėtis) išvyko?
- Kaip mama (tėtis) Tau rodo savo dėmesį gyvendami užsienyje?
- Kaip Tu rodai dėmesį mamai (tėčiui)?

3.6. *Siužetai.*

- *Pirmas siužetas (berniukui).* Arnui 11 metų. Sugrįžęs namo po pamokų, jis netikėtai sužino, kad mama ir tėtis nusprendė išvykti dirbti į Londoną. Ką Tu manai apie šią situaciją?
- *Pirmas siužetas (mergaitei).* Miglei 11 metų. Sugrįžusi namo po pamokų, ji netikėtai sužino, kad mama ir tėtis nusprendė išvykti dirbti į Londoną. Ką Tu manai apie šią situaciją?
- *Antras siužetas (berniukui).* Mindaugui 10 metų. Jo mama ir tėtis jau dvejus metus gyvena ir dirba Londone, o jis gyvena su seneliais Lietuvoje. Per kiekvienas atostogas Mindaugas važiuoja aplankyti mamos ir tėčio, kasdien su jais kalbasi telefonu arba „Skype“ programa. Ką Tu manai apie šią situaciją?
- *Antras siužetas (mergaitei).* Gretai 10 metų. Jos mama ir tėtis jau dvejus metus gyvena ir dirba Londone, o ji gyvena su seneliais Lietuvoje. Per kiekvienas atostogas Greta važiuoja aplankyti mamos ir tėčio, kasdien su jais kalbasi telefonu arba „Skype“ programa. Ką Tu manai apie šią situaciją?

4. Baigiamieji klausimai.

- Jeigu Tavo šeimoje daug kas priklausytų nuo Tavęs, ką Tu norėtum pakeisti? Galbūt nekeistum nieko? Kaip manai, kas galėjo būti daroma kitaip?
- Ko dabar labiausiai norėtum? Gal gali išvardyti penkis didžiausius savo norus?
- Gal dar yra kas nors, ką norėtum papasakoti apie savo šeimą, ko nepaklausiau?

SANTRAUKA

Disertacijos darbo aktualumas

Spartūs migracijos srantai skatina šeiminių gyvenimo pokyčius. Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) Europos migracijos tinklo (EMN) duomenimis, Lietuvoje nuo 1990 m. gyventojų skaičius sumažėjo 899,6 tūkst. arba 24,4 proc. (EMN, 2021). Emigracija – viena iš pagrindinių gyventojų skaičiaus mažėjimo priežasčių. Nuo 1990 m. iš Lietuvos emigravo 679 tūkst. gyventojų (EMN, 2021). Dauguma iš Lietuvos emigruojančių gyventojų – jauni, darbingo amžiaus žmonės. 2020 m. 15–44 m. amžiaus Lietuvos gyventojai sudarė 71,1 proc. visų emigruojančių asmenų¹ (EMN, 2021). 2020 m. duomenimis, daugiau negu pusė emigruojančių asmenų buvo vyrai (61,9 proc.). Minėtina ir tai, kad didelė dalis jaunų, darbingo amžiaus asmenų emigracijos laikotarpiu turėjo vaikų iki 18 m., kuriems buvo reikalinga priežiūra. 2019 m. Lietuvoje nustatyti 1 467 laikinosios globos² atvejai, kai abu tėvai išvyksta dirbti į užsienį, o vaikas (-ai) lieka gyventi kilmės šalyje su kitais šeimos ar giminės nariais, draugais ar pažįstamais asmenimis. Taigi pastaraisiais metais itin svarbūs tampa šeiminių ryšių palaikymo ir vaiko globos organizavimo klausimai, šeiminio bendrumo kūrimas per atstumą.

Pasaulinė gyventojų migracija skatina transnacionalinių šeimų³ atsiradimą. Šiame darbe transnacionaline šeima vadinamas tėvų ir nepilnamečių vaikų gyvenimas abipus sienų, kai vienas iš tėvų arba abu tėvai išvyksta dirbti į

¹ Medianinis vyrų amžius 2020 m. siekė 33 m., moterų – 27 m. Palyginti su 2019 m., moterų medianinis amžius pailgėjo 1 m., vyrų – 4 m. (Oficialiosios statistikos portalas).

² Nuo 2020 m. vaiko laikinosios globos tėvų prašymu atvejų nebefiksuoja dėl teisinio reglamentavimo pokyčių ir įtvirtintų nuostatų, draudžiančių tėvų asmenines teises ir pareigas perduoti kitiems asmenims (EMN, 2021).

³ Migracijos procesų ir šeiminių ryšių tyrėjai pateikia įvairių transnacionalinės šeimos apibūdinimų, sutelkdami dėmesį į skirtingus gyvenimo abipus sienų ypatumus: struktūrinius (Wiltshire, 1992; Herrera Lima ir kt., 2007), judumo (Zontini, 2007), šeiminių ryšių ir šeiminio bendrumo (Parrenas, 2001; Bryceson, Vuorela, 2002; Brahic, 2015; Walsch, 2015). Lietuvos akademiniam diskurse vartojamos *atotolio šeimos* (2006 m. pasiūlė I. Juozeliūnienė ir M. P. Šaulauskas) ir *transnacionalinės šeimos* sąvokos, išskirti erdvinio šeimos išsiskaidymo išliekant šeima (Juozeliūnienė ir Leonavičiūtė, 2009), šeiminių santykių puoselėjimo gyvenant per atstumą (Mikulionienė, 2014), šeimos transformacijos ir šeiminių funkcijų kaitos, šeimos nariams gyvenant skirtingose šalyse (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007), aspektai. Disertacijoje renkamasi vartoti *transnacionalinės šeimos* sąvoką.

užsienį, o vaikas (-ai)⁴ lieka gyventi Lietuvoje. Vadovaujamosi prielaida, kad, gyvenant per atstumą, naujai plėtojami šeiminiai ryšiai ir vyksta vaiko globos pertvarka (Bryceson ir Vuorela, 2002). Disertacijoje vartojama „transnacionalinio vaiko“ sąvoka, pažyminti transnacionalinės šeimos vaikų patirčių išskirtinumą (Levitt, 2004; Gardner, 2012; Zetlyn ir Mand, 2012).

Transnacionalinei vaiko globai analizuoti taikoma „globos trikampio“ sąvoka (angl. *caregiving triangle*) (Suarez-Orozco, 2002; Akesson et al., 2012; Bonizzoni ir Boccagni, 2014), atkreipianti dėmesį į kilmės šalyje likusio gyventi vaiko globėjo vaidmenį. Tyrimai parodė, kad vaiko globėjas dalyvauja organizuojant globą ir daro įtaką šeiminiams ryšiams. Vaikai prisiriša prie globėjų arba jiems jaučia priešišumą. Globėjai, jausdami gailestį globojamam vaikui, gali perdėtai išreikšti savo globą, o tai gali skatinti vaiką piktnaudžiauti savo padėtimi ir daugiau reikalauti tiek iš išvykusių tėvų ar vieno iš tėvų, tiek iš globėjo (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Kaniušonytė ir kt., 2012).

Vaiko globos organizavimas, išvykus tėvams, Lietuvoje reglamentuojamas nuo 2007 m.⁵ Atsiradus laikinosios globos nustatymo tėvų prašymu tvarkai, tėvai savo nepilnamečių vaikų laikinąją globą gali įforminti per 30 dienų. Be to, įsigaliojus įstatymo „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimui, Lietuvoje likusių gyventi vaikų finansinis išlaikymas tapo tėvų rūpesčiu.

2014 m. Lietuvos migracijos politikos gairėse išryškinti teigiami (išsilavinimo įgijimo užsienio mokymo įstaigose galimybės, nauja darbinė patirtis, piniginės perlaidos iš užsienio Lietuvoje likusiems gyventi šeimos ar giminės nariams) ir neigiami (protų nutekėjimas, gyventojų skaičiaus mažėjimas ir struktūros pokyčiai, darbo jėgos trūkumas) Lietuvos gyventojų emigracijos aspektai, tačiau nėra vienos ir nuoseklios migraciją reguliuojančios politikos. Esminiai Lietuvos migracijos politikos klausimai orientuoti į grįžtamosios migracijos ir imigracijos skatinimą, bet transnacionalinių šeimų gyvenimo klausimai neaptariami. 2018–2030 m. Lietuvos demografijos, migracijos ir integracijos politikos strategijoje

⁴ „Vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnamečystė nepripažinta anksčiau“ (Jungtinių Tautų konvencija, 1 straipsnis).

⁵ 2002 m. priimtas įstatymas „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“, juo numatyta skubi ir planinė laikinosios globos nustatymo tvarka; 2004 m. priimtas „Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo pakeitimo įsakymas“, kuriame reglamentuotas nepilnamečių vaikų (0–16 metų) gydymas tik turint raštišką tėvų ar globėjų sutikimą. Minėtinas ir 2007 m. birželio mėn. įstatymo „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ papildymas, kuriame įtraukta laikinosios globos tėvų prašymu nustatymo tvarka.

(2018 m. rugsėjo 20 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, Nr. XIII-1484) išskirtos šeimės, migracijos ir vyresnio amžiaus asmenų kryptys. Migracijos krypties kontekste numatyta susitelkti į grįžtamąją migraciją, įgyvendinant priėmimo, integracijos, pritraukimo ir ryšio palaikymo politiką. Taigi Lietuvos migracijos politika orientuojama į Lietuvos emigrantų šeimų susigrąžinimo klausimus (kartu skatinant vaikų integraciją švietimo srityje ir lietuvių kalbos įgūdžių tobulinimą), tačiau transnacionalinių šeimų gyvenimo aspektai paliekami nuošalyje.

2017–2020 m. pasireiškęs dėmesys vaiko priežiūrai šeimoje, raginimai plėtoti kompleksines ir prevencines priemones teikiant pagalbą šeimai, rekomendacijos aiškiai apibrėžti vaiko paėmimo iš šeimos tvarką (Žalimienė ir kt., 2020a) kelia aukštus reikalavimus Lietuvoje liekančių gyventi nepilnamečių vaikų tėvams ir globėjams, skatina išryškinti pagalbos transnacionalinėms šeimoms ypatumus, draugiškos aplinkos vaikui sukūrimo sąlygas.

Transnacionalinis šeiminis gyvenimas išryškino nusistovėjusias, įsitvirtinusias globos organizavimo praktikas migracijos kontekste (Hondagneur-Sotelo ir Avila, 1997; Hochschild, 2000). Transnacionalinės globos pagrindas yra šeiminės praktikos, kurios padeda per atstumą gyvenančioms šeimoms puoselėti šeiminio bendrumo jausmą (Walsch, 2015; Heath ir kt., 2011). Be to, transnacionalinių šeiminių praktikų kontekste formuojasi saviti tėvystės (motinystės) konstruktai, siekiant išlaikyti šeiminius ryšius su kilmės šalyje likusiu gyventi vaiku bei atskleidžiant vaiko lūkesčius šiems konstruktais (Levitt, 2004; Parrenas, 2005; Dreby, 2010; Gardner, 2012; Shih, 2016).

Savitai organizuodamos transnacionalinę vaiko globą kilmės šalyje, per atstumą gyvenančios šeimos įvardijamos kaip „patologinius šeiminius santykius“ kuriančios „fragmentuotos šeimos“ (angl. *fragmented families*), nerūpestingai ir aplaidžiai organizuojančios vaikų globą (Lutz ir Palenga-Mollenbeck, 2011, 2012). Viešajame diskurse transnacionalinės šeimos aptariamoms šeimoms destrukcijos lauke, lyginant jas su socialinių įgūdžių stokojančiomis šeimomis, kurios pirmenybę teikia materialiniam gyvenimui užtikrinti, prarasdamos emocinius ryšius su Lietuvoje likusiais gyventi vaikais (Juozeliūnienė ir kt., 2020c).

Kilmės šalyje likę gyventi vaikai patiria stigmatizavimą, jie vadinami „paliktais vaikais“ (angl. *children left behind*), „nesančiais vaikais“ (angl. *absent child*) (Dreby, 2007; Gianelli ir Mangiavacchi, 2010; Castaneda ir Buck, 2011; Duque-Paramo, 2012; Tyrrell ir Kallis, 2017; Butt, 2018). Lietuvoje atlikta oficialių dokumentų analizė parodė, kad vaikai iš transnacionalinių šeimų įvardijami kaip patiriantys sunkumų ir siejami su

„našlaičių sindromu“, kuris pasireiškia mentaliniais ir elgesio sutrikimais (Juozeliūnienė ir Bielevičiūtė, 2020d).

Lietuvos mokslininkų tyrimų duomenimis, gyvendami atskirai nuo savo tėvų, vaikai skaudžiai išgyvena tėvų migraciją, patiria elgesio, socialinių ir emocinių pokyčių, turi didelį rizikos potencialą (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007). Vis dėlto daroma prielaida, kad vaiko globėjo elgesys ir supratingumas (Malinauskas, 2008) bei išsilavinimas (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007) gali teigiamai paveikti Lietuvoje likusių gyventi vaikų savijautą. Transnacionalinių šeimų vaikų emociniai išgyvenimai siejami su uždarumu, liūdesiu, kaltės, baimės, palikimo jausmais ir įtampa, kurią išgyvena Lietuvoje likęs gyventi vaikas (Leliūgienė ir kt., 2005; Malinauskas, 2006; Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Kaniušonytė ir kt., 2012). Elgesio pokyčiai siejami su prastesniais mokymosi rezultatais, susikaupimo, dėmesio išlaikymo stoka, agresyvumu, šiurkštumu ir vengimu bendrauti su aplinkiniais (Kaniušonytė ir kt., 2012). Šeimose, kuriose į užsienį gyventi išvykusi motina, vaikų elgesys pasikeičia dažniau, negu išvykus tėvui. Išvykus abiem tėvams, vaikų globėjais dažniausiai tampa seneliai. Jie susiduria su iššūkiu užpildyti vaiko, likusio gyventi Lietuvoje, sieloje atsiradusią tuštumą (Malinauskas, 2008). Tai ypač aktualu kalbant apie mažamečių vaikų globą. Tiriant paauglius ir jų globą tėvų išvykimo laikotarpiu, nustatyta, kad, nepaisant negrįžtamai pasikeitusio šeiminio gyvenimo ir neigiamų emocinių išgyvenimų, paaugliai taip pat džiaugiasi laisve ir parodytu tėvų pasitikėjimu (Malinauskas, 2011).

Lietuvos tyrėjų darbuose transnacionalinės globos cirkuliacija nėra nagrinėta⁶, tačiau, remiantis šeiminiėmis praktikomis, vykdyti transnacionalinių šeimų tyrimai. 2017–2019 m. įgyvendinto LMTLT finansuojamo projekto „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminių praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“ (Nr. S-MIP-17-117, vadovė – prof. dr. Irena Juozeliūnienė) pagrindu parengta straipsnių rinktinė, atskleidžianti (1) transnacionalinių šeimų šeimos darybos ypatumus, analizuojanti šeimines praktikas, tradicijas ir šventes konfigūracijų prieigos kontekste (Česnuitytė, 2020); (2) atskleidžianti transnacionalinių šeimų konceptualizavimo ypatumus viešajame ir politiniame diskursuose, juos lyginant su šeiminio gyvenimo „normų“ neatitinkančiomis šeiminiėmis grupėmis bei socialinių įgūdžių stokojančiomis šeimomis (Juozeliūnienė ir kt., 2020c; Juozeliūnienė ir Bielevičiūtė, 2020d); (3) transnacionalinių šeimų

⁶ Aušrinės Vyšniauskaitės magistro darbe „Gyvenančios po vieną: motinos emigravusiųjų šeimose“ (2016) „globos cirkuliacijos“ teorinė prieiga taikyta siekiant atskleisti, kaip Lietuvoje liekančių gyventi motinų susietumas su kitais šeimos nariais kinta priklausomai nuo šeimos narių emigracijos.

šeimos demonstravimo ypatumus, organizuojant Lietuvoje likusių gyventi vaikų ir pagyvenusių tėvų globą (Juozeliūnienė ir kt., 2020b); (4) šeiminės atminties darybos ypatumus transnacionaliniame kontekste (Žilinskienė, 2020). Minėtas projektas suteikė galimybę Lietuvos mokslininkams pritaikyti šeimines praktikas ne tik kokybinės, bet ir kiekybinės metodologijos tyrimams. Tiriamos transnacionalinės globos praktikos, atskleidžiamas globėjo vaidmuo, tėvams ir jų vaikams gyvenant per atstumą.

Taigi vaiko globos organizavimo transnacionalinėse šeimose klausimas iki šiol nagrinėtas daugiausia per vaikui daromą poveikį, išvykus tėvams, išryškinant vaiko emocinės ir socialinės elgsenos pokyčius tėvų išvykimo laikotarpiu. Išryškinamas destruktinis tėvų išvykimo pobūdis ir neigiamos pasekmės vaikui, tačiau mažai tyrinėtas vaiko globos organizavimas globos cirkuliacijos teoriniame lauke, aprėpiant tiek savitai atliekamas šeimines praktikas, tiek įtraukiant visas tris „globos trikampio“ grandis. Disertacijos autorė laikosi D. F. Bryceson ir U. Vuorelos (2002) suformuotos ir Lietuvos autorių (Česnuitė, 2020, Juozeliūnienė ir kt., 2020b) plėtojamos teorinės pozicijos, kad transnacionalinis gyvenimo būdas nebūtinai yra destruktivus vaikui, bet tai kitoks šeiminių gyvenimo organizavimo būdas, turintis šeiminių gyvenimo per atstumą organizavimo ypatumų. Nepaisant to, kad vaikui iš transnacionalinės šeimos gali būti sunku perimti pilnos šeimos modelį ir ateityje gali tapti sudėtinga sukurti saugią ir stabilią šeimą (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Žukauskienė, 2007), transnacionalinio gyvenimo patirtis gali išplėsti vaiko šeiminių gyvenimo organizavimo suvokimą ir parodyti, kad, nepaisant geografinio atstumo, šeima gali išsaugoti bendrumo jausmą. Ne tik tėvai, bet ir vaikai yra aktyvūs transnacionalinio proceso dalyviai, todėl disertacijoje aprėpiamas vaiko globos organizavimas ir šeiminių ryšių puoselėjimas iš tėvų perspektyvos bei transnacionalinio šeiminių gyvenimo patirčių ypatumai iš vaikų perspektyvos kaip dvi lygiavertės transnacionalinio proceso grandys.

Minėtina, kad iki šiol transnacionalinis šeiminių gyvenimas buvo analizuojamas subendrinant abiejų išvykusių tėvų gyvenimo patirtis arba išryškinant vieną jų (įprastai motinos). Šiame darbe siekiama atskleisti šeiminių gyvenimo ypatumus skirtingos struktūrinės organizacijos – išvykus tėvui, išvykus motinai ir išvykus abiem tėvams – transnacionalinėse šeimose.

Disertacijos tyrimo objektas

Atsižvelgiant į jaunų Lietuvos gyventojų, turinčių nepilnamečių vaikų, didelį mobilumą⁷ ir transnacionalinio šeiminio gyvenimo stigmatizavimą Lietuvos viešajame ir akademiname diskursuose, disertacijos tyrime siekiama atsakyti į **klausimą**, kaip vykdoma transnacionalinė nepilnamečių vaikų globa, siekiant išsaugoti šeiminius ryšius. Disertacijos autorė kelia tikslą atskleisti išvykusių tėvų, motinų ar abiejų tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi jų vaikų požiūrius. Vadovaujamosi transnacionalinės šeimos diskurse formuluojama prielaida, kad transnacionalinis gyvenimo būdas yra iššūkis šeimai, tačiau jo poveikis šeiminio gyvenimo kokybei nebūtinai yra destruktivus – jis gali būti ir reorganizacinis, išryškinantis naujas šeiminio gyvenimo reikšmes ir būdus, kuriuos naudoja šeimos, siekdamos išsaugoti ir puoselėti šeiminio bendrumo jausmą, gyvendamos per atstumą.

Transnacionalinės vaiko globos organizavimo ypatumai atskleidžiami L. Baldassar ir L. Merlos (2014) globos cirkuliacijos teorijoje. Šios teorijos pagrindas disertacijoje yra D. Morgano (1996, 2011) ir J. Finch (2007) pasiūlyta šeiminių praktikų teorinė prieiga, suteikianti galimybę atskleisti transnacionalinės vaiko globos ypatumus per šeimines praktikas. Be to, transnacionalinės vaiko globos organizavimas neapsiriboja tik tėvų ir vaikų santykiais, gyvenant per atstumą. Į vaiko globos organizavimą įtraukiami ir vaikų globėjai, kaip trečias lygiavertis „globos trikampio“ (Suarez-Orozco, 2002; Akesson ir kt., 2012; Bonizzoni ir Boccagni, 2014) dėmuo. Transnacionalinė vaiko globa gali būti tiek tiesioginė, tiek netiesioginė, todėl remiamasi platesne globos cirkuliacijos teorijos idėja, įtraukiant ne tik išvykusius tėvus, Lietuvoje likusius gyventi vaikus, bet ir vaikų globėjus.

Siekiant atskleisti ne tik transnacionalinės vaiko globos organizavimą, bet ir transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus, disertacijos tyrimas papildytas šeiminių ryšių patirčių, gyvenant per atstumą, analize. Šiam tikslui pasitelkiama diadinė šeimų tyrimo prieiga, suteikianti galimybę atskleisti transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus struktūros, emocinių ryšių ir kasdienės praktikos požiūriais (Trost, 1996; Trost ir Levin, 2000). Pasitelkiant „Mano šeimos“ žemėlapiu metodą⁸ (Levin, 1993) ir derinant jį su siužetų

⁷ Disertacijoje sąvoka „mobilumas“ vartojama sinonimiškai sąvokai „migracija“.

⁸ „Mano šeimos“ žemėlapiu metodu gaunami įsivaizduojami šeiminiai santykiai su sąraše išvardytais ir žemėlapyje nupieštais asmenimis. Šie santykiai toliau gali būti analizuojami (1) struktūros požiūriu kaip diados visuma, (2) kasdienės praktikos požiūriu kaip aktyviųjų diadų visuma bei (3) emocinių ryšių požiūriu kaip emocinius santykius atskleidžiančios diados (Trost, 1996; Trost ir Levin, 2000).

metodu⁹ (Brannen, 2000), analizuojamos vaiko patirtys transnacionalinėje šeimoje, atskleidžiama, koks vaiko požiūris į motinos, tėvo ar abiejų tėvų išvykimą, kaip organizuojamas jų šeimos gyvenimas, kokie narystės šeimoje kriterijai išryškėja ir kaip vaikas yra įtraukiamas į šeiminio gyvenimo organizavimą bei sprendimų priėmimą. Transnacionalinis vaikas yra centrinė ašis, aplink kurią organizuojamas šeiminis gyvenimas, gyvenant per atstumą, todėl svarbu įtraukti vaiką kaip aktyvų tyrimo dalyvį, siekiant atskleisti transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumus vaiko akimis. Vaikų „balso“¹⁰ įtraukimas į disertacijos tyrimą suteikia galimybę gauti tiesioginę informaciją, ar viešajame diskurse vaikų ženklintas „paliktai“ ir „našlaičiai“ turi realų pagrindą, išsiaiškinti, kaip patys vaikai suvokia transnacionalinį savo šeimos gyvenimą ir kaip jie jaučiasi gyvendami per atstumą su savo tėvais ar vienu iš tėvų, atskleidžia vaiko požiūrį į tėvų organizuojamą globos procesą. Transnacionalinių šeiminių tvarkų susiformavimo, kaip ir vaiko globos organizavimo, analizė disertacijos tyrime atliekama pasitelkiant D. Morgano (1996, 2011) ir J. Finch (2007) šeiminių praktikų prieigą.

Disertacijos tikslas ir uždaviniai pristatomi aptarus teorines prielaidas, pasirinktus tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metodus bei apžvelgus mokslinį disertacijos tyrimo naujumą.

Disertacijos teorinės prielaidos

Transnacionalinės šeimos vaiko globos organizavimo analizei pasitelkiama „**globos cirkuliacijos**“ **prieiga** (Baldassar ir Merla, 2014). „Globos cirkuliacija – tai abipusiai, daugiakrypčiai, asimetriniai globos mainai, kurie keičiasi per transnacionalinės šeimos gyvenimo ciklą, priklausomai nuo siunčiančios ir priimančios šalių ekonominių, politinių ir kultūrinių kontekstų“ (Baldassar ir Merla, 2014: 25). „Globos cirkuliacija“ yra daugiadimensinė, šiuolaikinė transnacionalinės globos aiškinimo teorinė prieiga. Nepaisant laiko ir erdvės distancijos, transnacionalinės šeimos pajėgios išsaugoti „buvimą drauge“ (angl. *co-presence*) (Baldassar ir Merla,

⁹ Siužetus kaip tyrimo priemonę rengia tyrėjas ir juos tikslingai naudoja tam tikriems tyrimo dalyvių požiūriams atskleisti. Siužetai skatina tyrimo dalyvius kalbėti, aktyvina jų prisiminimus ir atvejų naracijas (Brannen, 2000; Juozeliūnienė, 2014).

¹⁰ „Balso“ diskursas perteikia informaciją, kad tiriamas asmuo turi savitą požiūrį, o tyrėjas privalo jį atskleisti „klausydamasis ir išgirdamas“ (Juozeliūnienė, 2014: 10). Tyrimo dalyvio „balso“ raiška siejama su konkrečiu kultūriniu ir istoriniu kontekstais, o tyrimo dalyvis atstovauja tam tikrai socialinei grupei ar kontekstui (Freeman ir Mathison, 2009).

2014). Skiriamos šešios globos cirkuliacijos dimensijos¹¹ (Bonizzoni ir Boccagni, 2014), kurių tikslas parodyti, kaip vyksta globos cirkuliacija ir koks jos poveikis organizuojant šeiminių gyvenimą per atstumą.

„**Globos trikampis**“ išryškina vaiko transnacionalinės globos struktūrinę organizaciją ir jos dalyvius (Suarez-Orozco, 2002; Akesson ir kt., 2012; Bonizzoni ir Boccagni, 2014): (1) kilmės šalyje likusį vaiką (-us); (2) išvykusį vieną iš tėvų arba abu tėvus; (3) transnacionalinio vaiko (-ų) globėjus. „Globos trikampis“ įkūnija įsipareigojimus rūpintis vaiku (Graham ir kt., 2012). Taigi „globos trikampis“ yra analitinis konstruktas, padedantis atskleisti vaiko transnacionalinėje šeimoje globos organizavimo ypatumus.

Transnacionalinės šeimos išlaiko šeiminių bendrumą abipus sienų, vykdydamos **šeimines praktikas**. Šeimines praktikas disertacijoje nagrinėjamos šeimos darybos (Morgan, 1996, 2011), kaip pasikartojančių kasdienių veiklų¹², ir šeimos demonstravimo (Finch, 2007), kaip veiklų, siekiant parodyti šeimos nariams šeiminių vienybę, patvirtinti buvimą šeima¹³, požiūriais.

„Globos cirkuliacijos“ teorinė prieiga disertacijoje derinama su **diadine šeiminių ryšių prieiga** (Trost, 1988, 1993; Trost ir Levin, 1992, 2000; Juozeliūnienė, 2003). Diadų analizė atliekama struktūros, emocinių ryšių, kasdienių praktikų požiūriu (Trost, 1996; Trost ir Levin, 2000).

Disertacijos metodologija

2017–2021 m. rengiant disertaciją ir sudarant disertacijos teorinį modelį, atlikta išsami *akademinės literatūros apžvalga*, susipažįstant su pripažintų autorių tyrimais ir jų teorinėmis išvaidomis. Siekiant atskleisti vaikų globos organizavimo ypatumus, atlikta transnacionalinę vaikų globą vykdančių tėvų kiekybinės apklausos duomenų analizė. Išanalizuoti 2018 m. atlikto Lietuvos transnacionalinių šeimų kvotinio tyrimo, organizuoto įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos (LMTLT) finansuotą mokslininkų grupės projektą „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeimines praktikas, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“, rezultatai.

Transnacionalinių Lietuvos šeimų kvotinis tyrimas. Tyrimas atliktas 2018 m. rugpjūčio mėn., 2017–2019 m. įgyvendinant LMTLT finansuojamą

¹¹ Tai: 1) kas, 2) kaip, 3) iš ko (kam), 4) kada, 5) kur, 6) kodėl (Bonizzoni ir Boccagni, 2014: 87).

¹² Pavyzdžiui, kasdieniniai rutininiai darbai, telefoniniai pokalbiai, „gyvi“ susitikimai (Morgan, 1996, 2011).

¹³ „Tai yra mano šeima ir ji veiksminga“ (Finch, 2007: 67).

projektą „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminės praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“ (S-MIP-17-117, vadovė – prof. dr. Irena Juozeliūnienė). Disertacijos autorė, būdama doktorantė, 2017–2019 m. buvo šios tyrimo komandos narė ir dalyvavo klausimyno rengimo bei gautų duomenų analizės ir ataskaitų rengimo etapuose.

Kvotinėje transnacionalinių Lietuvos šeimų apklausoje dalyvavo 406 tiesioginės tarptautinės migracijos patirties turintys Lietuvos gyventojai, kurių išvykimo laikotarpis nuo 1990 m. buvo ne trumpesnis negu 6 mėn.¹⁴, o Lietuvoje tuo metu buvo likę gyventi jų nepilnamečiai vaikai (N = 306) ir (arba) tėvai (arba vienas iš tėvų), kuriems (-iam, -iai) išvykimo laikotarpiu buvo reikalinga priežiūra (N = 100).

Disertacijos tyrimo objektas yra transnacionalinės vaiko globos organizavimas ir šeiminių ryšių ypatumai, todėl, atliekant empirinę analizę, naudoti tik respondentai, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo nepilnamečių vaikų, likusių gyventi Lietuvoje, duomenys. Dalis respondentų savo išvykimo laikotarpiu turėjo ir nepilnamečių vaikų, ir tėvų, kuriems tuo metu buvo reikalinga priežiūra, todėl bendrojoje duomenų analizėje pristatomi visų respondentų, kurie savo išvykimo laikotarpiu turėjo nepilnamečių vaikų, duomenų analizės rezultatai (N = 331). Pateikus bendrąją duomenų analizę, toliau aptariami kiekvienos respondentų kvotinės grupės duomenų analizės rezultatai (N = 306). Skiriamos šios grupės: (1) išvykusios motinos, kurios išvykimo laikotarpiu turėjo vaikų iki 18 metų (N = 100); (2) išvykę tėvai (vyrai), kurie išvykimo laikotarpiu turėjo vaikų iki 18 metų (N = 104); (3) išvykę abu tėvai, kurie išvykimo laikotarpiu turėjo vaikų iki 18 metų (N = 102).

Siekiant išnagrinėti vaiko transnacionalinės globos organizavimą ir šeiminių ryšių išsaugojimą, disertacijoje analizuojamos (1) Lietuvoje likusių vaikų globėjų charakteristikos pagal globėjų atliekamas instrumentines, finansines (aprūpinimo) ir emocines pagalbos veiklas; (2) išvykusių tėvų ir globėjų globos praktikos, užtikrinančios šeiminių ryšių išsaugojimą gyvenant abipus sienų. Tuo tikslu, pirma, nagrinėjamos išvykusio tėvo, motinos ar abiejų tėvų komunikacinės veiklos ir jų dažnis (kokiais būdais bendrauja?), antra, išvykusio tėvo, motinos ar abiejų tėvų veiklos, orientuotos į šeiminių ryšių išsaugojimą (ką daro tėvai?), trečia, išvykusio tėvo, motinos ar abiejų

¹⁴ Remiamasi Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu dėl Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo, 2007 m. gegužės 8 d., Nr. A1-145, Vilnius. Dokumentas paskelbtas „Valstybės žiniuose“ 2007 m. birželio 2 d., Nr. 61-2360.

tėvų požiūris į globėjo veiklas, orientuotas į šeiminių ryšių išsaugojimą (ką daro globėjai?).

Atliekant duomenų analizę, pasitelkti aprašomosios ir išvadų statistikos metodai.

Siekiant išnagrinėti vaikų patirtis, atliktas vizualusis kokybinis vaikų transnacionalinėse šeimose tyrimas, pritaikant du vizualiuosius tyrimo metodus – „Mano šeimos“ žemėlapių metodą (Levin, 1993, 1999) ir siužetų metodą (Brannen, 2000).

Vizualusis kokybinis vaikų transnacionalinėse šeimose tyrimas. Vaikams tirti taikytas „Mano šeimos“ žemėlapių metodas (Levin 1993, 1999), kuris remiasi atvira šeimos samprata ir diadine šeimų teorine prieiga (Trost, 1988, 1993). Metodo tikslas – atskleisti tyrimo dalyvio šeimos sampratą ir išsiaiškinti, kaip dalyvis apibūdina savo santykius su asmenimis, kuriuos įtraukė į sudarytą savo šeimos žemėlapi. Irene Levin (1993) pasiūlytas „Mano šeimos“ žemėlapių metodas leidžia tirti struktūrinę šeimų, taip pat ir transnacionalinių, įvairovę. Irena Juozeliūnienė ir Laura Kanapienienė, remdamosi metodo autorės Irene Levin teiginiais, esminiais metodo ypatumais įvardijo vizualizacijos įtraukimą, verbalinės ir neverbalinės informacijos naudojimą, derinimą (trianguliaciją) ir tyrime dalyvaujančių asmenų įveiklinimą (Juozeliūnienė ir Kanapienienė, 2012: 56–63). Metodą sudaro trys pakopos: (1) įžanginė dalis, kurios metu sudaromas tyrimo dalyvio šeimos narių sąrašas; (2) vizualus tyrimo dalyvio šeimos žemėlapių sudarymas; (3) giluminis interviu, kurio metu atskleidžiamos reikšmės, kurias tyrimo dalyvis suteikė sudarytam šeimos žemėlapiui.

Minėtina, kad „Mano šeimos“ žemėlapių metodas vėliau buvo papildytas J. Brannen (2000) siužetų metodu. Taikant šį metodą, aptariamoms nuasmenintos situacijos, o tai leidžia netiesiogiai atskleisti tyrimo dalyvio lūkesčius ir požiūrius. J. Brannen (2000) modifikavo J. Finch ir J. Masson pasiūlytą siužetų metodą ir kartu su tyrimo grupe, siekiančia ištirti globos santykių viešojoje ir privačiojoje erdvėje ypatumus, parengė keturis siužetus. Atliekant disertacijoje pristatomą tyrimą, fokusuotų diskusijų grupėse suformuluotų probleminių klausimų ir gautų rezultatų pagrindu sukurti siužetai, atitinkantys tyrimo dalyką (Juozeliūnienė, 2014). Disertacijos autorė tikslingai sukūrė du siužetus, parengė juos kaip laminuotus A4 formato paveikslus ir naudojo interviu su transnacionalinių šeimų vaikais metu. Pirmas siužetas skirtas demokratiniam dialogui su vaiku, siekiant išsiaiškinti, ar vaikas yra įtraukiamas į šeimos sprendimą emigruoti ir kaip tai yra daroma (*įtraukimo elementas*). Antras siužetas skirtas išsiaiškinti, kaip žinia apie tėvų ketinimą išvykti paveikia Lietuvoje liekančius gyventi vaikus (*emocinių patirčių elementas*). Disertacijoje siužetai papildė žemėlapius, tikslingai

siekiant atskleisti vaikų įtraukimo į sprendimo priėmimą ir akistatos su tėvų išvykimo žinia patirtis.

Interviu metu gauti išrašai yra transkribuojami ir koduojami MAXQDA kompiuterine programa, taip sudarant apdorotų duomenų kodų medžius.

Tikslinė tyrimo dalyvių atranka vykdyta remiantis šiais kriterijais:

1. Remiantis R. S. Parrenas (2005) transnacionalinių šeimų skirstymu, atrinkti vaikai iš transnacionalinių šeimų, kuriose tiesioginės migracinės patirties turi tėvas, motina arba abu tėvai. Siekiama išsiaiškinti patirtis vaikų, kurių šeimose yra išvykęs tėvas, motina ar abu tėvai.

2. Tyrimo dalyvių atranka pagal amžių. I. Levin metodas taikytas atliekant tyrimą su vyresniais negu 5 m. vaikais (Levin, 1995a, 1995b, 1997a, 1997b). M. O'Reilly ir N. Dogra (2017) pabrėžė vaikų amžiaus įtakos svarbą tyrimui ir pasiūlė išskirti tris amžiaus grupes. Minėtini šie amžiaus grupių ypatumai: 1) labai maži vaikai (angl. *very young children*) (iki 4 metų) – pažeidžiamiausia amžiaus grupė, neretai apskritai stokojanti kalbinių įgūdžių ir labai retai įtraukiami į tyrimus, todėl tyrėjui reikia specifinių įgūdžių, atliekant tyrimą su šios amžiaus grupės tyrimo dalyviais; 2) jauni vaikai (angl. *young children*) (5–11 metų) – šios amžiaus grupės tyrimo dalyviai yra įprasta vaikų grupė tyrimuose pagal amžių; pastebima ryški tiriamųjų tendencija sakyti tai, ką nori girdėti suaugusieji, todėl tyrėjui reikia pasirengti atidžiai ir atsargiai formuluoti klausimus, norint gauti objektyvius tyrimo dalyvių atsakymus; 3) vyresni vaikai (angl. *older children*) (12–18 metų) – šios amžiaus grupės tyrimo dalyviai labiausiai geba suprasti klausimus ir tyrimo tikslą.

Remiantis M. O'Reilly ir N. Dogros (2017) rekomendacijomis, disertacijos tyrimo dalyviais pasirinkti jauni (5–11 metų) ir vyresni vaikai (12–18 metų). Atrinkta 15 tyrimo dalyvių (5–18 metų) iš šeimų, kuriose į užsienį išvykęs tėvas (7 tyrimo dalyviai), motina (5 tyrimo dalyviai) ir abu tėvai (3 tyrimo dalyviai).

Interviu buvo atliekami nuo 2018 m. kovo 24 d. iki 2021 m. vasario 20 d. Pandemijos situacija dėl COVID-19 viruso sustabdė sėkmingą interviu rinkimą. Karantininiu laikotarpiu ir karantinui pasibaigus, pavyko atlikti tik du interviu.

Atsižvelgiant į mokslinės etikos reikalavimus, gautas raštiškas tėvų ir žodinis vaikų sutikimas dalyvauti tyrime. Užtikrindama tyrime dalyvavusių vaikų anonimiškumą, disertacijos autorė jiems priskyrė tam tikrą kodą. Tyrimo metu gauta informacija naudojama tik šios disertacijos tikslais,

užtikrinamas tiek tyrimo dalyvių anonimiškumas¹⁵, tiek informacijos konfidencialumas.

Mokslinis disertacijos naujumas

Disertacijos mokslinis naujumas pirmiausia siejamas su **tiriamuoju dalyku**. Akademinės literatūros apžvalga parodė, kad, tiriant transnacionalines šeimas, susitelkiama į atskirus transnacionalinės motinystės ir tėvystės klausimus arba tėvų emigracijos poveikį kilmės šalyje likusiems vaikams (Dreby, 2007; Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Malinauskas, 2008; Lutz ir Palenga-Mollenbeck, 2011, 2012; Duque-Paramo, 2012; Sokolowska, 2018; Juozeliūnienė ir Bielevičiūtė, 2020), analizuojami išvykusių tėvų, globėjų ir vaikų „globos trikampio“ ryšiai (Suarez-Orozco, 2002; Akesson et al., 2012; Kaniušonytė ir kt., 2012; Bonizzoni ir Boccagni, 2014; Juozeliūnienė ir kt., 2020b), tačiau transnacionalinės globos praktikos, šeiminiai ryšiai ir vaikų patirtys, atskleidžiant tėvų ir vaikų požiūrius, viename tyrime nėra nagrinėti nei užsienio, nei Lietuvos mokslininkų.

Teorinis disertacijos naujumas atsiskleidžia globos cirkuliacijos (Baldassar ir Merla, 2014; Bonizzoni ir Boccagni, 2014) ir šeiminių praktikų (Morgan, 1996, 2011; Finch, 2007) teorines prieigas derinant su diadine konfigūracine šeimų tyrimo prieiga (Trost, 1988, 1993), siekiant ištirti išvykusių tėvų ir kilmės šalyje likusių gyventi vaikų globos organizavimą, šeiminius ryšius ir emocines vaikų patirtis.

Disertacijos tyrimo **metodologinis naujumas** pasireiškia vaikų, gyvenančių transnacionalinėse šeimose, kokybinio tyrimo lauke jungiant du vizualiuosius metodus: I. Levin (1993) „Mano šeimos“ žemėlapiu metodą ir J. Brannen (2000) siužetų metodą. „Mano šeimos“ žemėlapiu metodas leidžia atskleisti vaiko šeimos sampratą ir šeiminių ryšių pertvarką tėvams ir vaikams gyvenant abipus sienų. Du disertacijos autorės sukurti siužetai papildo „Mano šeimos“ žemėlapiu metodą ir leidžia netiesiogiai teirautis vaiko apie jo (ne)įtraukimą į tėvų emigracijos sprendimus ir emocines patirtis.

Disertacijos tyrimo tikslas ir uždaviniai

Transnacionalinės šeimos susiduria su vaiko globos organizavimo ir šeiminių ryšių puoselėjimo per atstumą iššūkiais. Kitaip organizuodamos šeiminių gyvenimą, transnacionalinės šeimos nebūtinai patiria destruktinį jo pobūdį,

¹⁵ Originali tyrimo dalyvių rašysena kompiuterizuojama.

bet atranda savitus būdus, kurie yra veiksmingi išsaugant šeiminius ryšius transnacionaliniame kontekste.

Disertacijos tyrimo **tikslas** – išnagrinėti šeiminius ryšius koreguojančias transnacionalinės vaikų globos praktikas, atskleidžiant išvykusių tėvų, motinų ar abiejų tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų požiūrius.

Disertacijos **uždaviniai**:

1. Aptarti transnacionalinio šeiminio gyvenimo tyrimo teorines, metodologines prielaidas ir atlikti teorinių perspektyvų ir tyrimo metodų derinimu grįstą vaikų, gyvenančių transnacionalinėse šeimose, tyrimą.

2. Išnagrinėti išvykusių tėvų transnacionalinės vaikų globos praktikas, užtikrinančias šeiminių ryšių išsaugojimą abipus sienų.

3. Atskleisti „globos trikampio“ vaidmenį transnacionalinės globos kontekste.

4. Išanalizuoti Lietuvoje likusių gyventi vaikų šeimos sampratas, emocines patirtis ir dalyvavimą priimant su migracija susijusius sprendimus.

Ginamieji teiginiai

1. Tėvams ar vienam iš tėvų išvykus gyventi į užsienį, nepilnamečių vaikų globa vykdoma įtraukiant globėją. „Globos trikampis“ užtikrina vaiko globos tęstinumą šeimų gyvenimo abipus sienų laikotarpiu.

2. Transnacionalinėse šeimose, išvykus tėvams ar vienam iš tėvų, formuojasi savitos išvykusių tėvų ir globėjų globos praktikos, užtikrinančios šeiminių ryšių išsaugojimą, šeimoms gyvenant abipus sienų.

3. Tėvams išvykus į užsienį, o vaikams liekant gyventi kilmės šalyje, keičiasi vaikų šeimos samprata (šeimos struktūrinė organizacija, narystės šeimoje kriterijai), vyksta šeiminių įsipareigojimų pertvarka ir vaiko aktyvaus vaidmens, šeimai priimant sprendimus, peržiūra.

4. Transnacionalinių šeimų vaikai turi tiek neigiamų, tiek teigiamų patirčių, kurios skirtingai reiškiasi tėvų ar vieno iš tėvų išvykimo kaip proceso ir išvykimo kaip gyvenimo tarpsnio kontekstuose.

Disertacijos struktūra

Pirmoje disertacijos dalyje aptariamos Lietuvos gyventojų mobilumo kontekste aktualios globos organizavimo ir šeiminių ryšių teorinės idėjos bei tyrimai. Teorinės idėjos atskleidžia disertacijos temai svarbias globos organizavimo ir šeiminių ryšių teorines prielaidas, pristatoma „globos trikampio“ sąvoka ir jos vieta disertacijos temos kontekste, atskleidžiami

šeiminių praktikų (šėimos darybos ir šėimos demonstravimo) teoriniai aspektai bei jų svarba transnacionalinių šėimų tyrimuose kaip „głobos cirkuliacijos“ prieigos pagrindas. Taip pat aptariama vizualiųjų metodų taikymo šėimos tyrimuose svarba ir teikiamos galimybės.

Antroje dalyje apžvelgiamos disertacijos tyrimo teorinės prielaidos, pateikiami kiekybinio ir kokybinio disertacijos tyrimų metodologiniai ypatumai. Disertacijoje remiamasi mišria empirinio tyrimo metodologija.

Trečioje dalyje pateikiama vaiko głobos organizavimo transnacionalinėje šėimoje analizė, atsižvelgiant į głobos organizavimą ir šėiminius ryšius. Parodoma, kad tėvų išvykimo laikotarpiu vaiko głoba ir šėiminiai ryšiai nenutrūksta, formuojasi saviti šėiminio gyvenimo organizavimo ir šėiminio ryšio bendrumo puoselėjimo transnacionaliniame kontekste būdai. Vaiko, gyvenančio transnacionalinėje šėimoje, głobos pertvarkai atskleisti pasitelkiama „głobos trikampio“ sąvoka, išryškinami trijų transnacionalinių šėimų tipų (išvykus tėvui, motinai ar abiem tėvams) ypatumai. Trečios dalies analizė grindžiama tiesioginės migracijos patirties turinčių Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis. Pirmas trečios dalies skyrius skirtas vaiko głobos organizavimui, esant „głobos trikampiui“, analizuoti, antras skyrius skirtas šėiminių ryšių ypatumams atskleisti, remiantis šėiminių praktikų teorinėmis idėjomis.

Ketvirtoje dalyje atskleidžiamas vaiko, gyvenančio transnacionalinėje šėimoje, šėimos konceptualizavimas diadinių konfigūracijų požiūriu ir šėiminių ryšių analizė. Remiamasi šėiminėmis praktikomis, vaiko įsitraukimu į šėiminio gyvenimo per atstumą organizavimą ir naujų šėiminių įsipareigojimų susiformavimą. Pateikiama vaiko transnacionalinio gyvenimo patirčių analizė, atsižvelgiant į proceso ir gyvenimo tarpsnio lygmenis.

Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados, literatūros sąrašas ir priedai.

Išvados

Didelis Lietuvos gyventojų mobilumas formuoja transnacionalinį šėiminį gyvenimo būdą. Disertacijoje siekta išnagrinėti šėiminius ryšius koreguojančias transnacionalinės vaikų głobos praktikas, atskleidžiant išvykusių tėvų, motinų ar abiejų tėvų ir Lietuvoje likusių gyventi vaikų požiūrius. Derinant „głobos cirkuliacijos“ ir šėiminių praktikų teorines prieigas su diadine konfigūracine šėimų tyrimo prieiga, suformuotas savitas vaiko transnacionalinėse šėimose tyrimas, atskleidžiantis išvykusių tėvų ir kilmės šalyje likusių gyventi vaikų głobos organizavimo, šėiminių ryšių ir emocinių vaikų patirčių ypatumus.

Analizuojant transnacionalinės vaiko globos cirkuliaciją ir šeiminių ryšių ypatumus, nustatyta, kad tėvų išvykimo laikotarpiu vyksta vaiko globos pertvarka ir formuojasi šeimines praktikos, įtvirtinančios transnacionalinės šeimos buvimą šeima. Formuojasi savita transnacionalinė šeiminė struktūrinė organizacija ir šeiminių patirčių bei išpareigojimų paveikslas. Nustatyta, kad transnacionalinių šeimų vaikai, išvykus tėvams, patiria emocines tėvų išvykimo pasekmes, kurioms laiko atžvilgiu būdinga dinamika.

1. Pagrindžiant pirmą ginamąjį disertacijos teiginį (**tėvams ar vienam iš tėvų išvykus gyventi į užsienį, nepilnamečių vaikų globa vykdoma įtraukiant globėją; „globos trikampis“ užtikrina vaiko globos tęstinumą šeimų gyvenimo abipus sienų laikotarpiu**), formuluojama išvada, kad, išvykus vienam iš tėvų arba abiem tėvams, transnacionalinėse šeimose vyksta vaiko globos pertvarka. Tėvų išvykimo laikotarpiu suformuojamas „globos trikampis“, kurio lygiaverte grandimi tampa ne tik išvykęs vienas iš tėvų ar abu tėvai bei vaikas, bet ir vaiko globėjas. Pagrindiniais vaiko globėjais vieno ar abiejų tėvų išvykimo laikotarpiu tampa kilmės šeimos ir prokreacinės šeimos nariai: tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė), tyrimo dalyvio tėvai, sutuoktinio (-ės) ar partnerio (-ės) motina ir tyrimo dalyvio sesuo ar seserys. Išryškinama moteriškosios giminės globėjų linija. Esant vienam vaiko globėjui, juo dažniausiai tampa tyrimo dalyvio sutuoktinis (-ė) ar partneris (-ė). Globėjų esant daugiau, svarbiausi asmenys yra tyrimo dalyvio tėvai. Vaiko tėvams išvykus dirbti į užsienį, svarbu nuolatinė vaiko gyvenamoji vieta. Analizuojant emocinę vaikui teikiamą globą, išskirta daugiausia globėjų, palyginti su gyvenamąją, instrumentinę ir finansinę globą teikiančių asmenų skaičiumi.

2. Pagrindžiant antrą ginamąjį disertacijos teiginį (**transnacionalinėse šeimose, išvykus tėvams ar vienam iš tėvų, formuojasi savitos išvykusių tėvų ir globėjų globos praktikos, užtikrinančios šeiminių ryšių išsaugojimą, šeimoms gyvenant abipus sienų**) formuluojama išvada, kad transnacionalinis gyvenimo būdas formuoja savitas išvykusių tėvų ir Lietuvoje likusių vaikų globėjų praktikas. Gyvenant transnacionaliai, šeimos ryšiams išsaugoti svarbūs trys pagrindiniai elementai: (1) komunikacinės veiklos, kurias naudoja išvykę tėvai, kad išsaugotų šeiminių bendrumą su savo vaikais, ir jų dažnis (komunikacinių veiklų analizė atskleidė virtualios komunikacijos dominavimą – išnaudojamos galimybės bendrauti vaizdą suteikiančiomis priemonėmis; tikėtina, kad būtent galimybė bendrauti matant vaizdą veikia kaip kompensacinis transnacionalinių šeimų „gyvo“ bendravimo trūkumo mechanizmas); (2) išvykusių tėvų veiklos, orientuotos išsaugoti šeiminius ryšius (išvykę tėvai vykdo transnacionalinę globą ir per globojimo praktikas demonstruoja savo vaikui ir platesnei auditorijai

(globėjui), kad, nepaisant geografinio atstumo, jie rūpinasi savo vaikais ir kad jie yra šeima; globėjas įtraukiamas į globos veiklas, užtikrinant vaiko globos tęstinumą); svarbiausios išvykusių tėvų veiklos: (a) vaiko emocinės būklės stebėjimas bendraujant su vaiko globėjais, (b) vaiko materialinę gerovę užtikrinančios šeiminių praktikos per vaikams siunčiamus pinigus ir siuntinius, dovanas ir (c) išvykusių tėvų kontrolės veiklos, virtualiai kontroliuojant kasdienį vaiko gyvenimą ir globėjo atliekamas vaiko globojimo praktikas; (3) Lietuvoje liekančių vaikų globėjų atranka ir bendradarbiavimas su globėjais per atstumą. Išvykusių tėvų požiūriu, įsivertina „globos trikampio“ veiklos. Skiriamos į išvykusius tėvus, motinas ar abu tėvus (ragindavo paskambinti vaikui (-ams)); pasakodavo, kaip sekasi vaikui (-ams); ragindavo trumpam sugrįžti ir aplankyti vaiką (-us); ragindavo reguliariai siųsti vaikui (-ams) pinigus; ragindavo siųsti vaikui (-ams) siuntinius, nupirkti dovanų) ir į Lietuvoje likusius gyventi vaikus (ragindavo paskambinti išvykusiems tėvams ar vienam iš tėvų; kalbėdavosi su vaiku (-ais) apie išvykusių tėvų ar vieno iš tėvų gyvenimą; ragindavo svečiuotis pas išvykusius tėvus ar vieną iš tėvų užsienyje) orientuotos globėjų veiklos. Didžiausias globėjų aktyvumas išryškėjo transnacionalinėse šeimose, auginančiose du vaikus.

3. Pagrindžiant trečią ginamąją disertacijos teiginį (**tėvams išvykus į užsienį, o vaikams liekant gyventi kilmės šalyje, keičiasi vaikų šeimos samprata (šeimos struktūrinė organizacija, narystės šeimoje kriterijai), vyksta šeiminių įsipareigojimų pertvarka ir vaiko aktyvaus vaidmens, šeimai priimant sprendimus, peržiūra**) formuluojama išvada, kad savo šeimos nariais transnacionalinių šeimų vaikai laiko ne tik branduolinei (motina, tėvas, broliai, seserys, patėviai, pamotės, netikra sesė ar brolis), bet ir išplėstinei šeimai (seneliai, dėdės, tetos, pusbroliai, pusseserės) priskiriamus asmenis, taip pat krikšto tėvus ir naminius gyvūnus (šunis, kates) bei žirgus. Vaikų sprendimą tam tikrus asmenis įtraukti į šeimą lėmė šie kriterijai: bendra gyvenamoji vieta, kraujo, giminytės ryšys, emocinis artumas ir bendravimo intensyvumas. Transnacionalinėse šeimose susiformuoja lūkesčių ir įsipareigojimų sistema, kuria remiantis konkretūs asmenys įtraukiami arba nėra įtraukiami į šeiminių struktūrą. Vienas iš esminių šeiminių narystės kriterijų transnacionalinėse šeimose vaikų požiūriu yra emocinis santykis. Išryškėjo tėvų įsipareigojimų delegavimo svarba, nes transnacionalinių šeimų vaikai į savo šeimą įtraukia ir tuos asmenis, kurie tapo jų globėjais tėvų išvykimo laikotarpiu. Taip pat išryškėjo sąryšio, emocinis, struktūrinis ir įveiklintas šeimos sampratos paveikslai. Be to, transnacionalinėse šeimose, išvykus abiem tėvams arba vienam iš tėvų, kinta šeiminių gyvenimas ir formuojasi nauji šeiminiai įsipareigojimai, kuriuos lemia kintančios šeiminių

praktikos. Transnacionaliniams šeiminiams įsipareigojimams susiformuoti svarbus vaiko globėjo įsitraukimas į šeiminių gyvenimą, tėvams ir vaikams gyvenant per atstumą. Išryškėjo transnacionalinių šeiminių ryšių ypatumai per komunikacijos sistemos, delegavimo, naujų šeiminių įsipareigojimų susiformavimo ir šeimos demonstravimo šeiminių praktikų ypatumus. Transnacionalinių šeiminių ryšių analizė atskleidė poreikį, išvykus tėvui, motinai ar abiem tėvams, demonstruoti šeiminius santykius per atliekamas praktikas ir taip įtvirtinti šeiminius ryšius, šeimai gyvenant per atstumą.

4. Pagrindžiant ketvirtą ginamąją disertacijos teiginį (**transnacionalinių šeimų vaikai turi tiek neigiamų, tiek teigiamų patirčių, kurios skirtingai reikiiasi tėvų ar vieno iš tėvų išvykimo kaip proceso ir išvykimo kaip gyvenimo tarpsnio kontekstuose**) formuluojama išvada, kad transnacionalinių šeimų vaikai emociniu lygmeniu skiria tėvų išvykimą kaip procesą ir kaip gyvenimo tarpsnį. Išryškėjo trys emocinio vertinimo poliai (pozityvus, neutralus ir negatyvus) ir pageidaujami transnacionalinio šeiminio gyvenimo scenarijai, į užsienį išvykus tėvui, motinai ar abiem tėvams.

Disertacijos tyrimas atskleidė savitus šeimų, kuriose į užsienį dirbti išvykęs tėvas, motina ar abu tėvai, paveikslus tėvų ir vaikų požiūriais:

5. ŠEIMA, KURIOJE Į UŽSIENĮ IŠVYKĘS TĖVAS.

5.1. **Tėvų požiūris.** Šeimai, kurioje į užsienį išvykęs tėvas, būdinga ilgalaikė emigracija. Pagrindiniais vaiko globėjais tampa vaiko motina arba prokreacinės šeimos nariai, atitinkantys išvykusio tėvo namų ūkio struktūrą. Vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos požiūriais yra panašios. Išvykus tėvui, svarbūs tiek virtualūs šeiminių ryšių palaikymo kanalai, tiek šeiminių ryšių palaikymas akistatinio bendravimo būdu. Svarbiausias šeimos demonstravimo veiksnys – materialinės vaiko gerovės užtikrinimas. Kiti svarbūs šeiminių ryšių per atstumą palaikymo, išvykus tėvui, aspektai yra emocinio artumo palaikymas ir kontrolinis tėvo vaidmuo. Vykdydami virtualią vaiko globėjo kontrolę, išvykę tėvai demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip tėvų statusą ir įsitraukimą į šeiminių gyvenimą bei šeiminių ryšių puoselėjimą gyvenant per atstumą. Išvykus tėvui, vaiko globėjas yra tarpininkas tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko: globėjas atlieka nuolatinę informacijos apie išvykusius tėvus ir apie vaikus aktualizavimą bei skatina tėvus labiau įsitraukti į virtualią komunikaciją su savo vaikais. Vaiko globėjo aktyvumas yra didesnis šeimose, kuriose, išvykus tėvui, kilmės šalyje lieka du nepilnamečiai vaikai.

5.2. **Vaikų požiūris.** Vaikai iš transnacionalinių šeimų, išvykus tėvui, atskleidė emocinio artumo, kraujo ryšio, giminystės ryšių ir gyvenamosios vietos šeimos narystės kriterijus. Tyrimo dalyviai pabrėžė globėjų vaidmenį

jų gyvenime tėvo išvykimo laikotarpiu ir atskleidė globėjų skirstymą į fizinius ir virtualius. Globėjai yra atšamos transnacionalinių šeimų vaikams, gyvenantiems per atstumą su išvykusi tėvu. Transnacionalinių šeiminių ryšių požiūriu akistatinis bendravimas yra svarbus fizinio artumo tarp išvykusio tėvo ir Lietuvoje gyvenančio vaiko palaikymo būdas, tačiau, vaikų vertinimu, virtualusis bendravimas yra labiau išreikštas ir intensyvesnis šeiminio bendrumo per atstumą palaikymo kanalas. Išvykus tėvui, transnacionalinėse šeimose vyksta darbų perėmimas, perskirstymas ir pasidalijimas. Be to, į transnacionalines šeimines praktikas įtraukiami reikšmingi vaikui asmenys, kurie padeda vaikui išgyventi kasdienio gyvenimo keliamus iššūkius. Gyvenant transnacionaliai, formuojasi virtuali materialinės gerovės kūrimo vaikui šeiminei praktika. Minėtina, kad transnacionalinis gyvenimo būdas, išvykus tėvui, atskleidė vaiko gyvenamosios vietos, kuri siejama su vaiko motina, stabilumą. Transnacionalinių šeimų šeiminese praktikose atsiranda naujų tiesioginių ir netiesioginių šeiminių įsipareigojimų. Išvykus tėvui, išryškėjo šeimos poreikis demonstruoti naujai besiformuojančias šeimines praktikas, kad jos reikšmingų asmenų būtų pripažintos šeiminiomis. Transnacionalinių šeimų vaikai įsitraukia į transnacionalinį šeiminių gyvenimą, tačiau jie nėra įtraukiami į transnacionalinių šeiminių ryšių reikšmingų sprendimų priėmimo etapą. Tėvo išvykimo kaip proceso vertinimas vaikų akimis pasireiškė per pozityvų, neutralų ir negatyvų išvykimo kaip proceso vertinimą, tačiau taip pat išryškėjo pagrindinės sąlygos, kurios gali sušvelninti neigiamą tėvo išvykimo patirtį vaikui (saugi aplinka; finansinės gerovės vertės suvokimas; nuolatinio ryšio palaikymas). Tėvo išvykimas kaip gyvenimo tarpinis atskleidė tris gyvenimo pokyčių kryptis vaikų akimis. Vaikai norėtų: sustabdyti transnacionalinį gyvenimo būdą; daugiau pramogų; situacijos nekeistų.

6. ŠEIMA, KURIOJE Į UŽSIENĮ IŠVYKUSI MOTINA.

6.1. **Motinos požiūris.** Šeimai, kurioje į užsienį išvykusi motina, būdinga ilgalaikė emigracija (ji trumpesnė negu išvykus tėvui). Pagrindiniais vaiko globėjais tampa tyrimo dalyvės motina ir vaiko tėvas. Vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos požiūriais yra panašios. Dominuojantys vaiko globėjai yra kilmės šeimos nariai, kurie patenka į išvykusios motinos namų ūkio struktūrą. Šeimoje, kurioje į užsienį išvykusi motina, svarbiausias virtualus šeiminių ryšių su vaikais palaikymo būdas ir galimybė bendrauti, naudojant vaizdo kamerą. Dominuoja įvairialypis virtualus bendravimo kanalas. Minėtina ir tai, kad, išvykus motinai, svarbiausias šeimos demonstravimo veiksnys yra informacijos apie emocinę vaiko būklę gavimas ir emocinio artumo palaikymas. Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinoms, taip pat svarbus

ir kontrolinis motinų vaidmuo. Skambindamos ir klausdamos apie vaiko globėjo įgyvendinamas veiklas, motinos išreiškia rūpestį ir demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip motinų statusą bei įsitraukimą į šeiminių ryšių puoselėjimą per atstumą. Šeiminiai ryšiai, gyvenant per atstumą, išvykus motinai, kuriami ir per materialinį pagrindą, tačiau emocinis pagrindas yra reikšmingesnis. Svarbus vaiko globėjo vaidmuo, pasireiškiantis per nuolatinę informacijos apie motinas ir vaikus aktualizavimą ir motinų skatinimą palaikyti virtualų ryšį su vaikais. Vaiko globėjo aktyvumas nepriklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje.

6.2. Vaikų požiūris. Išvykus motinai, vaikų šeimos nariai yra ne tik žmonės, bet ir gyvūnai. Šeimos nariais vaikai laiko asmenis, su kuriais juos sieja giminystės ryšiai, bendra gyvenamoji vieta ir tai, kiek asmuo yra jiems reikšmingas. Išvykus motinai, svarbus tampa bendrumo jausmas per šeiminių ryšių puoselėjimą, šeimos narių įveiklinimas ir tų veiklų suasmeninimas. Pagrindinis vaiko globėjas yra ne vienas žmogus, o diada (tėvas ir vaiko močiutė bei tėvas ir pamotė). Išvykus motinai, šeimoje vyksta virtualaus bendravimo šeiminių ryšių palaikymas, kuris yra reguliarus, esant trumpalaikiai motinos emigracijai, ir retas, motinai emigravus ilgam. Išvykus motinai, formuojasi naujos šeiminės praktikos. Svarbiausiuose transnacionalinės šeimos narių gyvenimo įvykiuose dalyvaujama virtualiai, o ne akistatiniu būdu. Gyvendama per atstumą, išvykusi motina atlieka savo kaip motinos kontrolinį vaidmenį, kuris reiškiasi per grįžimus aplankyti savo vaikų ir įsitikinti, ar tikrovė atitinka virtualios informacijos perdavimą. Transnacionalinėse šeimose motinos išvykimo laikotarpiu vyksta darbų perėmimo, pasidalijimo procesai. Išryškėjo kasdinių darbų ir atsakomybių delegavimas per moteriškąją liniją. Esant ilgalaikiai motinos emigracijai, išryškėjo šeiminei pertvarka, kai, motinai nusprendus nebegrįžti į Lietuvą, jos vietą užima nauja vaikų „mama“. Transnacionalinėse šeimose, išvykus motinai, formuojasi nauji šeiminiai įsipareigojimai, atskleidžiamas globėjo įsitraukimas bei jo vaidmuo formuojant šeiminių bendrumą vaiko atžvilgiu. Išryškėjo transnacionalinių šeimų poreikis demonstruoti naujai besiformuojančias šeimines praktikas, kad jos reikšmingų asmenų būtų pripažintos kaip šeiminės. Transnacionalinėse šeimose, prieš motinai išvykstant, vyksta dvejopas pasiruošimo procesas: vaikai nedalyvauja priimant šeiminius sprendimus arba vaikai yra įtraukiami į šeimos priimamų sprendimų procesą. Motinos išvykimo kaip proceso vertinimas vaikų akimis pasireiškė per pozityvų, neutralų ir negatyvų išvykimo kaip proceso vertinimą, tačiau taip pat išryškėjo pagrindinės sąlygos, kurios gali sušvelninti neigiamą motinos išvykimo patirtį vaikui (savarankiškumas; sprendimo pateisinimas; mamos savirealizacijos vertės suvokimas; nuolatinis bendravimas). Motinos

išvykimas kaip gyvenimo tarpsnis atskleidė dvi gyvenimo pokyčių kryptis vaiko akimis: norą daugiau pramogauti kartu ir sustabdyti transnacionalinį gyvenimo būdą.

7. ŠEIMA, KURIOJE Į UŽSIENĮ IŠVYKĘ ABU TĖVAI.

7.1. **Abiejų tėvų požiūris.** Šeimai, kurioje į užsienį išvykę abu tėvai, būdinga ilgalaikė emigracija, nors trečdalis tyrimo dalyvių nurodė, kad jų išvykimo trukmė buvo vienu metų arba trumpesnis laikotarpis. Pagrindiniais vaiko globėjais, į užsienį išvykus abiem tėvams, tampa vaiko seneliai (itin dažnai – tyrimo dalyvio tėvai). Vaiko globėjų charakteristikos gyvenamosios vietos, instrumentinės, finansinės ir emocinės globos požiūriais yra panašios. Dominuojantys vaiko globėjai yra kilmės šeimos nariai, nepatenkantys į tyrimo dalyvių šeimos namų ūkio struktūrą. Išryškėjo vaiko globos pertvarka per vaiko gyvenamosios vietos kaitą. Išvykus abiem tėvams, dominuoja įvairialypis virtualus bendravimo su vaikais kanalas. Išvykusiems abiem tėvams svarbiausias yra emocinio artumo su vaikais palaikymo veiksnys. Išryškindami savo kontrolinį vaidmenį, išvykę abu tėvai parodė, kad jiems rūpi, kaip vyksta jų vaikų kasdienis gyvenimas jiems fiziškai nesant kartu. Vykdydami virtualią vaiko globėjo kontrolę, išvykę abu tėvai demonstruoja vaiko globėjams ir vaikams savo kaip tėvų statusą ir šeiminių ryšių puoselėjimą per atstumą. Šeiminiai ryšiai gyvenant per atstumą, kuriami ir per materialinį pagrindą, tačiau emocinis pagrindas išvykusiems abiem tėvams, kaip ir motinoms, yra reikšmingesnis. Skirtingai negu išvykus tėvui ar motinai, išvykus abiem tėvams, vaiko globėjas kaip tarpininkas ne tik aktualizuoja informaciją tėvams ir vaikams vieniems apie kitus, bet ir skatina ne virtualią, o „gyvą“ tėvų ir vaikų komunikaciją, ragina tėvus aplankyti vaikus. Minėtina, kad, išvykus abiem tėvams, vaiko globėjų aktyvumas nepriklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje.

7.2. **Vaikų požiūris.** Išvykus abiem tėvams, vaikų šeimos nariai yra ne tik žmonės, bet ir gyvūnai, kurie tampa ir emocinės paramos teikėjais vaikui. Išryškėjo giminystės ir bendravimo intensyvumo šeiminių narystės kriterijai. Išvykus abiem tėvams, formuojasi vaikui svarbus bendrumo jausmas per šeiminių ryšių puoselėjimą, atskleistas emocinės vertės sukūrimas Lietuvoje likusiam gyventi vaikui bei šeimos narių įveiklinimas per atsakomybių pasiskirstymą. Išvykusių abiejų tėvų šeimoje pagrindinis globėjas yra vienas žmogus (tėčio draugė) arba diada (močiutė ir senelis; teta ir pusbrolis). Išryškėjo globėjų kaita. Virtualus bendravimas tarp išvykusių abiejų tėvų ir Lietuvoje likusio gyventi vaiko yra pagrindinis šeiminių ryšių palaikymo būdas. Bendraujama dažnai, sistemingai ir reguliariai. Kasdinių įvairialypių pokalbių metu vyksta transnacionalinio šeiminių gyvenimo persitvarkymas. Išryškėjo aktyvus motinos vaidmuo (kontroliuoja ir valdo) ir pasyvus tėvo

vaidmuo (stebi). Išvykus abiem tėvams, keičiasi ir vaiko gyvenamoji vieta, ja tampa globėjo namai. Vykstanti šeiminių ryšių pertvarka glaudžiai susijusi su globėjų ištraukimu į transnacionalinį tėvų ir vaikų gyvenimą bei šeiminio bendrumo palaikymą. Formuojasi nauji šeiminiai įsipareigojimai: naujos vyriškos, moteriškos ir vaiko pareigos. Minėtina ir tai, kad, išvykus abiem tėvams, kyla poreikis demonstruoti reikšmingiems asmenims, kad, nepaisant gyvenimo per atstumą, šeimos santykiai yra šeiminiai. Kuriamos naujos šeiminės praktikos, kad tai būtų galima parodyti. Transnacionalinėse šeimose, prieš išvykstant abiem tėvams, vyksta dvejopas pasiruošimo procesas: vaikai nedalyvauja priimant šeiminius sprendimus arba vaikai įtraukiami į šeimos priimamų sprendimų procesą. Abiejų tėvų išvykimo kaip proceso vertinimas vaikų akimis pasireiškė per pozityvų, neutralų ir negatyvų išvykimo kaip proceso vertinimą, tačiau, skirtingai negu išvykusio tėvo ir išvykusios motinos atvejais, neišryškėjo sąlygos, kurios galėtų sušvelninti neigiamą abiejų tėvų išvykimo patirtį vaikui. Abiejų tėvų išvykimas kaip gyvenimo tarpsnis atskleidė dvi gyvenimo pokyčių kryptis: vaikai situacijos nekeistų; būdingas pasitikslinimas (perklausimas), kai globėjas tampa tarpininku, patvirtinančiu vaiko perduotą informaciją.

Transnacionalinis gyvenimas skatina šeimas ieškoti būdų, kaip išlaikyti šeiminių bendrumą, gyvenant per atstumą. Išryškėjo kitoks šeiminio gyvenimo kūrimo ir šeiminių ryšių plėtojimo būdas, turintis ne destruktyvų, o konstruktyvų foną: vyksta vaiko globos pertvarka, formuojasi transnacionalinės šeiminės praktikos, nauji įsipareigojimai, ryškėja savita transnacionalinių šeimų vaikų šeimos samprata ir emocinių patirčių paveikslas. Unikali transnacionalinio šeiminio gyvenimo patirtys šeimose formuojasi išvykus tėvui, motinai ar abiem tėvams.

SUMMARY

INTRODUCTION

Changes in the field of family life are driven by speedy migration flows. According to the data of the European Migration Network (EMN) of the International Organization for Migration (IOM), since 1990, the population in Lithuania decreased by 899.6 thousand or 24.4% (EMN, 2021). Emigration is one of the key reasons for the decline in the population, as due to emigration from Lithuania, 679 thousand residents left the country since 1990 (EMN, 2021). The majority of Lithuania's emigrant population is young working age people. In 2020, the Lithuanian population aged 15-44 accounted for 71.1% among all emigrants¹⁶ (EMN, 2021). According to the data of 2020, more than half of emigrants were men (61.9%). Furthermore, a large proportion of young people of working age had children under the age of 18 needing care during their emigration time. In 2019, 1,467 cases of temporary care¹⁷ in Lithuania, when both parents leave for jobs abroad, while a child / children remain in the country of origin with other family members, relatives, friends or acquaintances were recorded. Consequently, the issue of maintaining family ties, organizing childcare and building family togetherness at a distance becomes crucial.

Global population migration promotes the emergence of transnational families¹⁸. In this dissertation, a transnational family is called the life of

¹⁶ The median age of men in 2020 was 33 years, women - 27 years compared to 2019, when the median age of women increased by 1 year and of men - by 4 years (Official Statistics Portal).

¹⁷ From 2020, the cases of applications for temporary care of a child due to changes in legal regulations and established provisions prohibiting the transfer of personal rights and obligations of parents to other persons have no longer been recorded (EMN, 2021).

¹⁸ Researchers of migration processes and family relationships present a variety of descriptions of the transnational family, focusing on different characteristics of life across borders: structural (Wiltshire, 1992; Herrera Lima et al., 2007), mobility (Zontini, 2007), family ties, and family togetherness (Parrenas, 2001; Bryceson, Vuorela, 2002; Brahic, 2015; Walsch, 2015, Crespi et al, 2018). The concepts of remote families (proposed by I. Juozeliūnienė & M. P. Šaulauskas in 2006) and transnational families are used in Lithuanian academic discourse, while the aspects of spatial division of a family while remaining a family (Juozeliūnienė & Leonavičiūtė, 2009), fostering family relationships by living at a distance (Mikulionienė, 2014), and family reconstruction and changes in family functions while family members live in

parents-minor children across borders, when one or both parents go to work abroad and a child / children¹⁹ remain to live in Lithuania. It is assumed that living at a distance leads to the new development of family ties and the reconstruction of childcare (D. F. Bryceson & U. Vuorela, 2002). The dissertation applies the concept of a *transnational child* denoting the uniqueness of children experiences in a transnational family (Gardner, 2012; Levitt, 2004; Zetlyn & Mand, 2012).

The concept of a *caregiving triangle* is used to analyze a transnational childcare (Bonizzoni & Boccagni, 2014; Akesson et al., 2012; Suarez-Orozco, 2002) focusing on the role of a caregiver and a child left in the country of origin. Research has shown that a child's caregiver is involved in the organization of care and influences family relationships. Children either become attached to caregivers or feel hostile towards them. Whereas, the caregivers, out of pity to a fostered child, may over-express their care, which may prompt the child to abuse their situation and demand more from both the departed parents or one of them and the caregiver as well (Maslauskaitė & Stankūnienė, 2007; Kaniušonytė et al., 2012).

In Lithuania, the organization of childcare after the departure of parents has been regulated since 2007²⁰. In the event of a procedure for establishing temporary care at the request of parents, the parents may formalize the temporary care of their minor children within 30 days. In addition, with the entry into force of this amendment to the Order *On the Approval of Provisions for Temporary Care of a Child*, the financial maintenance of children left to live in Lithuania has become parents' concern.

The Lithuanian Migration Policy Guidelines for 2014 highlight positive (opportunities for education in foreign educational establishments, new work experience, remittances from abroad to a family or relatives living in Lithuania) and negative (brain drain, population decline and structural changes, labour shortage) aspects of emigration of Lithuanian population,

different countries (Maslauskaitė & Stankūnienė, 2007) are noted. The dissertation uses the concept of a transnational family.

¹⁹ A child is recognized as every human being below the age of 18 years, unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier. (United Nations Convention, Article 1)

²⁰ The Order *On the Approval of Provisions for Temporary Care of a Child* adopted in 2002: urgent and planned procedure for establishing temporary care; the Order amending the Law on Rights of Patients and Compensation of the Damage to their Health of 2004: treatment of minor children (0-16 years) only with the written consent of parents / caregivers; the supplement to the Order *On Approval of Provisions for Temporary Care of a Child* of June 2007: the procedure for establishing temporary care at the request of parents included.

however, there is no coherent and consistent policy regulating migration. The key issues of Lithuanian migration policy are focused on the promotion of return migration and immigration, however the issues of life of transnational families are not discussed. The Lithuanian Strategy for Demographic, Migration and Integration Policy for 2018-2030 (the Resolution of the Seimas of the Republic of Lithuania of 20 September 2018, No. XIII-1484) sets out the directions of family, migration and the elderly, when in the context of the migration direction it is planned to focus on return migration, the implementation of reception, integration, attraction and communication policies. Thus, Lithuania's migration policy focuses on the issues of retrieval of Lithuanian emigrant families (including promoting the integration of children in the field of education and improving Lithuanian language skills), however, the aspects of life of transnational families are left out.

The attention paid to childcare in families emerged in 2017-2020, calls to develop complex and preventive measures in providing family support, to clearly define the procedures for taking a child from a family (Žalimienė et al., 2020a) place high demands on parents and caregivers of minor children staying in Lithuania, encourage to highlight the peculiarities of assistance to transnational families, the conditions for creating a *child-friendly* environment.

Transnational family life has highlighted well-established, routine practices in the organization of childcare in the context of migration (Hondagneur-Sotelo, Avila 1997; Hochschild 2000). The basis for transnational care are family practices that help families living at a distance foster a sense of family togetherness (Walsch, 2015; Heath et al., 2011). Moreover, in the context of transnational family practices, distinctive fatherhood / motherhood constructs are formed aiming to maintain family ties with a child remaining in the country of origin and to reveal the child's expectations for these constructs (Parrenas, 2005; Dreby, 2010; Shih, 2016; Gardner, 2012; Levitt, 2004).

By organizing transnational care of a child in the country of origin in a specific way, families living at a distance are referred to as *fragmented families* creating *pathological family relationships* and organising childcare carelessly and *negligently* (Lutz & Palenga-Mollenbeck, 2011, 2012). In the public discourse, transnational families are discussed in the field of family destruction, comparing them with families lacking *social skills* giving priority to ensuring material life by losing emotional ties with children left to live in Lithuania (Juozeliūnienė et al., 2020c).

Children left to live in the country of origin experience stigmatization and are referred to as *children left behind, absent children* (Castaneda & Buck,

2011; Dreby, 2007; Duque-Paramo, 2012; Gianelli & Mangiavacchi, 2010; Tyrrell & Kallis, 2017; Butt, 2018). An analysis of official documents in Lithuania revealed that children from transnational families are identified as children in difficulty and are associated with an *orphan syndrome*, which manifests itself in mental and behavioural disorders (Juozeliūnienė & Bielevičiūtė, 2020d).

According to Lithuanian researchers, children living separately from their parents experience painful emotions on parental migration, undergo behavioural, social and emotional changes and have a high risk potential (Maslauskaitė & Stankūnienė, 2007), however, it is assumed that a child caregiver's behaviour and understanding (Malinauskas, 2008) together with education (Maslauskaitė & Stankūnienė, 2007) can have a positive effect on the wellbeing of children left to live in Lithuania. Emotional experiences of children from transnational families are associated with withdrawal, sadness, guilt, fear, feeling of being left behind and stress experienced by a child left to live in Lithuania (Kaniušonytė et al., 2012; Malinauskas, 2006; Leliūgienė et al., 2005; Maslauskaitė & Stankūnienė, 2007). Meanwhile, behavioural changes are associated with poorer results at school, lack of concentration, attention span, aggression, roughness, and reluctance to communicate with others (Kaniušonytė et al., 2012). In the families of a mother abroad, the behaviour of children shifts more often than in the families of a departed father. When both parents leave, caregivers of children usually become grandparents facing the challenge of filling in the void inside a child left behind in Lithuania (Malinauskas, 2008). This is especially true when it comes to the care of young children. A study of adolescents and their care during parental departure found that despite irreversible changes in family life and negative emotional experiences, teenagers also enjoy freedom and the trust stemming from their parents (Malinauskas, 2011).

The circulation of transnational childcare has not been examined in the works of Lithuanian authors²¹, yet studies of transnational families based on the approach to family practices were conducted. On the basis of the Research Council of Lithuania (LMTLT)-funded project *Global Migration and the Lithuanian Family: Family Practices, Care Circulation and Return Strategies 2017-2019* (No. S-MIP-17-117, supervisor Prof. Dr. Irena Juozeliūnienė), a collection of articles was prepared, revealing (1) the characteristics of family

²¹ Aušrinė Vyšniauskaitė's Master's thesis *Living Separately: Mothers in Emigrant Families* (2016) applied a theoretical approach to the care circulation aiming to reveal how the interconnections of mothers staying in Lithuania with other family members changes depending on family emigration.

formation of transnational families, analyzing family practices, traditions and holidays in the context of the approach to configurations (Česnuitytė, 2020); (2) the characteristics of conceptualization of transnational families in public and political discourses, their comparison with family groups that do not meet the *norms* of family life, families lacking *social skills* (Juozeliūnienė et al., 2020c; Juozeliūnienė & Bielevičiūtė, 2020d); (3) the characteristics of family display of transnational families in organizing the care of children and elderly parents left in Lithuania (Juozeliūnienė et al., 2020b); (4) the characteristics of family memory formation in a transnational context (Žilinskienė, 2020). The latter project enabled Lithuanian researchers to apply the approach of family practices not only in the field of qualitative but also quantitative research. In this way, transnational care practices are analysed and the role of a caregiver for departed parents and children living at a distance is shown.

Therefore, the issue of organizing childcare in transnational families has so far been examined mainly through the prism of the impact of parental departure on a child by highlighting changes in the child's emotional and social behaviour during the period of parental departure. The destructive nature of parental departure and the negative consequences for the child are emphasized, however little research has been done on the organization of childcare in the theoretical field of care circulation covering both uniquely performed family practices and all three links of the *caregiving triangle*. The author of the dissertation adheres to the theoretical position formed by D. F. Bryceson and U. Vuorela (2002) and developed by Lithuanian authors (Česnuitytė, 2020, Juozeliūnienė et al., 2020b) that the transnational lifestyle is not necessarily destructive for a child, but it is a different way of organizing family life featuring the characteristics of organizing family life at a distance. Despite the fact that it may be more complicated for a child from transnational families to adopt a full family model and in the future it may become more difficult to build a safe and stable family (Maslauskaitė & Stankūnienė, 2007, Žukauskienė, 2007), the experience of transnational life can broaden the child's understanding of the organization of family life and show that, despite the geographical distance, the family can retain a sense of togetherness. Not only parents but children as well are active participants in the transnational process, therefore, the dissertation covers the organization of childcare and fostering family ties from parents' perspective and the characteristics of transnational family life experiences from children's perspective as two equivalent links in the transnational process.

In addition, up to now, transnational family life has been analyzed by generalising the life experiences of both departed parents or by highlighting one of them (usually, a mother). The aim of this work is to reveal the

characteristics of family life in transnational families of different structural organizations - a departed father, a departed mother and both departed parents - in transnational families.

SUBJECT OF THE DISSERTATION

With regard to a high mobility of young Lithuanians with minor children²², the stigmatization of transnational family life in Lithuanian public and academic discourses, the dissertation research aims to answer **the question** of how transnational care of minor children is carried out to preserve family ties. The author of the dissertation sets the task to reveal the attitudes of departed fathers / mothers / both parents and the children left to live in Lithuania. The assumption formulated in the discourse of the transnational family is that a transnational lifestyle is a challenge for a family, however its impact on the quality of family life is not necessarily destructive, it can be reorganizing, highlighting new meanings of family life and the ways families use to preserve and nurture a sense of family togetherness while living at a distance.

The characteristics of transnational childcare organization are revealed in the framework of L. Baldassar and L. Merla's (2014) theory of care circulation. The basis of this theory in the dissertation is the theoretical approach of family practices proposed by D. Morgan (1996, 2011) and J. Finch (2007) providing opportunities to reveal the characteristics of transnational childcare with the help of family practices. Moreover, the organization of transnational childcare is not limited to the relationship among parents and children living at a distance. Child caregivers are also involved in the organization of childcare as the third equivalent component of the *caregiving triangle* (Bonizzoni & Boccagni, 2014; Akesson et al., 2012; Suarez-Orozco, 2002). Transnational childcare can be both direct and indirect, therefore, it is based on the broader idea of the care circulation theory, including not only departed parents, children left behind in Lithuania, but also child caregivers.

Aiming to reveal not only the organization of transnational childcare, but also the characteristics of transnational family relationships, the dissertation research is supplemented by an analysis of family relationship experiences of living at a distance. For this purpose, a dyadic approach to family research is used, providing opportunities to reveal the characteristics of transnational family relationships in terms of structure, emotional relationships, and daily

²² In the dissertation, the term *mobility* is interchangeable with the term *migration*.

practice (Trost & Levin, 2000; Trost, 1996). Using *My Family* mapping method²³ (Levin, 1993) and combining it with *Vignette Sketch* method²⁴ (Brannen, 2000), a child's experiences in a transnational family, their attitude towards the departure of a mother / father / both parents, the way their family life is organized, the criteria that emerge for family membership, and the way the child is involved in the organization of family life and decision-making are analyzed. The transnational child is the central axis around which family life is organized by living at a distance, therefore, it is crucial to involve the child as an active participant in the research aiming to reveal the characteristics of transnational family relationships through the eyes of the child. The inclusion of children's *voice*²⁵ in the dissertation research provides access to direct information on whether in public discourse marking children as *abandoned* or *orphaned* has a real basis for how they perceive transnational family life and how they feel living at a distance from their parents or one of them, and reveals the child's attitude towards the process of care organized by the parents. The analysis of the family practices in transnational families, as in the part of the organization of childcare, is performed with the help of Morgan (1996, 2011) and Finch's (2007) approach to family practices in the dissertation research.

The aim and objectives of the dissertation are presented after discussing the theoretical assumptions, presenting the selected research data collection and analysis methods, and discussing the scientific novelty of the dissertation research.

THEORETICAL BACKGROUND

Care circulation approach is used to analyze the organization of childcare in transnational families (Baldassar & Merla, 2014). L. Baldassar and L. Merla

²³ *My Family* mapping method provides imaginary family relationships with the individuals listed and mapped, who can be further analyzed (1) in terms of structure as a dyadic aggregate, (2) in terms of daily practice as an aggregate of active dyads, and (3) in terms of emotional connections as dyads revealing emotional relationships (Trost, 1996; Trost & Levin, 2000).

²⁴ The vignettes are prepared as research tools by the researcher independently, and are purposefully used to reveal certain attitudes of the research participants. The vignettes encourage the speaking of the research participants, their memories and case narrations (Brannen, 2000; Juozeliūnienė, 2014).

²⁵ The *voice* discourse presents information stating that a researched person has a unique approach, and the researcher must reveal it *by listening and hearing* (Juozeliūnienė, 2014: 10). The expression of the research participant's *voice* is related to a distinctive cultural and historical contexts, while the research participant represents a certain social group or context (Freeman & Mathison, 2009).

(2014: 25) “define care circulation as the reciprocal, multidirectional and asymmetrical exchange of care that fluctuates over the life course within transnational family networks subject to the political, economic, cultural and social contexts of both sending and receiving societies.” Care circulation is a multidimensional, modern theoretical approach to the interpretation of transnational care. Despite the distance in time and space, transnational families are able to maintain *co-presence* (Baldassar & Merla, 2014). There are six dimensions of care circulation²⁶ (Bonizzoni & Boccagni, 2014) aiming to demonstrate the way care circulation takes place and its impact on organizing family life at a distance.

Caregiving triangle highlights the structural organization of a child’s transnational care and its participants (Bonizzoni & Boccagni, 2014; Akesson et al., 2012; Suarez-Orozco, 2002): (1) a child / children left in the country of origin; (2) one or both parents departed; (3) caregivers of the transnational child / children. The *caregiving triangle* embodies the commitment to care for a child (Graham et al., 2012). Thus, the *caregiving triangle* is an analytical construct enabling to reveal the characteristics of the organization of childcare in transnational families.

Transnational families maintain family togetherness through cross-border **family practices**. The dissertation on family practices examines the aspects of doing family (Morgan, 1996, 2011) as a regular daily activities²⁷ and family display (Finch, 2007) as activities aiming to show family unity to family members, to confirm family presence²⁸.

The theoretical approach to care circulation in the dissertation is combined with **dyadic approach to family relationships** (Juozeliūnienė, 2003; Trost, 1988, 1993; Trost & Levin, 1992, 2000). The dyad analysis is performed in terms of structure, emotional ties, and everyday practices (Trost, 1996; Trost & Levin, 2000).

²⁶ 1) who 2) how, 3) from / to whom 4) when, 5) where, 6) why (Bonizzoni & Boccagni, 2014: 87)

²⁷ For example, daily routines, telephone conversations, *live* meetings (Morgan, 1996, 2011)

²⁸ “Display is the process by which individuals, and groups of individuals, convey to each other and to relevant audiences that certain of their actions do constitute ‘doing family things’ and thereby confirm that these relationships are ‘family’ relationships” (Finch, 2007: 67)

METHODOLOGY

In the course of the preparation of the dissertation (2017-2021) and the development of its theoretical model, a *detailed review of academic literature* was performed, getting acquainted with the research of recognized authors and their theoretical insights. Aiming to reveal the characteristics of the organization of childcare, the analysis of the data of the quantitative quota sampling survey of parents engaged in transnational childcare was performed. The results of the quota sampling survey of Lithuanian transnational families conducted in 2018 and carried out during the implementation of the research group project *Global Migration and the Lithuanian Family: Family Practices, Care Circulation and Return Strategies* funded by the Research Council of Lithuania (LMTLT) were analyzed.

Quota sampling survey of transnational Lithuanian families. The research was conducted in August 2018, by implementing the LMTLT-funded project *Global Migration and the Lithuanian Family: Family Practices, Care Circulation and Return Strategies* (S-MIP-17-117, supervisor Prof. Dr. Irena Juozeliūnienė) in 2017-2019. The author of the dissertation as a doctoral student in 2017-2019 was a member of the research team and participated in the stages of questionnaire preparation and analysis of the obtained data, and preparation of reports.

The quota sampling survey of transnational Lithuanian families included 406 Lithuanian residents with experience of direct international migration, whose departure duration since 1990 was at least 6 months²⁹, and whose minor children were left in Lithuania at that time (N = 306), and / or parents or one of the parents who needed care during their departure remained in Lithuania (N = 100).

As the subject of the dissertation research is the organization of transnational childcare and characteristics of family relations, the analysis of empirical data of the dissertation uses data collected only from respondents who had minor children left to live in Lithuania during their departure. A part of respondents had both minor children and parents in need of care at the time of their departure, therefore, the general data analysis presents the results of the data analysis of all respondents who had minor children during their departure

²⁹ According to the Order of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania on the amendment of the Order No 56 of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania of 18 April 2002 *On the Approval of the Provisions on Temporary Care of a Child*, 8 May 2007, No. A1-145, Vilnius. The document was published in the State Gazette on 2 June 2007, No. 61-2360.

(N = 331). The general data analysis is followed by the results of the data analysis of each quota sampling group of respondents (N = 306): (1) emigrant mothers who had children under 18 at the time of departure (N = 100); (2) emigrant fathers (men) who had children under 18 during the time of departure (N = 104); (3) both parents who had children under 18 at the time of departure (N = 102).

To examine the organization of transnational childcare and the preservation of family ties, the dissertation analyzes (1) the characteristics of caregivers of children remaining in Lithuania according to the instrumental, financial / provisioning and emotional support activities performed by caregivers; (2) care practices of departed parents and caregivers to ensure that family ties are maintained when living across borders. For this purpose, *firstly*, the communication activities of a departed father / mother / both parents and their frequency (in what ways do they communicate?) are examined, *secondly*, the activities of the departed father / mother / both parents are aimed at maintaining family ties (what do parents do?), *thirdly*, the attitude of the departed father / mother / both parents towards the activities of the caregiver aimed at maintaining family ties (what do caregivers do?).

Descriptive and inference statistical methods were used for data analysis.

Aiming to examine children's experiences, a visual qualitative study of children in transnational families was performed, applying two visual research methods: *My Family* mapping method (Levin, 1993, 1999) and *Vignette Sketch* method (Brannen, 2000).

Visual qualitative study of children in transnational families. First, *My Family* mapping method (Levin 1993, 1999), which is based on an open concept of the family and the dyadic theoretical approach to families, was applied to the study of children (Trost, 1988, 1993). The aim of the method is to reveal the study participants' concept of family and how they describe their relationship with the persons they included in the family map. Irene Levin (1993) proposed *My Family* mapping method that enables to explore the structural diversity of families, including transnational ones. Irena Juozeliūnienė and Laura Kanapienienė together with the author of the method Irene Levin named the inclusion of visualization, the use of verbal and non-verbal information, coordination / triangulation and the enactment of the study participants as essential features of the method (Juozeliūnienė & Kanapienienė, 2012: 56-63). The method consists of three steps: (1) an introductory part, during which a list of family members of a study participant is compiled; (2) visual mapping of the study participant's family; (3) in-depth interview, which reveals the meanings given by the study participant to the compiled family map.

Second, *My Family* mapping method was supplemented by Brannen's (2000) *Vignette Sketch* method. This method helps to indirectly reveal the study participant's expectations and attitudes through the discussion of depersonalized situations. J. Brannen (2000) modified the *Vignette Sketch* method proposed by J. Finch and J. Masson and together with the research group prepared four vignettes to investigate the characteristics of care relationships in public and private space. On the basis of the problematic issues formulated in the focus groups and the obtained results, vignettes corresponding to the research subject were created (Juozeliūnienė, 2014). The author of the dissertation purposefully created two pictured vignettes, laminated them in A4 format, and used them in interviews with children from transnational families. *The first story* is intended for a democratic dialogue with a child to find out whether / how the child is involved in family migration decision-making (*element of inclusion*). *The second story* is designed to examine how the news on parents' intentions to leave affects children staying in Lithuania (*element of emotional experience*). In the dissertation, the vignettes complement the maps to reveal the experience of involving children in decision-making and confronting the message of leaving parents in a targeted way.

The extracts obtained during the interview are transcribed and coded by the MAXQDA software program, thus forming the processed data code trees.

Targeted selection of the study participants was applied according to the following criteria: (1) based on Parrenas' (2005) division of transnational families, children were selected from transnational families, in which a father, mother, or both parents have direct migratory experiences. The aim was to find out the experiences of children from families of a departed father, departed mother, and both departed parents. (2) selection of the study participants by age. Originally, Irene Levin's method was applied with children older than 5 years (Levin, 1995a, 1995b, 1997a, 1997b). M. O'Reilly and N. Dogra (2017) emphasized the importance of the influence of children's age on the study and proposed dividing children into three age groups, distinguishing the characteristics of all age groups: very young children (up to 4 years old): this is the most vulnerable age group often lacking language skills in general and very rarely included in research, so a researcher needs specific skills when conducting research with study participants in this age group; young children (5-11 years old): participants in this age group are a common group of children in the age group and the tendency is that they say what adults want to hear, so the researcher needs to be prepared to formulate questions carefully and cautiously to get objective answers of the study participants; older children (12-18 years old): study participants in this age group have the

greatest ability to understand the questions and the purpose of the study. Based on the recommendations of M. O'Reilly and N. Dogra (2017), young children (5-11 years old) and older children (12-18 years old) were selected as study participants. 15 study participants (children aged 5-18) were selected from the group of departed father's families (7 study participants), the group of departed mother's families (5 study participants) and the group of families of both departed parents (3 study participants).

The interviews were taken from 24 March 2018 until 20 February 2021. The pandemic situation due to COVID-19 virus suspended the successful collection of interviews and only two interviews were done during the post-quarantine period.

In compliance with the requirements of scientific ethics, the written consent of parents and children to participate in the study was obtained. To ensure the anonymity of the children participating in the study, the author of the dissertation assigned a certain code to them. The information obtained during the study is used only for the purposes of this dissertation and both the anonymity³⁰ of the study participants and the confidentiality³¹ of the information have been ensured.

NOVELTY OF THE DISSERTATION

The scientific novelty of the dissertation is primarily linked to **the research subject**. A review of the academic literature has shown that research on transnational families focuses on individual issues of transnational motherhood and fatherhood or the impact of parental emigration on children left in the country of origin (Lutz & Palenga-Mollenbeck, 2011, 2012; Sokolowska, 2018; Duque-Paramo, 2012; Dreby, 2007, Juozeliūnienė & Bielevičiūtė, 2020; Maslauskaitė & Stankūnienė, 2007; Malinauskas, 2008), the relations of the *caregiving triangle* of departed parents, caregivers and children are analyzed (Bonizzoni & Boccagni, 2014; Akesson et al., 2012; Suarez-Orozco, 2002; Kaniušonytė et al., 2012; Juozeliūnienė et al., 2020b), yet transnational care practices, family relationships and children's experiences from the perspectives of parents and children have not been examined in one research in the works of foreign and Lithuanian researchers.

The theoretical novelty of the dissertation is revealed through the combination of theoretical approaches to care circulation (Baldassar & Merla,

³⁰ The original handwriting of the study participants was computerized.

³¹ Appendix 8 provides an example of parental consent for study participants to participate in the study.

2014; Bonizzoni & Boccagni, 2014) and family practices (Morgan, 1996, 2011; Finch, 2007) with dyadic configurational approach to family research (Trost, 1988, 1993) aiming to investigate the organization of care, family ties and emotional experiences of children of departed parents and left in the country of origin.

The methodological novelty of the dissertation research is manifested in the field of qualitative research in children's transnational families by combining two visual methods: I. Levin's (1993) *My Family* mapping method and J. Brannen's (2000) *Vignette Sketch* method. *My Family* mapping method enables to reveal the family concept of a child and the reconstruction of family relationships among parents and children living across borders. Meanwhile, two stories created by the author of the dissertation complement *My Family* mapping method and allow to indirectly inquire the child about their involvement / exclusion in the decision-making of parental emigration and emotional experiences.

AIM AND OBJECTIVES

Transnational families face challenges in organizing childcare and fostering family ties at a distance. By organizing family life in a different way, transnational families do not necessarily experience its destructive nature, but discover unique ways that are effective in preserving family ties in a transnational context.

The aim of the dissertation research is to examine the practices of transnational childcare that adjust family relationships by revealing the attitudes of departed fathers / mothers / both parents and children left to live in Lithuania.

The objectives of the dissertation:

1. To discuss the theoretical and methodological assumptions of transnational family life research and to offer a research based on the combination of theoretical perspectives and research methods of a child in transnational families.
2. To examine the practices of transnational childcare of departed parents, ensuring the preservation of family ties across borders.
3. To reveal the role of *caregiving triangle* in the context of transnational care.
4. To analyze the family concepts, emotional experiences and participation in migration-related decisions of children left to live in Lithuania.

STRUCTURE OF THE DISSERTATION

The first part of the dissertation discusses theoretical ideas and research on the organization of care and family relations relevant to the mobility of the Lithuanian population. The discourse of the theoretical ideas reveals theoretical assumptions of the organization of care and family relations essential for the dissertation topic, introduces the concept of the caregiving triangle and its role in the context of the dissertation topic, reveals theoretical aspects of family practices (doing family and family display) and their importance in transnational family research as a basis for care circulation. The importance of the application of visual methods in family research and the full potential are discussed as well.

The second part of the dissertation presents the theoretical assumptions of the dissertation research and presents the methodological characteristics of quantitative and qualitative dissertation research. The dissertation is based on a mixed methodology of empirical research.

The third part of the dissertation reveals the analysis of a child's care organization in a transnational family in terms of the organization of care and family relations. It is demonstrated that during the period of parental departure the childcare and family ties do not break, unique ways of organizing family life and fostering the togetherness of family ties in a transnational context are formed. The concept of the caregiving triangle is used to reveal the reconstruction of the child's care in the transnational family, and the characteristics of three types of transnational families (a departed father, departed mother, and both departed parents) are highlighted. The substantiation of the analysis of the third part is based on the data of the survey of the Lithuanian population with experience of quota direct migration. The first chapter of the third part is intended to the analysis of the organization of childcare in the context of the formation of the caregiving triangle. The second chapter of the third part is intended to reveal the characteristics of family relationships based on the theoretical ideas of family practices.

The fourth part of the dissertation reveals the conceptualization of a child in a transnational family in terms of dyadic configurations, analysis of family relationships based on family practices, child engagement in organizing family life at a distance and formation of new family responsibilities, and the analysis of a child's transnational life experiences at the process and life stage levels.

At the end of the dissertation, conclusions, bibliography and appendixes are given.

CONCLUSIONS

The high mobility of the Lithuanian population forms a transnational family way of life. The dissertation aims to examine the practices of transnational childcare adjusting family relationships by revealing the attitudes of departed fathers / mothers / both parents and children left to live in Lithuania. Combining the theoretical approaches of the care circulation and family practices with the dyadic configurational approach to family research, a unique study of children in transnational families was formed by revealing the characteristics of the organization of care, family ties and emotional experiences of children left behind and departed parents.

By analyzing the circulation of transnational childcare and the characteristics of family relations, it was found that during the period of parental departure, a reconstruction of childcare takes place and family practices are formed that establish the existence of a transnational family. A distinctive transnational family structural organization and an image of family experiences and responsibilities are being formed. It has been established that children in transnational families experience emotional consequences of parental departure after they leave - they are characterized by dynamics over time.

1. By substantiating the first defensive statement of the dissertation (**when parents / one of the parents go abroad, the care of minor children is done by involving a caregiver in the childcare. *Caregiving triangle ensures the continuity of the childcare during a period of cross-border life***), it was concluded that after the departure of one or both parents, the reconstruction of childcare takes place in transnational families. During the period of parental departure, a caregiving triangle is formed, the equal link of which becomes not only the departed one or both parents and the child, but the child's caregiver as well. The main caregivers of the child during the departure period of one / both parents are the members of the family of origin and the family of procreation: the study participant's spouse / partner, the study participant's parents, the spouse / partner's mother and the study participant's sister (s). The line of female caregivers is highlighted. In the case of one caregiver of a child, they usually become a spouse / partner of the study participant, when in the case of a larger number of caregivers of the child, it is based on the parents of the study participant. The permanent place of residence of a child is crucial during the period of departure of parents. In the context of the provision of emotional care for a child, the largest number of caregivers emerged in comparison with the number of persons providing residential, instrumental and financial care.

2. By substantiating the second defensive statement of the dissertation (**in transnational families, the departure of parents / one of the parents creates distinctive care practices of the departed parents and caregivers ensuring the preservation of family ties while living across borders**), it was concluded that the transnational way of life forms the distinctive practices of departed parents and caregivers of children left in Lithuania. When leading a transnational life, three main elements are important for maintaining family ties: (1) the communication activities and their frequency that the departed parents use to maintain family bonding with their children. The analysis of communication activities revealed the dominance of virtual communication through the use of visual aids. It is likely that the possibility to communicate through visual aids acts as a compensatory mechanism for the lack of live communication in transnational families; (2) the activities of departed parents aimed at maintaining family ties. The departed parents perform transnational care and through their care practices display to their child and a wider audience (caregiver) that, despite the geographical distance, they care for their children and that they are a family. The caregiver is involved in the care activities, ensuring the continuity of the childcare. The most important activities of the departed parents are monitoring the child's emotional state through communication with the child's caregivers, family practices ensuring the child's material well-being through money transfer and sending parcels, gifts to children, and the departed parent control activities by virtually controlling the child's daily life, and childcare practices performed by the caregiver; (3) the selection of caregivers of children remaining in Lithuania and cooperation with the caregivers at a distance. From the perspective of departed parents, the activities of the caregiving triangle are established that are focused on the activities of a caregiver oriented towards the departed fathers / mothers / both parents (prompted to call a child / children); told how the child / children were doing; prompted about a brief return and visit to the child / children; prompted to regularly send money to the child / children; prompted to regularly send parcels to the child / children, buy gifts) and towards children left behind in Lithuania (prompted to call the departed parents / one of the parents; talked to the child / children about the life of the departed parents / one of the parents; prompted to visit the departed parents / one of the parents abroad). The highest activity of the caregivers was observed in transnational families with two children in the family.

3. By substantiating the third defensive statement of the dissertation (**when parents go abroad and children remain in the country of origin, the children see the family concept differently (family structural**

organization, family membership criteria), family responsibilities are restructured and a child's active role in family decision-making is reviewed) it was concluded that children from transnational families consider not only persons belonging to the nuclear (a mother, father, brothers, sisters, stepfathers, stepmothers, stepsister / stepbrother) but also persons belonging to the extended family (grandparents, uncles, aunts, cousins) as members of their family, as well as godparents, pets (dogs, cats), and horses. The decision of children to include certain persons in the family was determined by the following criteria: shared place of residence, blood connection, kinship, emotional closeness and the intensity of communication. In transnational families, a system of expectations and commitments is formed, according to which specific individuals are or are not included in the family structure. One of the essential criteria for family membership in transnational families from the perspective of children is the emotional relationship. The importance of delegating parental responsibilities was highlighted, as children from transnational families also include in their families those who have become their caregivers during the period of the parental departure. The family concept images of connection, emotions, structure and enactment were also highlighted. In addition, in transnational families, the departure of both parents or one of them changes family life, and new family responsibilities are formed as a result of changing family practices. The involvement of a child's caregiver in the family life of parents and children living at a distance plays an important role in the formation of transnational family responsibilities. The characteristics of transnational family relationships emerged through the characteristics of family practices of communicational systems, delegation, formation of new family responsibilities, and family display. The analysis of transnational family relationships revealed the need to display family relationships through performed practices after the departure of a father, mother or both parents, and thus to establish family relationships while living at a distance.

4. By substantiating the fourth defensive statement of the dissertation (**children from transnational families have both negative and positive experiences, which manifest themselves differently in the contexts of the departure of parents / one parent as a process and the departure as a life stage**) it was concluded that children in transnational families distinguish at the emotional level between the parental departure as a process and the parental departure as a life stage. Three poles of emotional evaluation (positive, neutral and negative) and preferred scenarios of

transnational family life in the families of a departed father, departed mother and both departed parents emerged.

The research of the dissertation revealed the distinctive family images of a departed father, departed mother and both departed parents from the perspective of parents and children:

5. DEPARTED FATHER'S FAMILY

5.1. **Parental attitude.** The family of a departed father is characterized by a long-term emigration with a child's mother or members of the family of procreation corresponding to the household structure of the departed father becoming the main caregiver of a child. The characteristics of the child's caregivers in terms of place residence, instrumental care, financial and emotional care are similar. In the family of the departed father, both virtual family communication channels and family communication through face-to-face communication are essential. Moreover, in the family of the departed father, the key factor in displaying the family is ensuring the material well-being of the child. Another important aspect of maintaining family ties at a distance in the family of the departed father is the maintenance of emotional closeness and the controlling role of the father. By exercising virtual control over the child's caregiver, the departed fathers display to the child's caregivers and children their status as fathers and their involvement in family life and the fostering of family ties while living at a distance. Furthermore, after the departure of the father, the child's caregiver becomes an intermediary between the departed father and the child living in Lithuania: the caregiver constantly updates information about the departed parents and children and encourages parents to become more involved in virtual communication with their children. The activity of the child's caregiver is higher in the families of the departed father raising two minor children.

5.2. **Children's attitude.** Children from transnational families after their fathers left revealed the family membership criteria for emotional closeness, blood connection, kinship ties, and the place of residence. In addition, study participants highlighted the role of caregivers in their lives during a father's departure and revealed their division into physical and virtual caregivers. Caregivers serve as support for children of transnational families living at a distance from the departed father. From the point of view of transnational family ties, face-to-face communication is an important way to maintain physical closeness between the departed father and the child living in Lithuania, however virtual communication is a more expressed and more

intensive channel for maintaining family bonding at a distance through the eyes of children. When a father leaves, transnational families take over, redistribute, and share their tasks. Additionally, transnational family practices involve individuals who are important to the child and who help the child coping with the challenges of daily life. When leading a transnational life, a virtual family practice of creating material well-being for a child is formed. However, the transnational way of life after the father's departure revealed the stability of the child's place of residence, which is associated with the child's mother. New direct and indirect family responsibilities emerge in the family practices of transnational families. The need for the family of the departed father to display the newly forming family practices to be recognized by significant family members showed up. Children from transnational families engage in transnational family life, however they are not involved in the significant decision-making phase of transnational family relationships. The assessment of the paternal departure as a process through the eyes of children manifested itself through a positive, neutral and negative assessment of departure as a process, however the main conditions that can mitigate the negative child's experiences stemming from the paternal departure (safe environment; perception of financial well-being; uninterrupted communication) showed up as well. The departure of the father as a life stage revealed three directions of life changes through the eyes of the child: stopping the transnational way of life; need for more entertainment; not changing the situation.

6. DEPARTED MOTHER'S FAMILY

6.1. **Maternal attitude.** The family of a departed mother is characterized by a long-term emigration (yet shorter than in the case of a departed father) in the research, and a mother and father of a study participant become the main caregivers of a child. The characteristics of the child caregivers in terms of place of residence, instrumental care, financial and emotional care are similar. Dominant caregivers of the child are family members of origin who fall into the household structure of the family of the departed mother. In the family of the departed mother, the most important is the virtual way of maintaining family relations with the children and the possibility to communicate through the use of visual aids. A multifaceted virtual communication channel is predominant. Moreover, in the family of the departed mother, the most important factor in displaying the family is obtaining information about the child's emotional state and maintaining emotional closeness. In transnational families, mothers also play an important

controlling role when they call and inquire about the activities of the child's caregiver, express their concern and display to the child's caregivers and children their motherhood status and involvement in fostering family ties at a distance. Family ties in living at a distance after the departure of the mother are also established through the material basis, however the emotional basis is more significant. In addition, the role of the child's caregiver in the family of the departed mother is important, which manifests itself through the constant updating of information about mothers and children and the encouragement of mothers to maintain virtual contact with children. The activity of child caregivers does not depend on the number of children in the family.

6.2. **Children's attitude.** After a mother leaves, the family members of children are not only humans but animals as well. Children consider family members to be those with whom they have a family relationship, shared place of residence, and the significance of that person to the child. Moreover, when the study participants are left by their mother, a sense of community through fostering family ties become important, revealing the involvement of family members and personalizing those activities. When a mother leaves, the main caregiver of a child is not a single person, but a dyad (a father and grandmother of the child, and father and stepmother). In the family of the departed mother, there is cultivation of virtual communication family relationships, which is regular in the case of a short-term departure of the mother and sparse in the case of a long-term departure of the mother. When a mother leaves, new family practices are formed, in which the most important life events of the members of a transnational family are attended in a virtual rather than face-to-face way. While living at a distance, the departed mother plays her controlling role as a mother, which also manifests itself in visiting her children during her arrival and at the same time making sure that the reality corresponds to the transmission of virtual information. In transnational families, the processes of taking over and sharing tasks take place during the mother's departure. The delegation of routine tasks and responsibilities through the feminine line emerged. With the long-term departure of the mother, the family reconstruction becomes apparent, when the mother decides not to return to Lithuania, and she is being replaced by a new *mother* of children. In transnational families, the departure of the mother creates new family responsibilities and reveals the caregiver's involvement and their role in forming a family togetherness through the eyes of a child. The need for the family to display the newly forming family practices to be recognized by significant persons showed up. In transnational families, there is a dual preparation process before a mother leaves: children are not involved in family

decision-making or they are involved in the family decision-making process. The assessment of maternal departure as a process through the eyes of children manifested itself through a positive, neutral and negative assessment of the departure as a process, however, the main conditions that can mitigate the negative maternal departure experience for a child (independence; justification of decision; perception of a mother's self-realization; uninterrupted communication) emerged as well. The departure of the mother as a life stage revealed two directions of life changes through the eyes of the child: more shared entertainment and stopping the transnational way of life.

7. FAMILY OF BOTH DEPARTED PARENTS.

7.1. **Both parents' attitude.** The family of both departed parents is characterized by long-term emigration, although one-third of the study participants indicated that the duration of their departure was one year or less. The main caregivers of a child during the departure period of both parents become the child's grandparents and especially on the side of the study participant. The characteristics of the child caregiver in terms of place of residence, instrumental care, financial and emotional care are similar. The dominant caregivers of the child are family members of origin who do not belong to the family household structure of the study participants. The reconstruction of childcare through the change of the child's place of residence became apparent. When both parents leave, a diverse virtual channel of communication with their children dominates. The most important factor for both departed parents is to maintain emotional closeness with their children. By pointing up their controlling role, both departed parents showed that they cared about their children's daily lives when they were apart physically. By exercising virtual control over the child's caregiver, both parents display to the child's caregivers and children their status as parents and the fostering of family ties at a distance. Family ties while living at a distance are also established on a material basis, however, the emotional basis for both departed parents, as well as for mothers, is more significant. In contrast to the case of the departed father and the departed mother, when both parents leave, the child's caregiver, as a mediator, not only updates information intended for the parents and children on each other, but also encourages *live* parent-child communication when the parents visit their children. Furthermore, the activity of child caregivers in the family of both departed parents does not depend on the number of children in the family.

7.2. **Children's attitude.** When both parents leave, children's family members are not only humans, but animals as well that also become

the providers of emotional support to a child. Criteria for family membership in kinship and communication intensity emerged. When both parents leave, an important sense of community is formed for the child through fostering family ties, the creation of emotional value for the child left in Lithuania and the enactment of family members through the distribution of responsibilities are revealed. In the family of both departed parents, the main caregiver is one person (a father's partner of life) or a dyad (a grandmother and grandfather; an aunt with a cousin). Moreover, shifting in caregivers became apparent. Virtual communication between both departed parents and the child left to live in Lithuania is the main way of maintaining family contact, which is frequent, systematic and regular. In the course of daily multifaceted conversations, a reorganization of transnational family life takes place. An active role of a mother through control and management and a passive role of a father through observation emerged. When both parents leave, the child's place of residence changes, which becomes the caregiver's home. The reconstruction of family ties that takes place after the departure of both parents is closely related to the involvement of caregivers in the transnational life of parents and children and the maintenance of family togetherness. New family responsibilities are emerging: new male responsibilities, new female responsibilities, and child commitment. Moreover, the families of both departed parents have a need to display to significant individuals that, despite living at a distance, their family relationships are family relationships and they develop new family practices to display this. In transnational families, there is a dual preparation process before both parents leave: children are not involved in family decision-making or they are involved in the family decision-making process. The assessment of both parents' departure as a process through the eyes of children manifested itself through a positive, neutral and negative assessment of departure as a process, but unlike in the case of the departed father and the departed mother, conditions that could mitigate the negative child's experiences stemming from the departure of both parents did not emerge. The departure of both parents as a life stage revealed two directions of life changes: not changing the situation, and clarification / re-asking, when a caregiver becomes a mediator confirming the information provided by a child.

Transnational life encourages families to look for ways to maintaining family togetherness by living at a distance. A different way of creating family life and developing family relations has emerged, which has a constructive background rather than a destructive one: childcare is being reconstructed, transnational family practices are being formed, new responsibilities are emerging, a specific children's family concept of transnational families and

an image of emotional experiences are emerging. Unique experiences of a transnational family life are formed in the families of a departed father, departed mother and both departed parents.

DEFENSE STATEMENTS

1. When parents / one of the parents go abroad, the care of minor children is done by involving a caregiver in the childcare. *Caregiving triangle* ensures the continuity of the childcare during a period of cross-border life.
2. In transnational families, the departure of parents / one of the parents creates distinctive care practices of the departed parents and caregivers ensuring the preservation of family ties while living across borders.
3. When parents go abroad and children remain in the country of origin, children reconceptualize their families (family structural organization, family membership criteria), family responsibilities are restructured and a child's active role in family decision-making is reviewed.
4. Children from transnational families have both negative and positive experiences, which manifest themselves differently in the contexts of the departure of parents / one parent as a process during the moment of departure and the departure as a life stage during a period of living separately.

ABOUT THE AUTHOR

Education:

2005–2009	Bachelor of Sociology, Vilnius University
2009–2011	Master of Sociology, Vilnius University
2017–2021	Doctoral Studies in Sociology, Vilnius University

Research interests:

Sociology of Migration, Family, Childhood, Gender, Qualitative and Quantitative Research Methods.

Additional professional training:

Experiential training and networking program for doctoral students, Vilnius University, October–December 2018.

Value proposition. What is it and how to create it?, Vilnius University, February 2019.

Scientific Research Resources, Search and Tools, Vilnius University, November 2020.

Publication of scientific results according to the requirements of formal evaluation, Vilnius University, November 2020.

Improvement of open access competencies, Vilnius University, November 2020.

Mendeley's practical session, Vilnius University, November 2020.

R Introduction, Vilnius University, March 2021.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Straipsniai disertacijos tema:

- Juozeliūnienė, I., Martinkėnė, G., Budginaitė-Mačkinė, I. (2020). „Transnational displays of parenting and caring for elderly parents“. In: *Making Lithuanian Families across Borders: Conceptual Frames and Empirical Evidence*, edited by I. Juozeliūnienė and J. Seymour. Vilnius: Vilnius University, 127–154.
- Juozeliūnienė, I., Martinkėnė, G., Budginaitė-Mačkinė, I., Žilinskienė, L. (2021). Judumo ribojimai ir transnacionalinės šeimos: kaip COVID-19 pandemija paveiks šeimas ir vaikų globą? *Filosofija. Sociologija*. (Planuojama spausdinti 2021 m., nr. 4.)

1 publikacija / 1st publication

**Transnational displays of parenting and caring
for elderly parents**

Juozeliūnienė, I., **Martinkėnė, G.**, Budginaitė-Mačkinė, I. (2020).

„Transnational displays of parenting and caring for elderly parents“. In:
Making Lithuanian Families across Borders: Conceptual Frames and
Empirical Evidence, edited by I. Juozeliūnienė and J. Seymour. Vilnius:
Vilnius University, 127–154.

2 publikacija / 2nd publication

**Judumo ribojimai ir transnacionalinės šeimos:
kaip COVID-19 pandemija paveiks šeimas ir
vaikų globą?**

Juozeliūnienė, I., **Martinkėnė, G.**, Budginaitė-Mačkinė, I.,
Žilinskienė, L. (2021).

Judumo ribojimai ir transnacionalinės šeimos: kaip COVID-19
pandemija paveiks šeimas ir vaikų globą? Filosofija. Sociologija.
(Planuojama spausdinti 2021 m., nr. 4.)

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Tiražas 15 egz.